

Fundacja Inicjatyw Menedżerskich

WYKORZYSTAJMY SZANSE

Procesy integracyjne i tendencje rozwojowe
regionu lubelskiego w perspektywie
EURO 2012

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Procesy integracyjne
i tendencje rozwojowe
regionu lubelskiego
w perspektywie EURO 2012

Procesy integracyjne i tendencje rozwojowe regionu lubelskiego w perspektywie EURO 2012

Redakcja
Henryk Ponikowski

Lublin 2010

Recenzent
prof. dr hab. Marek Lisiecki

Opracowanie rycin
Anna Bielak, Krzysztof Łoboda

Skład i łamanie
Tomasz Piech

Opracowane w ramach projektu ***Wykorzystajmy szansę – badania i analizy dotyczące rozwoju województwa lubelskiego w perspektywie EURO 2012***, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki
Priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki, Działanie 8.1. Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałanie 8.1.2 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie.

ISBN - 978-83-62554-00-3

Wydawca: Fundacja Inicjatyw Menedżerskich
20-078 Lublin, ul. I Armii WP 5/7

Spis treści

3.4. Analiza wpływu EURO 2012 na popyt na pracę..... 94

Rozdział IV Analiza szkolnictwa wyższego i ponadgimnazjalnego	97
<i>(Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop)</i>	
4.1. Uwarunkowania rozwoju szkolnictwa wyższego w województwie lubelskim.....	97
4.2. Ośrodki akademickie województwa lubelskiego.....	101
4.3. Studenci i absolwenci szkół wyższych.....	107
4.4. Kierunki kształcenia w województwie lubelskim.....	114
4.5. Nauczyciele akademicki i absolwenci na rynku pracy	117
4.6. Szkolnictwo ponadgimnazjalne.....	127
Rozdział V Badanie dotyczące diagnozy poprawy – ujmowanej wielowymiarowo i porównawczo – atrakcyjności inwestycyjnej woj. lubelskiego.....	129
<i>(Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop)</i>	
5.1. Przestrzenne uwarunkowania atrakcyjności inwestycyjnej.....	130
5.2. Czynniki atrakcyjności inwestycyjnej.....	132
5.3. Podstawy atrakcyjności inwestycyjnej regionu lubelskiego	134
5.4. Wielowymiarowe rankingi atrakcyjności inwestycyjnej	139
5.5. Kreowanie wizerunku inwestycyjnego województwa lubelskiego....	144
Rozdział VI Analiza strategiczna w zakresie przekształceń społeczno-ekonomicznych regionu lubelskiego	149
6.1. Mechanizm rozwoju regionalnego	149
6.2. Województwo lubelskie – analiza czterech kapitałów	152
6.3. Analiza strategiczna regionu lubelskiego w perspektywie EURO 2012.....	160
6.4. Strategiczne kierunki rozwoju	164
Zakończenie.....	175
Autorzy	179
Literatura	181
Spis tabel, wykresów i rycin.....	189

Wstęp

Pierwszego maja 2010 roku minęło sześć lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Mimo nielicznych ograniczeń – związanych z pełnym otwarciem rynków pracy – Polska w pełni korzysta z wielu swobód wspólnej przestrzeni europejskiej. Stąd też bilans obecności należy uznać za korzystny. W ramach Unii Europejskiej Polska jest zarówno jednym z ważniejszych podmiotów jak i przedmiotów polityki spójności, czego efektem ma być zmniejszenie dystansu rozwojowego polskich regionów, w tym zwłaszcza województwa lubelskiego, będącego w 2004 roku najsłabiej rozwiniętym regionem UE. Organizacja Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012 jest przykładem rosnącego znaczenia Polski w przestrzeni europejskiej.

Celem opracowania jest przedstawienie uwarunkowań i tendencji rozwojowych województwa lubelskiego jako obszaru „tranzytowego” i transgranicznego oraz użytecznego zaplecza w organizacji EURO 2012. Należy podkreślić, że mimo iż powszechnie mówi się, że organizatorami tych mistrzostw jest Polska i Ukraina, to głównym organizatorem jest UEFA¹ i spółki powołane w tym celu. Jednak dla międzynarodowego prestiżu miejsc i „poprawności politycznej”, w organizację tych mistrzostw włączają się nawet rządy narodowe Polski i Ukrainy. Charakterystyczne jest, że mimo iż województwo lubelskie nie będzie miejscem zawodów sportowych, to Wojewoda Lubelski ustanawia swojego pełnomocnika ds. EURO 2012. Jego zadaniem jest: podejmowanie działań, koordynacja przygotowań, współpraca i współdziałanie z Ministerstwem Sportu i Turystyki oraz administracją samorządową i administracją zespoloną województwa lubelskiego, a także administracją rządową i samorządową obwodu wołyńskiego i lwowskiego Ukrainy, w zakresie organizacji przedsięwzięć i działań transgranicznych, przygotowujących do EURO 2012 na terenie województwa lubelskiego².

Przy okazji organizacji tak dużych przedsięwzięć pojawia się zawsze pytanie – nie tyle o koszty czy efekty, co o szanse. Znamienny jest więc tytuł projektu,

¹ W momencie powstawania publikacji UEFA nie podjęła ostatecznej decyzji w sprawie miast ukraińskich, które będą miejscami rozgrywania meczów i czy zostanie utrzymany symetryczny udział Polski i Ukrainy, czy też zwiększy się udział strony polskiej.

² <http://www.lublin.uw.gov.pl/pelnomocnicy>

w ramach którego powstało niniejsze opracowanie – *Wykorzystajmy szansę – badania i analizy dotyczące rozwoju województwa lubelskiego w perspektywie EURO 2012*. Praca składa się z sześciu rozdziałów odpowiadających kolejnym zadaniom realizacji projektu.

W rozdziale pierwszym przedstawiono uwarunkowania rozwoju województwa lubelskiego w przestrzeni europejskiej. Podkreślono, że pozycja województwa lubelskiego na tle kraju i Unii Europejskiej wynika z uwarunkowań geopolitycznych, ekologicznych, społeczno-gospodarczych i infrastrukturalnych. Wykorzystując metodę analizy SWOT, dla każdego z analizowanych uwarunkowań rozwoju województwa lubelskiego w przestrzeni europejskiej – jako zewnętrznych czynników rozwoju, przedstawiono szanse i zagrożenia wpływu otoczenia na procesy i tendencje rozwojowe w regionie lubelskim.

W rozdziale drugim, w sposób szczegółowy analizowano demograficzne uwarunkowania rozwoju województwa lubelskiego. Mimo, że dla analizowanego regionu charakterystyczny jest stan i przestrzenne rozmieszczenie ludności, struktury demograficzne oraz ruch naturalny i migracje, to trendy i prognozy demograficzne wpisują się w prawidłowości ogóło-europejskie. W analizach trendów demograficznych wykorzystano badania GUS oraz własne wyniki badań wynikające z modeli trendu pełzającego.

Rozdział trzeci poświęcony został analizie popytu na pracę w kontekście procesów integracji europejskiej i przekształceń struktury gospodarki regionu lubelskiego. Wydaje się, że poziom tego zjawiska może mieć znaczenie związane z przygotowaniami organizacji EURO 2012. Istotne jest również, jak organizacja EURO 2012 może wpłynąć na kształtowanie się tego popytu.

Rozdział czwarty analizuje sytuację szkolnictwa wyższego i ponadgimnazjalnego w województwie lubelskim. Studenci i pracownicy szkół wyższych to nie tylko kibice piłki nożnej, ale także potencjalni organizatorzy, menedżerowie i wykonawcy przedsięwzięć związanych z EURO 2012. Szkoły wyższe stanowią także ważny czynnik zwiększający endogeniczny potencjał miasta i regionu. Stan i kierunki rozwoju szkolnictwa wyznacza popyt na usługi edukacyjne. Wskazuje również na regionalne możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy. W rozdziale tym przedstawiono szczegółowe analizy kierunków kształcenia i poziom bezrobocia wśród absolwentów różnych kierunków studiów. Należy podkreślić, że na uczelniach lubelskich jest wielu studentów z Ukrainy. Atut ten może być wykorzystany na różnych etapach organizacji EURO 2012. Organizacja EURO 2012 może być także impulsem do otwarcia się szkolnictwa wyższego na nowe potrzeby kształcenia i nowych studentów.

W rozdziale piątym przedstawiono analizę potencjału, czynników i wizerunku atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego. Ma to szczególne

znaczenie w kontekście organizacji EURO 2012. Co prawda rynek inwestycyjny EURO 2012 nie wynika wprost z aktualnego poziomu regionalnej atrakcyjności inwestycyjnej, ale raczej z zadań towarzyszących organizacji tego przedsięwzięcia. Tym niemniej, dla inwestorów poziom atrakcyjności inwestycyjnej kształtuje wizerunek regionu, w którym będą inwestować. Wielowymiarowość atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego przedstawiono w postaci różnych mierników syntetycznych. Porównywano też zmiany atrakcyjności inwestycyjnej województwa w wymiarze czasowym i przestrzennym. Należy podkreślić, że w województwie lubelskim inwestycje związane z EURO 2012 wiążą się głównie z rozbudową i modernizacją dróg i przejść granicznych oraz wybranych obiektów zaplecza sportowego, hotelowego i gastronomicznego.

Celowe jest by przedsięwzięcia związane z organizacją EURO 2012 wpisywały się w koncepcję rozwoju województwa lubelskiego. W rozdziale szóstym przedstawiono więc analizę strategiczną regionu lubelskiego, która może wyznaczać kierunki przedsięwzięć związanych z organizacją tej imprezy. Analiza czterech kapitałów: ekonomicznego (gospodarczego), naturalnego (środowiskowego), ludzkiego i społecznego, prowadzi do sformułowania dwóch scenariuszy strategicznych kierunków rozwoju: modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego (MPD) oraz modelu SLOW – Powolna Lubelszczyzna. Scenariusze te należy traktować jako wartość dodaną realizowanego projektu.

Dla województwa lubelskiego organizacja Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012, chociaż stanowi wydarzenie krótkotrwałe i o charakterze tranzytowym, może być impulsem do międzynarodowego otwarcia się regionu i stanowić także ważny impuls do działań kształtujących pozytywny wizerunek regionu. Niniejsze opracowanie jest więc kolejną próbą i przyczynkiem do dyskusji o potrzebie zwrócenia większej uwagi na możliwości województwa lubelskiego we wspólnej przestrzeni europejskiej. Dotyczy to również EURO 2012, jako ważnego europejskiego przedsięwzięcia podejmowanego w wymiarze międzynarodowym. Istnieje potrzeba pełniejszego włączania się województwa lubelskiego w międzynarodowe sieci współpracy.

Reasumując, należy podkreślić, że niniejsze opracowanie wskazuje na różne możliwości województwa lubelskiego, które mogą być wykorzystane przy organizacji EURO 2012. Są to jednak tylko możliwości i szanse, a nie scenariusze korzyści. Rezultaty zależą będą od kreatywności osób i instytucji odpowiedzialnych za współpracę z organizatorami EURO 2012. W pracy szczególny nacisk położono więc na poznawcze i metodologiczne aspekty badanej problematyki.

Henryk Ponikowski

Rozdział I

Województwo lubelskie w przestrzeni europejskiej

Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop

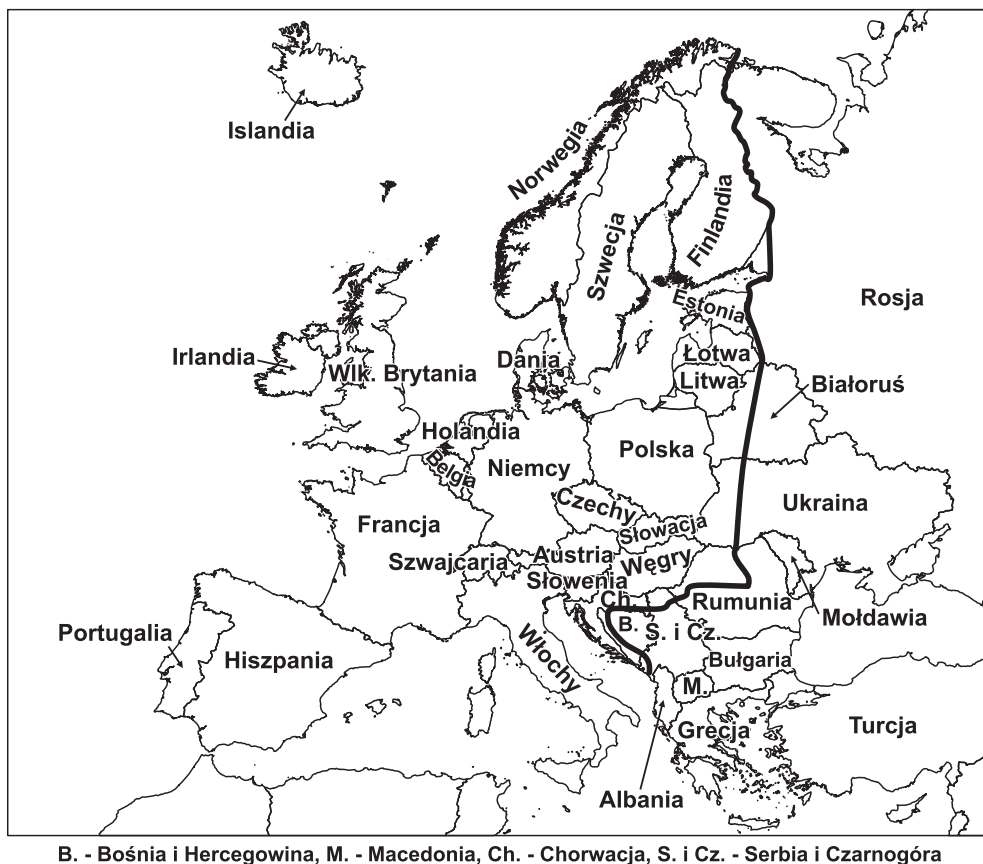
Istotnym zewnętrznym uwarunkowaniem rozwoju województwa lubelskiego jest proces integracji europejskiej oraz szanse płynące z członkostwa Polski w Unii Europejskiej, gdyż „nową jakość, w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego, we współczesnym świecie stwarzają ugrupowania integracyjne”¹. Zagrożeniem są zwiększające się różnice międzyregionalnego poziomu rozwoju. Szansą jest zaś polityka spójności zapobiegająca „(...) pogłębianiu się dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych regionów Polski, tak by uniknąć marginalizacji najsłabiej rozwijających się.”² Charakterystyczną cechą województwa lubelskiego jest peryferyjność, zarówno położenia (na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej), jak i poziomu rozwoju.

1.1. Województwo lubelskie na tle kraju i Unii Europejskiej

Powszechnie sądzi się, że globalizacja prowadzi do upodabniania się przestrzeni współczesnego świata. G. Gorzelak i B. Jałowiecki twierdzą, że procesy integracyjne nie niwelują podziałów terytorialnych uwarunkowanych historycznie³. Wydaje się więc, że nawet zniesienie granic administracyjnych i szeroko lansowana polityka spójności nie jest w stanie doprowadzić do jednorodności przestrzeni europejskiej. W przestrzeni Europy bez granic, przykładem może być granica styku cywilizacji Wschodu i Zachodu (ryc. 1.1.).

-
- 1 K. Kłosiński, *Światowe determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, T. Guz, K.A. Kłosiński, P. Marzec (red.), Lublin–Tomaszów Lubelski 2006, s. 49.
 - 2 *Strategia rozwoju kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, listopad 2006, s. 8: http://www.mrr.gov.pl/srk/Strony/srk_0715.aspx.
 - 3 G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Europejskie granice: jedność czy podziały kontynentu?*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2-3(6) 2001.

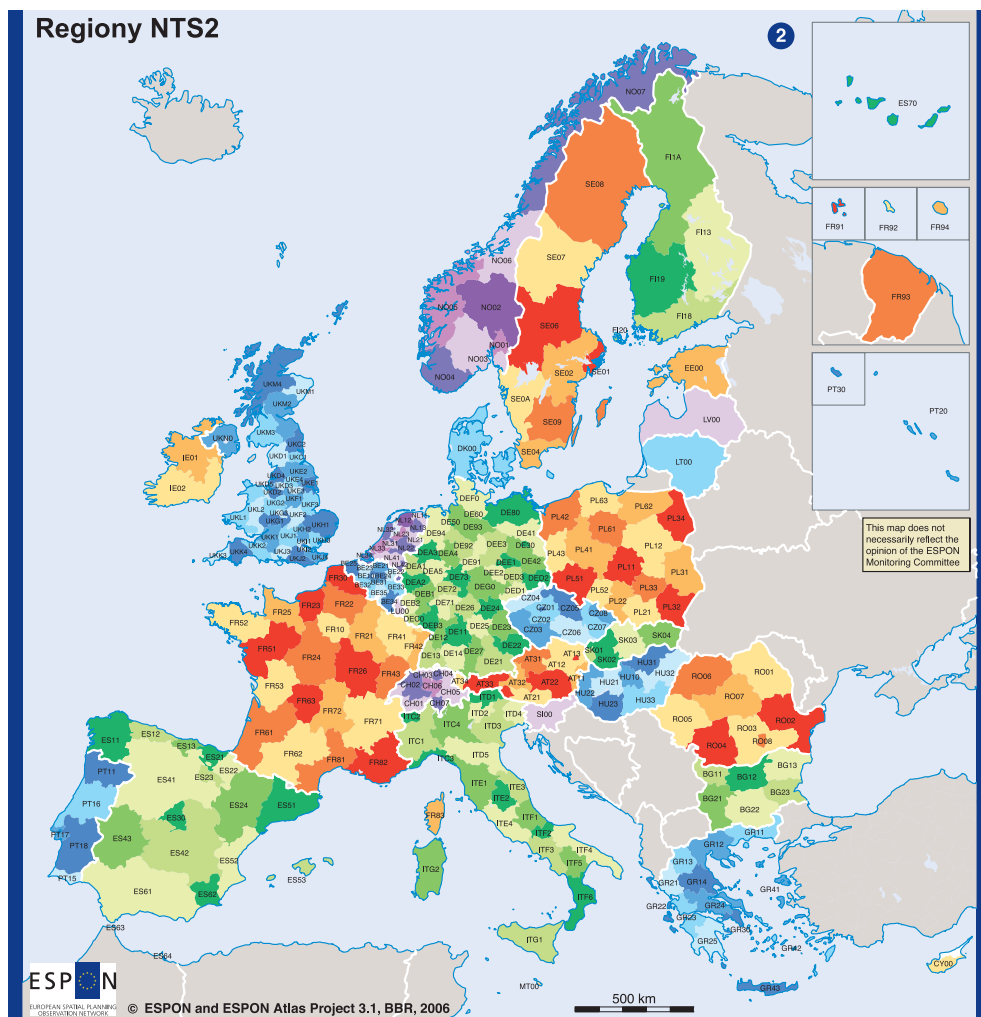
Region lubelski, który leży na pograniczu Europy łacińskiej jest oczywiście wielokulturowym regionem transgranicznym. Peryferyjność położenia przekłada się na niski poziom rozwoju i słabą dostępność komunikacyjną, mimo, że przez teren regionu przebiegają międzynarodowe korytarze komunikacyjne.

Źródło: Eberhardt, 2003, s. 92.

Ryc. 1.1. Granica między cywilizacją łacińską i bizantyńską.

Województwo lubelskie jest jednym z 270 regionów (typu NUTS 2) Unii Europejskiej. Stanowi 0,57% terytorium UE, i skupia 0,44% ludności całej przestrzeni unijnej. Jest to najsłabszy region w Polsce i zajmuje jedno z ostatnich miejsc w Unii Europejskiej. Przyczyną tego stanu jest splot różnych uwarunkowań zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Obraz ten determinują uwarunkowania historyczne, rolniczy charakter, słabo rozwinięta infrastruktura komunikacyjna i techniczna, słaba sieć miast (w tym także pozycja Lublina jako stolicy regionu). Podział administracyjny UE przedstawia ryc. 1.2.

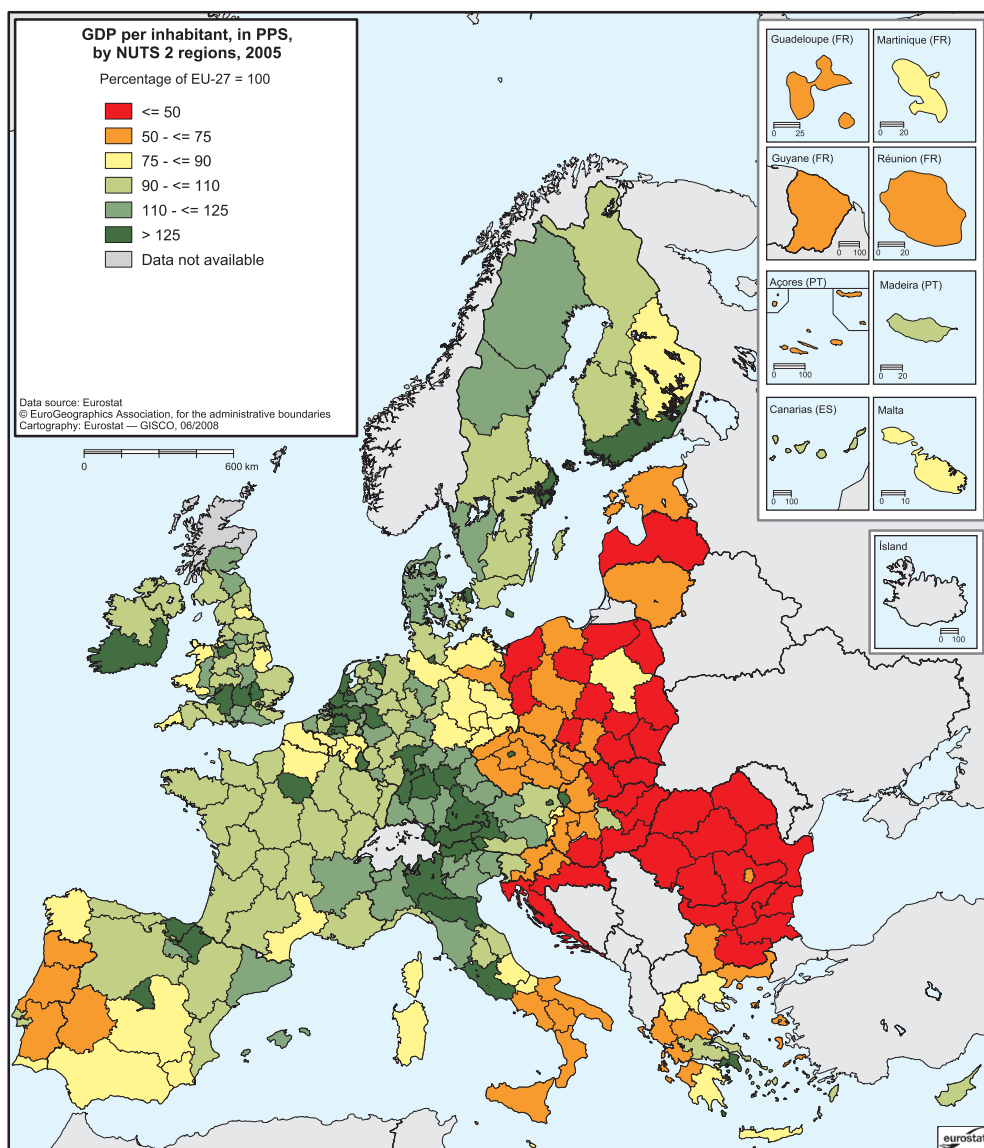

Źródło: Atlas ESPON s. 73, http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf.

Ryc. 1.2. Regiony Unii Europejskiej.

W 2005 roku, pod względem wartości PKB na 1 mieszkańca poniżej 75% średniej, województwo lubelskie znalazło się w grupie 69 regionów europejskich. W grupie tej było 15 polskich województw (bez mazowieckiego), 5 z 6 regionów bułgarskich i 7 z 8 rumuńskich. Niższy poziom PKB na 1 mieszkańca niż w województwie lubelskim występował w regionach: Severen Tsentralen (Bułgaria) – 27,7% średniej UE, Severozapaden (Bułgaria) – 26,9%, Yuzhen Tsentralen (Bułgaria) – 26,9% średniej UE, Nord-Est (Rumunia) – 24,2% średniej UE. Najwyższy poziom PKB na 1 mieszkańca zanotowano w Inner Londyn

(Wielka Brytania), Luxembourg (Luksemburg) i Region de Bruxelles-Capitale. W regionach tych poziom PKB na 1 mieszkańca był ponad 7,5 razy większy niż w województwie lubelskim¹. Przestrzenny rozkład PKB na mieszkańca w UE przedstawia ryc. 1.3.

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 39: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

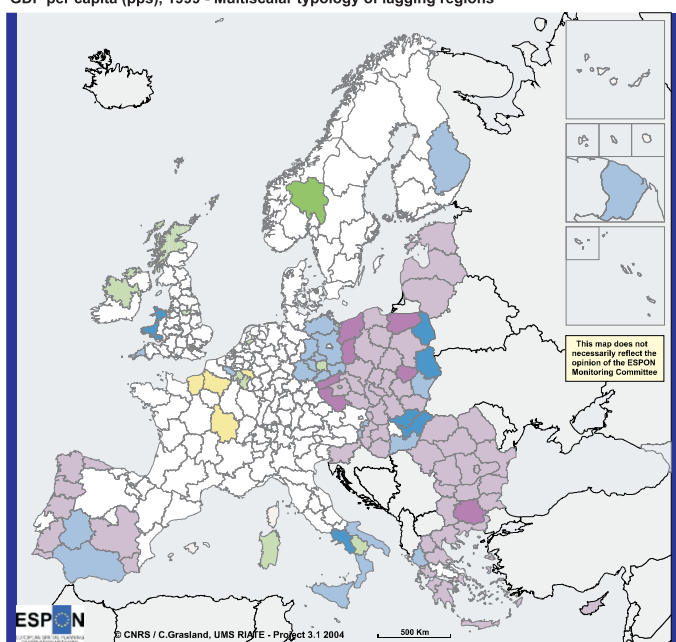
Ryc. 1.3. Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca.

1 Zob. http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_pkb_rachunki_regionalne_w_2006.pdf, s. 26.

Województwo lubelskie, które leży na peryferiach zjednoczonej przestrzeni europejskiej, zaliczane jest do europejskich obszarów problemowych, czyli takich „(...) których rozwój jest w sposób trwały na tyle silnie strukturalnie zakłócony przez czynniki społeczne i gospodarcze, iż regiony te bez pomocy z zewnątrz nie zdołają owych zakłóceń przewyciężyć.”¹ Należy podkreślić, że lubelskie oprócz podlaskiego oraz Eszak-Megyarorszak (Węgry) i Campania (Włochy) należy do najsłabszych regionów UE. Potwierdza to wielowymiarowa analiza poziomu rozwoju regionów europejskich przedstawiona na ryc. 1.4.

Multiskalarna typologia regionów opóźnionych gospodarczo

GDP per capita (pps), 1999 - Multiscalar typology of lagging regions

Under 75% national deviation

European deviation	national deviation	local deviation
		X
	X	X
X		
X		X
X	X	
X	X	X

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries
Pochodzenie danych: EU 15 and Cc's, Eurostat Regio
Norway and Switzerland: National Statistical Offices
Źródło: baza danych ESPON

- Podejście multiskalarne ocenia ten sam wskaźnik w odniesieniu do różnych skali,
- Istotna jest ocena rozwoju regionu na trzech poziomach: europejskim, narodowym i lokalnym,
- Biorąc pod uwagę kryterium 75% PKB jedynie 4 regiony można uznać za opóźnione gospodarczo w odniesieniu do wszystkich trzech poziomów: Eszak-Megyarorszak, Campania, Lubelskie i Podlaskie (**kolor granatowy**),
- Wiele innych regionów jest zacofanych w odniesieniu do dwóch kryteriów, np.: Burgenland w Austrii jest zacofany w europejskiej i narodowej skali, a w skali lokalnej nie, gdyż graniczy z najbardziej opóźnionymi regionami Węgier i Słowacji.

Źródło: Gorzelak, Olechnicka, *Program ESPON – znaczenie dla Polski*, http://www.espon.pl/files/3_2/2/Program%20ESPON%2024-02-2007%20-%20znaczenie%20dla%20Polski.pdf.

Ryc. 1.4. Multiskalarna typologia regionów opóźnionych gospodarczo.

1 Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2006, „Studia Regionalne i Lokalne”, Wydanie specjalne, t. II, Warszawa 2006, s. 118.

Według danych statystycznych¹ województwo lubelskie w 2006 roku zajmowało powierzchnię 25,1 tys. km² (trzecie miejsce w Polsce), liczyło 2,17 mln mieszkańców (5,7% ludności Polski), z tego 46,6% mieszkających w miastach i 53,4% na wsi, o gęstości zaludnienia 86 osób na 1 km² (w Polsce 122), posiadało ujemny przyrost naturalny (-0,54 na 1 tys. ludności) i ujemne saldo migracji (-3,02 na 1 tys. ludności). Poziom rozwoju województwa lubelskiego charakteryzuje Produkt Krajowy Brutto (PKB) na mieszkańca – 17,6 tys. zł (ok. 68% poziomu w Polsce i 33% średniej unijnej), przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto 2,2 tys. zł (87,8 % średniego wynagrodzenia w Polsce), stopa bezrobocia wynosi 15,5% (w Polsce 14,8), oraz 4,1% podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON. Zestawienie podstawowych informacji dotyczących województwa lubelskiego zawiera tabela 1.1.

Tab. 1.1. *Województwo lubelskie w przestrzeni europejskiej (w 2006 r.)*

Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska		UE27	
		ogółem	udział woj. (w %)	ogółem	udział woj. (w %)
Powierzchnia w tys. km ²	25,1	312,7	8,0	4403,3	0,57
Ludność w tys. (stan w dniu 31 XII 2006)	2172,8	38125,5	5,7	496285,0	0,44
Ludność na 1 km ² powierzchni ogółem	86	122	x	115,0	x
Produkt krajowy brutto w %*	35,0	51,3	x	100,0	x
Pracujący w tys.	741,4	12905,4	5,7	214663,9	0,34
Użytki rolne w tys. ha	1480,8	15957,3	9,3	184202,0	0,80
Udział gruntów ornych w % użytków rolnych	79,7	78,0	x	59,6	x
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-0,54	x	0,12	1,1	x
Stopa bezrobocia w %	15,5	14,8	x	8,2	x
Liczba regionów (NUTS 2)	1	16	x	270	x

*według parytetu siły nabywczej na mieszkańca w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny województwa lubelskiego 2007*, Urząd Statystyczny w Lublinie; *Polska w Unii Europejskiej 2008*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_polska_w_ue_2008.pdf; http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_pkb_rachunki_regionalne_w_2006.pdf

1 *Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2007*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007.

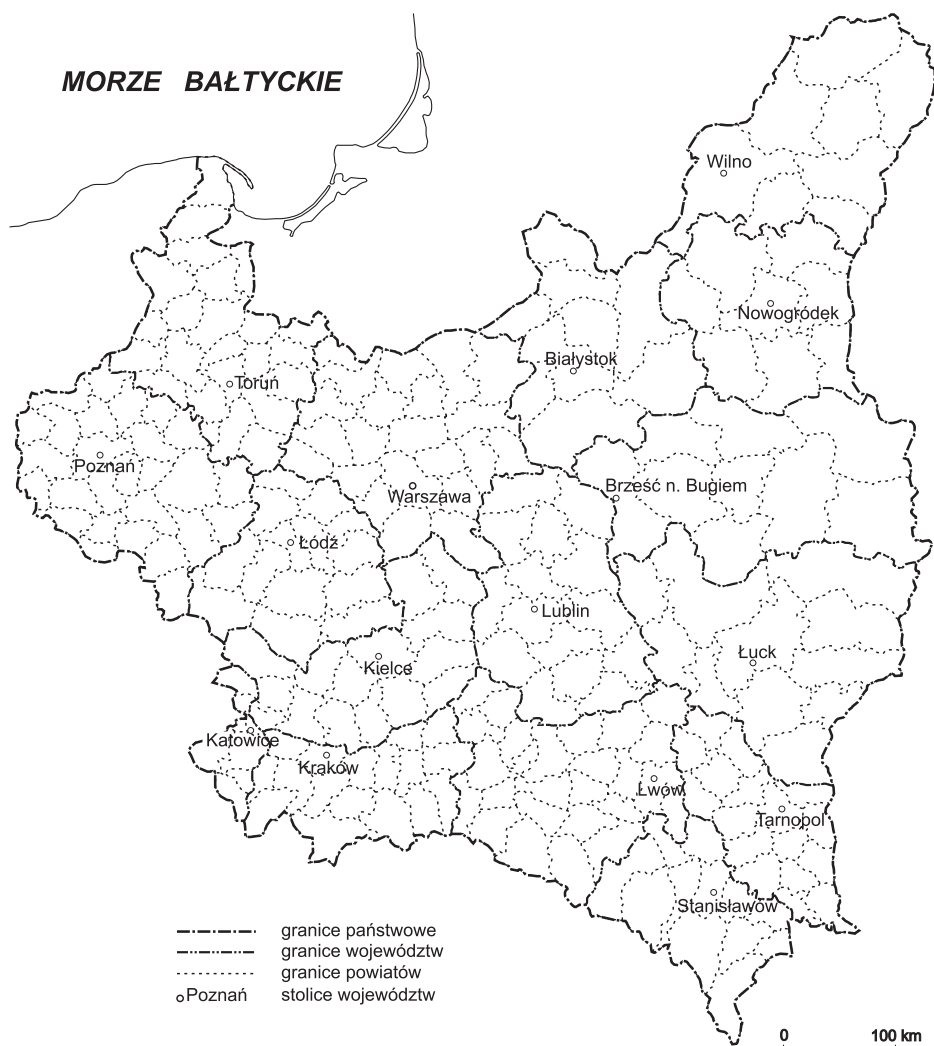
1.2. Uwarunkowania geopolityczne

Głównymi celami strategicznymi Polski po obaleniu komunizmu i odzyskaniu niepodległości w 1989 roku było przywrócenie gospodarki rynkowej i stworzenie państwa prawa, a w relacjach geopolitycznych członkostwo w NATO i Unii Europejskiej. Celom tym były podporządkowane wszelkie działania reformująco-modernizacyjne i dostosowawcze. W efekcie Polska stała się członkiem NATO w 1999 roku, a Unii Europejskiej w 2004 roku.

Uwarunkowania geopolityczne mają zróżnicowane podłoże, ale charakteryzują się długotrwałością skutków społeczno-ekonomicznych, stąd analizując je w odniesieniu do województwa lubelskiego warto rozpocząć ich charakterystykę od okresu zaborów. Wspólną cechą charakterystyczną ziem polskich w tym czasie była ich peryferyjność wobec terytorium państw zaborczych, a różnicującą – tempo ważnych procesów i zjawisk dziejowych, takich jak: uwłaszczenia chłopów, oznaczające zakończenie epoki feudalizmu, powstanie i zakres aktywności samorządów terytorialnych, gwarantowany przez państwo zakres swobód obywatelskich czy też rozwój infrastruktury komunikacyjnej, w tym zwłaszcza kolejowej, stanowiącej istotny stymulator przemian cywilizacyjnych w XIX wieku. Województwo lubelskie położone w zaborze rosyjskim wykazywało wówczas w stosunku do ziem zaboru pruskiego około 50-letnie opóźnienie w zakresie uwłaszczenia chłopów (po Powstaniu Styczniowym) czy budowy infrastruktury kolejowej (lata 70-te XIX wieku). Ponadto, o ile w zaborach pruskim i austriackim istniały rozbudowane struktury samorządowe, o tyle w zaborze rosyjskim samorząd terytorialny istniał w szczątkowej postaci jedynie na obszarach wiejskich, co było ewenementem na skalę europejską.

Analizując uwarunkowania geopolityczne należy podkreślić ciągłość historyczną województwa lubelskiego. W wyniku zakończenia I wojny światowej Polska odzyskała niepodległość i już w sierpniu 1919 w dawnym Królestwie Kongresowym utworzono województwo lubelskie. W lutym 1921 zakończono podział administracyjny (ryc. 1.5.), który traktowany jako tymczasowy, z niewielkimi zmianami przetrwał do wybuchu II wojny światowej.

W II Rzeczypospolitej województwo lubelskie znalazło się w centralnej Polsce, a Lublin był oddalony w linii prostej – 260 km od granicy wschodniej oraz 315 km od granicy zachodniej. Tabela 1.2. ukazuje stan województwa lubelskiego pod względem liczby ludności, wskaźnika urbanizacji oraz zróżnicowania struktury etnicznej – według danych Spisu Powszechnego z 1931 roku.

Źródło: J. Wendt (2001).

Ryc. 1.5. Podział terytorialny Polski w 1923 roku.

Tab. 1.2. Województwo lubelskie w 1931 roku

	Ludność		Ludność według języka ojczystego w %:						
	ogółem w tys.	miejska w %	polski	ukraiński	ruski	białoruski	rosyjski	niemiecki	jidysz
lubelskie	2116,2	19,2	85,6	2,6	0,4	0,1	0,1	0,6	10,5
Polska	32348,1	27,6	68,9	10,1	3,8	3,1	0,4	2,3	8,6

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny GUS*, Warszawa 1939.

Województwo lubelskie zajmowało wówczas siódme miejsce w Polsce zarówno pod względem powierzchni jak i ludności. Zdecydowaną większość stanowiła tu ludność wiejska. Było także województwem zdominowanym przez ludność uznającą polski za swój język ojczysty. Niemniej jednak relatywnie duże znaczenie miała także ludność żydowska, zwłaszcza w miastach oraz mniejsze – ludność ukraińska, głównie na wschodzie województwa.

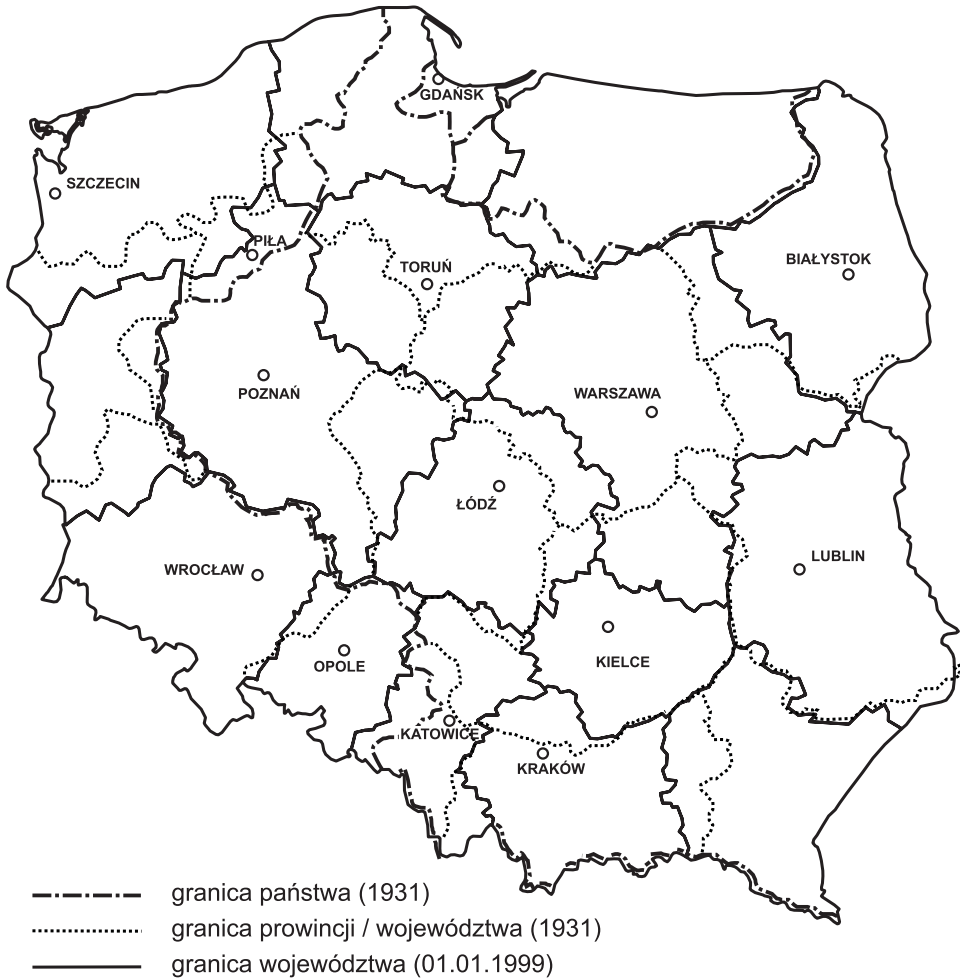
Ustanowiony po zakończeniu II wojny światowej ład polityczny w Europie sankcjonował strefy wpływów Związku Radzieckiego¹. Miało to także bardzo istotne znaczenie dla województwa lubelskiego, które przekształciło się z regionu leżącego w centrum kraju w region przygraniczny, graniczący z tym państwem. Odległość Lublina od granicy państwa zmalała do 70 km. Zmianę położenia województwa lubelskiego w jego granicach z 1999 roku na tle podziału z 1931 roku ukazuje ryc. 1.6., a podstawowe informacje tab. 1.3.

Tab. 1.3. Wybrane elementy diagnozy sytuacji geopolitycznej województwa lubelskiego

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych	Województwo w odsetkach
Powierzchnia i granice		
Powierzchnia w km ²	25122	100,0
Długość granic w km	1127	100,0
zewnątrzna UE	445	39,5
z Białorusią	168	14,9
z Ukrainą	277	24,6
z województwami		
mazowieckim	363	32,2
podkarpackim	282	25,0
podlaskim	4	0,4
świętokrzyskie	33	2,9
Jednostki administracyjne		
Powiaty	20	x
Miasta na prawach powiatów	4	x
Gminy	213	x
Miasta	41	x

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2007*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007 oraz *Województwo lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2007* Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007.

1 M. Rościszewski, 1993, *Polska i jej uwarunkowania geograficzno-polityczne*, „Conference Papers IGSO PAS”, 17, s. 46-48.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Eberhardt, *Administrative divisions of Poland in the 20th century*, „Moravian Geographical Reports” vol. 9, 2001, s. 22-32.

Ryc. 1.6. Podział administracyjny Polski w 1999 roku na tle podziału z 1931 roku.

Granica polsko-radziecka na całej swej długości miała charakter granicy zamkniętej („granicy wrogości”). W miejsce 63 szlaków kolejowych i drogowych przecinających w 1939 roku późniejszą granicę polsko-radziecką, w latach 1945-1990 funkcjonowały początkowo trzy przejścia graniczne drogowo-kolejowe (Kuźnica Białostocka, Terespol i Medyka), a w latach 70-tych XX wieku powstało dodatkowo przejście kolejowe w Hrubieszowie, związane z Linią Hutniczo-Siarkową (obecnie: Linią Hutniczo-Szerokotorową). Dwa przejścia (Terespol, Hrubieszów) z czterech wymienionych leżały na terenie województwa lubelskiego.

W związku ze zmianą charakteru położenia Lubelszczyzny objęły ją także wielkie ruchy migracyjne związane z repatriacją ludności polskiej z Białoruskiej i Ukraińskiej SRR oraz ludności ukraińskiej i białoruskiej do ZSRR. Gwałtownemu zmniejszeniu ulegała też – na skutek eksterminacji dokonanej przez hitlerowców w czasie II wojny światowej – populacja ludności żydowskiej w województwie lubelskim. W efekcie, wzdłuż granicy powstały obszary zasiedlone przez nowych osadników, którzy nie mieli powiązań rodzinnych z osobami zamieszkującymi po drugiej stronie granicy, co dodatkowo miało sprzyjać izolacji społeczności przygranicznych.

Po ostatecznym ukształtowaniu granicy polsko-radzieckiej w 1951 roku, związanym z wymianą terenów między Polską a ZSRR, rozpoczął się trwający do 1991 roku, tj. do uzyskania niepodległości przez Ukrainę i Białoruś – etap granicy zamkniętej. Charakteryzował się on bardzo niską przepuszczalnością zarówno w sensie fizyczno-technicznym jak i polityczno-prawnym, przerwaniem wielu powiązań funkcjonalno-przestrzennych, jakie łączyły Lubelszczyznę z Polesiem, Wołyniem oraz województwem lwowskim.

Rozpad ZSRR nie zmienił zasadniczo polityki imperialnej – będącej jego sukcesorem – Rosji, której przywódcy uważają, że nadal istnieje rosyjska strefa wpływów w Europie. Według tej doktryny województwo lubelskie jest dalej „między młotem a kowadłem”. Co prawda przemiany demokratyczne w środkowo-wschodniej części naszego kontynentu, uzyskanie bądź odzyskanie niepodległości przez państwa postradzieckie, rozszerzenie NATO i Unii Europejskiej spowodowały, że strefa ta wyraźnie traci na znaczeniu, jednak w przypadku Ukrainy i Białorusi, Rosja nadal rości sobie prawo do decydowania o losach tych państw. Ma to istotne znaczenie dla funkcjonowania województwa lubelskiego jako regionu przygranicznego. Po okresie granicy zamkniętej, poczynając od roku 1991, nastąpiła faza granicy filtrującej z nasilającymi się elementami współpracy między przygranicznymi regionami Polski, Ukrainy i Białorusi. Przejawem tej zmiany, między innymi, były ułatwienia w ruchu granicznym i otwarcie nowych przejść granicznych z Białorusią: w Kukurykach (drogowego towarowego) i Sławatyczach (drogowego) oraz z Ukrainą: w Dorohusku (drogowego i kolejowego), Hrebennem (drogowego i kolejowego) oraz Zosinie (drogowego) czy też powołanie do życia, wzorowanego na doświadczeniach zachodnioeuropejskich – początkowo polsko-ukraińskiego, a później także z udziałem Białorusi – Związku Transgranicznego Euroregion Bug.

Zestawienie uwarunkowań geopolitycznych jako zewnętrznych czynników rozwoju, traktowanych w ujęciu analizy SWOT jako szanse i zagrożenia, przedstawia tabela 1.4.

Tab. 1.4. Uwarunkowania geopolityczne

Szanse	Zagrożenia
• procesy globalizacji i integracji europejskiej	
• ciągłość historyczna istnienia województwa lubelskiego	• terytorium strefy wpływów (między „młotem i kowadłem”)
• przestrzeń Europy bez granic • proces integracji europejskiej jako wyznacznik szans województwa lubelskiego	• peryferyjność geopolityczna
• położenie transgraniczne (partnerstwo wschodnie) • rozwój współpracy transgranicznej na zewnętrznych granicach UE • przejścia graniczne	• bariery współpracy transgranicznej, uszczelnienie granicy wschodniej, jako zewnętrznej granicy UE (bariera granicy Schengen) • położenie w strefie granicy zamkniętej (w sensie fizyczno-technicznym, jak i polityczno-prawnym)
• rosnąca rola obszarów metropolitalnych w rozwoju regionalnym – potrzeba kreowania funkcji metropolitalnych Lublina	• Lublin nie spełnia funkcji metropolitalnych, a dodatkowo brak dynamicznie rozwijających się małych i średnich miast
	• terroryzm międzynarodowy • niestabilność polityczna
	• globalne bezpieczeństwo energetyczne,
• polityka spójności – wzrost spójności terytorialnej, • wzrost nakładów finansowych na rozwój obszarów peryferyjnych	• wzrost konkurencyjności regionów sąsiadujących
• fundusze strukturalne i programy operacyjne	

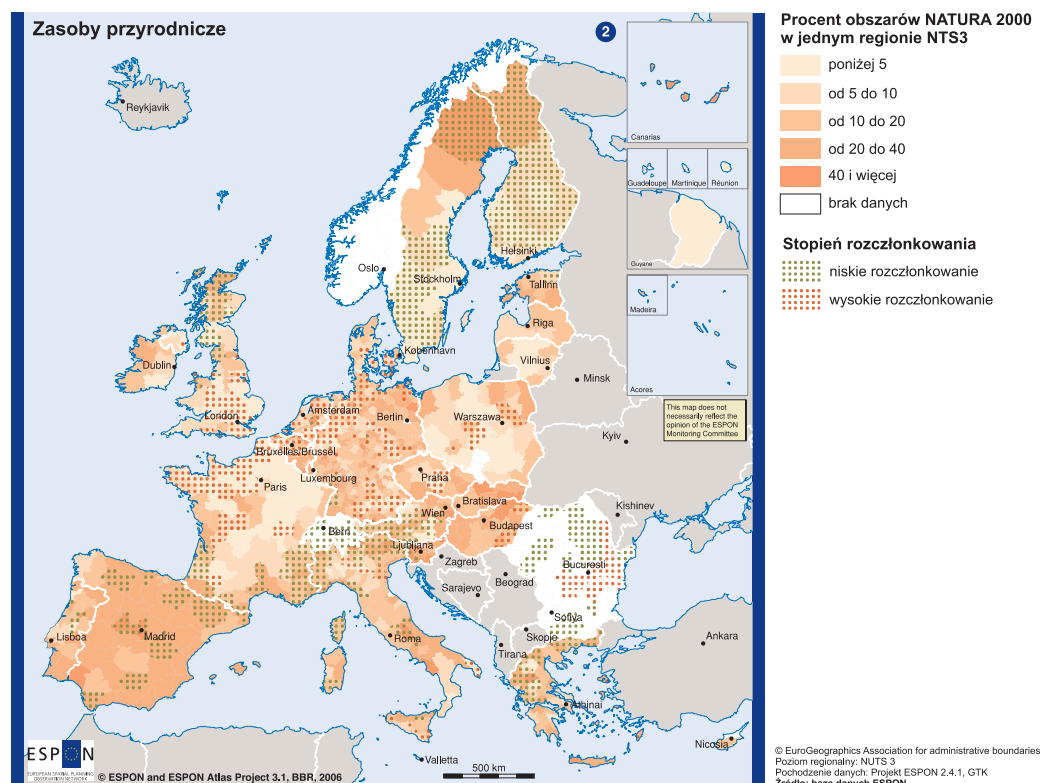
Źródło: opracowanie własne.

1.3. Uwarunkowania ekologiczne

Ważnym aspektem uwarunkowań ekologicznych województwa lubelskiego jest relatywnie niskie zanieczyszczenie jego środowiska. Emisja zanieczyszczeń pyłowych wynosi 0,2 t na km² (przy średniej krajowej 0,3), a gazowych – 1,5 t na km² (6,7), w tym: dwutlenku siarki – 0,7 t na km² (2,9), tlenków azotu – 0,4 t na km² (1,2), tlenków węgla – 0,3 t na km² (1,2). Stopień redukcji wytworzonych zanieczyszczeń pyłowych wynosi 98,6% i jest nieco niższy od średniej krajowej, wynoszącej 99,5%, natomiast w przypadku zanieczyszczeń gazowych kształtuje się na poziomie średnim w kraju, wynosząc 84,8%. Gorsza sytuacja występuje z kolei w zakresie gospodarki wodno-ściekowej. Tylko 51,9% ludności województwa lubelskiego korzysta z oczyszczalni ścieków (średnia krajowa 61,4%). Problem dotyczy generalnie obszarów wiejskich, jako że w miastach odsetek

ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków wynosi 94,1% i jest wyższy niż średnia w Polsce (86,2%). Istnienie luki infrastrukturalnej w zakresie kanalizacji potwierdza proporcja długości sieci wodociągowej rozdzielczej, wynoszącej 17,9 tys. km, z kanalizacyjną rozdzielczą o długości blisko 5-krotnie niższą (3,7 tys. km).

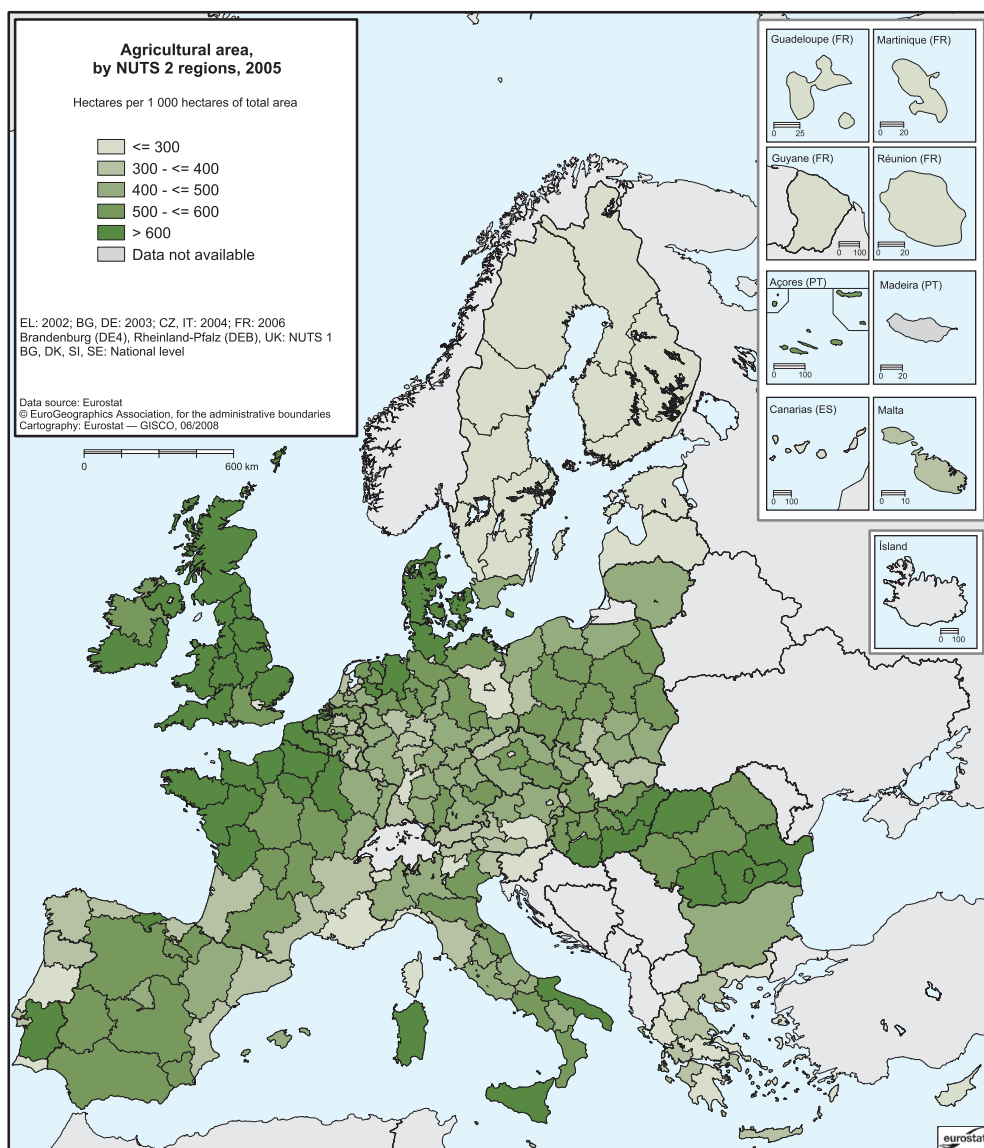
Do ekologicznych uwarunkowań rozwoju województwa lubelskiego należy zaliczyć powierzchnię obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych. Stanowi ona 570,4 tys. ha, czyli 22,7% powierzchni województwa (średnio w kraju – 32,1%), w tym parków narodowych (Poleskiego i Roztoczańskiego) – 18,2 tys. ha (0,7% powierzchni województwa), rezerwatów przyrody – 11,5 tys. ha (0,5%), parków krajobrazowych – 233,6 tys. ha (9,3%), obszarów chronionego krajobrazu – 299,2 tys. ha (11,9%). Ponadto na obszarze województwa zlokalizowane są 1554 pomniki przyrody, a 69 obszarów zostało zaliczonych do europejskiej sieci Natura 2000. Zasięg zasobów przyrodniczych europejskich obszarów Natura 2000 przedstawia ryc. 1.7.

Źródło: *Atlas ESPON* s. 45, http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf

Ryc. 1.7. Europejskie zasoby przyrodnicze obszarów Natura 2000.

Województwo lubelskie należy do obszarów UE, na którym przeważają użytki rolne. Charakterystyczne jest, że są to obszary czyste ekologicznie, które mają ogromne możliwości rozwoju produkcji ekologicznej. Przestrzenny rozkład użytków rolnych w UE przedstawia ryc. 1.8.

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 175: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.8. Użytki rolne w hektarach na 1 tys. hektarów powierzchni.

W tabeli 1.5 przedstawiono wybrane mierniki uwarunkowań przyrodniczych województwa lubelskiego.

Tab. 1.5. Wybrane elementy diagnozy sytuacji środowiska przyrodniczego województwa lubelskiego

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych	Województwo w odsetkach
Stan funkcjonalny przestrzeni		
Użytki rolne w ha	1792230,0	71,3
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione w ha	581715,0	23,1
Grunty zabudowane i zurbanizowane	86781,0	3,4
Parki narodowe		
Powierzchnia ogółem w ha	18245,0	0,73
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych w % powierzchni ogółem	x	22,7
Poleski w ha	9762,2	0,39
Roztoczański w ha	8482,8	0,34
Ochrona środowiska		
Nakłady ogółem w tys. zł.	186515,1	100,0
Nakłady na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu w tys. zł.	37403,4	20,0
Nakłady na gospodarkę ściekową i ochronę wód w tys. zł.	101786,8	54,6
Nakłady na gospodarkę odpadami w tys. zł.	30211,3	16,2
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ogółu ludności	x	51,9
Odpady komunalne zebrane przez zakłady oczyszczania na 1 mieszk. w kg	168	x
Rolnictwo i leśnictwo		
Użytki rolne w tys. ha	1480,8	100,0
Grunty orne w powierzchni użytków rolnych w tys. ha	1180,5	79,7
Grunty orne w powierzchni ogólnej	x	47,0
Powierzchnia lasów w tys. ha	565,6	100,0
Powierzchnia lasów na 1 mieszkańca. ha	0,3	x

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2007*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007 oraz *Województwo lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2007* Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007.

Zestawienie uwarunkowań ekologicznych jako zewnętrznych czynników rozwoju, traktowanych w ujęciu analizy SWOT jako szanse i zagrożenia, przedstawia tabela 1.6.

Tab. 1.6. Uwarunkowania ekologiczne

Szanse	Zagrożenia
rozwój źródeł energii oparty na bogatych odnawialnych zasobach środowiska przyrodniczego inwestycje ekoenergetyczne	wyczerpywalność zasobów naturalnych prymat postaw konsumpcyjnych nad dbałością o stan środowiska, zachowanie bioróżnorodności i trwałości rozwoju
polityka proekologiczna tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju przestrzeni europejskiej	konflikty ekologiczne między długo- i krótkookresowym postrzeganiem rozwoju
rozwój infrastruktury ochrony środowiska	zanieczyszczanie środowiska naturalnego
polityka zrównoważonego rozwoju	
światowy wzrost popytu na zdrową żywność, produkty tradycyjne i regionalne	brak certyfikatów

Źródło: opracowanie własne

1.4. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze

Polska, jak i województwo lubelskie, charakteryzuje zmniejszająca się liczba ludności. W latach 1996-2006 zaludnienie Polski zmniejszyło się z 38 639,3 tys. do 38 125,5 tys. osób, tj., o 1,3%, co było następstwem spadku przyrostu naturalnego (1,1‰ w 1996 r. do 0,1‰ w 2006 r.) oraz ujemnego, ale także niezbyt dużego salda migracji zagranicznych (-0,3‰ w 1996 r. do -1,0‰ w 2006 r.).

Uwarunkowania społeczno-demograficzne

W kontekście uwarunkowań rozwoju województwa lubelskiego, jako obszaru transgranicznego, należy zwrócić uwagę na procesy demograficzne w Europie, ale także i na Ukrainie, gdzie – w porównaniu z Polską – procesy te mają bardziej dynamiczny przebieg. Potwierdza to spadek liczby ludności z poziomu 51 297,1 tys. w 1996 roku do 46 929,5 tys. osób w roku 2006, tj., o 8,5%, co z jednej strony jest skutkiem ujemnego, ale malejącego salda migracji zagranicznych, a z drugiej stabilnego wysokiego ubytku naturalnego. Potencjał demograficzny Polski do

Ukrainy, mierzony liczbą ludności, wyrażony relacją 1 do 1,3 w 1996 roku, zmienił się na 1 do 1,2 w 2006 roku. Utrzymanie się tych tendencji może oznaczać wyrównanie się potencjałów ludnościowych między oboma krajami w perspektywie najbliższych 10-15 lat. Jeśli Ukraina podejmie negocjacje z UE, zakończone sukcesem, otworzy to możliwości legalnych migracji zarobkowych Ukraińców do krajów Unii Europejskiej.

Zmniejszanie się liczby ludności na skutek odpływu migracyjnego jest skorelowane z ubytkami naturalnymi i pogarszaniem się struktury wiekowej ludności pozostającej, ponieważ migracje mają charakter selektywny i dotyczą głównie ludności młodszej i bardziej wykształconej. Ma to negatywny wpływ na przedsiębiorczość, innowacyjność i aktywność społeczną osób pozostających w województwie lubelskim. W aktualnej sytuacji demograficznej trudno oczekiwać, że ośrodki miejskie będą dynamicznie zwiększały swoje zaludnienie, raczej należy spodziewać się spadku liczby mieszkańców dużych miast.

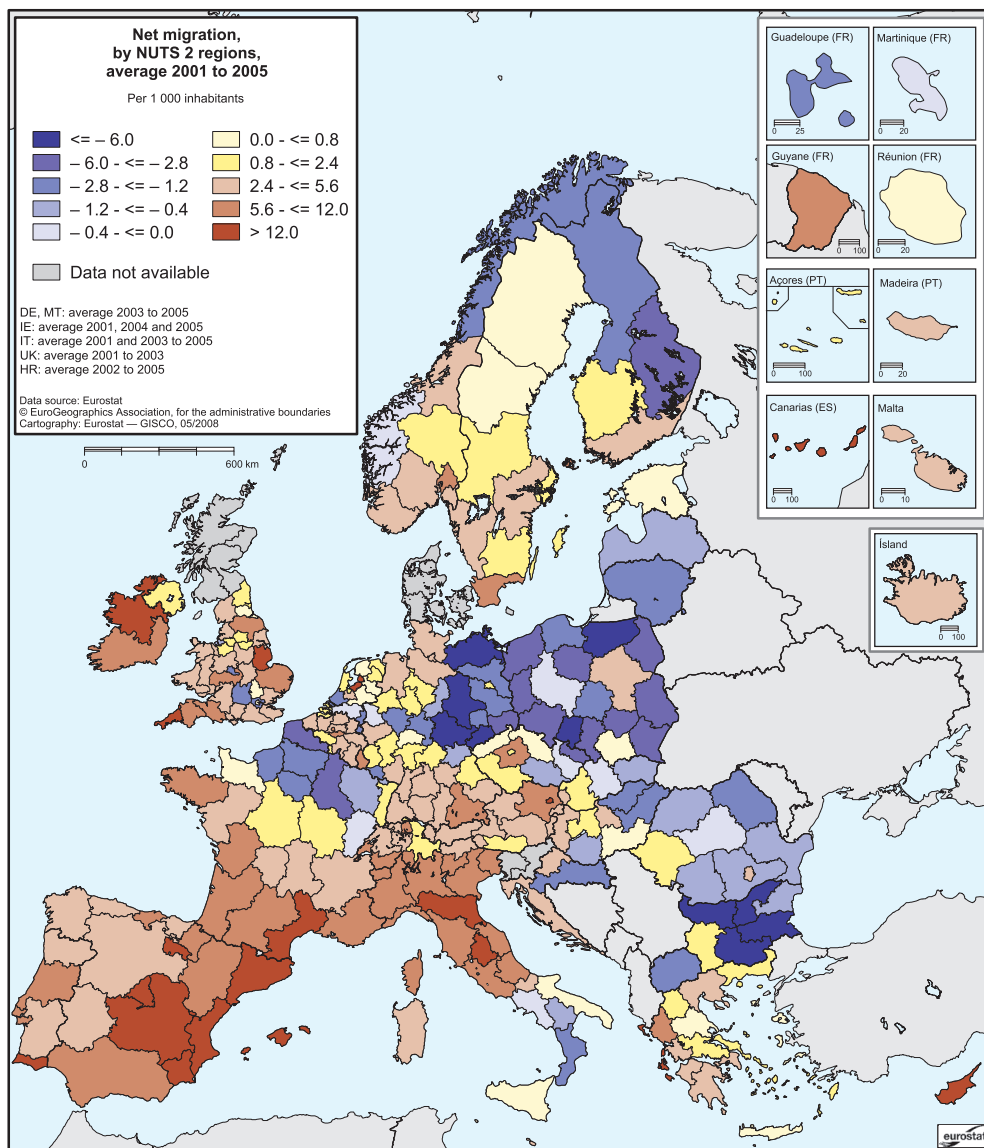
W zakresie podstawowych elementów przyrostu rzeczywistego, tj. przyrostu naturalnego oraz salda migracji – w przestrzeni europejskiej – ujawnia się specyfika województwa lubelskiego jak części wschodniego pogranicza UE. (tabela 1.7.)

Tab. 1.7. Zmiany zaludnienia województwa lubelskiego w latach 1996-2008

Lata	Ludność ogółem w tys.	Przyrost naturalny w ‰	Saldo migracji w ‰
1996	2244,2	1,0	-1,2
1997	2242,0	0,4	-1,0
1998	2239,5	0,1	-1,0
1999	2209,1	-0,1	-1,4
2000	2206,2	-0,1	-1,4
2001	2201,7	-0,2	-1,7
2002	2197,0	-0,9	-1,7
2003	2191,2	-0,7	-2,1
2004	2185,2	-0,9	-2,1
2005	2179,6	-0,8	-2,3
2006	2172,8	-0,5	-2,4
2007	2166,2	-0,7	-2,6
2008	2163,4	-0,2	-2,0

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych GUS.

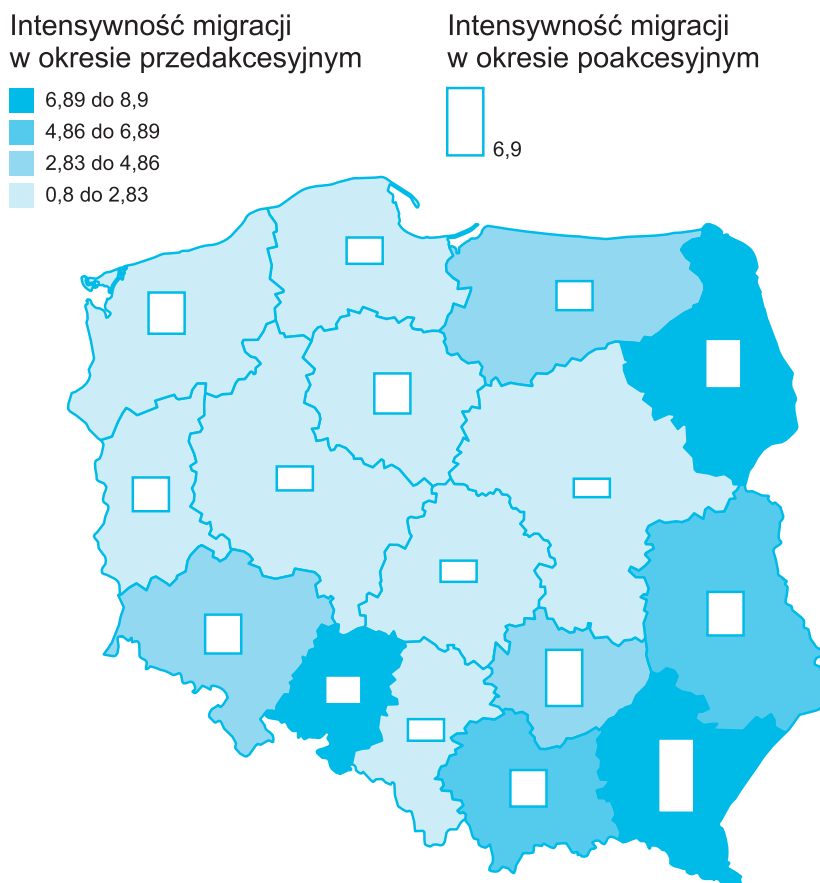
Od 1999 roku średni przyrost naturalny w województwie lubelskim był ujemny, a saldo migracji w całym analizowanym okresie ukazywało przewagę odpływu nad napływem migracyjnym. We współczesnej Europie bez granic obraz migracji przedstawia ryc. 1.9.

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 18: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.9. Migracje w przestrzeni europejskiej.

Wzrost odpływu migracyjnego w latach 2000-2007 w polskich regionach przygranicznych miał niewątpliwie związek z wejściem Polski do Unii Europejskiej i otwarciem dla Polaków rynku pracy niektórych państw członkowskich (ryc. 1.10).

* Intensywność migracji - liczba migrantów na 100 mieszkańców danego województwa; dane pochodzą z BAEL; okres przedakcesyjny obejmuje lata 2002-2004, poakcesyjny lata 2004-2006

Źródło: *Polska 2030*, s. 80, <http://w.polska2030.pl/>.

Ryc. 1.10. Intensywność migracji zagranicznych w okresie przed i poakcesyjnym.

Województwo lubelskie należy do regionów depopulacyjnych. W latach 1996-2007 mieliśmy do czynienia z ubytkiem ludności o 3,5%, co oznacza przeszło 2,5 – krotnie szybsze w stosunku do średniej krajowej tempo zmniejszania zaludnienia, co jest następstwem niewielkiego ujemnego przyrostu naturalnego oraz narastającego ujemnego salda migracji.

Największe ubytki naturalne (powyżej 5‰) występują w powiecie krasnostawskim, a niewielki dodatni przyrost naturalny charakterystyczny jest dla powiatów: radzyńskiego, lubelskiego, łęczyńskiego, łukowskiego, ryckiego i świdnickiego oraz dla miast na prawach powiatu: Białej Podlaskiej, Chełma, Lublina i Zamościa. Natomiast niewielki napływ migracyjny netto (dodatnie saldo migracji) dotyczył powiatów: świdnickiego i zamojskiego, natomiast duży (powyżej 8‰) wystąpił jedynie w powiecie lubelskim, co jest następstwem suburbanizacji terenów podmiejskich Lublina. We wszystkich pozostałych powiatach oraz miastach na prawach powiatu wystąpił odpływ migracyjny, największy (powyżej 5‰) w powiecie parczewskim, radzyńskim, włodawskim, hrubieszowskim, tomaszowskim, ryckim oraz w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu. Migranci z województwa lubelskiego kierują się w kraju przede wszystkim do województwa mazowieckiego i podkarpackiego oraz małopolskiego i śląskiego, a za granicę do: Niemiec, Wielkiej Brytanii, Irlandii i Włoch.

Migracje wewnętrzne mogą wiązać się z edukacją (do ośrodków akademickich), ale też z regularnymi dojazdami do miejsca pracy. Kierunek zawsze jest ten sam: z obszarów stagnacji do obszarów rozwoju. W zakresie usług jedną z najważniejszych dziedzin rozwoju województwa lubelskiego jest nauka i szkolnictwo wyższe. Największym ośrodkiem akademickim województwa jest Lublin, w którym zlokalizowanych jest 5 dużych uczelni, tj. Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej (29 818 studentów w 2007 roku), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (18 582), Uniwersytet Przyrodniczy (12 780), Politechnika Lubelska (10 016) oraz posiadający, jako jedyny w województwie, wydział anglojęzyczny, na którym kształcą się studenci z USA, Norwegii i Tajwanu – Uniwersytet Medyczny (5469). W Lublinie mają swoją siedzibę także mniejsze uczelnie niepubliczne, tj. Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji, Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza oraz Wyższa Szkoła Nauk Społecznych. Uczelnie niepubliczne oraz państwowe wyższe szkoły zawodowe zlokalizowane są jeszcze w Białej Podlaskiej, Chełmie, Zamościu, Puławach i Rykach. W Dęblinie funkcjonuje – posiadająca przedwojenne tradycje – wojskowa Szkoła Orląt. Łącznie w województwie lubelskim studiuje 103 530 osób. Przeliczając na 10 tys. mieszkańców ich liczba wynosi 489, co jest o 2,4% mniej od średniej krajowej, jednak pozwala województwu lubelskiemu uplasować się na 6 miejscu w Polsce (po województwach: mazowieckim, małopolskim, dolnośląskim, łódzkim i wielkopolskim).

Głównym ośrodkiem naukowo-badawczym jest Lublin oraz Puławy, w których zlokalizowany jest znany na świecie Instytut Weterynaryjny oraz Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa. Miarą znaczenia badawczego mogą być publikacje

cytowane w Web of Science, nakłady B+R, zatrudnienie B+R oraz udział w 6 Programie Ramowym Unii Europejskiej. Uwzględniając te cechy lubelski ośrodek naukowy można scharakteryzować następująco¹:

- relatywnie duży udział zatrudnienia w sferze B+R (6% w kraju),
- relatywnie duża liczba publikacji cytowanych WoS (6%),
- głównymi krajowymi partnerami publikacji są autorzy z ośrodka warszawskiego i krakowskiego, a z zagranicznych z USA, Niemiec i Ukrainy,
- relatywnie niskie nakłady na sferę B+R (3% w kraju),
- relatywnie niski udział w 6 PR (nieco ponad 2%), w ramach którego realizowano projekty z partnerami z Niemiec, Francji, Włoch i Wielkiej Brytanii.

Zestawiając funkcje edukacyjne szkolnictwa wyższego oraz funkcje badawcze widać wyraźnie, że w województwie lubelskim bardziej rozwinięte są te pierwsze.

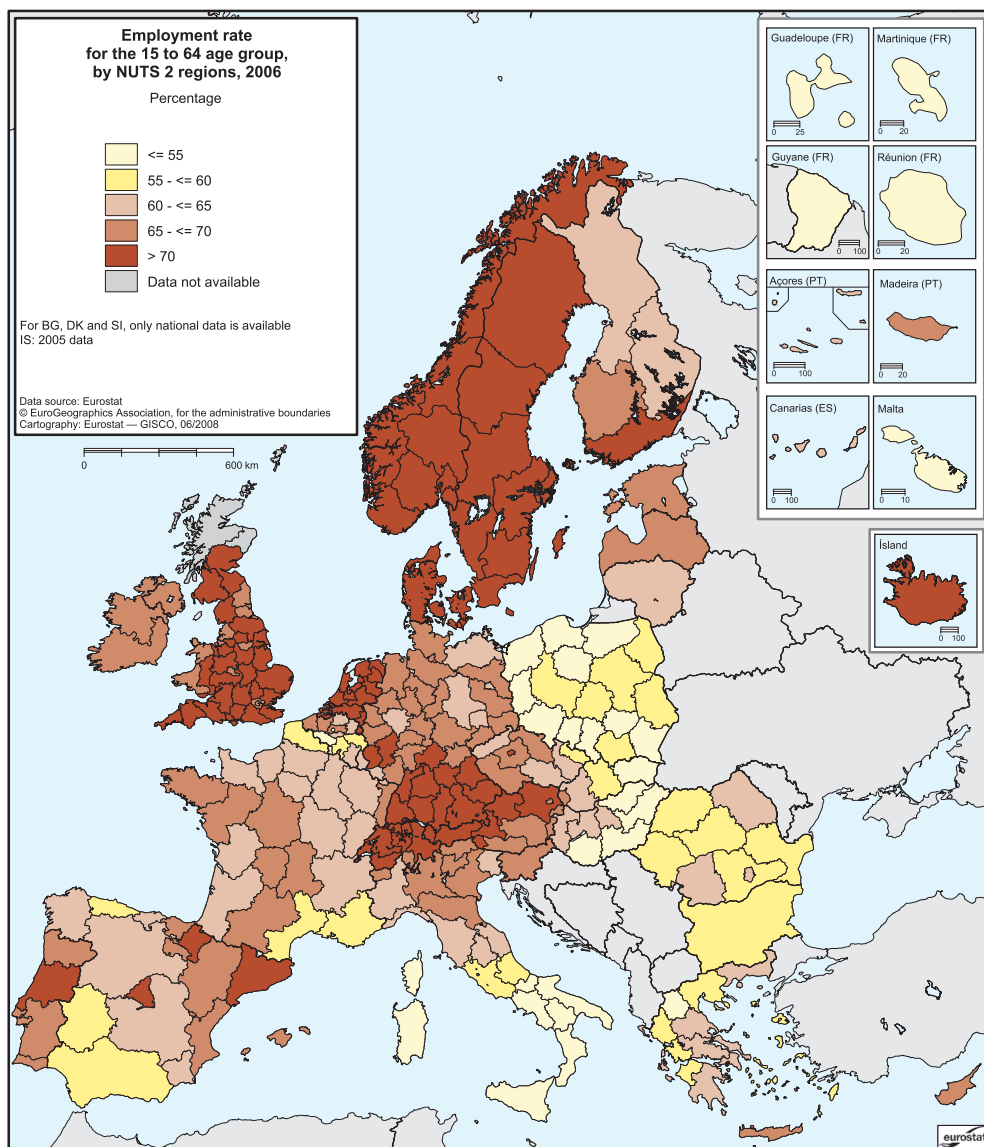
Uwarunkowania gospodarcze

Polska w ramach Unii Europejskiej jest jednym z ważniejszych podmiotów jak i przedmiotów polityki spójności, której celem jest zmniejszenie dystansu rozwojowego polskich regionów, w tym zwłaszcza województwa lubelskiego, będącego w 2004 roku najsłabiej rozwiniętym regionem UE.

Syntetyczną miarą poziomu rozwoju gospodarczego jest wielkość regionalnego PKB per capita. W przypadku województwa lubelskiego wyniosła ona w 2006 roku 18 779 zł, co stanowiło 67,6% średniej krajowej (a ta z kolei stanowi 57% średniej UE-27). Poziom PKB per capita w 2006 roku był wyższy o 6,8% w stosunku do 2005, ale w 2005 roku stanowił 68,3% średniej krajowej. Oznacza to, że pomimo wzrostu PKB per capita w latach 2005-2006 jego dynamika w województwie lubelskim była wolniejsza niż średnio w kraju. Zatem, województwo lubelskie pogłębia swój dystans rozwojowy do najlepiej rozwiniętych województw w Polsce, zajmując ostatnią 16 lokatę. W latach 2004-2006 Lubelszczyzna była też najbiedniejszym regionem UE, jednak po rozszerzeniu od 1 stycznia 2007 Unii o Bułgarię i Rumunię zajmuje 13 lokatę od końca z PKB na poziomie 38,5% średniej UE-27.

Niski poziom rozwoju województwa wynika m.in. z niskiego wskaźnika zatrudnienia w grupie 15-64 lat. Obraz tej sytuacji w przestrzeni europejskiej przedstawia (ryc. 1.11.).

1 A. Olechnicka, A. Płoszaj, *Polska nauka w sieci? Przestrzeń nauki i innowacyjności. Raport z badań*, MRR, Warszawa 2009, s. 83 i 96.

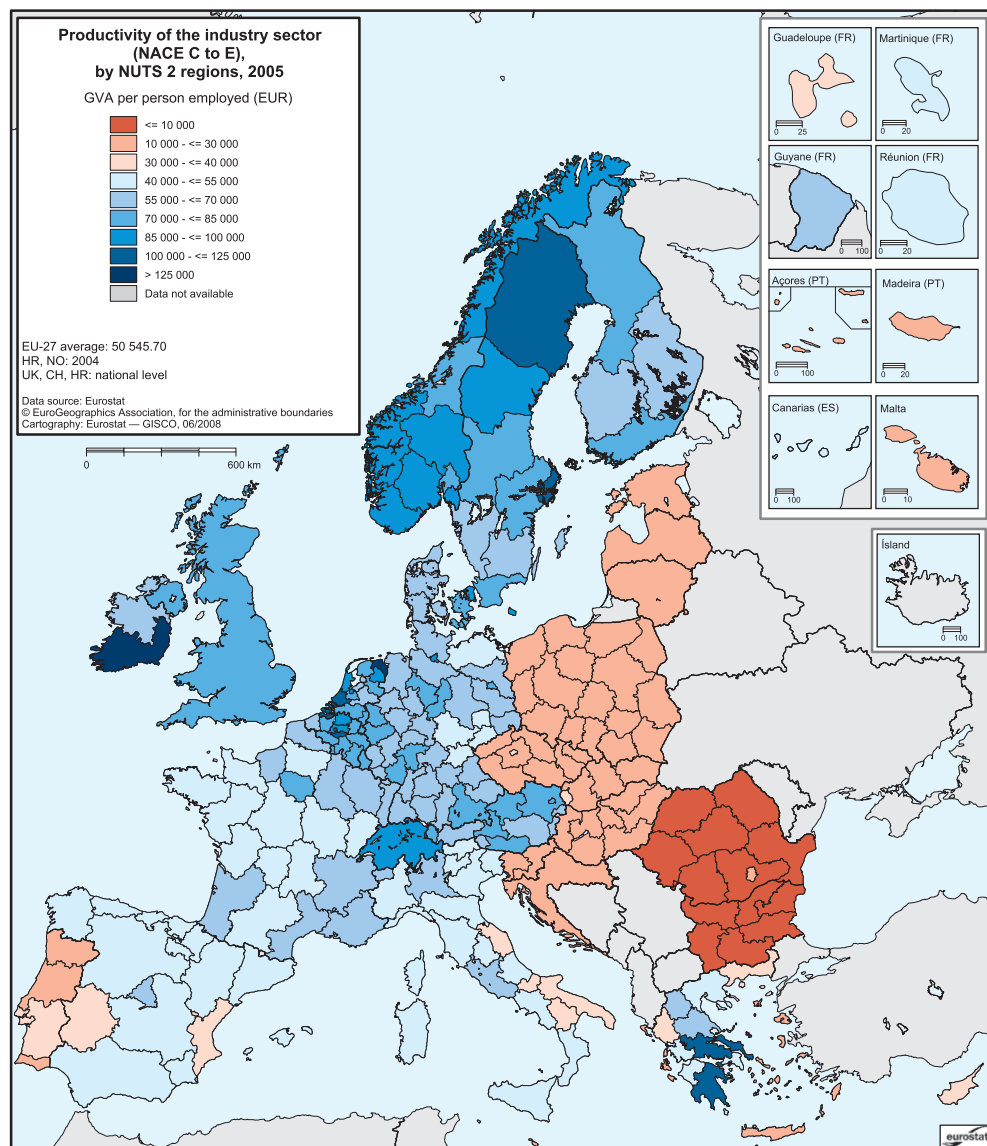

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 83: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.11. Wskaźnik zatrudnienia w grupie 15-64 lat.

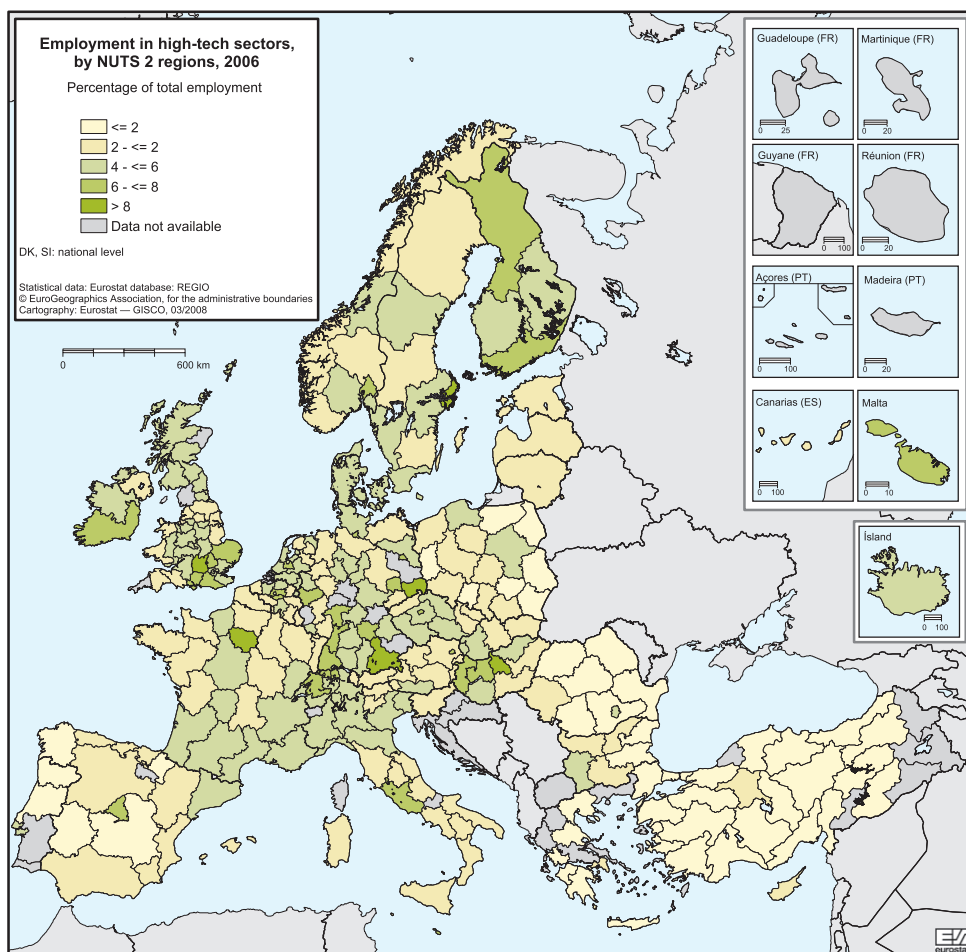
Poziom rozwoju regionu wynika też z produktywności w sektorze przemysłu jako jednego z najważniejszych czynników rozwoju (ryc. 1.12), czy zatrudnienia w sektorze wysokich technologii (ryc. 1.13). Sytuację województwa lubelskiego wyjaśnia też zestawienie struktury wartości dodanej skonfrontowane ze strukturą pracujących. I tak, wartość dodana wytwarzana jest w 7,0% przez rolnictwo,

24,8% – przez przemysł i budownictwo oraz 68,2% przez usługi (w tym 20,6% – przez usługi nierynkowe). W strukturze pracujących największe znaczenie mają usługi (44,2%), a w dalszej kolejności – relatywnie niskoprodukcyjne rolnictwo (37,6%) oraz przemysł i budownictwo (18,2%). Duży udział pracujących w rolnictwie jest przejawem słabości gospodarki regionalnej Lubelszczyzny.

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 99: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.12. Produktywność w sektorze przemysłu.

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 155: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.13. *Zatrudnienie w sektorze wysokich technologii.*

W kontekście uwarunkowań gospodarczych województwa lubelskiego ważne znaczenie ma kontekst transgraniczny. O tym, że sąsiedztwo Ukrainy nie jest silnym impulsem rozwojowym województwa lubelskiego świadczą dane o wartości eksportu. I tak, eksport z województwa lubelskiego na Ukrainę wynosi 119,0 mln USD, co stanowiło 7,7% eksportu województwa i 4,6% eksportu z Polski na Ukrainę.

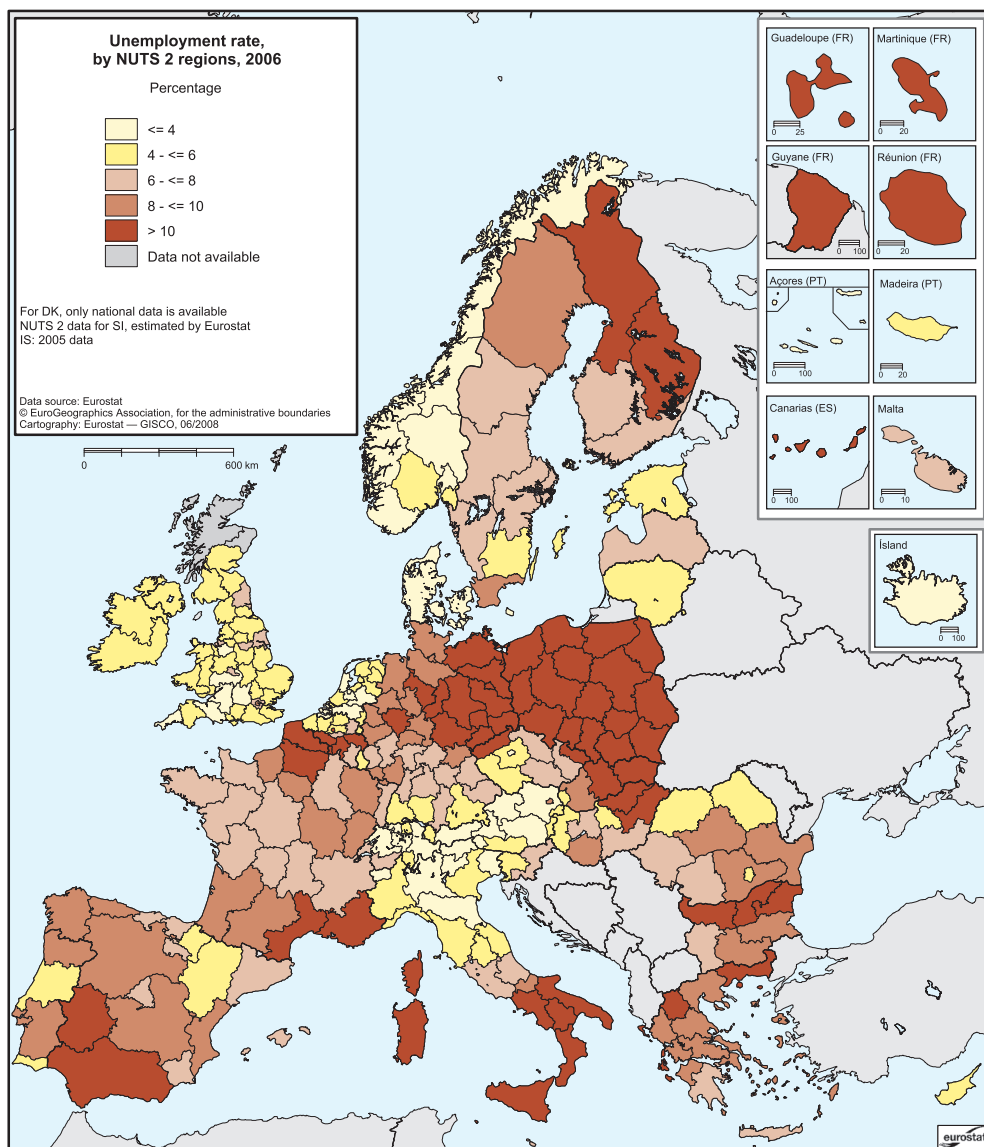
Tab. 1.8. Eksport województwa lubelskiego

Wyszczególnienie		Eksport		
		Ogółem w mln USD	w tym Ukraina	
			w mln USD	w %
Lubelskie	2003	1089,0	144,6	13,3
	2005	1545,5	119,0	7,7
Polska	2003	53576,9	1561,2	2,9
	2005	89378,1	2588,2	2,9

Źródło: Dane T. Komornickiego w ramach projektu KBN 6P04E 027 20 na podstawie informacji CIHZ i Ministerstwa Finansów.

Tabela 1.8. ukazuje rosnącą w latach 2003-2005 wartość eksportu ogółem z województwa lubelskiego (wzrost o 41,9%). W przypadku eksportu na Ukrainę można dostrzec, że w województwie lubelskim nastąpił jego spadek zarówno w ujęciu bezwzględnym jak i relatywnym. Uwzględniając fakt, że wielkość eksportu z Polski na Ukrainę wzrosła, ale jego znaczenie się nie zmieniło, można wysnuć wniosek, że malejące znaczenie eksportu na Ukrainę dla województwa lubelskiego oznacza przesuwanie się powiązań handlowych z tym krajem do głównych ośrodków gospodarczych Polski, oddalonych jednak od naszej granicy wschodniej.

Z punktu widzenia rozwoju regionalnego należy analizować nie tylko migrację osób, ale także towarów, kapitałów czy firm. Obserwacje tych mechanizmów pozwalają określać przyczyny, uwarunkowania i mechanizmy rozwoju regionalnego. W Europie bez granic interesujące są kierunki i tendencje zjawisk migracyjnych, w tym swoboda osiedlania się i dostępu do rynków pracy czy poziom bezrobocia (zob. ryc. 1.14).

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 86: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.14. *Stopa bezrobocia.*

Zbiorny obraz sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubelskiego zawiera tabela 1.9.

Tab. 1.9. Wybrane elementy diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubelskiego

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych	Województwo w odsetkach
Ludność		
Ogółem w tys.	2172,8	100,0
miasta w tys.	1013,1	46,6
wieś w tys.	1159,7	53,4
Ludność na 1 km ² powierzchni ogółem	86,0	x
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-0,54	x
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały	-6593,0	100,0
z miasta	-5568,0	84,4
ze wsi	-1025,0	15,5
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności	-3,02	x
Przeciętna liczba emerytów i rencistów w tys.	557,8	100,0
Pracujący i produkcja		
Pracujący ogółem w tys.	741,4	100,0
Sektor publiczny w tys. osób	190,2	25,7
Sektor prywatny w tys. osób	551,2	74,3
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	2173,08	x
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto w zł (bez KRUS)	1063,28	x
Produkcja sprzedana przemysłu w mln zł (ceny bieżące)	16389,1	x
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 zatrudnionego w zł (ceny bieżące)	199928	x
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w zł (ceny bieżące)	7534,0	
Bezrobocie		
Bezrobotni zarejestrowani ogółem w tys. osób	141,8	x
Stopa bezrobocia rejestrowanego	15,5	x
Szkoły wyższe		
Liczba szkół wyższych	20	100,0
Nauczyciele akademicki	6176,0	x
Studenci	103563,0	x
Podmioty gospodarki narodowej		
Ogółem w rejestrze REGON	150579,0	100,0
sektor publiczny	6069,0	4,0
sektor prywatny	144510,0	96,0
Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności	69,3	
Produkt krajowy brutto w mln zł w 2005 r. (ceny bieżące)	38388,0	100,0
Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w zł w 2005 r. (ceny bieżące)	17591,0	x

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2007*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007 oraz *Województwo lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2007* Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007.

Zestawienie uwarunkowań społeczno-gospodarczych jako zewnętrznych czynników rozwoju, traktowanych w ujęciu analizy SWOT jako szanse i zagrożenia, przedstawia tab. 1.10.

Tab. 1.10. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze

Szanse	Zagrożenia
procesy globalizacji w gospodarce światowej integracja regionalna w UE transformacja systemowa w polskiej gospodarce	światowa recesja gospodarcza
rosnąca mobilność przestrzenna kapitału ludzkiego, finansowego, technologii i informacji mobilność przestrzenna kapitału napływ inwestycji zagranicznych jako istotny element rozwoju regionalnego budowanie sieciowych powiązań międzynarodowych rozwój współpracy transgranicznej (z Białorusią i Ukrainą) i z regionami partnerskimi	globalne zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego w tym także światowa recesja gospodarcza transfer zysków inwestorów zewnętrznych poza region rosnąca siła korporacji ponadnarodowych – głównych beneficjentów procesu globalizacji, oznaczająca zagrożenia dla lokalnej przedsiębiorczości niestabilna sytuacja polityczna i gospodarcza Białorusi i Ukrainy
globalne tendencje rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach	słabe zainteresowanie inwestorów zagranicznych jako atrakcyjnym miejscem do inwestowania, szczególnie w sektorze wysokich technologii (słaba atrakcyjność inwestycyjna) słaba współpraca nauki z gospodarką – niski poziom transferu wiedzy i technologii do gospodarki (prowadzenie tylko badań podstawowych)
polityka regionalna UE – wzrost spójności społecznej i gospodarczej fundusze strukturalne UE	peryferyjność poziomu rozwoju
otwarcie europejskich rynków pracy jako realizacja jednej z podstawowych swobód w Unii Europejskiej korzyści gospodarki ze wspólnego rynku europejskiego. Szansą są sezonowe migracje zarobkowe szczególnie w okresie kryzysu (transfer dochodów i doświadczenia do kraju (regionu) pochodzenia migrantów)	bogaty zachód i biedny wschód niż demograficzny „wypłukiwanie” kapitału społecznego przez wysoko rozwinięte regiony i obszary metropolitalne krajowe i zagraniczne ujemne saldo migracji
rozwój szkolnictwa wyższego i badań naukowych tworzących zaplecze dla procesów innowacyjnego rozwoju regionu	pogłębiające się zróżnicowanie międzyregionalne, które w przypadku województwa lubelskiego jest także uwarunkowane historycznie
dziedzictwo kulturowe pogranicza Europy (wielokulturowość) jako czynnik rozwoju. Kapitał kulturowy jest podstawowym zasobem kompensujący peryferyjność położenia i poziomu rozwoju województwa	słabość kapitału ekonomicznego charakterystyczna dla regionu peryferyjnego

Źródło: opracowanie własne

1.5. Uwarunkowania infrastrukturalne

Województwo lubelskie w przestrzeni europejskiej położone jest na wschodnim pograniczu UE. Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej stanowi ważny obszar tej przestrzeni. Przez ok. 45 lat od zakończenia II wojny światowej wschodnia granica województwa, która obecnie jest zewnętrzną granicą UE, dezintegrowała występujące wcześniej powiązania międzyregionalne, a przez to obszar województwa lubelskiego nabrał cech peryferyjnych nie tylko społeczno-gospodarczych, ale także infrastrukturalnych.

Paneuropejskie korytarze transportowe

Istotnym uwarunkowaniem rozwojowym tego regionu są istniejące i projektowane trasy komunikacyjne, które mają znaczenie nie tylko krajowe, ale także europejskie. Przez północną część województwa na kierunku wschód-zachód rozciąga się korytarz transportowy Moskwa-Terespol-Biała Podlaska-Warszawa-Berlin (Autostrada A-2). Z południowo-wschodniej części województwa w kierunku północno-zachodnim przebiega trasa Kijów-Dorohusk-Chełm-Lublin-Warszawa (S-82) oraz szlak komunikacyjny Lwów-Hrebenne-Zamość-Lublin-Warszawa (S-17), łączący Morze Bałtyckie i Morze Czarne (Via Intermare). Dla układu komunikacyjnego całego wschodniego pogranicza Polski na kierunku północ-południe ważna jest także droga krajowa Białystok-Lublin-Rzeszów (S-19), z przedłużeniem na kraje bałtyckie i bałkańskie.

Analiza układu europejskich sieci komunikacyjnych wskazuje, że kierunki rozwoju i zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego w głównej mierze warunkuje korytarz Berlin-Warszawa-Mińsk-Moskwa oraz Gdańsk-Warszawa-Lublin-Kowel-Odessa. Należy podkreślić, że problemem województwa lubelskiego jak i całego wschodniego pogranicza jest brak autostrad (ryc. 1.15.), słaba gęstość dróg (ryc. 1.16.) i linii kolejowych (ryc. 1.17.).

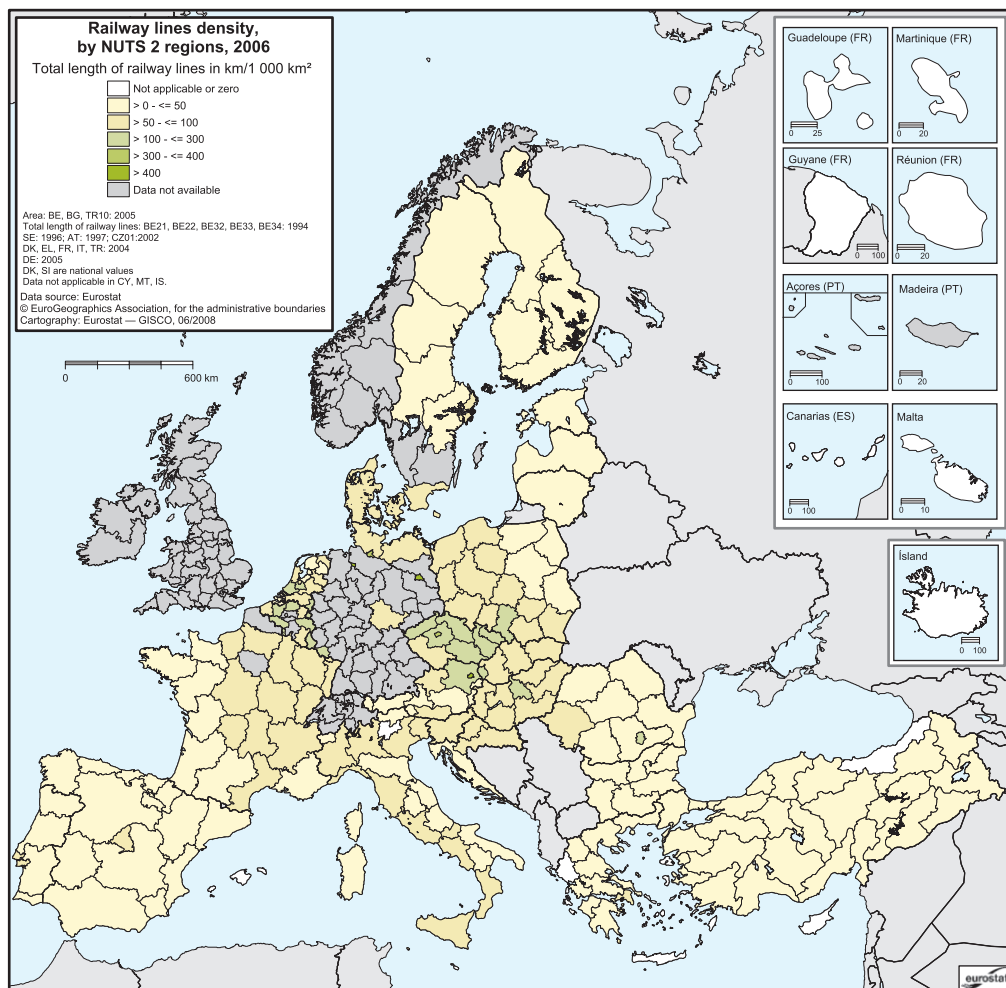
Sieć autostrad

- Istniejące w 1981 roku
- Ukończone przed 1991 rokiem
- Ukończone przed 2001 rokiem
- Drogi szybkiego ruchu w 2001 roku
- brak danych

© EuroGeographics Association for administrative boundaries
Pochodzenie danych: Projekt ESPON 1.2.1, Spiekermann & Wegener (S&W)
Źródło: baza danych ESPON

Źródło: *Atlas ESPON* s. 32, http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf.

Ryc. 1.15. Europejska sieć autostrad.

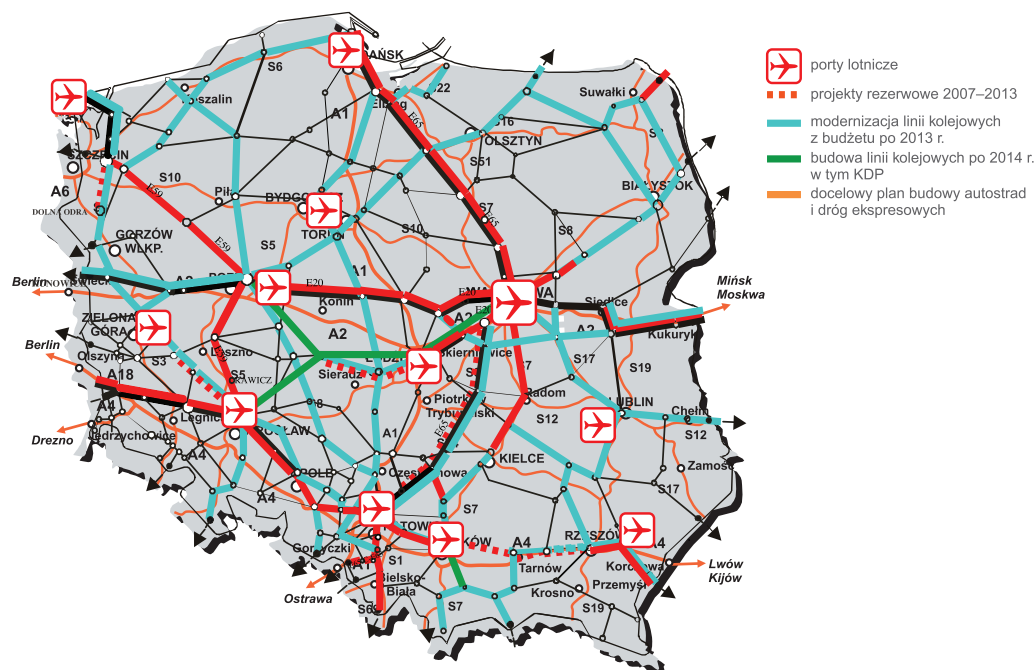

Źródło: Eurostat regional yearbook 2008, s. 126: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.

Ryc. 1.17. Gęstość linii kolejowych w km/1000 km².

Stan docelowy infrastruktury komunikacyjnej w Polsce do 2030 roku przedstawia zaś ryc. 1.18. Z obrazu tego wynika, że przez obszar województwa lubelskiego ma przebiegać autostrada A-2 na odcinku od Warszawy do Terespoła, przy czym z punktu widzenia województwa lubelskiego nie ma ona większego znaczenia, ponieważ biegnie wzdłuż północnych krańców Lubelszczyzny. Najważniejsze drogi krajowe województwa to: S-17, S-12 i S-19. Droga S-17 ma do roku 2013

uzyskać status drogi ekspresowej na odcinku Warszawa-Lublin. Wydaje się, że termin ten jest już poważnie zagrożony. Podobny status powinny mieć drogi S-12 i S-19, jednak według planów rządowych jest to realne ok. 2030 roku. Drogi S-17, S-12 i S-19 są z punktu widzenia geostrategicznych interesów Polski bardzo ważne. Droga S-17, przebiegająca przez obszar województwa lubelskiego jest częścią sieci TEN-T i łączy Gdańsk, Warszawę, Lublin, Lwów i Odessę (Via Intermare), a droga S-12 także w sieci TEN-T – Warszawę, Lublin i Kijów. Zatem z punktu widzenia podnoszenia spójności województwa lubelskiego z regionami UE oraz dla wzmocnienia relacji z Ukrainą są to szlaki drogowe bardzo istotne. Nieco inną funkcję ma droga S-19, która służy wzmocnieniu relacji w ramach wschodniego pogranicza Polski, łącząc trzy największe miasta tego obszaru, tj. Lublin, Białystok i Rzeszów oraz stanowiąc swego rodzaju alternatywny wariant szlaku komunikacyjnego Via Baltica.

Źródło: Plan sieci autostrad i dróg ekspresowych, GDDKiA; Plan infrastruktury kolejowej, Departament Funduszy UE 2007–2013; Plan infrastruktury lotniczej (porty lotnicze) – Departament Lotnictwa + program POIS.

Źródło: Polska 2030 s. 124, <http://w.polska2030.pl/>

Ryc. 1.18. Stan docelowy infrastruktury komunikacyjnej do 2030 r.

Wschodnia granica Unii Europejskiej

Przez cały okres powojenny województwo lubelskie funkcjonowało – z większym lub mniejszym natężeniem – jako region peryferyjny komunikacyjnie, co wynikało z:

- zamkniętego charakteru funkcjonującej przez 45 lat granicy polsko-radzieckiej,
- pewnego otwarcia granicy w latach 1990-2004, oraz ponownego ograniczenia ruchu granicznego osób i pojazdów w kontaktach z Białorusią i Ukrainą, na skutek zacieśniania integracji Polski z pozostałymi krajami UE, przy jednoczesnym braku działań na rzecz jakiegokolwiek formy współpracy tych krajów z Unią Europejską.

Z chwilą wejścia Polski do UE wschodnia granica województwa stała się jednocześnie wschodnią granicą Unii Europejskiej. Zaostrzenie rygorów przekraczania granicy UE przez obywateli białoruskich i ukraińskich skutkowało wprowadzeniem przez Polskę wiz wjazdowych. Dla województwa lubelskiego oznaczało to przejściowe zmniejszenie ruchu granicznego i zmianę jego struktury w kontaktach polsko-ukraińskich oraz ograniczenie ruchu polsko-białoruskiego.

Kolejnym spektakularnym działaniem integracyjnym Polski ze „starymi” krajami UE było wejście naszego kraju do Układu z Schengen, co nastąpiło w grudniu 2007. Oznaczało to dalsze zaostrzenie rygorów ruchu wizowego oraz znaczące podwyżki cen wiz dla obywateli Ukrainy i Białorusi. W efekcie w 2008 roku granicę polsko-białoruską w województwie lubelskim przekroczyło w porównaniu z rokiem 2007 o 40,4% mniej osób (spadek z 4 372 553 do 2 612 010) i o 28,1% pojazdów (spadek z 1 665 038 do 1 198 212). Dla lubelskiego odcinka granicy polsko-ukraińskiej spadek ten wyniósł odpowiednio dla osób: 21,8% (z 7 827 462 do 6 153 947) oraz pojazdów: 17,8% (z 3 341 767 do 2 750 296).

Ograniczenie ruchu granicznego oznacza, że ważne uwarunkowanie, jakim jest położenie przygraniczne województwa lubelskiego nie będzie tak znaczącym stymulatorem jego rozwoju jak mogłoby być, gdyż obecna przepuszczalność granicy jest, co prawda większa niż dawnej granicy polsko-radzieckiej, jednak zbyt mała by podejmować duże przedsięwzięcia transgraniczne o charakterze integracyjnym. W przypadku Białorusi dążącej do integracji z Rosją i wrogo nastawionej do UE sytuacja nie ulegnie poprawie przez najbliższe kilkanaście lat, natomiast co do Ukrainy są możliwe scenariusze integracyjne zarówno z Rosją jak i UE. Jednak i w tym przypadku perspektywy są raczej kilkunastoletnie. Zatem województwo lubelskie nie będzie w najbliższych latach miało zbyt wielu szans na wykorzystanie renty położenia przygranicznego, co wynika z uwarunkowań geopolitycznych związanych z pogłębianiem się procesu integracji Polski z UE, integrowaniem się Białorusi z Rosją oraz niezdecydowanej czy wręcz chwiejnej polityki władz

Ukrainy w tym zakresie. W tej sytuacji województwo lubelskie pozostaje w roli peryferyjnego regionu UE pod względem komunikacyjnym a w konsekwencji i gospodarczym.

Międzynarodowe przejścia graniczne

Ważnym elementem uwarunkowań infrastrukturalnych regionu lubelskiego są międzynarodowe przejścia graniczne, które są zawsze faktycznymi lub potencjalnymi obszarami o podwyższonej aktywności gospodarczej. Analiza uwarunkowań funkcjonalno-przestrzennych pozwala stwierdzić, że drogowe przejścia graniczne w województwie lubelskim stanowią ważne ogniwa europejskiego systemu komunikacyjnego. Ruch na tych przejściach jest wyznacznikiem intensywności europejskich procesów integracyjnych i współpracy transgranicznej. Problemem jest słaba infrastruktura drogowych przejść granicznych. Czynnikiem utrudniającym podniesienie spójności przestrzennej pogranicza polsko-ukraińskiego i polsko-białoruskiego jest nie tylko słaba przepuszczalność fizyczno-techniczna granicy, ale odpowiednio dostosowanej do potrzeb zwiększonego ruchu infrastruktury drogowej i kolejowej prowadzącej do przejść.

Na wschodniej granicy województwa lubelskiego zlokalizowanych jest sześć drogowych przejść granicznych o charakterze międzynarodowym. Przejściami tymi w imieniu Wojewody zarządza Lubelski Zarząd Drogowych Przejść Granicznych w Chełmie¹. Lokalizację przejść granicznych wraz z układem sieci drogowej województwa lubelskiego przedstawia ryc. 1.19.

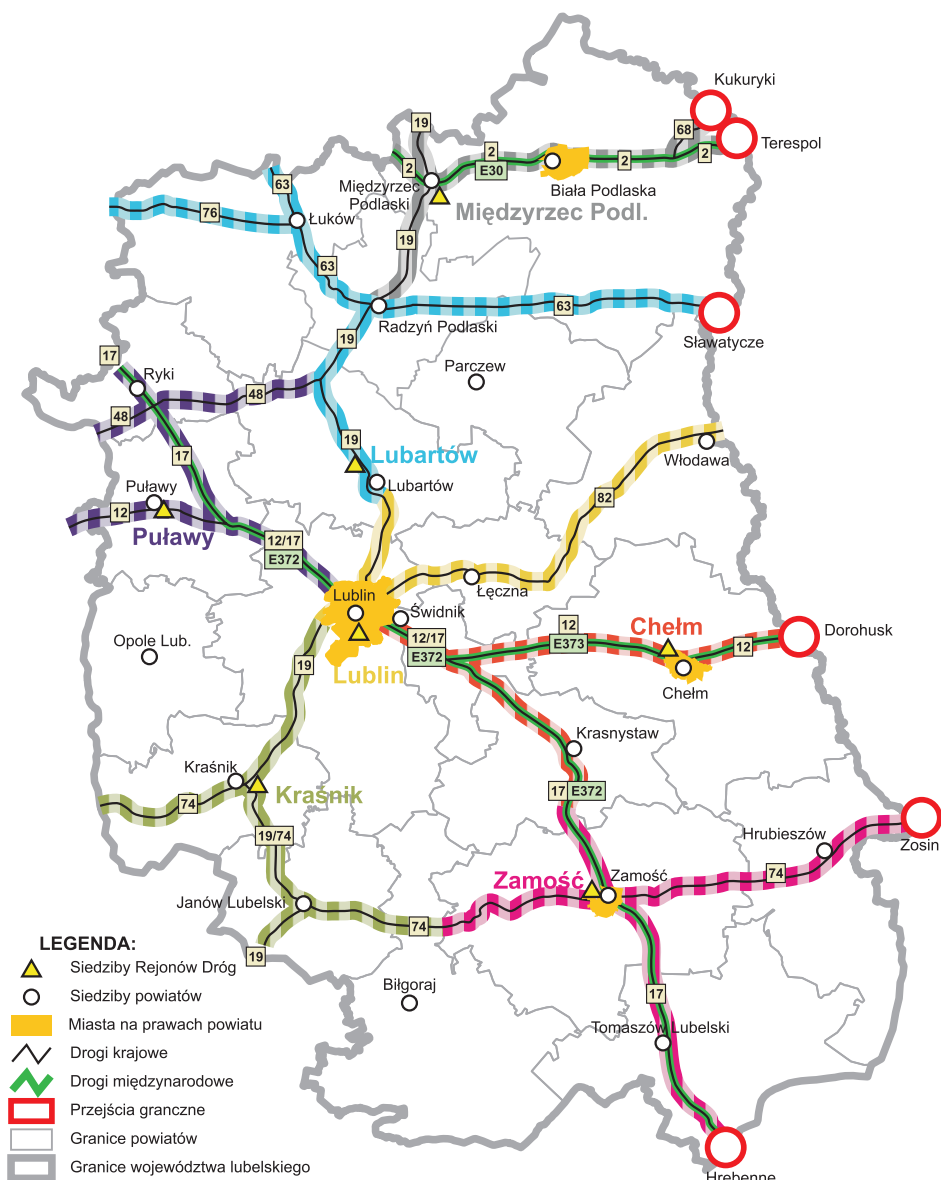
Na odcinku granicy z Białorusią funkcjonują przejścia w: Kukurykach, Terespolu i Sławatyczach, na granicy z Ukrainą są to przejścia w Dorohusku, Hrebennem i w Zosinie. DPG w Kukurykach funkcjonuje od 1984 roku a od 1999 roku łącznie z Terminalem Samochodowym w Koroszczynie. Jest międzynarodowym przejściem towarowym o możliwej dobowej przepustowości 4 tys. pojazdów. Jak dotychczas, liczba obsługiwanych pojazdów zawiera się od 0,5-1,0 tys. pojazdów na dobę.

DPG w Terespolu istnieje od 1972 roku i jest międzynarodowym przejściem osobowym. Na przejściu tym odbywają się wspólne odprawy graniczne polsko-białoruskie. Możliwa przepustowość tego przejścia wynosi 2,7 tys. pojazdów na dobę. Średnia dobową odpraw zawiera się w przedziale 1,5-2,5 tys. Jedynie w rekordowym 2000 roku przekraczała 3 tys. pojazdów na dobę.

DPG w Sławatyczach jest międzynarodowym przejściem osobowym i zostało uruchomione w 1995 roku. Na przejściu tym dokonywane są wspólne odpra-

1 <http://www.lzpg.bip.mbnet.pl/>

wy graniczne polsko-białoruskie. Przepustowość tego przejścia wynosi 2 tys. pojazdów na dobę. Faktyczna średnia liczba odpraw wynosi ok. 1,7 tys. pojazdów na dobę.

Źródło: <http://www.lublin.gddkia.gov.pl>.

Ryc. 1.19. Sieć komunikacyjna i drogowe przejścia graniczne w województwie lubelskim.

DPG w Dorohusku od 1992 roku funkcjonuje jako międzynarodowe przejście osobowo-towarowe. Aktualnie odprawianych jest ok. 2,2 tys. pojazdów. Trwa rozbudowa tego przejścia do docelowej przepustowości planowanej na 6 tys. pojazdów na dobę.

DPG w Zosinie istnieje od 1995 roku i jest międzynarodowym przejściem osobowym. Na przejściu tym planowany jest też ruch samochodów ciężarowych do 3,5 tony dopuszczalnej masy całkowitej pojazdu. Docelowa przepustowość tego przejścia planowana jest na 1,5 tys. pojazdów na dobę. Aktualnie przejście w ciągu doby obsługuje ok. 1 tys. pojazdów. Na przejściu w Zosinie odbywa się wspólna odprawa graniczna polsko-ukraińska na kierunku wjazdowym i w Uściługu na kierunku wyjazdowym z Polski. Zasada wspólnych kontroli na wjeździe do Polski – na terytorium RP zaś na wyjeździe z Polski – na terytorium Ukrainy będzie obowiązywać na wszystkich przejściach polsko-ukraińskich.

DPG w Hrebennem otwarte zostało w 1990 roku i funkcjonuje jako międzynarodowe przejście osobowo-towarowe. Aktualnie przejście to w bardzo trudnych warunkach obsługuje blisko 2,5 tys. pojazdów na dobę. Planowana dobowa przepustowość tego przejścia określana jest na 3 tys. pojazdów.

Zawarte w tabeli 1.11. zestawienie porównujące infrastrukturę granicy polsko-niemieckiej, która do 30 kwietnia 2004 roku była zewnętrzną granicą UE ze wschodnią granicą Polski (zewnętrzną granicą UE od 1 maja 2004) pokazuje z jednej strony wyraźny niedorozwój wschodniej granicy Polski pod względem infrastrukturalnym oraz zdecydowanie mniejsze jej znaczenie dla ruchu pojazdów i osób w porównaniu z granicą polsko-niemiecką.

Z tabeli tej wynikają następujące wnioski:

- liczba przejść granicznych na granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej jest przeszło 3-krotnie mniejsza niż na granicy polsko-niemieckiej, co efekcie wydłuża blisko 4-krotnie przeciętną odległość między przejściami, a ponadto występuje mniejsze ich zdywersyfikowanie, czego przejawem jest brak przejść rzecznych oraz dla małego ruchu granicznego (zlikwidowanych po wejściu Polski do UE),
- jeżeli przyjąć standard nasycenia przejściami granicy polsko-niemieckiej jako docelowy dla obecnej granicy zewnętrznej UE, to tylko na granicy polsko-ukraińskiej należałoby utworzyć jeszcze 31-32 przejścia graniczne.

Tab. 1.11. *Infrastruktura granicy polsko-białoruskiej, polsko-ukraińskiej i polsko-niemieckiej w 2006 r.*

Wyszczególnienie	Granica polsko-białoruska	Granica polsko-ukraińska	Granica polsko-niemiecka
Długość granicy w km	418	535	467
Przejścia graniczne ogółem	13	12	38
- w tym drogowych,	7	6	26
- kolejowych,	5	6	7
- rzecznych,	1	-	5
- dla ruchu osobowego,	11	11	34
- dla ruchu towarowego,	9	9	27
- dla małego ruchu granicznego	-	-	37
Średnia długość odcinka granicy obsługiwanego przez 1 przejście graniczne w km	32,2	44,6	12,3
Miejscowości z przejściem granicznym	11	9	32
Średnia długość odcinka granicy przypadająca na 1 miejscowość z przejściem granicznym w km	38,0	59,4	14,6
Ruch graniczny osób w tys.	9901,2	19497,2	100942,5
- w tym cudzoziemców w %	85,1	52,6	70,7
Przeciętna liczba osób w tys. obsługiwana przez 1 przejście rocznie	900,1	1772,5	2968,9
Ruch graniczny samochodów osobowych w tys.	4166,8	5468,7	33835,7
Przeciętna liczba samochodów osobowych w tys. obsługiwana przez 1 przejście drogowe rocznie	694,5	911,5	1409,8
Ruch graniczny autobusów w tys.	31,0	83,2	190,6
Przeciętna liczba autobusów w tys. obsługiwanych przez 1 przejście drogowe rocznie	5,2	13,9	7,9
Ruch graniczny samochodów ciężarowych w tys.	596,4	602,4	5018,3
Przeciętna liczba samochodów ciężarowych w tys. obsługiwana przez 1 przejście drogowe rocznie	198,8	120,5	313,6
Ruch graniczny pociągów osobowych w tys.	10,3	4,6	34,9
Przeciętna liczba pociągów osobowych obsługiwanych przez 1 przejście kolejowe rocznie	3,4	0,9	5,8
Ruch graniczny pociągów towarowych w tys.	10,8	17,7	17,9
Przeciętna liczba pociągów towarowych obsługiwanych przez 1 przejście kolejowe rocznie	2,2	4,4	3,0

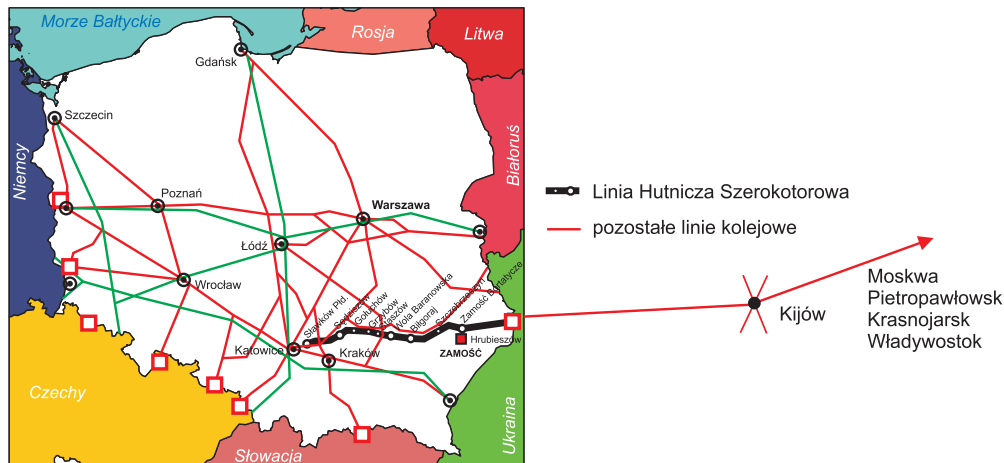
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KG SG i GUS.

Warto też podkreślić, że przejścia na granicy polsko-niemieckiej charakteryzowała większa sprawność odpraw, natomiast na obecnej wschodniej granicy UE sprawność ta jest zdecydowanie niższa, co jest między innymi efektem:

- braku kompatybilności działań władz polskich oraz białoruskich i ukraińskich w zakresie rozbudowy przejść granicznych. Zwiększanie przepustowości przejść po polskiej stronie nie przynosi pożądanych skutków, jeśli równolegle nie podejmuje się stosownych działań w odniesieniu do przejść po drugiej stronie granicy,
- braku wspólnych odpraw paszportowo-celnych, co oznacza podwójną kontrolę po obu stronach granicy,
- dużej korupcji występującej po stronie białoruskiej i ukraińskiej.

Linia Hutniczo-Szerokotorowa

Szansą na aktywizację województwa lubelskiego, dzięki tranzytowi w relacjach UE – kraje postardzieckie i dalekowschodnie jest istnienie Linii Hutniczo-Szerokotorowej (LHS) (ryc. 1.20.). Niestety możliwości te nie są dostatecznie wykorzystywane. Potencjał przewozowy tej linii jest aktualnie wykorzystywany w 50%.

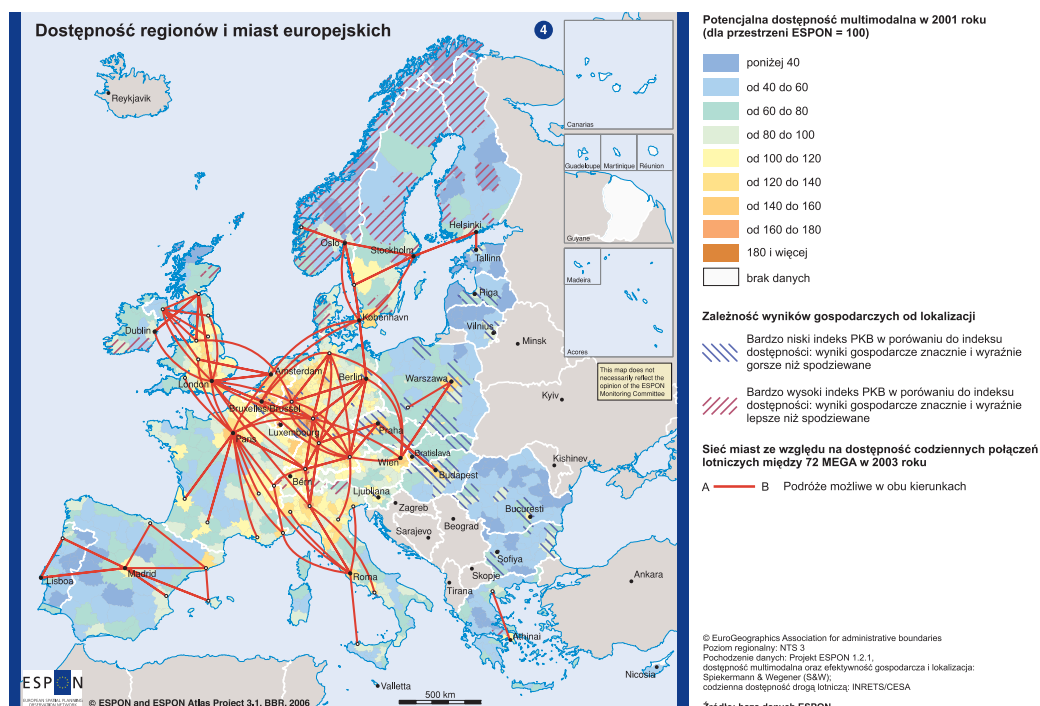
Źródło: LHS PKP Linia Szerokotorowa Spółka z o.o. w Zamościu.

Ryc. 1.20. LHS w systemie kolejowym.

LHS posiada potencjał do obsługi towarowego i pasażerskiego ruchu międzynarodowego z Ukrainą oraz państwami Dalekiego Wschodu. Warto jednak pod-

kreślić, że konieczne jest jej zelektryfikowanie, co zwiększy jej moce przewozowe oraz ograniczy konflikt przestrzenny występujący między LHS a Roztoczańskim Parkiem Narodowym, przez teren którego przebiega.

Reasumując. należy stwierdzić, że generalnie na tle europejskim województwo lubelskie jest słabo dostępne komunikacyjnie (ryc. 1.21.).

Źródło: Atlas ESPON s. 37, http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf.

Ryc. 1.21. Sieć dostępności multimodalnej.

Stan dostępności komunikacyjnej wynika z przyczyn geopolitycznych: wschodnia granica województwa jest jednocześnie częścią granicy polsko-ukraińskiej (na długości 277 km) i polsko-białoruskiej (168 km). Dodatkowo barierą dostępności po zachodniej stronie województwa jak dotychczas stanowi rzeka Wisła. Na odcinku ok. 130 km znajdują się jedynie cztery mosty drogowe, w tym dwa w Puławach (jeden nowy oddany do użytku w 2008 roku) i po jednym w Dęblinie i Annopolu oraz jeden most kolejowy w Dęblinie. Słaba dostępność komunikacyjna województwa lubelskiego wynika więc z uwarunkowań geopolitycznych

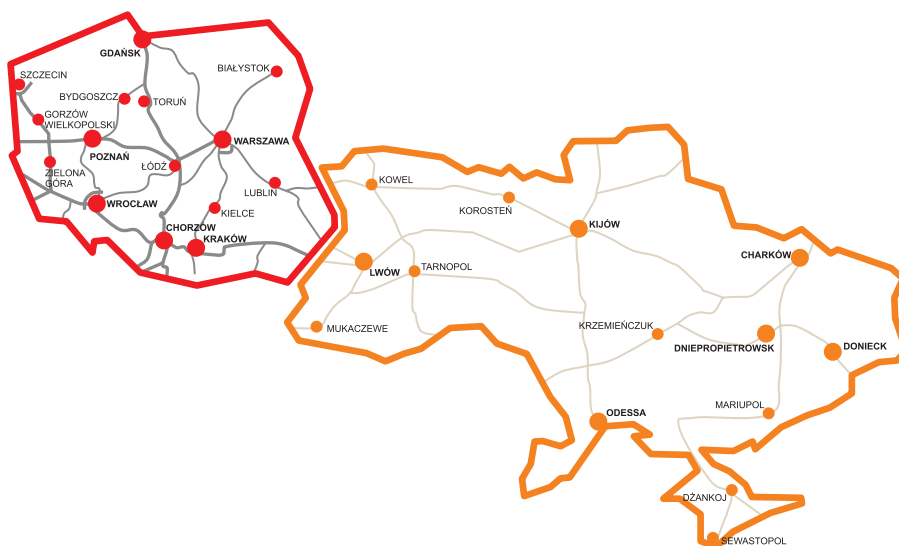
i infrastrukturalnych, czyli zbyt małej liczby mostów na Wiśle, niskiej gęstości sieci drogowej (72,7 km na 100 km² powierzchni), bardzo rzadkiej sieci kolejowej (4,1 km na 100 km² powierzchni) (tab. 1.12.). Problemem jest także bardzo niski standard tej infrastruktury, nie przystosowany do zwiększającego się ruchu towarowego i osobowego.

Tab. 1.12. Wybrane elementy diagnozy sytuacji infrastrukturalnej województwa lubelskiego

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych	Województwo w odsetkach
Infrastruktura komunikacyjna		
Linie kolejowe eksploatowane normalnotorowe w km	1021,0	100,0
Linie kolejowe na 100 km ² powierzchni ogólnej w km	4,1	X
Dogi publiczne o nawierzchni twardej ogółem w km	18263,4	100,0
Drogi publiczne o nawierzchni twardej na 100 km ² powierzchni ogółem w km	72,7	X
Infrastruktura komunalna		
Długość sieci wodociągowej w km	17940,6	X
Długość sieci kanalizacyjnej w km	3652,3	X
Długość sieci gazowej w km	7455,3	X
Mieszkania oddane do użytku tys.	4,8	X

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2007, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007 oraz Województwo lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2007 Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007.

Zmiana tej sytuacji wydaje się kluczowa zarówno w perspektywie EURO 2012, jak i lat następnych zarówno w relacjach między pozostałymi państwami i regionami Unii Europejskiej jak też Ukrainą i innymi krajami wschodnimi. Połączenie między miastami organizującymi EURO 2012 przedstawia zaś ryc. 1.22. W województwie lubelskim alternatywą dla słabej sieci drogowej nie jest też sieć kolejowa. Pod tym względem całe wschodnie pogranicze Polski wykazuje duże zaniedbania. Do 2012 roku nie są przewidziane żadne większe prace remontowo-modernizacyjne w tym zakresie, pomimo, że linia kolejowa Warszawa–Lublin–Dorohusk–Kowel–Kijów zapewnia najkrótsze połączenie między stolicami Polski i Ukrainy.

Źródło: <http://www.droginaeuro.pl/strona/priorytety-euro-2012>.

Ryc. 1.22. Drogi na EURO 2012.

Zestawienie uwarunkowań infrastrukturalnych jako zewnętrznych czynników rozwoju, traktowanych w ujęciu analizy SWOT jako szanse i zagrożenia, przedstawia tab. 1.13.

Tab. 1.13. Uwarunkowania infrastrukturalne

Szanse	Zagrożenia
• europejskie korytarze komunikacyjne (odcinek autostrady A2, droga S17 i S12, linia kolejowa E20) • możliwości linii LHS dla rozwoju współpracy ze Wschodem	• słabe zagospodarowanie międzynarodowych szlaków komunikacyjnych (słaba międzynarodowa dostępność komunikacyjna regionu) • wzrost znaczenia konkurencyjnych szlaków komunikacyjnych
• rozwój infrastruktury komunikacyjnej (komunikacja lotnicza, sieć dróg szybkiego ruchu) umożliwiającej dostęp do centrów gospodarczych i osadniczych Europy	
• rozbudowa i modernizacja międzynarodowych przejść granicznych, umożliwiających współpracę kulturową, naukową i gospodarczą głównie z Białorusią i Ukrainą	• uszczelnianie wschodniej granicy UE
• rozwój połączeń komunikacyjnych o znaczeniu tranzytowym (na kierunku białoruskim i ukraińskim)	• bariera mostów na Wiśle

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział II

Badania dotyczące trendów demograficznych do roku 2012

Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop

Cechą procesów demograficznych jest ich złożoność oraz wielowymiarowość wywoływanych przez nie skutków o charakterze społeczno-ekonomicznym. Generalnie, na kształtowanie się liczby ludności oraz jej rozmieszczenie wpływają elementy ruchu naturalnego takie jak liczba urodzeń żywych oraz liczba zgonów, a także napływ i odpływ migracyjny.

2.1. Teoretyczne podstawy analizy trendów demograficznych

Demografia jest nauką o prawidłowościach rozwoju ludności w zakresie: jej stanu liczebnego i rozmieszczenia terytorialnego, struktury demograficznej (płeć, wiek, stan cywilny) i społeczno-zawodowej oraz ruchu naturalnego i wędrownego¹. W jej ramach wyróżnia się na ogół dwie grupy metod, tj.²:

- metody analizy stanu określonego zjawiska demograficznego, służące do oceny natężenia, struktury oraz współzależności cech badanej populacji,
- metody analizy dynamiki, służące do oceny zmian badanego zjawiska w czasie.

Najpopularniejszymi instrumentami w ramach pierwszej grupy metod są współczynniki i wskaźniki demograficzne, które mogą przybrać postać:

- wskaźników struktury obrazujących udział występowania analizowanego aspektu zjawiska demograficznego w jego całości,
- wskaźników natężenia (intensywności) przyporządkowujących badane zjawisko demograficzne do liczby ludności (np. na 1000 osób),
- wskaźników gęstości przedstawiających analizowane zjawisko demograficzne w stosunku do powierzchni (np. na 1 km²).

1 F. Stokowski, *Podstawy demografii*, PWE, Warszawa 1979, s. 11.

2 M. Sobczyk, *Statystyka z demografią*, UMCS, Lublin 1990, s. 155.

Do analizy dynamiki zjawisk demograficznych wykorzystuje się z reguły różne modele szeregów czasowych. Głównymi źródłami informacji są¹:

- spis powszechny ludności, dostarczający informacji o jej strukturze,
- rejestracja bieżąca urodzeń, zgonów i ruchów migracyjnych,
- badania specjalne.

Ważnym elementem procesów demograficznych jest przyrost naturalny rozumiany jako różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów. Jest on wyrażany najczęściej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jako tzw. współczynnik przyrostu naturalnego. Może on przybierać wartości dodatnie lub ujemne. W tym drugim przypadku mamy do czynienia z ubytkiem naturalnym. Współczynnik ten jest jedną z najbardziej popularnych miar reprodukcji ludności. Innymi miarami w tym zakresie są²:

- współczynnik dynamiki demograficznej, rozumiany jako iloraz liczby urodzeń żywych do liczby zgonów,
- współczynnik obrotu naturalnego ludności, będący sumą liczby urodzeń i liczby zgonów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców,
- współczynnik efektywności demograficznej (zastępowalności pokoleń), stanowiący iloraz przyrostu naturalnego i obrotu naturalnego ludności,
- współczynnik dzietności, określający liczbę dzieci, jaką urodziłaby przeciętnie kobieta w całym okresie rozrodczym (15-49 lat), przy założeniu stałych współczynników płodności, rozumianych jako liczba urodzeń żywych w przeliczeniu na 1000 kobiet,
- współczynniki reprodukcji brutto i netto, stanowiące modyfikację współczynnika dzietności, polegającą na uwzględnianiu urodzeń dziewczynek (współczynnik reprodukcji brutto) oraz dodatkowo prawdopodobieństwa dożycia urodzonej córki do wieku matki w momencie porodu (współczynnik reprodukcji netto).

Analizując ruch naturalny ludności uwzględnia się nie tylko liczbę urodzeń i zgonów, ale także liczbę zawartych związków małżeńskich oraz orzeczonych rozwodów, jako że zdecydowana większość urodzeń ma charakter małżeński.

Przechodząc do bardziej szczegółowych rozważań dotyczących urodzeń analizuje się czynniki kształtujące płodność kobiet. Punktem wyjścia w tym zakresie są procesy modernizacyjne, mające wpływ na kształtowanie się norm społecznych, związanych z³:

- pożądaną liczbą dzieci (które mają wpływ na postawy prokreacyjne),
- świadomą regulacją urodzeń,

1 J. Kurkiewicz, *Podstawowe metody analizy demograficznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s., s. 207.

2 Ibidem, s. 225-232.

3 Ibidem, s. 223.

- stanem zdrowia, który determinuje zdolność rozrodczą,
- zawieraniem związków małżeńskich,
- sposobami opieki nad dzieckiem.

Nie bez znaczenia są też¹:

- cechy partnera,
- postrzegane koszty posiadania dziecka,
- postrzegane korzyści posiadania dziecka,
- warunki finansowe,
- koszt alternatywny związany z karierą zawodową,
- wiek.

Przechodząc do drugiego istotnego składnika przyrostu naturalnego, tj. umieralności, mierzonej najczęściej jako iloraz liczby zgonów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, można także wskazać szereg czynników i uwarunkowań wpływających na to zjawisko. Można ująć je w sposób dychotomiczny jako: zagrożenia zdrowia oraz zachowania społeczne chroniące zdrowie lub neutralizujące zagrożenia. Zagrożenia zdrowia mogą zaś mieć charakter²:

- środowiskowy – w wymiarze przyrodniczym (zanieczyszczenie powietrza, wody, gleby itp.) oraz społecznym (dotyczące świadomości, zawodowe, komunalno-transportowe),
- behawioralny, dotyczący: odżywiania (skażenia żywności, otyłość, niedobory dietetyczne, higiena odżywiania, regularność odżywiania), trybu życia (racjonalność odżywiania, zakłócenia rytmu biologicznego, czas pracy i czas relaksu, higiena osobista, ruch fizyczny), sprawności fizycznej, higieny i pielęgnacji zdrowia, spożywania alkoholu, palenia tytoniu, stosowania środków odurzających itp.

Z kolei zachowania społeczne chroniące zdrowie lub neutralizujące zagrożenia obejmują³:

- oświatę zdrowotną (placówki oświatowe, wyspecjalizowane ośrodki promujące zdrowie, mass-media, kształcenie kadr medycznych, wzory zachowań),
- ochronę prawną (badania kontrolne i szczepienia, stan sanitarny, jakość artykułów konsumpcyjnych, zachowania antyzdrowotne, ochrona przed gwałtownymi zdarzeniami – powodzie, pożary, huragany itp.),
- działalność sanitarną i medyczną (infrastruktura, materiały, personel, dostępność i standard usług, organizacja i funkcjonowanie).

Poczynając od drugiej fazy przejścia demograficznego obserwujemy systematyczny spadek współczynników zgonów, w efekcie wzrostu długości okresu życia

1 Ibidem, s. 224.

2 Ibidem, s. 229.

3 Ibidem

ludzkiego. Przyczyniło się do tego między innymi także tzw. przejście epidemiologiczne, polegające na opanowaniu cyklicznego występowania ostrych epidemii i głodu oraz wygasającego natężenia pandemii. Przyniosło ono także znaczący spadek śmiertelności niemowląt¹.

Specyficznym instrumentem demograficznym używanym przy analizie umieralności jest tablica trwania życia, zwana także tablicą wymieralności². Zaliczana jest do tzw. tablic eliminacji, co oznacza, że uwzględnia ona jeden lub kilka czynników wpływających na dane zjawisko, pomijając pozostałe. Tablica trwania życia ukazuje porządek wymierania danej populacji, przy założeniu niewystępowania ruchów migracyjnych oraz przy stałych i o jednakowej wartości współczynników urodzeń i zgonów. Charakterystyki zawarte w tablicy mają charakter probabilistyczny, bowiem określają prawdopodobieństwo dożycia kolejnych lat przez obecnie żyjących członków danej populacji.

Bardzo ważnym czynnikiem, kształtującym stan, rozmieszczenie i strukturę ludności są migracje. Rozumie się przez nie względnie trwałą zmianę miejsca zamieszkania, związaną z przekraczaniem granic administracyjnych (migracje wewnętrzne) lub państwowych (migracje zagraniczne). W przeciwieństwie do elementów ruchu naturalnego (urodzenia, zgony, małżeństwa, rozwody) nie prowadzi się z reguły tak dokładnej ewidencji w odniesieniu do napływu i odpływu migracyjnego, a także cech migrantów. Stąd, w zależności od dostępnych danych można prowadzić badania nad migracjami w oparciu o³:

- metodę bezpośrednią, w sytuacji gdy każde przemieszczenie zostaje zarejestrowane, z uwzględnieniem zarówno informacji dotyczących ruchu (miejsca wyjazdu i przyjazdu, dat itp.) oraz cech migranta (wiek, płeć, zawód itp.),
- metodą pośrednią (bilansową), poprzez odtwarzanie przemieszczeń ludności na podstawie kolejnych spisów powszechnych ludności pod warunkiem, że zawierają one informacje o poprzednim miejscu zamieszkania bądź pozwalają na sformułowanie równań bilansowych z wykorzystaniem rejestru migracji bieżących.

Do podstawowych miar ruchów migracyjnych zaliczamy⁴:

- współczynnik napływu migracyjnego informujący o tym, jaką część ludności danej jednostki przestrzennej stanowi ludność napływowa,
- współczynnik odpływu migracyjnego, ukazujący udział ludności opuszczającej dany obszar w stosunku do średniej liczby ludności tego terenu,

1 Ibidem, s. 138-139.

2 J. Kurkiewicz, *Podstawowe metody analizy demograficznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 119.

3 D. Jędrzejczyk, *Podstawy geografii ludności*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2001, s. 119.

4 Ibidem, s. 120-126 oraz M. Sobczyk, *Statystyka...op.cit.*, s. 234-235.

- saldo migracji (migracja netto), czyli różnicę między liczbą osób napływających na dany obszar a liczbą osób go opuszczających,
- współczynnik przyrostu wędrownego, który mierzy natężenie salda migracji w przeliczeniu na 1000 osób,
- obrót migracyjny (migracja brutto), stanowiący sumę osób napływających na dany obszar i osób go opuszczających,
- współczynnik obrotu migracyjnego, stanowiący miarę obrotu migracyjnego w przeliczeniu na 1000 osób,
- współczynnik efektywności migracji (współczynnik atrakcyjności), będący ilorazem salda migracji i obrotu migracyjnego,
- współczynnik zasiedlenia, który jest ilorazem różnicy między ludnością mieszkającą na badanym obszarze na początku okresu i ludnością, która opuściła dawne miejsce pobytu i mieszka na innych obszarach, oraz liczby ludności na końcu analizowanego okresu,
- współczynnik rozproszenia ludności, który stanowi iloraz liczby ludności, która opuściła dany obszar, w stosunku do stanu ludności z początku badanego okresu.

Na podstawie wzajemnych relacji między przyrostem naturalnym i saldem migracji można dokonać typologii zmian ludności. J.W. Webb wyróżnił osiem typów zmian ludnościowych, dzieląc je jednocześnie na dwie grupy¹. Grupa pierwsza obejmuje typy o rzeczywistym przyroście ludności (aktywne demograficznie). Są to:

- typ A, o dodatnim przyroście naturalnym i ujemnym saldzie migracji, przy czym wartość bezwzględna przyrostu naturalnego jest większa niż salda migracji,
- typ B, o dodatnim przyroście naturalnym, większym w swej wartości bezwzględnej od dodatniego salda migracji,
- typ C, o dodatnim przyroście naturalnym, mniejszym w swej wartości bezwzględnej od dodatniego salda migracji,
- typ D, o ujemnym przyroście naturalnym i dodatnim, przewyższającym go w swej wartości bezwzględnej saldzie migracji.

W grupie drugiej znalazły się typy o rzeczywistym ubytku ludności (pasywne demograficznie). Są to:

- typ E, o ujemnym przyroście naturalnym i dodatnim, ale mniejszym w swej wartości bezwzględnej saldzie migracji,
- typ F, o ujemnym przyroście naturalnym i ujemnym, ale mniejszym w swej wartości bezwzględnej saldzie migracji,
- typ G, o ujemnym przyroście naturalnym i ujemnym, ale większym w swej wartości bezwzględnej saldzie migracji,

1 K. Dziewoński, L. Kosiński, *Rozwój i rozmieszczenie ludności Polski w XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1967, s. 32.

- typ H, o dodatnim przyroście naturalnym i ujemnym, ale większym w swej wartości bezwzględnej saldzie migracji.

W analizie trendów demograficznych ważną rolę odgrywa prognozowanie liczby ludności. Przez prognozę rozumie się uzasadniony naukowo sąd o przyszłych zdarzeniach, weryfikowalny empirycznie, wykazujący akceptowalny poziom niepewności¹, zaś procedurę przewidywania zjawisk ludnościowych określa się mianem prognozowania demograficznego, a wyniki jej stosowania – prognozą demograficzną².

Wśród prognoz demograficznych, wyróżnia się najczęściej dwa ich typy, tj.³:

- prognozy procesów demograficznych (płodności, umieralności, zawierania i rozwiązywania związków małżeńskich, solaryzacji, aktywizacji zawodowej, ruchliwości zawodowej i społecznej, migracji itp.),
- prognozy „stanu” ludności (liczba ludności i jej struktura według płci i wieku, stanu cywilnego, wykształcenia, źródeł utrzymania itp.).

Wyróżnia się także prognozy⁴:

- biologiczne, uwzględniające przyszłe urodzenia i zgony,
- pomigracyjne, czyli skorygowane o przewidywany ruch migracyjny, prognozy biologiczne.

Dla uzyskania prognozy biologicznej należy dokonać⁵:

- ustalenia wyjściowego stanu i struktury ludności,
- postarzenia ludności żyjącej,
- przewidywania przyszłej liczby urodzeń i ich postarzenia.

Ze względu na horyzont czasu można także mówić o prognozach krótko-, średnio- i długookresowych. Przyjmowany horyzont czasu, jaki obejmuje prognoza może być zmienny. Umownie uważa się jednak, że prognoza demograficzna krótkookresowa dotyczy okresu nie dłuższego niż 5 lat, średniookresowa – do 10 lat, a długookresowa – powyżej 10 lat⁶.

Stopień dokładności prognoz demograficznych zależy między innymi od⁷:

- jakości danych wyjściowych dotyczących struktury ludności według wieku, płci, rozmieszczenia terytorialnego oraz podstawowych współczynników demograficznych,

1 M. Sobczyk, *Prognozowanie. Teoria, przykłady, zadania*. Wydawnictwo PLACET, Warszawa 2008, s. 10-11.

2 M. Kędelski, J. Paradyś, *Demografia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006, s. 295.

3 M. Kędelski, J. Paradyś, op.cit., s. 295.

4 D. Jędrzejczyk, op.cit, s. 168.

5 Ibidem.

6 M. Sobczyk, *Statystyka...* op.cit., s. 236.

7 M. Sobczyk, *Statystyka...* op.cit., s. 237, J. Kurkiewicz, op.cit., s. 207.

- poprawności przyjętych założeń o przyszłej płodności, umieralności i migracjach,
- zastosowanych metod prognozowania.

Przy budowaniu prognoz demograficznych wykorzystuje się metody¹:

- ekstrapolacji tendencji zaobserwowanych w danej populacji w przeszłości, o ile uzasadnione jest przyjęcie założenia o kontynuowaniu tych zmian w przyszłości,
- porównania poprzez analogię z innymi populacjami,
- modelowania zjawisk z uwzględnieniem czynników określających ich natężenie,
- opinii ekspertów.

Prognozy dotyczące ludności Polski są budowane z wykorzystaniem metody składnikowej, która obejmuje następujące etapy²:

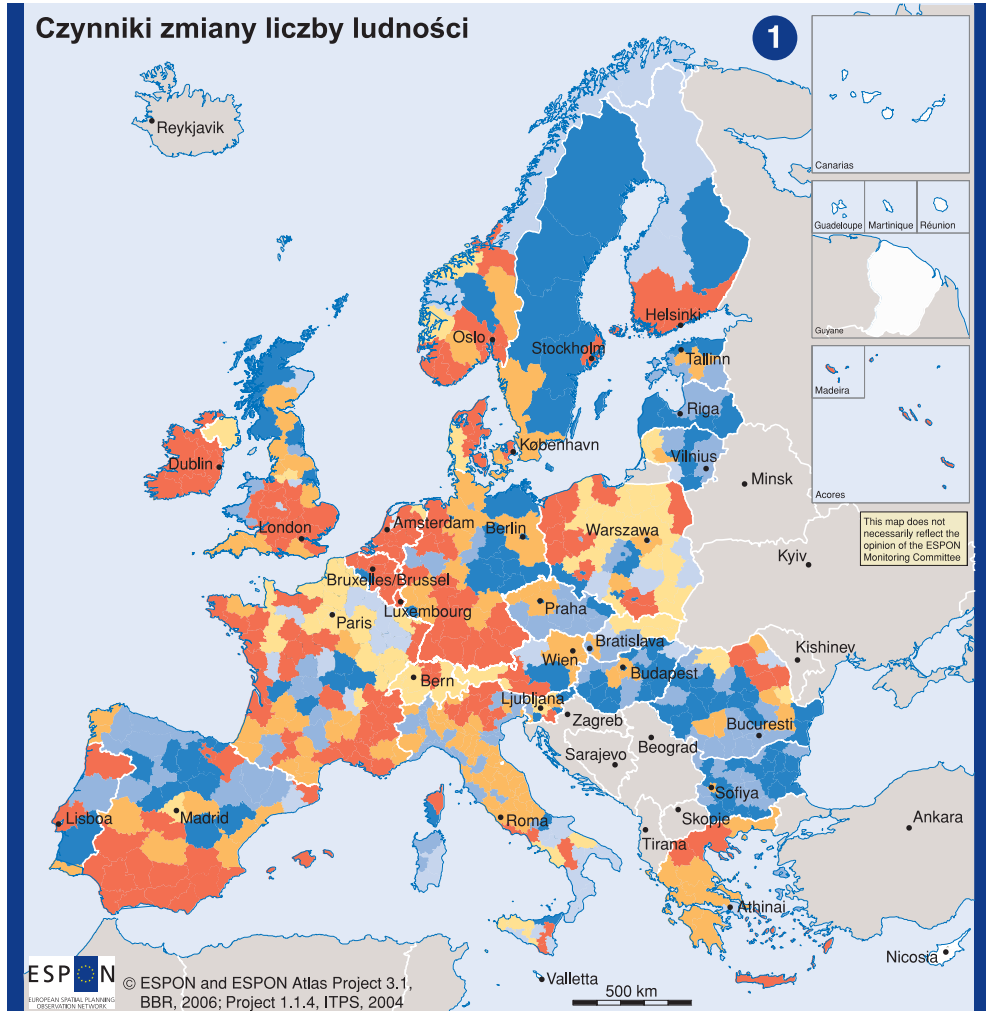
- ustalenie struktury wyjściowej ludności według płci, wieku i miejsca zamieszkania,
- postarzania ludności żyjącej w oparciu o tablice trwania życia,
- wyznaczenie przyszłej liczby urodzeń i ich postarzanie,
- ustalenie wynikowych współczynników demograficznych w okresie prognozowanym,
- określenie i uwzględnienie przyszłych ruchów migracyjnych.

2.2. Stan i rozmieszczenie ludności

Jednym z podstawowych zakresów badań demograficznych jest analiza stanu i rozmieszczenia ludności. Stan ludności wynika z salda przyrostu naturalnego i salda migracji. Obraz liczby ludności w przestrzeni europejskiej, jako efekt kombinacji różnych czynników zmian przedstawia ryc. 2.1. Przedstawiony obraz zmian liczby ludności wskazuje, że do roku 1999 można wskazać niemal w każdym kraju europejskim obszary charakteryzujące się różną kombinacją salda migracji i przyrostu naturalnego. Województwo lubelskie w przestrzeni europejskiej należało do obszarów charakteryzujących się ujemnym saldem migracji i dodatnim przyrostem naturalnym.

1 J. Kurkiewicz, op.cit, s. 207-208.

2 M. Sobczyk, *Statystyka...*op.cit., s. 238-239.

Wzrost liczby ludności według czynników w latach 1996-1999:

© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Poziom regionalny: NTS 2/3

Pochodzenie danych: Projekt ESPON 1.1.4, ITPS

Źródło: baza danych ESPON

Wzrost liczby ludności spowodowany:

- dodatnim saldem migracji i dodatnim przyrostem naturalnym
- dodatnim saldem migracji i ujemnym przyrostem naturalnym
- ujemnym saldem migracji i dodatnim przyrostem naturalnym

Spadek liczby ludności spowodowany:

- ujemnym saldem migracji i dodatnim przyrostem naturalnym
- dodatnim saldem migracji i ujemnym przyrostem naturalnym
- ujemnym saldem migracji i ujemnym przyrostem naturalnym
- brak danych

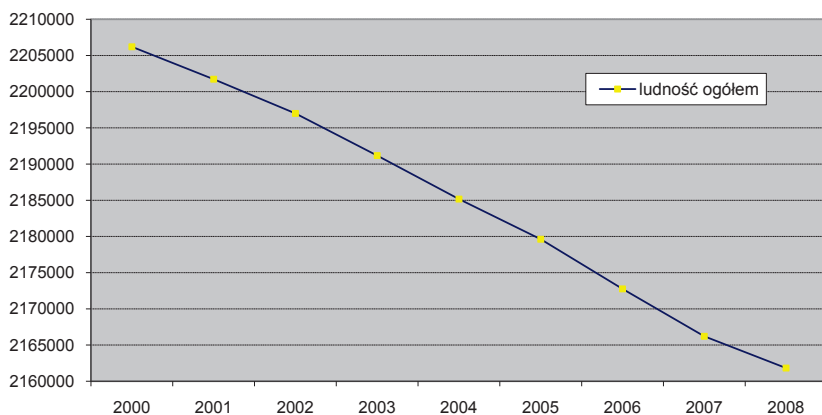
Źródło: Atlas ESPON s. 8

Ryc. 2.1. Europejska przestrzeń zmian liczby ludności.

Wydaje się, że swoboda przepływu osób w sposób zasadniczy może w przyszłości zmienić zarówno stan jak i rozmieszczenie ludności na wielu obszarach Unii Europejskiej, w tym w szczególności w województwie lubelskim. W przestrzeni europejskiej „z perspektywy UE takie przemieszczenia mogą być produktywne, nawet, jeśli powodują problemy na rynku pracy w kraju pochodzenia migranta”¹. Z punktu widzenia województwa lubelskiego może to oznaczać większy odpływ niż napływ ludności. Z pewnością w najbliższej przyszłości województwo lubelskie nie będzie też docelowym miejscem napływu migrantów spoza UE.

Z danych Urzędu Statystycznego w Lublinie wynika, że ludność województwa lubelskiego w 2000 roku wynosiła 2 206 200 i zmniejszyła się w 2008 roku o 2%, czyli do poziomu 2 161 832. Największy spadek liczby ludności w analizowanym okresie wystąpił w powiecie hrubieszowskim (9%), a największy wzrost w powiecie lubelskim (6%). Należy zauważyć, że zmiany liczby ludności w powiecie chełmskim (wzrost o 5%) i krasnostawskim (spadek o 15%) nastąpiły w wyniku zmian administracyjnych a nie demograficznych. W 2006 roku gminę Rejowiec wyłączono z powiatu krasnostawskiego i włączono do powiatu chełmskiego.

Zmiany liczby ludności ogółem w latach 2000-2008 w województwie przedstawiono na rys. 2.1. Z analizy wynika, że w roku 2008 stan ludności ogółem był mniejszy o 2% w stosunku do 2000. Charakterystyczne jest, że nieznacznie większy był spadek ludności w miastach niż na wsi oraz większy ubytek mężczyzn niż kobiet i dotyczy to zarówno miast jak i wsi.

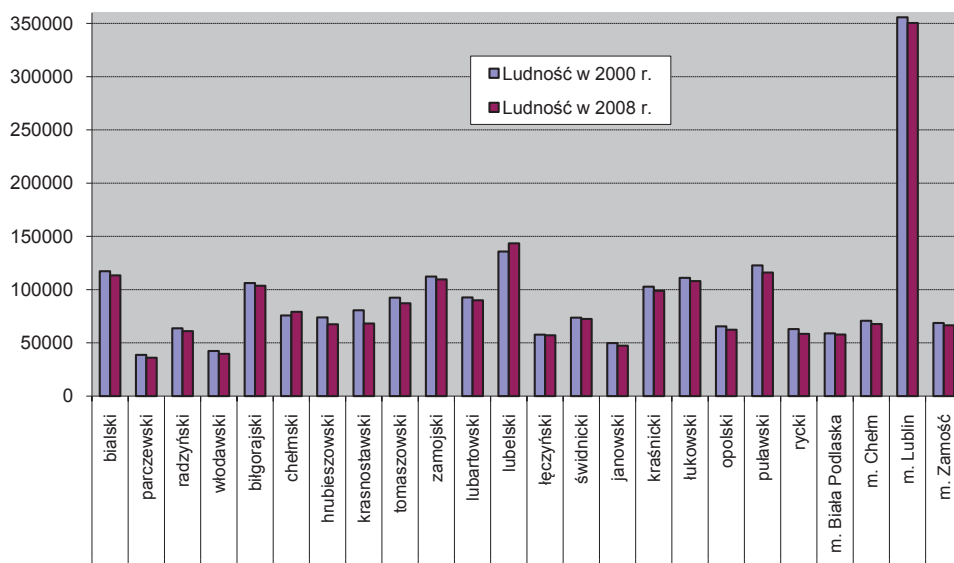

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Rys. 2.1. Ludność ogółem województwie lubelskim w latach 2000-2008.

1 Z. Zaleski, *Migracja w Europie – wady i zalety*, [w:] K. Markowski (red.), *Migracja – wartość dodana?*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2008, s. 100.

Na rys. 2.2. przedstawiono zaś zmiany liczby ludności w analizowanych powiatach w roku 2008 w stosunku do 2000.

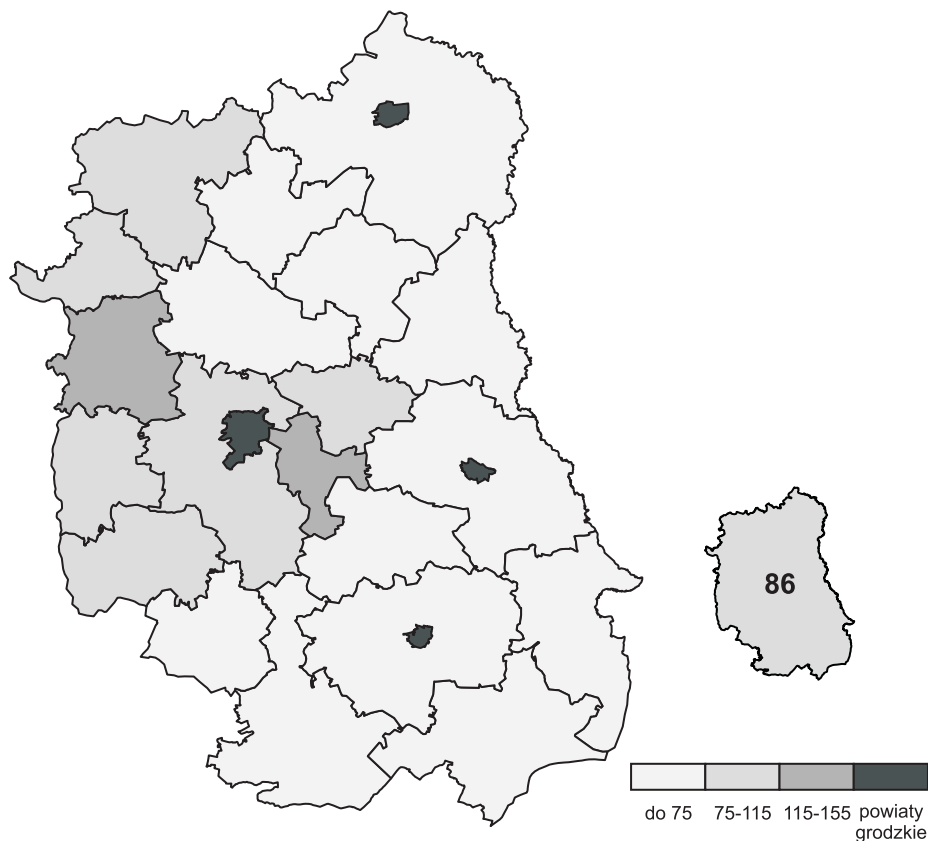

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Rys. 2.2. Przestrzenne zmiany liczby ludności w województwie lubelskim.

Okazuje się, że w sposób demograficzny stan ludności ogółem w 2008 roku w stosunku do 2000 wzrósł jedynie w lubelskim (o 6%). Wzrost w powiecie chełmskim (o 5%) był zaś efektem zmian administracyjnych. Na przestrzeni analizowanych lat wszystkie pozostałe powiaty zanotowały ubytek ludności: najmniejszy w powieciełęczyńskim (1%), świdnickim (2%), biłgorajskim (2%) i zamojskim (2%) i mieście Biała Podlaska. Największy zaś w powiecie hrubieszowskim (9%), parczewskim (7%), ryckim (7%), włodawskim (6%) i tomaszowskim (6%). Zmniejszenie stanu ludności w powiecie krasnostawskim było zaś efektem zmian administracyjnych.

W analizie przestrzennego rozmieszczenia ludności istotna jest gęstość zaludnienia, obliczana jako stosunek liczby ludności do powierzchni. (ryc. 2.2.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

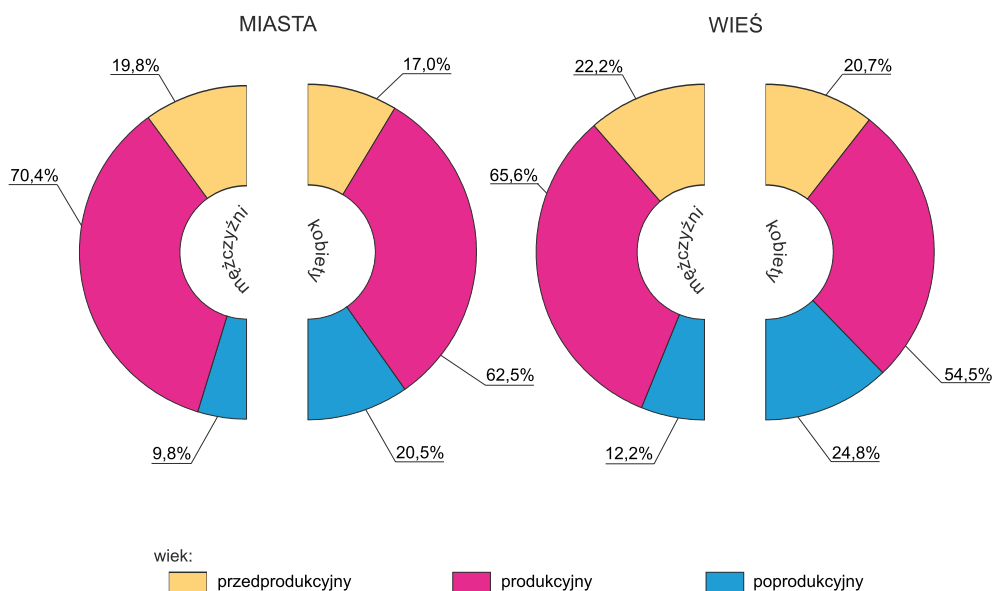
Ryc. 2.2. Gęstość zaludnienia województwa lubelskiego w 2008 r.

Oczywiste jest, że największą gęstość zaludnienia wykazują miasta na prawach powiatu: Lublin – 2377 osób/km², Zamość – 2193, Chełm – 1919, Biała Podlaska – 1170. Wśród powiatów ziemskich największą gęstością zaludnienia charakteryzują się powiaty: świdnicki – 155 osób/km² i puławski – 124 osób/km². Do przedziału średniej wojewódzkiej gęstości zaludnienia należą zaś powiaty: lubelski (85), łęczyński (90), kraśnicki (98), łukowski (78), opolski (77) i rycki (95). Pozostałe powiaty województwa lubelskiego charakteryzują się bardzo niską gęstością zaludnienia (poniżej 75 osób/km²)¹. Należy podkreślić, że z całego województwa, jedynie w powiecie lubelskim nastąpił wzrost gęstości zaludnienia w 2008 roku w stosunku do 2000 (z 81 do 85 osób/km²).

1 Dane dotyczą 2008 r.

2.3. Struktury demograficzne

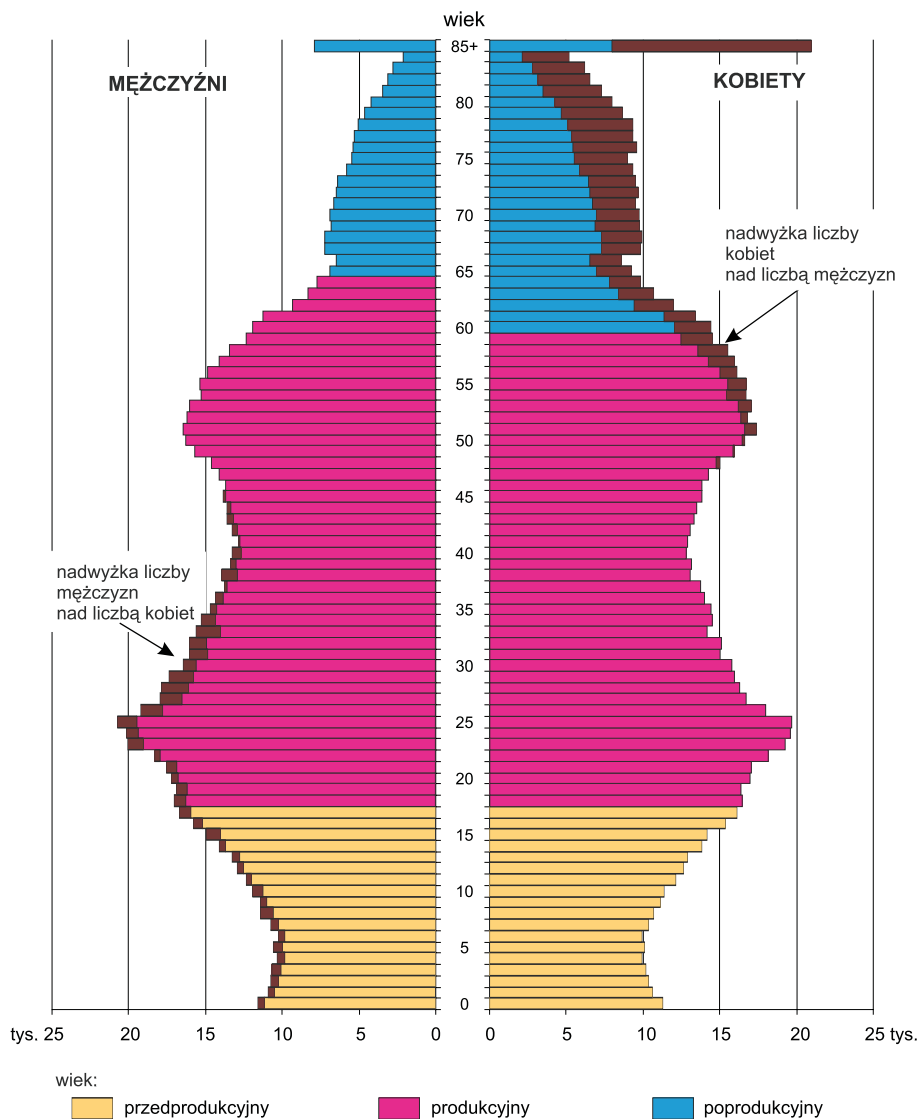
Zmieniającej się liczbie ludności towarzyszą zawsze zmiany w jej strukturze. Dla zjawisk demograficznych istotne są struktury ludności według ekonomicznych grup wieku, tzn. ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym. Strukturę według tych grup wieku w 2008 roku, z podziałem na miasto i wieś a dodatkowo płeć, przedstawia rys. 2.3.

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2000 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2009.

Rys. 2.3. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w województwie lubelskim w 2008 r.

Obliczenia wskazują, że w miastach jest mniejsza niż na wsi frakcja mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym i to zarówno wśród mieszkańców płci męskiej, jak i żeńskiej. Prawidłowość ta dotyczy także wieku poprodukcyjnego. W wieku produkcyjnym obserwujemy zaś większy udział mężczyzn i kobiet w miastach niż na wsi. Strukturę ludności ogółem według płci i wieku, z podziałem na ekonomiczne grupy wieku obrazuje rys. 2.4.

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2000 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2009.

Rys. 2.4. *Ludność ogółem według płci i wieku w województwie lubelskim w 2008 r.*

Zmiany wskaźników struktury ekonomicznych grup wieku dla analizowanych powiatów w roku 2000 i 2008 przedstawiono w tab. 3.1. W 2000 roku najmłodszym demograficznie był powiat łęczyński i łukowski zaś w 2008 łukowski i bialski. Najstarszym demograficznie zarówno w 2000 jak i 2008 roku był powiat krasnostawski i zamojski. Największym udziałem ludności w wieku produkcyjnym

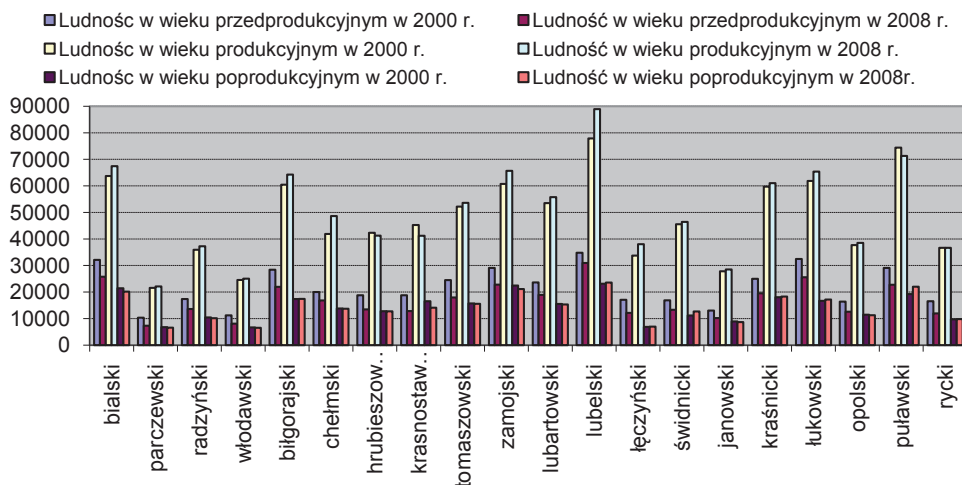
w 2000 roku charakteryzowało się miasto Lublin, a wśród powiatów ziemskich był to powiat świdnicki i puławski. W 2008 roku największy odsetek ludności w wieku produkcyjnym wystąpił w mieście Biała Podlaska, a w zbiorze tylko powiatów ziemskich był to powiat łęczyński.

Tab. 2.1. *Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku*

Powiaty	Struktura ludności w wieku (%)					
	przedprodukcyjnym		produkcyjnym		poprodukcyjnym	
	2000	2008	2000	2008	2000	2008
bialski	27,4	22,7	54,3	59,5	18,3	17,8
parczewski	26,8	20,3	55,8	61,4	17,5	18,3
radzyński	27,3	22,3	56,4	61,1	16,4	16,6
włodawski	26,4	20,4	57,9	63,2	15,7	16,5
biłgorajski	26,7	21,2	56,9	62,0	16,3	16,8
chełmski	26,4	21,2	55,3	61,4	18,3	17,3
hrubieszowski	25,4	20,0	57,3	61,2	17,3	18,9
krasnostawski	23,3	18,9	56,2	60,4	20,5	20,7
tomaszowski	26,5	20,6	56,5	61,5	17,0	17,9
zamojski	25,9	20,8	54,1	59,9	20,0	19,3
lubartowski	25,5	21,0	57,8	61,9	16,8	17,0
lubelski	25,6	21,6	57,4	62,0	17,0	16,4
łęczyński	29,6	21,3	58,5	66,5	11,9	12,2
świdnicki	22,9	18,4	61,9	64,1	15,2	17,5
janowski	26,1	21,5	55,9	60,2	17,9	18,3
kraśnicki	24,3	19,7	58,1	61,8	17,6	18,5
łukowski	29,2	23,6	55,7	60,5	15,0	15,9
opolski	25,1	20,2	57,5	61,8	17,5	18,0
puławski	23,7	19,6	60,6	61,4	15,7	19,0
rycki	26,3	20,4	58,3	62,7	15,4	16,8
m. Biała Podlaska	27,6	19,9	62,5	67,8	9,9	12,2
m. Chełm	24,2	17,8	63,9	67,0	11,9	15,1
m. Lublin	21,2	16,5	64,7	66,6	14,1	16,9
m. Zamość	26,5	19,1	62,8	66,8	10,7	14,2
województwo	25,5	20,0	59,5	62,9	16,2	17,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

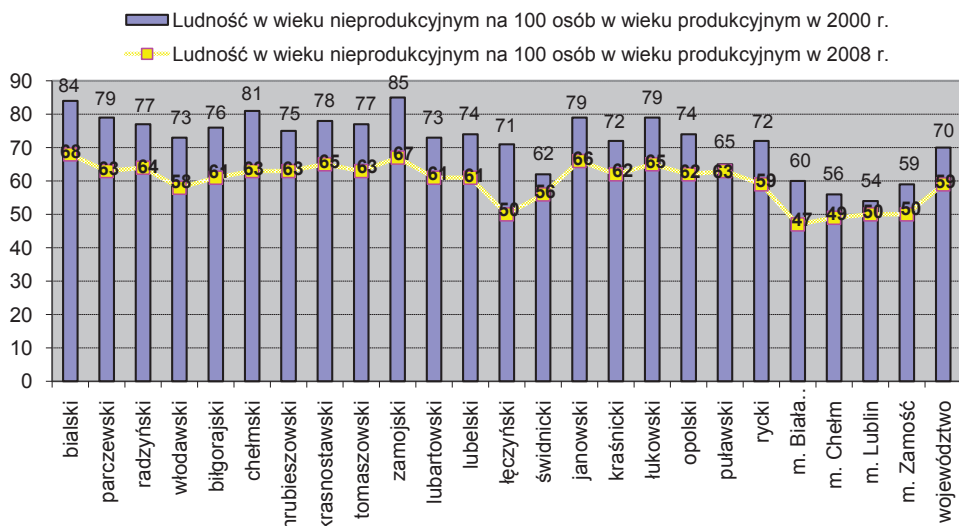
Zmiany liczby ludności według ekonomicznych grup wieku w analizowanych powiatach, w sposób graficzny przedstawia rys. 2.5.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Rys. 2.5. Liczba ludności powiatów województwa lubelskiego według ekonomicznych grup wieku.

Należy zauważyć, że w przedziale analizowanych lat zdecydowanie zmniejszyły się współczynniki obciążenia demograficznego we wszystkich powiatach województwa lubelskiego. Największe zmniejszenie tego współczynnika nastąpiło w powiecie łęczyńskim, chełmskim i zamojskim. Najmniejszym postępowaniem w tym zakresie charakteryzują się powiaty: puławski i świdnicki oraz miasto Lublin (rys. 2.6).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Rys. 2.6. Przestrzenne zmiany współczynników obciążenia demograficznego.

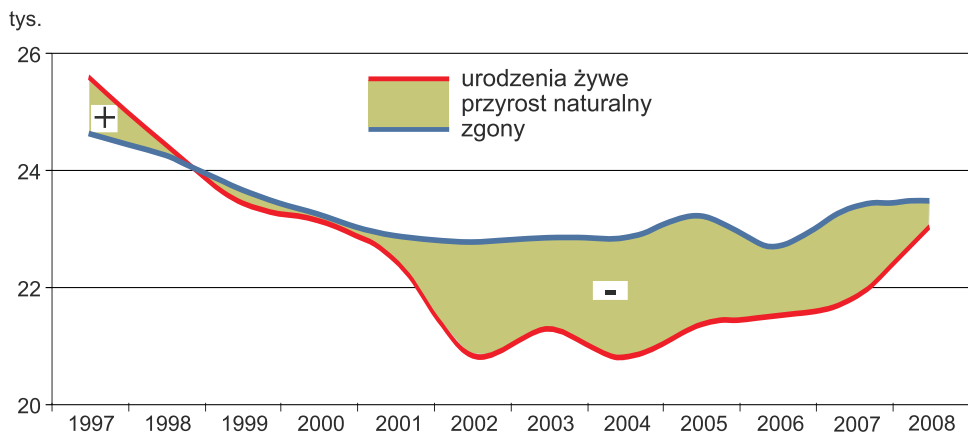
Dla całego województwa lubelskiego współczynnik ten w 2000 roku wyniósł 70 i zmniejszył się do poziomu 59 w 2008. Szacuje się, że do 2010 roku poziom obciążenia demograficznego pozostanie na aktualnym poziomie. W 2015 nastąpi wzrost tego współczynnika do poziomu 70, czyli osiągnie wartość z roku 2000 by w 2035 dojść do poziomu 77. Na uwagę zasługuje fakt, że obciążenie to będzie wzrastać kosztem wieku poprodukcyjnego a nie przedprodukcyjnego.

2.4. Ruch naturalny i migracje

Analizując ruch naturalny ludności, szczególną uwagę należy zwrócić na dynamikę przyrostu naturalnego na świecie. Można zauważyć, że jego tempo w wiekach XIX i XX osiągnęło niespotykane wcześniej rozmiary, co określono mianem eksplozji demograficznej. W sposób naukowy zjawisko to stara się wyjaśnić teoria przejścia demograficznego. Jej przedmiotem jest zmiana reprodukcji ludności z rozrzutnej (tradycyjnej) na oszczędną (nowoczesną)¹. Przybiera ona postać cyklu składającego się z trzech faz. Faza pierwsza – typowa dla reprodukcji tradycyjnej – charakteryzuje się wysokimi wartościami współczynników urodzeń i zgonów, co w efekcie wywołuje niski przyrost naturalny. Faza druga stanowi istotę procesu przejścia demograficznego i polega na systematycznym spadku umieralności i podążającym za nim z pewnym opóźnieniem – spadku płodności. W efekcie następuje szybki wzrost liczby ludności. Jest ona spowodowana zmianami społecznymi związanym z procesami industrializacji i urbanizacji. W fazie tej wyodrębnia się na ogół dwie subfazy. Pierwsza to subfaza eksplozji ludnościowej, w ramach której współczynnik przyrostu naturalnego wykazuje dużą dynamikę wzrostu na skutek szybszego spadku współczynnika zgonów niż urodzeń. Natomiast druga subfaza określana jest mianem implozji ludnościowej. Rozpoczyna się ona w po przekroczeniu przez współczynnik przyrostu naturalnego wielkości maksymalnej i cechuje się wygasającym tempem wzrostu ludności. Fazę trzecią charakteryzuje stan równowagi finalnej o niskich wartościach współczynników urodzeń i zgonów, typowy współcześnie przede wszystkim dla państw wysokorozwiniętych, w tym także dla Polski.

Dynamikę ruchu naturalnego dla województwa lubelskiego przedstawia rys. 2.7. Od 1998 roku obserwujemy ujemny przyrost naturalny. Największy spadek urodzeń zanotowano w 2002 i 2004 roku. Od tego momentu obserwujemy systematyczny wzrost urodzeń. Jest to efekt wyżu demograficznego z lat osiemdziesiątych.

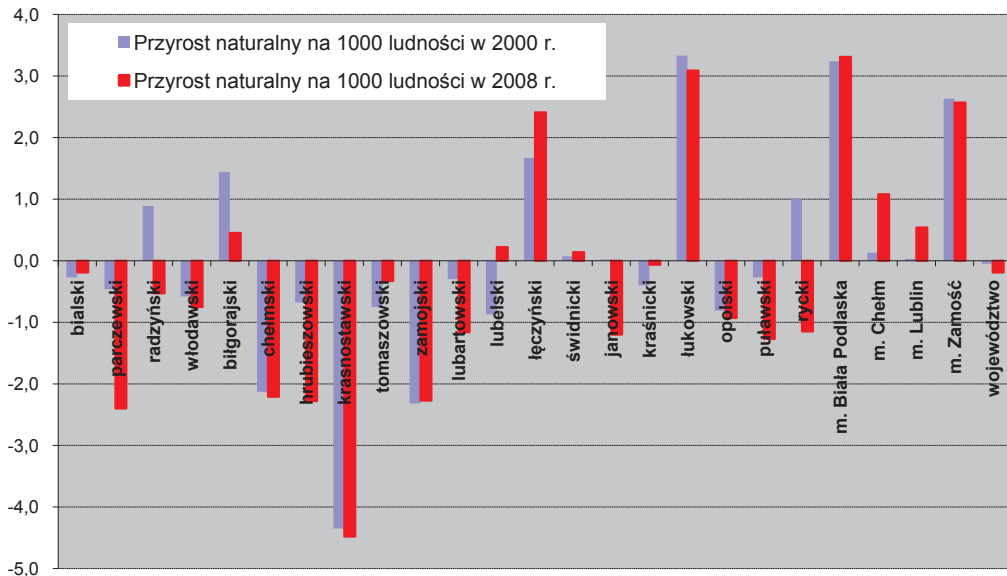
1 M. Okólski, *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 212-220.

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2000 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2009.

Rys. 2.7. Ruch naturalny ludności w województwie lubelskim.

Zmiany przyrostu naturalnego w województwie lubelskim według powiatów przedstawia zaś rys. 2.8.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie

Rys. 2.8. Przestrzenne zmiany przyrostu naturalnego w województwie lubelskim.

Dodatnim przyrostem zarówno w 2000 jak i 2008 roku charakteryzują się powiaty: biłgorajski, łęczyński, łukowski oraz miasta: Biała Podlaska, Chełm, Lublin i Zamość. Spadek wskaźnika z dodatniego w 2000 na ujemny w 2008 roku zanotowano w powiatach radzyńskim i ryckim. Najmniejszy przyrost naturalny w analizowanych latach wystąpił zaś w powiecie krasnostawskim. Klasy zmian dla wszystkich powiatów województwa lubelskiego przedstawiono zaś w tab. 2.2. w postaci macierzy zmian.

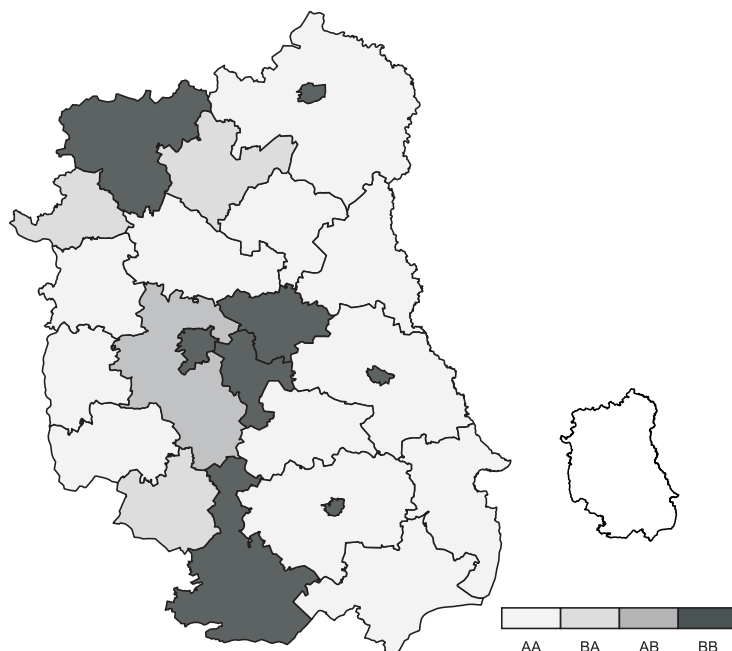
Tab. 2.2. *Macierz zmian przyrostu naturalnego*

Rok	2008			
2000	Klasa AA	ujemny	Klasa AB	dodatni
	ujemny	bialski, parczewski, włodawski, chełmski, hrubieszowski, krasnostawski, tomaszowski, zamojski, lubartowski, kraśnicki, opolski, puławski.	ujemny	lubelski
	Klasa BA	ujemny	Klasa BB	dodatni
	dodatni	radzyński, janowski, rycki.	dodatni	biłgorajski, łęczyński, świdnicki, łukowski, m. Biała Podlaska, m. Chełm, m. Lublin, m. Zamość.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Przestrzenny obraz klas zmian przyrostu naturalnego przedstawia ryc. 2.3.

Ruch naturalny ludności określa się również poprzez współczynnik dynamiki demograficznej. Jest to miernik wyrażający stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów w danym okresie. Wartość tego współczynnika mniejsza od 1 oznacza zawężoną reprodukcję, tzn., że urodzenia nie kompensują zgonów. Wartość większa od 1 wskazuje na reprodukcję rozszerzoną, czyli nadwyżkę urodzeń nad zgonami. Współczynniki mniejsze od jeden dla obu analizowanych lat charakteryzują powiaty: bialski, parczewski, włodawski, chełmski, hrubieszowski, krasnostawski, tomaszowski, zamojski, lubartowski, kraśnicki, opolski i puławski. Reprodukacja rozszerzona dla obu analizowanych lat występuje zaś w powiatach: biłgorajskim, łęczyńskim, świdnickim, łukowskim oraz miastach: Biała Podlaska, Chełm, Lublin i Zamość.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Ryc. 2.3. Przestrzenny rozkład klas dynamiki zmian przyrostu naturalnego.

Obraz zmian tego współczynnika wraz z przyporządkowaniem przedziałów jego wielkości przedstawiono na rys. 2.9. W każdym roku współczynnik dynamiki demograficznej podzielono na trzy klasy o rozpiętości obliczonej w sposób:

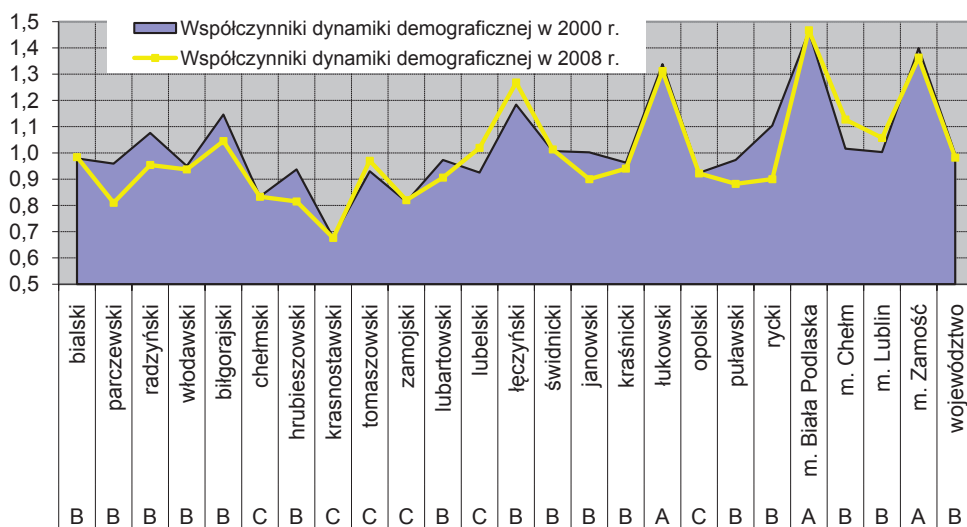
$$I_{WDD} = \frac{\max WDD - \min WDD}{3}$$

gdzie: I_{WDD} – rozpiętość przedziału współczynnika dynamiki demograficznej, $\max WDD$ – maksymalna wartość współczynnika dynamiki demograficznej w danym roku, $\min WDD$ – minimalna wartość współczynnika dynamiki demograficznej w danym roku.

Obliczona w ten sposób rozpiętość przedziału pozwoliła na utworzenie trzech klas współczynnika dynamiki demograficznej:

- klasa **A** – **wysoka**, czyli grupuje powiaty, dla których współczynniki dynamiki demograficznej zawierają się w przedziale: $(\max WDD - I_{WDD})$;
- klasa **B** – **umiarkowana**, czyli grupuje powiaty, dla których współczynniki dynamiki demograficznej należą do przedziału: $(\max WDD - 2I_{WDD})$;
- klasa **C** – **niska**, czyli grupuje powiaty, dla których współczynniki dynamiki demograficznej tworzą przedział: $(\max WDD - 3I_{WDD})$.

Analiza zmian wskaźnika dynamiki demograficznej wskazuje, że przesunięcie do wyższej klasy dynamiki demograficznej nastąpiło w przypadku powiatów: tomaszowskiego, lubelskiego i łęczyńskiego. Sytuację swoją pogorszyły powiaty: parczewski, hrubieszowski, lubartowski, janowski, puławski i rycki. Pozostałe powiaty pozostały w tej samej klasie dynamiki demograficznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

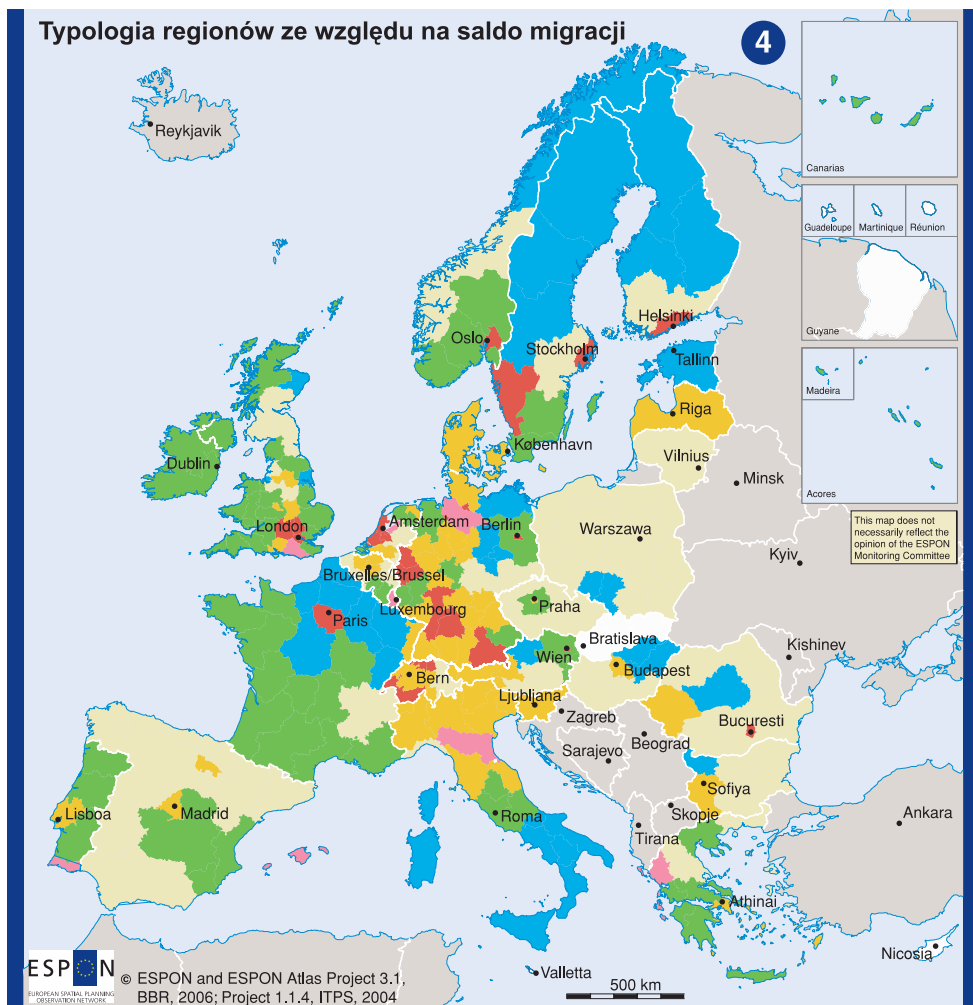
Rys. 2.9. *Zmiany współczynników dynamiki demograficznej.*

W analizie ruchu demograficznego istotną rolę odgrywa zjawisko migracji, które od końca XIX wieku stało się przedmiotem badań naukowych. W 1885 roku E. Ravenstein sformułował tzw. prawa migracji, na które składają się między innymi¹:

- odwrotnie proporcjonalna zależność między strumieniem migracji a odległością pokonywaną przez migrantów,
- dodatni związek między intensywnością migracji a rozwojem przemysłu i transportu,
- tendencja do stadialnego, tj. podzielonego na odcinki (do miejscowości pośrednich) odbywania wędrówek z miejscowości o niewielkiej sile przyciągania do miejscowości o dużej sile przyciągania,
- selektywna skłonność do migracji, zależna od cech demograficzno-społecznych migrantów (większa skłonność u osób młodszych, lepiej wykształconych, kobiet na krótsze odległości, mężczyzn na dłuższe odległości itp.).

Typologię przestrzeni europejskiej ze względu na salda migracji do 2000 roku przedstawia ryc. 2.4.

1 M. Okólski, op.cit., s. 231.

Typologia regionów ze względu na saldo migracji według grup wiekowych i profilu wiekowego, lata 1995-2000

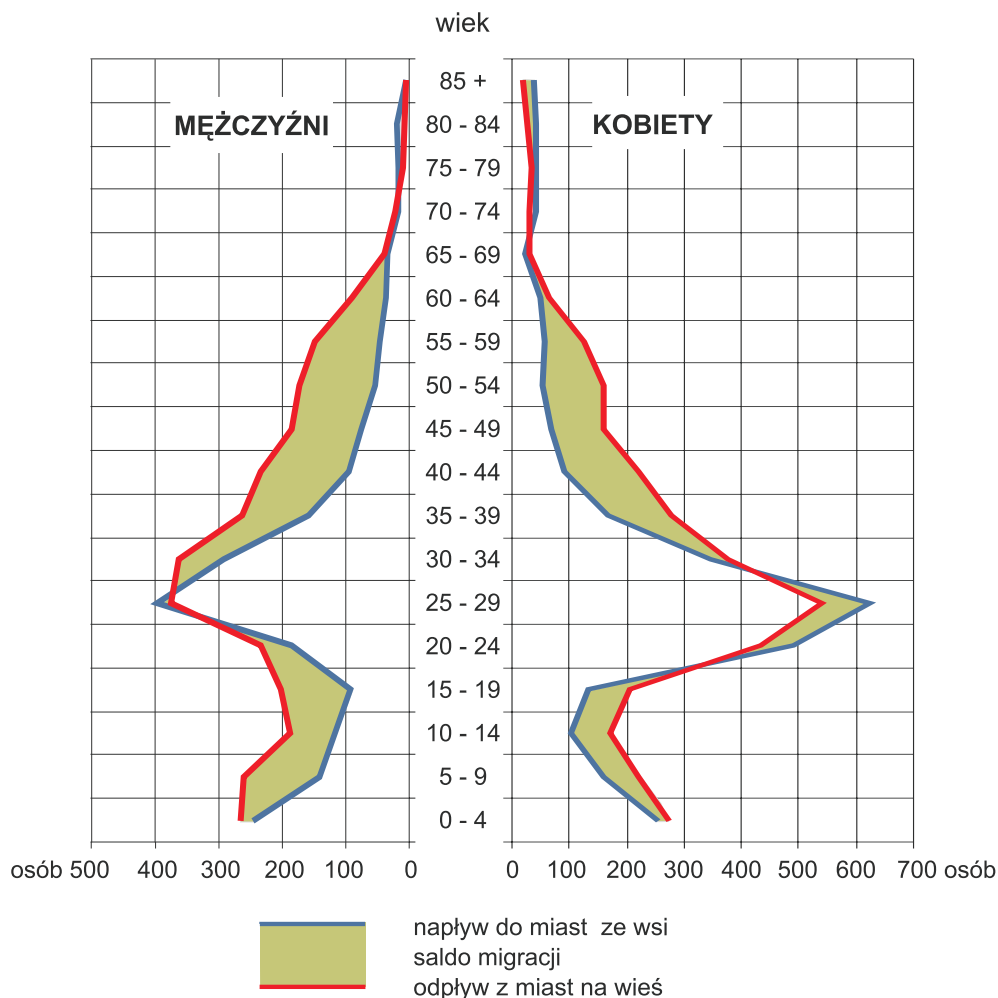
© EuroGeographics Association for administrative boundaries
Poziom regionalny: NTS 2
Pochodzenie danych: Projekt ESPON 1.1.4, ITPS
Źródło: baza danych ESPON

- Typ 1: duże miasta o dodatnim saldzie migracji ludzi młodych oraz ujemnym (lub mniej dodatnim) wszystkich innych klas wiekowych
- Typ 2: gęsto zaludnione obszary centralne o dodatnim saldzie migracji ludzi młodych oraz przeważnie neutralnym innych klas wiekowych
- Typ 3: większość Europy wschodniej i obszarów peryferyjnych o neutralnym profilu wiekowym
- Typ 4: obszary turystyczne i przedmieścia o dodatnim saldzie migracji wszystkich klas wiekowych oprócz ludzi młodych
- Typ 5: obszary peryferyjne, stare regiony przemysłowe i Basen Paryski o ujemnym saldzie migracji ludzi młodych oraz neutralnym (lub dodatnim) innych klas wiekowych
- Typ 6: regiony turystyczne i przedmieścia bardzo atrakcyjne dla wszystkich klas wiekowych, w szczególności dla aktywnych ludzi młodych
- brak danych

Źródło: Atlas ESPON s. 10

Ryc. 2.4. Europejska przestrzeń w ujęciu salda migracji.

Okazuje się, że poziom migracji w województwie lubelskim wynika głównie ze skali wewnętrznych a nie zagranicznych migracji ludności. Saldo tych wewnętrznych migracji na pobyt stały z uwzględnieniem wieku i płci migrantów (wewnętrznych) przedstawiono na rys. 2.10.

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2000 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2009.

Rys. 2.10. Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według płci i wieku w województwie lubelskim w 2008 r.

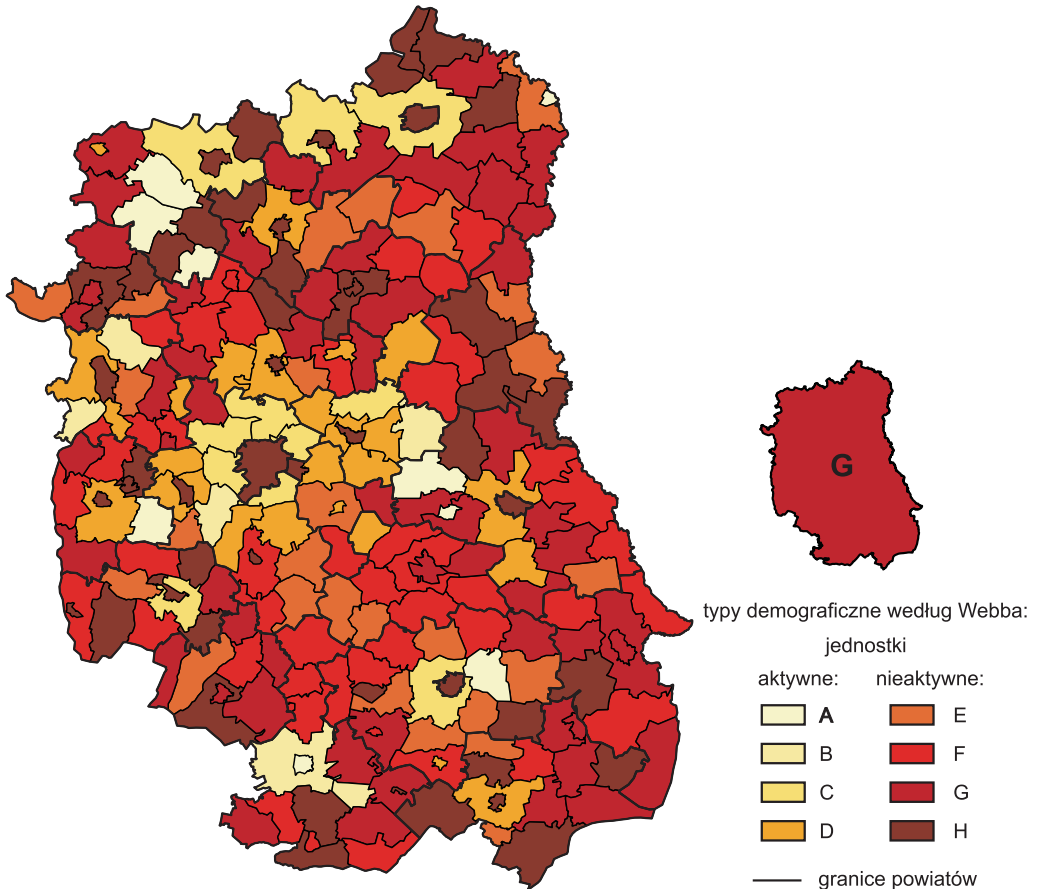
Kompletny obraz migracji w województwie lubelskim w ujęciu przestrzennym przedstawia zaś Tab. 2.3.

Tab. 2.3. Migracje w województwie lubelskim

Powiaty	Napływ						Odpływ						za granicę		Saldo migracji	
	ogółem		w ruchu wewnętrznym		z zagranicy		ogółem		w ruchu wewnętrznym							
	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008
bialski	1190	1137	1185	1122	5	15	1552	1269	1548	1243	4	26	4	26	-362	-132
parczewski	391	374	391	365	0	9	524	524	522	517	2	7	2	7	-133	-150
radzyński	551	580	550	574	1	6	803	748	801	739	2	9	2	9	-252	-168
włodawski	489	482	487	461	2	21	601	640	601	614	0	26	0	26	-112	-158
biłgorajski	1084	743	1069	708	15	35	1209	977	1178	898	31	79	31	79	-125	-234
chełmski	917	929	917	904	0	25	1152	1069	1152	1027	0	42	0	42	-235	-140
hrubieszowski	665	644	656	631	9	13	1126	982	1116	962	10	20	10	20	-461	-338
krasnostawski	864	622	862	594	2	28	1064	722	1063	684	1	38	1	38	-200	-100
tomaszowski	907	794	901	755	6	39	1328	1168	1320	1116	8	52	8	52	-421	-374
zamojski	1282	1215	1268	1193	14	22	1365	1186	1364	1159	1	27	1	27	-83	29
lubartowski	928	864	922	846	6	18	1025	1042	1024	1005	1	37	1	37	-97	-178
lubelski	2135	2153	2122	2133	13	20	1449	1418	1447	1381	2	37	2	37	686	735
łęczyński	713	747	710	732	3	15	778	885	777	872	1	13	1	13	-65	-138
świdnicki	846	734	844	716	2	18	895	798	876	751	19	47	19	47	-49	-64
janowski	474	391	471	385	3	6	612	545	600	515	12	30	12	30	-138	-154
kraśnicki	928	880	919	860	9	20	1096	1115	1076	1066	20	49	20	49	-168	-235
łukowski	861	1005	855	1000	6	5	1273	1372	1269	1358	4	14	4	14	-412	-367
opolski	557	515	556	502	1	13	755	728	755	710	0	18	0	18	-198	-213
puławski	1315	1099	1300	1078	15	21	1592	1342	1565	1291	27	51	27	51	-277	-243
rycki	687	644	684	637	3	21	909	878	906	866	3	12	3	12	-222	-234
m. Biała Podlaska	620	410	618	390	2	20	502	665	497	652	5	13	5	13	118	-255
m. Chełm	776	611	772	547	4	64	679	810	670	777	9	33	9	33	97	-199
m. Lublin	3335	2580	3311	2514	24	66	3293	3424	3204	3310	89	114	89	114	42	-844
m. Zamość	739	558	737	540	2	18	754	837	745	792	9	45	9	45	-15	-279
województwo	28792	20711	28727	20187	65	524	33434	25144	33209	24305	225	839	225	839	-4642	-4433

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Reasumując rozważania między przyrostem naturalnym a saldem migracji przeprowadzono analizę demograficzną województwa lubelskiego według typologii J.W. Webba (ryc. 2.5.)

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2000 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2009.

Ryc. 2.5. Typologia demograficzna województwa lubelskiego w 2000 r. według typologii Webba.

Przeprowadzona analiza wskazuje, że w każdym powiecie można wskazać na małe obszary aktywności demograficznej i obszary nieaktywne. Najwięcej obszarów aktywnych występuje w powiatach zlokalizowanych w północnej i środkowej części województwa

2.5. Prognozy demograficzne

Prognozy dla różnych zjawisk mają zwykle charakter wielowariantowy. Warianty dotyczą możliwego przebiegu różnych zjawisk wpływających na zmienną prognozowaną. Uwzględniając różne warianty czynników kształtujących zmienną prognozowaną, otrzymujemy różne scenariusze prognostyczne. Prognozę liczby ludności na lata 2003-2030¹ oraz aktualizację na lata 2008-2035² opracował Główny Urząd Statystyczny. Z prognoz tych w wersji „wojewódzkiej” wynika prognozowany obraz stanu ludności w województwie lubelskim.

Założenia tych prognoz były następujące: dla wariantu 2003-2030 przyjęto, że będzie następował spadek współczynnika dzietności „z obecnej średniej 1,25 dziecka na kobietę do około 1,1 w 2010 r., po czym w latach 2010-2020 można oczekiwać niewielkiego wzrostu dzietności do wartości około 1,2.” Zjawisku temu będzie towarzyszył spadek umieralności przy wzroście przeciętnej długości życia. Szacuje się, że „przeciętne trwanie życia wzrośnie z obecnych 74,5 lat (70,4 mężczyźni, 78,8 kobiety) do 77,8 w 2015 roku (74,6 mężczyźni, 81,2 kobiety) oraz do 80 lat w 2030 (77,6 mężczyźni, 83,3 kobiety)” Należy też oczekiwać, że w najbliższej przyszłości będzie rosła skala migracji zagranicznych przy zachowaniu niewielkiej skali migracji wewnętrznych³.

Prognoza na lata 2008-2035 uwzględnia nowe zaobserwowane prawidłowości. Od 2004 roku obserwuje się rosnącą tendencję urodzeń. Uwzględniając przewidywane kierunki zmian sytuacji społeczno-gospodarczej, w tym konsekwencje przystąpienia Polski do UE, analizowano cztery warianty zmian płodności, trzy umieralności i po dwa migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały. GUS przyjął – jak się wydaje – najbardziej wiarygodny wariant prognozy⁴. Graficzny obraz obu wariantów prognozy demograficznej dla województwa lubelskiego, z faktycznym stanem ludności dla lat 2002-2008 przedstawia rys. 2.11.

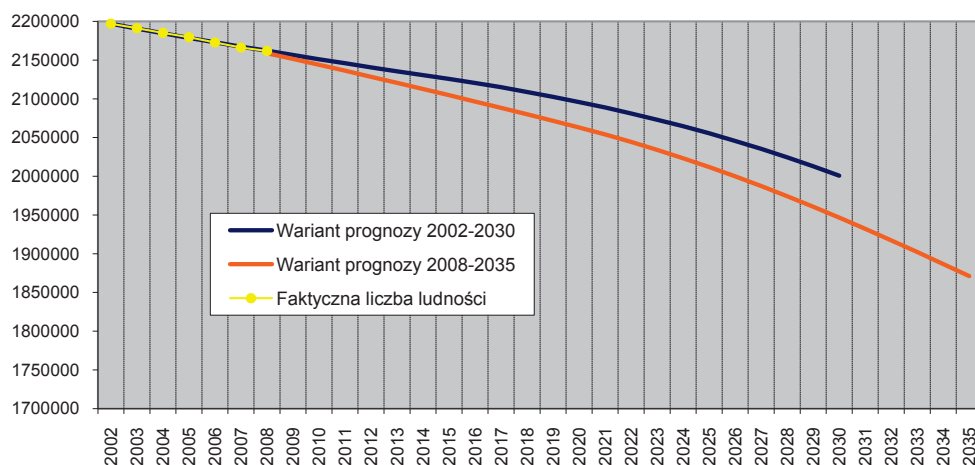
Według prognozy na lata 2002-2030 liczba ludności w województwie lubelskim w 2030 wyniesie 2 000 796 osób i zmniejszy się o 9% w stosunku do 2002 r. Według prognozy dla lat 2008-2035, w województwie lubelskim w 2030 roku będzie 1 946 608 osób, czyli o 11%. Tab. 2.4. przedstawia prognozowany i faktyczny stan ludności w latach 2002-2008.

1 http://www.stat.gov.pl/gus/5840_648_PLK_HTML.htm

2 http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4514_PLK_HTML.htm

3 http://www.stat.gov.pl/gus/5840_648_PLK_HTML.htm

4 http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4514_PLK_HTML.htm

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Rys 2.11. Prognoza liczby ludności dla województwa lubelskiego.

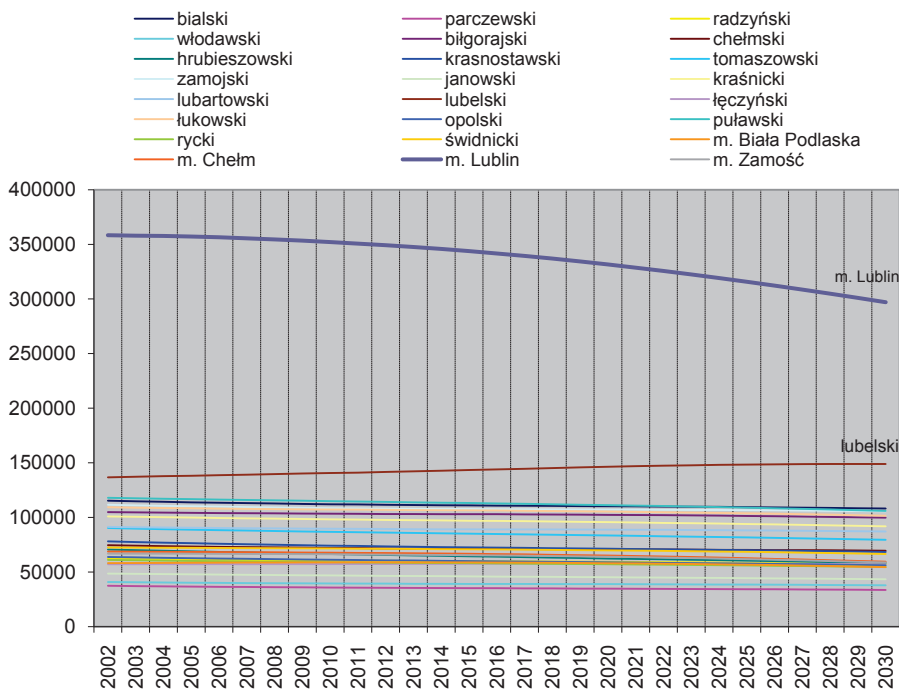
Tab. 2.4. Prognozowana i rzeczywista liczba ludności w województwie lubelskim

Wyszczególnienie		Lata						
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wariant prognozy 2002-2030	a	2196992	2190593	2184673	2178695	2172967	2167257	2162185
Wariant prognozy 2008-2035	b							2158884
Rzeczywista liczba ludności	c	2196992	2191172	2185156	2179611	2172766	2166213	2161832
Różnica liczby ludności (c-a)		0	579	483	916	-201	-1044	-353

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

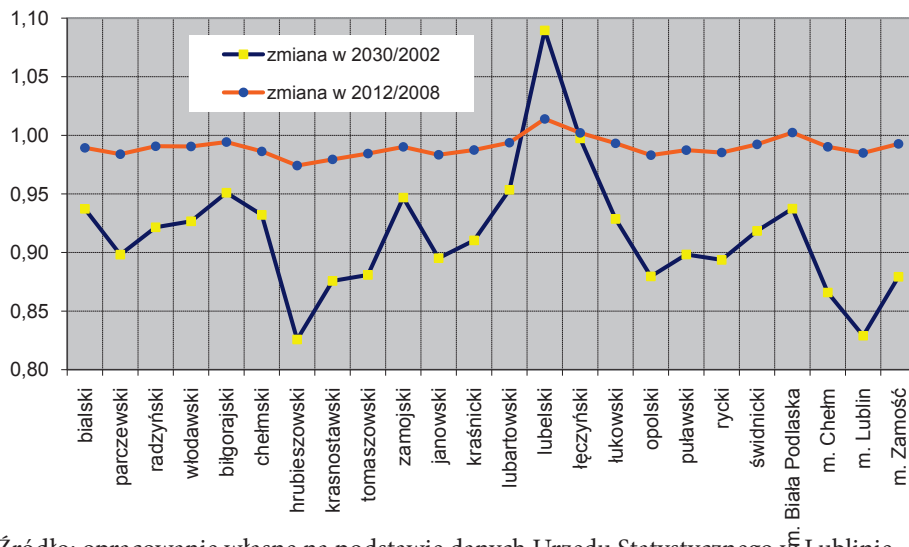
Prognozę liczby ludności dla analizowanych powiatów województwa lubelskiego dla lat 2002-2030 przedstawiono na rys. 2.12.

Obraz zmian liczby ludności w dwu przedziałach czasowych, czyli w 2012 roku w stosunku do 2008 oraz w 2030 roku w relacji do 2002 przedstawia zaś rys. 2.13.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Rys. 2.12. Prognoza ludności powiatów województwa lubelskiego do 2030 r.

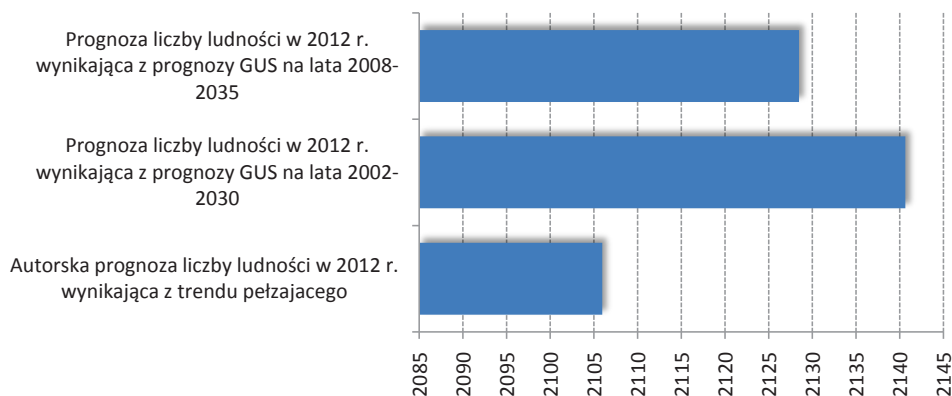
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Rys. 2.13. Wskaźniki dynamiki zmian liczby ludności do 2030 r.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że od 2008 do 2012 roku nastąpią nieznaczne spadki liczby ludności: od 0,57% (powiat biłgorajski) do 2,58% (powiat hrubieszowski). W okresie tym wzrost liczby ludności nastąpi jedynie w powiatach: łączyńskim (0,21%), mieście Biała Podlaska (0,24%) i powiecie lubelskim (1,40%). Z prognozowanej liczby ludności w układzie powiatów wynika również, że należy oczekiwać, iż w 2030 roku jedynie w powiecie lubelskim wzrośnie liczba ludności (o 9%) a na podobnym poziomie pozostanie w powiecie łączyńskim (spadek o 0,3%). W pozostałych powiatach nastąpi zdecydowany spadek liczby ludności, w tym największy w powiecie hrubieszowskim (17,4%) i w mieście Lublin (17,1%).

Z analiz różnych prognoz ludności wynika, że w 2012 roku w województwie lubelskim będzie (rys. 2.14.):

- 2 128 tys. mieszkańców – według prognozy liczby ludności GUS na lata 2008-2035,
- 2 140 tys. mieszkańców – według prognozy liczby ludności GUS na lata 2002-2030,
- 2 106 tys. mieszkańców – według autorskiej prognozy zbudowanej na podstawie modelu trendu pełzającego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i obliczeń własnych.

Rys. 2.14. Prognoza liczby ludności w województwie lubelskim w 2012 r.

Model trendu pełzającego jest modelem adaptacyjnym, w którym większą wagę przypisuje się obserwacjom nowszym, a mniejszą tym z dalszych okresów czasowych. Podstawą budowy modelu trendu pełzającego był szereg czasowy liczby ludności województwa lubelskiego w latach 1995-2008. Przyjęto pięcioletnią długość segmentu.

Przewidywana – zgodnie z Prognozą GUS na lata 2008-2035 – liczba mieszkańców województwa wykazuje tendencję spadkową, przy czym stosunkowo niewielkie spadki będą miały miejsce do roku 2012, jednak już w 2030 przekroczą 10% w stosunku do liczby ludności z 2008 roku. Jest to tym bardziej niekorzystne, że w dużym stopniu dotyczą one młodzieży, czyli najbardziej aktywnej części społeczeństwa.

Rozdział III

Analiza popytu na pracę w kontekście przekształceń struktury gospodarczej regionu, w tym organizacji EURO 2012

Konrad Konefał, Paweł Prokop, Krzysztof Żuk

Zarządzanie rozwojem społeczno-gospodarczym regionu wymaga dobrej znajomości wielu zjawisk o charakterze ekonomicznym oraz psychospołecznym. Są one ze sobą związane i nawzajem na siebie wpływają. Jednym z istotniejszych jest popyt na pracę rozumiany jako zapotrzebowanie pracodawców na siłę roboczą poparte finansowymi możliwościami jej zaangażowania. Siłę roboczą w klasycznych modelach makroekonomicznych wyraża się w jednostkach pracy, np. godzinach. Na użytek niniejszego opracowania za jednostkę pracy przyjęto osobę gotową i zdolną do jej świadczenia przez 8 godzin na dobę, 40 godzin w tygodniu w przyjętym okresie rozliczeniowym. Takie ujęcie uzasadnione jest uregulowaniami prawnymi obowiązującymi w Polsce, a wynikającymi z ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz kodeksu pracy¹. Pozwala ono także spojrzeć na popyt na pracę jako na efekt bardziej społeczny niż ekonomiczny.

3.1. Struktura podmiotów gospodarczych

Wśród charakterystyk popytu na pracę wyróżnić można m.in. jego wielkość (liczba pracowników), strukturę zawodową (rodzaj kwalifikacji zawodowych pracowników) oraz strukturę branżową (przedmiot działalności podmiotów zgłaszających zapotrzebowanie na pracowników). Wszystkie te aspekty zostały poddane analizie w niniejszym opracowaniu. Przystępując do analizy popytu na pracę należy zaznaczyć, iż jest to konstrukt, którego dokładne określenie pod względem

¹ Dz.U. 1974 Nr 24 poz. 14 z późn. zm.

różnych charakterystyk jest właściwie niemożliwe, chociażby ze względu na ogromną różnorodność i zmienność planów i potrzeb pracodawców. Opierać się można jedynie na szacunkach oraz przybliżonych danych.

Wśród podejść do badania popytu na pracę można zasadniczo wyróżnić dwa: oparte na danych wtórnych oraz na danych pierwotnych. Przedmiotem analiz w ramach pierwszego z nich są dane statystyczne gromadzone przez różnego rodzaju instytucje (w szczególności Główny Urząd Statystyczny i na poziomie regionalnym Wojewódzki Urząd Pracy). Drugie podejście koncentruje się na danych zbieranych za pomocą metod ankietowych bezpośrednio od pracodawców z zachowaniem reprezentatywności próby badawczej. Oba podejścia nadają się do diagnozowania i prognozowania, przy czym pierwsze wykorzystuje w większym stopniu formalne modele matematyczne, zaś drugie w dużej mierze polega na zastosowaniu eksperckich metod heurystycznych. W niniejszej ekspertyzie diagnozowanie oparto na danych wtórnych, zaś prognozowanie na danych pierwotnych. Analizując dane, w dużej mierze posłużono się metodami heurystycznymi, szczególnie w zakresie prognozowania.

Celem niniejszego opracowania jest wieloaspektowa analiza popytu na pracę w województwie lubelskim. Wpływ na ten konstrukt mają m.in. takie czynniki, jak: struktura branżowa i wielkość podmiotów gospodarczych, struktura obecnego zatrudnienia, podaż zasobów pracy, przewidywane przez pracodawców kierunki rozwoju gospodarczego regionu i własnej firmy. Czynniki te ujęto i opisano w niniejszym opracowaniu. Jako specyficzny czynnik mogący wpływać na popyt na pracę ujęto organizację w Polsce mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 r.

Do analizy stanów historycznych wykorzystano dane wtórne pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego oraz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, zaś prognozy oparto na danych pochodzących z pierwszego półrocza 2009, pozyskanych w toku realizacji trzech projektów badawczych dotyczących województwa lubelskiego prowadzonych przez Lubelską Izbę Rzemieślniczą¹, firmę Europerspektywa² oraz Instytut Rynku Pracy – Fundacja Nowy Staw³.

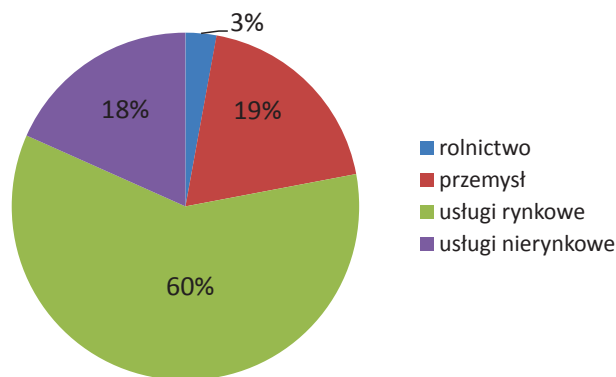
Uzasadnieniem analizy struktury branżowej podmiotów gospodarczych w niniejszym opracowaniu jest fakt, że różne branże wymagają od pracowników różnego rodzaju kompetencji, co wyraża się w popycie na osoby biegłe w wykonywaniu określonych zawodów i posiadające określone wykształcenie.

1 Projekt LIR.

2 Obserwatorium lubelskiego rynku pracy, 2009-2011, POKL 6.1.1.

3 *Tendencje rozwojowe przedsiębiorstw i popyt na pracę w województwie lubelskim w kontekście organizacji przez Polskę i Ukrainę Euro 2012 – diagnoza i prognoza*, 2009-2011, POKL 8.1.2.

Najwięcej podmiotów gospodarczych (niemal 60%) w końcu 2008 roku zarejestrowanych było w sektorze usług rynkowych, wśród których dominującą liczbę stanowią przedsiębiorstwa zajmujące się handlem hurtowym bądź detalicznym albo naprawami maszyn i urządzeń. Prawie po 20% podmiotów działało w sferze usług nierynkowych (administracja publiczna, edukacja i ochrona zdrowia) i w sektorze przemysłowym, gdzie dominuje budownictwo. Pozostała niewielka część przypada na podmioty działające w sektorze rolniczym (bez rolników indywidualnych).

Źródło: oprac. własne na podst. danych GUS z banku danych regionalnych.

Rys. 3.1. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w końcu 2008 r. wg sektorów ekonomicznych.

Taka struktura podmiotów gospodarki narodowej świadczy o tym, iż w województwie lubelskim mało się produkuje, a przede wszystkim sprzedaje się wytworzone w innych częściach kraju bądź świata produkty. O słabości sektora przemysłowego niech świadczy chociażby fakt, że podmiotów działających w tej sferze jest zaledwie tyle samo co podmiotów z szeroko rozumianej budżetówki (sektor usług nierynkowych włącznie z przedsiębiorstwami prywatnymi), a najliczniej reprezentowane są przedsiębiorstwa z branży budowlanej, z których większość ma charakter raczej usługowy aniżeli związany z produkcją przemysłową.

Implikuje to określoną strukturę popytu na pracę charakteryzującą się niskim zapotrzebowaniem na kwalifikacje produkcyjne (zarządcze, inżynierskie i robotnicze), a wysokim na szeroko rozumiane biurowo-administracyjne i handlowe (specjalistyczne i na poziomie średnim technicznym).

Tab. 3.1. *Struktura liczebności podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w końcu 2008 r. wg sektorów ekonomicznych i wybranych sekcji PKD 2004¹*

sektor (sekcja PKD)	liczba podmiotów	% z całości lub z kategorii
rolnictwo (A, B)	4 443	2,87
przemysł (C, D, E, F)	29 603	19,15
<i>w tym przetwórstwo przemysłowe (D)</i>	12 655	42,75
<i>w tym budownictwo (F)</i>	16 573	55,98
usługi rynkowe (G, H, I, J, K)	92 230	59,66
<i>w tym handel i naprawy (G)</i>	51 563	55,90
usługi nierynkowe (L, M, N, O)	28 316	18,32

Źródło: opracowanie własne na podst. danych GUS z banku danych regionalnych.

Tab. 3.2. *Zmiana liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w końcu roku 2008 w stosunku do końca roku 2007 w wybranych sekcjach PKD 2004*

sekcja PKD	przyrost w procentach	przyrost w liczbach bezwzględnych
Ogółem (wszystkie sekcje)	1,99	3 081
Budownictwo (F)	8,58	1 422
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna (N)	5,45	467

Źródło: Oprac. własne na podst. danych GUS z banku danych regionalnych.

Analizując strukturę nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych w 2008 roku podmiotów gospodarczych można stwierdzić, iż jest ona bardzo podobna do opisanej powyżej. Zanotowano jednak niewiele większy udział nowo zarejestrowanych podmiotów przemysłowych (24%) kosztem podmiotów świadczących usługi nierynkowe (16%). Wydaje się być to zmianą pozytywną świadczącą

1 Kody i nazwy sekcji według Polskiej Klasyfikacji Działalności z 2004 r. (PKD 2004): A – rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, B – rybactwo, C – górnictwo, D – przetwórstwo przemysłowe, E – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę, F – budownictwo, G – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego, H – hotele i restauracje, I – transport, gospodarka magazynowa i łączność, J – pośrednictwo finansowe, K – obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, L – administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne, M – edukacja, N – ochrona zdrowia i pomoc społeczna, O – działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała.

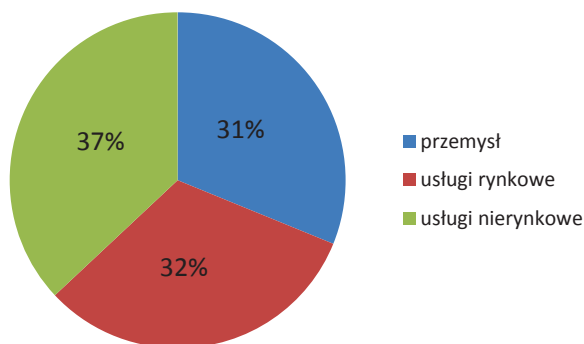
o zwiększonym popycie rynku na działalność komercyjną w zakresie przemysłu. Porównanie liczby podmiotów widniejących w rejestrze REGON w końcu 2007 i 2008 roku ukazuje, iż zmiana ta jest zasługą nowopowstałych firm z branży budowlanej (sekcja F). W roku 2008 było ich o 1422 (8,5%) więcej niż rok wcześniej i jest to największa zmiana spośród wszystkich sekcji PKD 2004. Na uwagę zasługuje jeszcze zmiana w sekcji N – ochrona zdrowia i pomoc społeczna – gdzie przybyło 467 (5,5%) podmiotów. Wydaje się, że pierwsza zmiana może mieć związek z wychodzeniem ludzi z szarej strefy w okresie boomu budowlano-remontowego, zaś druga z zakładaniem przez lekarzy prywatnych praktyk lub prywatyzacją i podziałem publicznych ZOZ, co nie spowodowało znaczącego zwiększenia popytu na pracę. Zmiany w obrębie pozostałych sekcji PKD nie przekraczały 4% lub charakteryzowały się bardzo małą liczebnością. Ogólnie, w roku 2008 przybyło ponad 3 tys. podmiotów, co stanowi niemal 2% wzrost.

3.2. Struktura zatrudnienia i wynagrodzeń

Na wstępie tej części opracowania należy zauważyć, iż zdecydowaną większość (ponad 95%) podmiotów gospodarczych w województwie lubelskim stanowią te, które zatrudniają mniej niż 9 pracowników. Podmioty te nie są objęte prowadzonymi przez GUS obowiązkowymi badaniami struktury zatrudnienia, a także bardzo często nie zgłaszają do powiatowych urzędów pracy ofert zatrudnienia. Powoduje to dużą trudność w pomiarze popytu na pracę w województwie i oznacza, że znaczna część rzeczywistości dotyczącej zatrudnienia wymyka się jakimkolwiek urzędowym statystykom.

W końcu roku 2008 w woj. lubelskim w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób pracowało 640 968 osób. 37% z nich (najwięcej, nie licząc rolnictwa) pracowało w sektorze usług nierynkowych, co jest potwierdzeniem istotnej roli podmiotów z tego sektora jako pracodawców, choć w całym 2007 roku utworzyły one najmniej nowych miejsc pracy (906). Podmioty z sektora usług rynkowych, których jest najwięcej, pod względem wielkości zatrudnienia plasują się na drugim miejscu, a pod względem liczby utworzonych miejsc pracy na pierwszym (3305), choć sektor przemysłowy był tylko trochę gorszy (2793).

Warto jednak zwrócić uwagę, że faktyczna liczba pracujących w poszczególnych sektorach ekonomicznych jest dużo większa, gdyż zdecydowana większość pracodawców nie została w powyższych statystykach ujęta ze względu na zatrudnianie nie więcej niż 9 pracowników.

Źródło: oprac. własne na podst. danych GUS z banku danych regionalnych.

Rys. 3.2.. *Struktura pracujących w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób wg sektorów ekonomicznych z wyłączeniem sektora rolniczego w końcu 2008 r.*

Tab. 3.3. *Przyjęcia i zwolnienia z pracy wg sektorów ekonomicznych w roku 2007 w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób*

Wyszczególnienie	Przyjęcia do pracy	Zwolnienia z pracy	Różnica przyjęcia – zwolnienia
Przemysł	28 434	25 641	+ 2793
Usługi rynkowe	22 597	19 292	+ 3305
Usługi nierynkowe	15 950	15 044	+ 906

Źródło: oprac. własne na podst. GUS „Rynek pracy w województwie lubelskim w 2007 r.” (tablice 19 i 22).

Praca stanowi jeden z najistotniejszych czynników produkcji i świadczenia usług. Z ekonomicznego punktu widzenia jest dobrem podobnym do innych dóbr konsumpcyjnych poddających się prawom popytu i podaży. Praca, tak jak i inne dobra i usługi kosztuje. Im więcej danego dobra znajduje się na rynku, tym mniej ono kosztuje przy niezmiennym popycie i odwrotnie. Podobnie, im większy popyt na dane dobro, tym jest ono droższe przy niezmienniej podaży.

Analogicznie, im większe zapotrzebowanie (popyt) na pracowników o określonych kwalifikacjach, tym płaca, jaką pracodawcy muszą zapłacić za ich pracę będzie wyższa przy założeniu, że liczba tych pracowników i czas ich pracy nie zwiększa się. Założenie takie, zwłaszcza w odniesieniu do jego pierwszego członu możemy bez obaw przyjąć, gdyż w krótkim okresie (np. jednego roku) niemożliwy jest znaczący wzrost liczby pracowników (podaży pracy) o określonych kwalifikacjach ze względu na bariery związane z przekwalifikowaniem lub cyklem nauczania. Założenie takie jest tym bardziej prawdziwe, im bardziej specjalistycznych kwalifikacji ono dotyczy. W praktyce, w sytuacji zwiększonego popytu na pracę określonego rodzaju, wzrost liczby pracujących jest wolniejszy niż wzrost płac.

Obserwując zatem wzrost płacy w danym zawodzie lub dziedzinie gospodarki możemy wnioskować o wzroście zapotrzebowania na pracę (na pracowników). Sytuacja spadku wynagrodzeń nie zostanie poddana analizie, gdyż, jak pokazano w tabeli 4, w roku 2008 w stosunku do roku poprzedniego nie miała ona miejsca w żadnej sekcji gospodarki. Rozważania powyższe mają znacznie większe odniesienie do sfery komercyjnej, gdzie płace kształtuje rynek, niż do sfery budżetowej, gdzie płace zależą niemal w całości od regulacji ustawowych.

Tab. 3.4. *Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w woj. lubelskim*

sektor	kod sekcji PKD	nazwa sekcji PKD	rok 2007	rok 2008	wzrost %
rolnictwo	A + B	rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo + rybactwo	2592,26	2962,37	14,28
przemysł	C + D + E	górnictwo + przetwórstwo przemysłowe + wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	2343,07	2648,34	13,03
	D	przetwórstwo przemysłowe	2088,11	2335,16	11,83
	F	budownictwo	1927,93	2176,23	12,88
u s ł u g i rynkowe	G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego	1673,88	1879,00	12,25
	H	hotele i restauracje	1373,87	1558,48	13,44
	I	transport, gospodarka magazynowa i łączność	2123,85	2331,36	9,77
	J	pośrednictwo finansowe	3493,85	3712,89	6,27
	K	obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	2407,94	2602,43	8,08
usługi nie- rynkowe	L	administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	3151,33	3492,1	10,81
	M	edukacja	2551,39	2794,92	9,54
	N	ochrona zdrowia i pomoc społeczna	2381,98	2868,17	20,41
	O	działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	2331,41	2488,64	6,74
Ogółem	2341,59	2603,71	11,19		

Źródło: Oprac. własne na podst. danych GUS z banku danych regionalnych.

Rok 2008 upłynął pod znakiem boomu gospodarczego, co miało swoje odzwierciedlenie we wzroście płac w każdej gałęzi gospodarki, a szczególnie w sektorze rolniczym i przemysłowym. Wydaje się, że oprócz wzrostu gospodarczego istotnym czynnikiem mającym na to wpływ była zagraniczna emigracja zarobkowa. Znaczący wzrost wynagrodzeń zanotowano również w branży hotelarskiej i gastronomicznej. Warto również zauważyć, iż najwyższe płace uzyskują pracownicy zatrudnieni w sekcji pośrednictwa finansowego, jednak ich wzrost był w roku 2008 w stosunku do poprzedniego najniższy spośród wszystkich sekcji pokazanych w tabeli nr 3.4. Może to świadczyć o nasyceniu rynku pracownikami w tej branży.

Podsumowując, można zauważyć, iż dobrze zrobił ten, kto wykształcił się bądź przekwalifikował w kierunkach rolniczych, budowlanych, przemysłowych oraz hotelarsko-gastronomicznych, gdyż wzrost płac w tych sekcjach był najwyższy. Należy również przypuszczać, że w ślad za wzrostem wynagrodzeń, ogólna liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach należących do tych sekcji wzrosła najbardziej.

Na uwagę zasługuje również dwudziestoprocentowy wzrost płac w ochronie zdrowia i opiece społecznej. Wydaje się jednak, iż był on w głównej mierze podyktowany regulacjami ustawowymi, a prawa popytu i podaży miały tu mniejsze znaczenie.

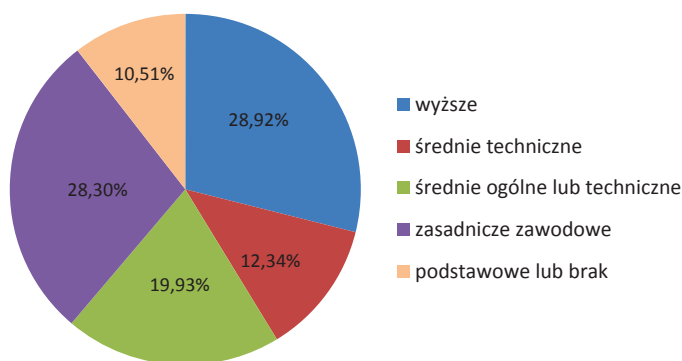
Można przypuszczać, że organizacja w Polsce finałowego turnieju Euro 2012 wpłynie na wzrost gospodarczy w kraju. Prawdopodobnie będziemy mieli do czynienia ze wzrostem produkcji i usług hotelarsko-gastronomicznych oraz krótkookresowymi migracjami siły roboczej do regionów, w których będą rozgrywane mecze. Będzie to miało podobny, jak opisano powyżej, wpływ na wynagrodzenia i zatrudnienie, choć z pewnością nie na tak dużą skalę, jak to miało miejsce w 2008 roku. Wydaje się, że wzrosty te będą dotyczyć głównie sektora produkcyjnego oraz sekcji: hotele i restauracje.

Analizując strukturę zatrudnienia pod względem rodzajów wykonywanych zawodów, należy zwrócić uwagę, iż stosunkowo liczną grupę stanowią pracownicy wykonujący w sektorze przemysłowym prace na najniższych szczeblach w hierarchii zarządzania (tzw. prace fizyczne). Należą do nich osoby wykonujące zawody sklasyfikowane w 7 i 8 wielkiej grupie zawodowej (patrz tab. 3.5) – robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń. Łącznie stanowią oni ok. 30% pracujących w województwie. Kolejną istotną pod względem liczebności grupą zawodową są specjaliści, czyli osoby wykonujące niekierownicze prace, w których wymagane jest wyższe wykształcenie (ok. 22% ogółu pracujących).

Tab. 3.5. *Struktura pracujących wg wielkich grup zawodowych (stan na koniec 2007 roku w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9, bez indywidualnych gospodarstw rolnych)*

Kod grupy	wielka grupa zawodowa	liczba pracujących	%
1	Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	28 967	7,16
2	Specjaliści	88 021	21,76
3	Technicy i inny średni personel	49 925	12,34
4	Pracownicy biurowi	44 723	11,06
5	Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	35 885	8,87
6	Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	1 316	0,33
7	Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	74 858	18,51
8	Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	38 267	9,46
9	Pracownicy przy pracach prostych	42 492	10,51

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS „Rynek pracy w województwie lubelskim w 2007 r.” (tablica 27).

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS *Rynek pracy w województwie lubelskim w 2007 r.* (tablica 27) oraz rozporządzenia w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności.¹

Rys. 3.3. *Struktura pracujących wg wykształcenia wystarczającego do wykonywanego zawodu (stan na koniec 2007 r. w podmiotach o liczbie pracujących pow. 9 osób).*

Opierając się na poziomach wykształcenia przypisanych w Klasyfikacji zawodów i specjalności poszczególnym wielkim grupom zawodowym można wskazać na strukturę wykształcenia wymaganego w zawodach wykonywanych przez osoby pracujące w województwie. Należy zwrócić uwagę, iż udziały procentowe

1 Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dn. 8 grudnia 2004 w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. 265, poz. 2644 z późn. zm.)

trzech głównych poziomów wykształcenia (wyższe, średnie i zasadnicze) są niemal równe (po ok. 30%), a 10% przypada na prace, w których żaden z powyższych poziomów wykształcenia nie jest wymagany.

Tak jak w przypadku struktury rodzajowej zawodów, tak i odnośnie struktury wykształcenia trudno sformułować jakieś konkretne wskazania dotyczące kierunków i poziomów kształcenia, jakie powinny być w województwie podejmowane bądź promowane. Okazuje się bowiem, że rynek pracy zgłasza w równym stopniu zapotrzebowanie na specjalistów co na pracowników fizycznych i średnią kadrę oraz jednakowo potrzebne są osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym, średnim i wyższym.

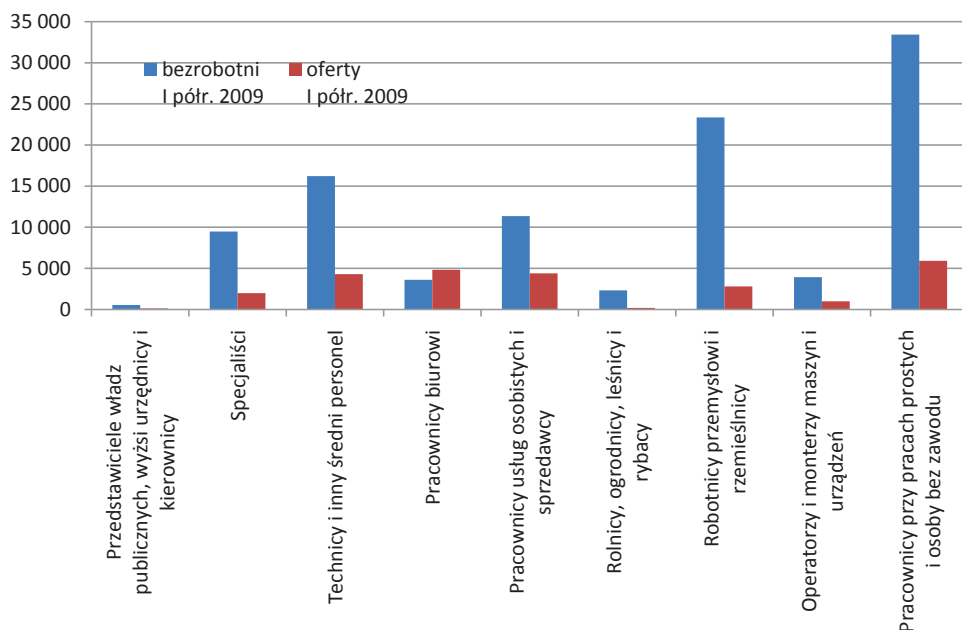
3.3. Struktura popytu i podaży pracy

Bezrobotni z trzech ostatnich wielkich grup zawodowych (7, 8 i 9), w których wykształcenie zawodowe jest wystarczające oraz osoby bez zawodu stanowili w końcu I półrocza 2009 niemal 60% ogółu bezrobotnych, z czego niemal 40% nie posiadało żadnego zawodu. W ciągu pierwszego półrocza 2009 zgłoszono do urzędów pracy 37% odpowiadających ich poziomowi wykształcenia ofert pracy. Na bezrobotnych specjalistów i kierowników z wyższym wykształceniem, których w tym samym okresie było niecałe 10% ogółu czekało 8% wszystkich ofert pracy. Najwięcej ofert pracy kierowanych jest do osób z wykształceniem średnim technicznym bądź ogólnym (niemal 50%). Warto jednak zwrócić uwagę, iż liczba ofert pracy zgłoszonych do urzędów pracy w pierwszym półroczu 2009 stanowiła ok. $\frac{1}{3}$ liczby osób, które w tym okresie zarejestrowały się jako bezrobotne, przy czym w przypadku grupy zawodowej pracownicy biurowi ofert pracy zgłoszono o 2500 więcej niż nowozarejestrowanych w tym okresie bezrobotnych. Ogólna liczba ofert pracy w tej grupie przekroczyła nawet liczbę osób pozostających w rejestrze na koniec czerwca 2009 r. Teoretycznie zatem niemal wszyscy bezrobotni zarejestrowani w tej grupie zawodowej powinni znaleźć pracę. Nie dzieje się tak jednak m.in. ze względu na fakt, iż ok. 40% ogółu bezrobotnych to osoby pozostające bez pracy ponad 12 m-cy, które trudno zmotywować do podjęcia jakiegokolwiek zatrudnienia. Ponadto, jak wynika z raportu z badań przeprowadzonych przez Lubelską Izbę Rzemieślniczą¹, pracodawcy narzekają na brak praktycznych umiejętności i doświadczenia zawodowego kandydatów do pracy, co sprawia, że nie zatrudniają nawet osób formalnie legitymujących się odpowiednim wykształceniem. Dodatkowym aspektem jest fakt, iż, jak wynika z informacji uzyskanych

1 *Potrzeby lokalnego rynku pracy a oferta szkolnictwa zawodowego w regionie* – raport autorstwa Piotra Zalewy dla Lubelskiej Izby Rzemieślniczej, 2009 r.

od pracowników urzędów pracy, gros ofert pracy w tej grupie zawodowej stanowią oferty stażu lub przygotowania zawodowego. Większość bezrobotnych jednak nie chce lub z powodów formalnych nie może z nich skorzystać.

Struktura zawodowa osób bezrobotnych i ofert pracy w I półroczu 2009 w zasadzie nie zmieniła się w porównaniu z końcem roku 2008. Różnice w obrębie poszczególnych grup zawodowych nie przekraczają 1 punktu procentowego w przypadku bezrobotnych i 5,5 punktu procentowego w przypadku ofert pracy. Nie możemy zatem mówić o żadnej znaczącej zmianie w tym zakresie. Należy wyraźnie podkreślić, że w obu okresach liczba ofert pracy z wyłączeniem ofert stażu i przygotowania zawodowego była w poszczególnych wielkich grupach zawodowych mniejsza niż liczba bezrobotnych pozostających w rejestrze na koniec tych okresów. Największe dysproporcje dotyczą grup zawodów: robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz pracownicy przy pracach prostych włączając osoby bez zawodu. W tych grupach zawodowych o znalezienie pracy jest najtrudniej, chociaż zgłaszane do urzędów pracy oferty zaklasyfikowane do tych grup stanowią aż 44% ogółu wszystkich ofert. Niestety, osób bezrobotnych w tych grupach jest o ok. 10 punktów procentowych więcej (patrz tab. 3.6).

Źródło: oprac. własne na podst. danych WUP w Lublinie, www.wup.lublin.pl.

Rys. 3.4. Liczba ofert pracy zgłoszonych do urzędów pracy w I półroczu 2009 r. oraz liczba bezrobotnych pozostających w rejestrze na koniec czerwca 2009 r.

Tab. 3.6. *Struktura osób bezrobotnych pozostających w rejestrze urzędów pracy w końcu I półrocza 2009 oraz ofert pracy zgłoszonych w tym okresie*

wielka grupa zawodowa	bezrobotni w %	Oferty w %
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	0,52	0,46
Specjaliści	9,09	7,77
Technicy i inny średni personel	15,56	16,81
Pracownicy biurowi	3,45	18,93
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	10,90	17,23
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	2,22	0,76
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	22,40	11,00
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	3,77	3,89
Pracownicy przy pracach prostych i osoby bez zawodu	32,08	23,16
Ogółem (liczba)	104 207	25 519

Źródło: oprac. własne na podst. danych WUP w Lublinie, www.wup.lublin.pl.

Opisane powyżej prawidłowości znajdują częściowe odzwierciedlenie w prognozowanych przez ankietowanych pracodawców zmianach w zatrudnieniu. Jak wynika z raportu z przeprowadzonych na reprezentatywnej wojewódzkiej próbie badań pracodawców zatrudniających powyżej 9 pracowników¹ 34,2% ankietowanych podmiotów planuje nowe przyjęcia do pracy w ciągu najbliższych 12 m-cy, zaś zwolnienia ma w planie 20,6%. Zdecydowana większość ankietowanych twierdzi, że nie odczuwa wpływu kryzysu gospodarczego na swój zakład pracy lub, że wpływ ten jest minimalnie negatywny. Najwięcej nowych miejsc pracy badani pracodawcy zamierzają stworzyć w zawodach z grup robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz pracownicy przy pracach prostych. Po ekstrapolacji wyników badań z próby na populację, autor raportu twierdzi, iż w ciągu najbliższych 12 m-cy można spodziewać się utworzenia ok. 15 000 nowych miejsc pracy w tych zawodach. W przypadku zawodów specjalistycznych, gdzie wymagane jest wyższe wykształcenie liczba ta jest ok. 10-krotnie niższa.

3.4. Analiza wpływu EURO 2012 na popyt na pracę

Wpływ organizacji w Polsce mistrzostw Europy w piłce nożnej jest chyba znacznie przeceniany. Wprowadzie będzie to istotne wydarzenie, a nasz kraj odwiedzi w okresie ok. 3 tygodni kilkaset tysięcy kibiców, jednak jest to wydarzenie zbyt krótkotrwałe, aby mogło wywołać znaczące zmiany w strukturze popytu na

1 Raport z badań pracodawców autorstwa Dariusza Wadowskiego dla firmy Europerspektywa (www.europerspektywa.pl/obs.htm), wrzesień 2009 r.

pracę, zwłaszcza w województwie, w którym nie będzie rozegrany żaden mecz i prawdopodobnie nie będzie tu przebywać żadna drużyna uczestnicząca w turnieju. Wydaje się, że inwestycje infrastrukturalne nie są w stanie w istotny sposób zmaksymalizować tych zmian. Zdanie to zdają się podzielać przedsiębiorcy ankietowani przez Instytut Rynku Pracy – Fundacja Nowy Staw¹. Wstępne wyniki badań z ¼ próby wojewódzkiej (ok. 300 podmiotów) dostarczają informacji, iż zaledwie 25% przedsiębiorstw prognozuje wzrost dochodów w związku z Euro 2012, i to wzrost niewielki. Ponad ¾ ankietowanych uważa, że turniej nie będzie miał żadnego wpływu na zmianę zatrudnienia w ich firmach, a nieznaczny wzrost liczby pracowników przewiduje zaledwie ok. 10% badanych.

1 Badania w ramach projektu „Tendencje rozwojowe przedsiębiorstw ...”, niepublikowane, aktualnie w trakcie realizacji.

Rozdział IV

Analiza szkolnictwa wyższego i ponadgimnazjalnego

Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop

Szkoły wyższe w Polsce funkcjonują na podstawie *Ustawy¹ Prawo o szkolnictwie wyższym* z 27 lipca 2005 (Dz.U. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.) oraz regulacji prawnych, które zostały dostosowane do postanowień *Deklaracji Bolońskiej²*. Naukę i szkolnictwo wyższe jako czynniki kształtujące tendencje rozwojowe województwa należy analizować w kontekście zachodzących we współczesnym świecie procesów globalizacji i internacjonalizacji.

4.1. Uwarunkowania rozwoju szkolnictwa wyższego w województwie lubelskim

We współczesnych koncepcjach rozwoju regionalnego nadal docenia się tradycyjne czynniki, tj. pracę, kapitał oraz ziemię i inne zasoby naturalne, jednak coraz większego znaczenia nabiera wiedza – jako główne źródło bogactwa oraz najważniejszy czynnik stymulujący aktywność gospodarczą³. Mówi się wręcz o gospodarce opartej na wiedzy. Wiedza jest elementem podnoszenia jakości kapitału ludzkiego oraz budowania kapitału społecznego regionu, a poprzez to

-
- 1 Należy podkreślić, że powstawanie szkół wyższych niepaństwowych (w terminologii od roku akad. 2004/05 jako niepubliczne), umożliwiła *Ustawa z 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.). W procesie zmian obrazu szkolnictwa wyższego istotną rolę odegrała też *Ustawa z 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych* (Dz. U. Nr 99, poz. 590 z późn. zm.), na mocy której zaczęły powstawać wyższe szkoły zawodowe.
 - 2 *Deklaracja Bolońska* podpisana przez Europejskich Ministrów Edukacji w Bolonii 19 czerwca 1999 r. Reguluje kształt wspólnej przestrzeni szkolnictwa wyższego w Europie.
 - 3 Por. m.in.: Z.Chojnicki, T.Czyż, *Polska na ścieżce rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Podejście regionalne*, „Przegląd Geograficzny”, 75, 1, 2003, s. 23-24, R.Domański, *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne*, PWN, Warszawa 2003, s. 268-270.

wzmacniania przewag konkurencyjnych nad innymi regionami. By budować gospodarkę opartą na wiedzy konieczna jest także odpowiednia w sensie ilościowych jak i jakościowym baza wiedzy, w ramach której szczególnego znaczenia nabierają placówki szkolnictwa wyższego, zarówno jako źródła generowania wiedzy, jak też jej upowszechniania.

Ważnym uwarunkowaniem funkcjonowania szkolnictwa wyższego jest odpowiednie jego finansowanie. Szkolnictwo wyższe należy do specyficznych czynników zwiększających endogeniczny potencjał miast i regionów. Siła wpływu tego czynnika wynika bezpośrednio z nakładów na szkolnictwo. W Polsce udział wydatków na ten cel w Produkcie Krajowym Brutto w 2006 roku wynosił 0,56% i był ponad trzykrotnie niższy niż średnia dla UE(27) i aż siedmiokrotnie niższy niż w Szwecji¹. Jest to uwarunkowanie ogólnopolskie, jednak szczególnie silnie odczuwane przez szkoły wyższe województwa lubelskiego w sytuacji kiedy gospodarka tego regionu w małym stopniu kreuje popyt na wiedzę, co przekłada się na zapotrzebowanie na badania naukowe, a tym samym stanowi ważne – niezależne od budżetu państwa – źródło finansowania nauki.

Istotne są także uwarunkowania demograficzne, związane ze zmniejszającą się liczbą młodzieży – potencjalnych studentów. Mają one także charakter ogólnopolski, ale na Lubelszczyźnie nabierają szczególnego znaczenia zważywszy na fakt, że region ten ma charakter odpływowy. Słabość gospodarki regionu lubelskiego powoduje, że wybór miejsca studiów poza województwem oznacza na ogół definitywną migrację. Jednocześnie, brak atrakcyjnych ofert pracy powoduje, że znacząca część absolwentów lubelskich uczelni opuszcza region po ukończeniu studiów. Potwierdzają to badania wykonane przez M. Herbstą², których synteza zawarta jest w tabelach 4.1. i 4.2.

Wynika z nich, że Lublin absorbuje młodzież, głównie z terenu województwa lubelskiego i to przede wszystkim jego środkowej części, jako że na północy oddziałuje: Biała Podlaska i Białystok, a na południu: Zamość, Rzeszów i Kraków. Tylko ok. 1/3 absolwentów szkół średnich Lublina kontynuuje naukę w tym mieście. Ośrodkiem, który znacząco przyciąga lubelskich maturzystów jest Warszawa. Nieco ponad 1/3 absolwentów zostaje po studiach w Lublinie. Świadczy to o niskiej konkurencyjności Lublina jako ośrodka akademickiego (zajmuje on pod tym względem 15. pozycję na 18 ośrodków uwzględnionych w rankingu).

1 H. Ponikowski, *Szkoły wyższe jako małe obszary rozwoju regionalnego i lokalnego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, R. Bról (red.), Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Nr 46, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 168.

2 M. Herbst, *Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4, 2009, s. 21-38.

Tab. 4.1. Mierniki siły przyciągania studentów przez miasta wojewódzkie

Miejsce studiów	Procent studentów kończących szkołę średnią w tym samym mieście	Procent studentów pochodzących z regionu (bez miasta centralnego)	Procent studentów pochodzących z miasta centralnego lub regionu	Procent studentów pochodzących spoza regionu	Średnia odległość szkoły średniej od uczelni (km)
Białystok	44,5	36,9	81,5	18,5	53,9
Bydgoszcz	37,7	38,5	76,2	23,8	56,7
Gdańsk	27,5	40,9	68,4	31,6	73,6
Gorzów Wielkopolski	41,2	29,8	71,0	29,0	54,4
Katowice	13,6	70,9	84,5	15,5	38,3
Kielce	32,0	38,8	70,8	29,2	49,8
Kraków	27,3	30,5	57,7	42,3	79,7
Lublin	31,2	42,4	73,5	26,5	69,0
Łódź	45,7	33,8	79,5	20,5	46,6
Olsztyn	21,7	39,5	61,2	38,8	83,3
Opole	25,0	38,7	63,7	36,3	57,7
Poznań	30,7	36,6	67,3	32,7	85,5
Rzeszów	24,6	56,9	81,6	18,4	47,9
Szczecin	37,7	38,9	76,6	23,4	87,0
Toruń	24,3	38,0	62,3	37,7	79,6
Warszawa	35,8	26,2	62,0	38,0	92,4
Wrocław	29,7	34,9	64,6	35,4	82,0
Zielona Góra	24,1	33,4	57,5	42,5	67,2

Źródło: M. Herbst, *Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4, 2009, s. 29.

Tab. 4.2. *Mierniki siły przyciągania studentów przez miasta wojewódzkie*

Miejsce studiów	Procent absolwentów, którzy zostali w mieście po studiach	Procent absolwentów, którzy obecnie mieszkają w Warszawie	Procent absolwentów, którzy przyjechali na studia spoza regionu i zostali w mieście	Średnia odległość miejsca zamieszkania od uczelni (km)*
Białystok	44,2	6,7	15,7	64,4
Bydgoszcz	38,7	1,9	17,0	58,9
Gdańsk	37,2	2,7	26,0	57,6
Gorzów Wielkopolski	35,4	0,8	10,3	78,1
Katowice	14,9	1,9	9,5	43,7
Kielce	30,1	5,6	7,8	64,7
Kraków	42,5	2,7	28,3	63,4
Lublin	35,4	7,7	15,0	80,1
Łódź	47,8	5,5	20,3	45,7
Olsztyn	30,1	3,9	16,3	80,5
Opole	24,7	1,2	11,8	61,1
Poznań	39,6	2,8	24,8	71,5
Rzeszów	29,4	2,5	16,0	60,9
Szczecin	42,7	2,2	21,2	86,0
Toruń	29,3	4,7	17,2	78,3
Warszawa	52,4	52,4	35,4	58,2
Wrocław	42,5	2,1	27,7	66,1
Zielona Góra	24,5	1,5	8,7	77,3

* bez emigrantów zagranicznych

Źródło: M. Herbst, *Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4, 2009, s. 31.

W tej sytuacji konieczne jest uatrakcyjnienie studiów o nowe kierunki i studia w języku angielskim, przez co można pozyskać studentów zewnętrznych. Wspólne przedsięwzięcia realizowane z Ukrainą (m.in. Euro 2012) mogą przyczynić się do napływu studentów z Ukrainy, chcących odbywać studia wyższe na obszarze Unii Europejskiej.

4.2. Ośrodki akademickie województwa lubelskiego

Według stanu na 2006 rok w woj. lubelskim było łącznie 20 szkół wyższych, w tym: 4 uczelnie publiczne (wszystkie w Lublinie), 3 wyższe szkoły zawodowe (publiczne) i 13 szkół niepublicznych (7 w Lublinie). W liczbie szkół niepublicznych mieści się Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. W tym samym czasie w woj. mazowieckim było łącznie 88 szkół, w tym: 14 uczelni publicznych (12 w Warszawie), 2 wyższe szkoły zawodowe (publiczne) i 72 szkoły niepubliczne (54 w Warszawie). To regionalne ujęcie uzupełniają nieliczne wydziały zamiejscowe i ośrodki dydaktyczne wyższych szkół z innych województw.

Największym ośrodkiem akademickim woj. lubelskiego jest Lublin¹. Uczelnie lubelskie dają zatem możliwość kontynuowania studiów magisterskich i doktorskich dla studentów z innych ośrodków. Z uczelni lubelskich wywodzi się też w głównej mierze kadra naukowo-dydaktyczna pracująca w lokalnych ośrodkach akademickich.

W strukturze ośrodków akademickich woj. lubelskiego ważną rolę odgrywają także pozostałe (obok Lublina) miasta na prawach powiatów. Są to te same miasta, które swój awans w strukturze osadniczej uzyskały w związku z reformą administracyjną z 1975 r. Są to były stolice wojewódzkie, czyli Biała Podlaska, Chełm i Zamość. Wydaje się, że miasta te w związku z reformą szkolnictwa wyższego w Polsce, otrzymały kolejną szansę swojego rozwoju. Do grupy miast akademickich o charakterze ponadpowiatowym należy zaliczyć także Puławę. Spośród małych miast, szkoły wyższe zlokalizowane są w: Tomaszowie Lubelskim, Dęblinie, Rykach i Łukowie. Funkcję lokalnych ośrodków dydaktycznych pełnią zaś: Biłgoraj, Opole Lubelskie, Kazimierz Dolny i Międzyrzec Podlaski. Rangę lokalnego ośrodka dydaktycznego należy przypisać też gminie Leśna Podlaska².

Zdaniem G. Gorzelaka i A. Olechnickiej w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce można wyróżnić sześć rang ośrodków akademickich. Do pierwszej – najwyższej, można zaliczyć: Warszawę, Kraków, aglomerację katowicką, Poznań i Wrocław, do drugiej: Łódź, Lublin, Trójmiasto i Szczecin, a do trzeciej: Białystok, Bydgoszcz, Rzeszów i Toruń³. Należy podkreślić, że wszystkie polskie ośrodki akademickie zajmują słabe pozycje w gronie światowych uniwersytetów. Według prestiżowego rankingu szanghajskiego⁴, w pierwszej setce lokują się uniwersytety z:

1 Szczegółowe rozważania o atutach ośrodka akademickiego Lublina oraz podejmowane inicjatywy, które prowadzą do tego, aby potencjał naukowy mierzony w sposób tradycyjny przekształcić w dynamiczny czynnik kreatywności aglomeracji i innowacyjności całego regionu można znaleźć w pracy A. Miszczuk, H. Ponikowski *Nauka jako czynnik ...*, op. cit., s. 137-154.

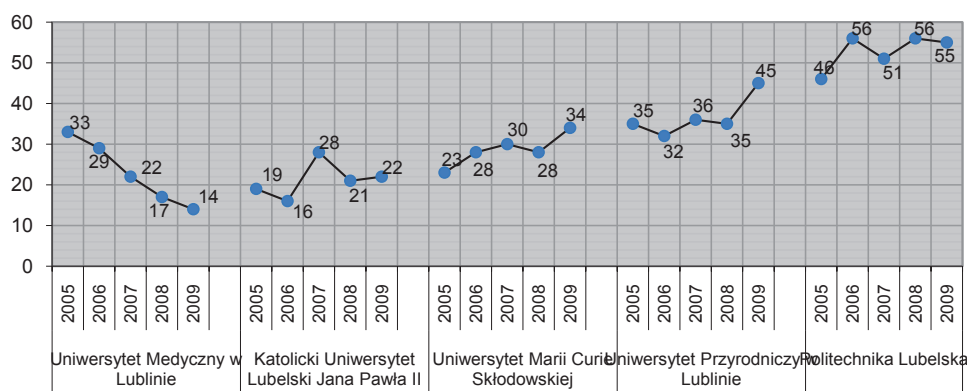
2 Zob. H. Ponikowski, *Analiza progowa ...*, op. cit., s. 114.

3 G. Gorzelak, A. Olechnicka, op.cit., s.137.

4 *Academic Ranking of World Universities 2009*, www.arwu.org/ARWU2009_4.jsp

USA (55 uniwersytetów), Wielkiej Brytanii (11), Japonii (5), Niemiec (5), Kanady (4), Australii (3), Francji (3), Szwajcarii (3), Szwecji (3), Holandii (2), Danii (2), Norwegii (1), Finlandii (1), Rosji (1) i Izraela (1). Najwyżej sklasyfikowaną polską uczelnią jest Uniwersytet Jagielloński (324 miejsce) oraz Uniwersytet Warszawski (395 miejsce).

Potwierdzeniem nie najwyższej rangi ośrodka lubelskiego są wyniki dorocznego rankingu szkół wyższych, organizowanego przez redakcję „Rzeczpospolitej” i „Perspektyw”. Pozycje rankingowe lubelskich uczelni akademickich z lat 2005–2009 przedstawia rys. 4.1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ranking Szkół Wyższych 2009*, „Rzeczpospolitej” i „Perspektyw”, http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1434&Itemid=480

Rys. 4.1. Lubelskie szkoły wyższe w rankingu 90 najlepszych uczelni akademickich w Polsce.

Ranking uwzględnia następujące kryteria¹:

- prestiż (30%), mierzony liczbą wskazań uczelni w badaniu ankietowym przez firmy oraz kadre profesorską, a także udziałem przyjętych na I rok studiów laureatów i finalistów olimpiad przedmiotowych;
- siła naukowa (40%), na którą składa się: liczba nadanych przez uczelnię stopni i tytułów naukowych; średnia kategorii nadanych jednostkom uczelnianym; liczba kandydatów na 1 miejsce na studiach dziennych; udział studentów studiów doktoranckich i podyplomowych w ogólnej liczbie studentów; udział doktorów habilitowanych i profesorów w ogólnej liczbie wykładowców; liczba stopni i tytułów naukowych uzyskanych przez pracowników uczelni;

¹ Ranking Szkół Wyższych 2006, „Perspektywy” nr 03, 2006, s. 43.

- warunki studiowania (20%), czyli: dostęp studentów do wysokokwalifikowanych kadr, zasoby biblioteczne, prenumerata krajowych i zagranicznych czasopism naukowych, dostępność miejsc do nauki własnej, komputeryzacja zasobów bibliotecznych, dostępność uczelni dla studentów zamiejscowych, możliwość rozwijania zainteresowań naukowych i kulturalnych, wspieranie studentów poprzez biura karier oraz osiągnięcia sportowe;
- umiędzynarodowienie studiów (10%), związane z: liczbą studentów wyjeżdżających i przyjeżdżających w ramach wymiany zagranicznej, liczbą kierunków studiów oferowanych w językach obcych, liczbą studentów studiujących w językach obcych, liczbą wykładów w językach obcych, wielokulturowością środowiska akademickiego, aktywnością w programie Study in Poland oraz prowadzonymi przez uczelnie Szkołami Letnimi.

Z rys. 4.1 wynika, że od 2005 roku w polskim systemie szkół wyższych – za wyjątkiem Uniwersytetu Medycznego – pozostałe publiczne uczelnie lubelskie mają tendencję rosnącą, ale w zajmowaniu coraz to gorszej pozycji rankingowej. Jest to poważny sygnał ostrzegawczy nie tylko dla lubelskich szkół wyższych, ale także ich roli w rozwoju województwa lubelskiego. Najwyższej sklasyfikowaną lubelską uczelnią jest Uniwersytet Medyczny, który znalazł się na 14 pozycji ze wskaźnikiem rankingowym – 51,23 (pierwszy w rankingu Uniwersytet Jagielloński – 100,0). KUL lokuje się na 22 miejscu (49,26), UMCS znalazł się na 34 miejscu (40,57), Uniwersytet Przyrodniczy – 45 (33,40), a Politechnika Lubelska – 55 (29,96).

Współczesna gospodarka jest wiedzochłonna, a jej najważniejszymi impulsami rozwoju są innowacje. W ramach lokalnych, regionalnych i narodowych systemów innowacji, bardzo ważną rolę odgrywają placówki naukowo-badawcze, w tym zwłaszcza uczelnie wyższe. Analizując rolę szkolnictwa wyższego w rozwoju regionalnym, należy podkreślić, że w ostatnich latach podkreśla się, iż w ocenie czynników konkurencyjności dużych miast mniejsze znaczenie ma wielkość ośrodka naukowego, mierzona liczbą studentów czy pracowników naukowych. Zdecydowanie większą rolę odgrywa zaś zdolność do generowania innowacji. Poza tradycjami i potencjałem ośrodka naukowego, liczy się również uczestnictwo szkół wyższych w międzynarodowej sieci twórczej¹.

Jednak w Lublinie działają tylko dwa niezbyt duże centra transferu technologii, tj.: Lubelskie Centrum Transferu Technologii, prowadzone od 1996 roku przez Katedrę Automatyzacji Politechniki Lubelskiej oraz centrum prowadzone od 1962 roku przez Wojewódzki Klub Techniki i Racjonalizacji. Prowadzą one

1 A. Miszczuk, H. Ponikowski, *Nauka jako czynnik kreatywności aglomeracji. Przykład Lublina*, [w:] *Kreatywna aglomeracja – potencjały, mechanizmy, aktywności. Podejścia metodologiczne*, A. Klasik (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2008, s. 138.

usługi doradztwa, szkolenia i informacji w zakresie wdrażania nowych produktów i usług, innowacji, patentów, opracowywania biznesplanów, zarządzania jakością czy możliwości dostępu do funduszy europejskich. W Lublinie nie działają i nie są organizowane inkubatory technologiczne ani akademickie inkubatory przedsiębiorczości. Nadal w fazie organizacyjnej jest, tworzony od 1999 roku, przez samorząd województwa i lubelskie uczelnie park naukowo-techniczny¹.

Przechodząc do charakterystyki funkcji dydaktycznej lubelskich uczelni warto odnotować, że w roku akademickim 2008/2009 w Lublinie kształciło się 85 911 studentów, a w województwie – 110 474, co stanowiło odpowiednio: 4,5% i 5,8% ogółu studentów w kraju (tabela 4.3). Dzięki tej liczbie Lublin zajmuje 7 miejsce w kraju.

Tab. 4.3. *Studenci szkół wyższych w roku akademickim 2008/09*

Wyszczególnienie	ogółem	w tym kobiety	studia stacjonarne		studia niestacjonarne	
			ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
Miasto Lublin	85911	51487	50217	30376	35694	21111
Woj. lubelskie (bez filii i ZOD)	103209	61407	60951	36782	42258	24625
Woj. lubelskie (z filiami i ZOD)	110474	64825	64714	36782	45681	24625
Polska	1910979	1093944	917216	517014	993763	576930

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

W procesie kształtowania lubelskiego ośrodka akademickiego istotne było powstanie w 1918 roku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL) z inicjatywy ks. Idziego Radziszewskiego, rektora Cesarskiej Rzymsko-Katolickiej Akademii Kościelnej w Petersburgu. Po zwycięstwie bolszewików w Rosji, ks. I. Radziszewski podjął, istniejącą już od dawna myśl utworzenia w Polsce uniwersytetu katolickiego na wzór Katolickiego Uniwersytetu w Louvain. Inicjatywa ta zyskała też uznanie Episkopatu Królestwa Polskiego. Działania te sprawiły, że Lublin w okresie międzywojennym znalazł się – obok Warszawy, Krakowa,

1 Szerzej na temat instytucji wspierających innowacyjność i transfer technologii w Polsce w: *Ośrodki innowacji w Polsce. Instytucje rządowe i ogólnokrajowe, centra transferu technologii, inkubatory przedsiębiorczości, parki technologiczne*, Matusiak K.B. (red.), Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Poznań/Warszawa 2005.

Poznania, Lwowa i Wilna – w elitarnym gronie sześciu polskich miast uniwersyteckich. Po zakończeniu działań II wojny światowej, kolejnym etapem w tym procesie było powołanie w październiku 1944 r. – w zamyśle ówczesnych władz konkurencyjnego do KUL – Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS). Z jego struktur, w następnych latach wydzielili się dwie nowe lubelskie uczelnie, tj. w 1950 – Akademia Medyczna (obecnie Uniwersytet Medyczny), a w 1955 Akademia Rolnicza (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy). W roku 1953 ośrodek lubelski „wzbogacił się” o kolejną uczelnię – Politechnikę Lubelską¹.

Kolejnym etapem w kształtowaniu ośrodków szkolnictwa wyższego w województwie lubelskim było tworzenie w latach 90-tych XX wieku – na fali reformy szkolnictwa wyższego w Polsce – niepublicznych i publicznych wyższych szkół zawodowych. Z lubelskich uczelni niepublicznych należy wymienić powstanie: Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Administracji (WSPA), Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu, Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej im. Jana Zamoyskiego w Zamościu, Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji (WSEI), Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola (WSSP), Puławskiej Szkoły Wyższej, Wyższej Szkoły Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania w Rykach, Lubelskiej Szkoły Wyższej im. Władysława Jagiełły, Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, Wyższej Szkoły Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie oraz Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji w Łukowie. Na tym etapie kształtowania się lubelskiego szkolnictwa wyższego powstały też państwowe wyższe szkoły zawodowe w: Białej Podlaskiej (2000 r.), w Chełmie (2001) oraz w Zamościu (2005).

Należy podkreślić, że w Lublinie od roku 2000 funkcjonuje Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów, które ma realną szansę przekształcić się od roku akademickiego 2010/11 w samodzielny Europejski Uniwersytet Polsko-Ukraiński. Ta europejska uczelnia będzie miała swoje główne siedziby w Lublinie i Kijowie oraz filię we Lwowie. Ma kształcić głównie studentów z Polski i Ukrainy na trzech wydziałach: europeistyki, zarządzania i informatyki oraz nowych technologii. W społeczności 4 tys. studentów ma być 10% z innych państw europejskich. Uniwersytet ma być finansowany z trzech źródeł: rządu polskiego i ukraińskiego oraz Parlamentu Europejskiego.

Szkoły wyższe pełnią ważne funkcje w rozwoju miast i regionów. Zakres tych funkcji inny jest w ośrodkach metropolitalnych i lokalnych. Zestawienie funkcji przedstawia tabela 4.4.

1 Zob. A. Miszczuk, H. Ponikowski, *Nauka jako czynnik ...* op. cit., s. 146.

Tab. 4.4. *Funkcje szkoły wyższej w rozwoju regionalnym i lokalnym*

Oddziaływanie		Treść funkcji
obszar	funkcja korzyści	
naukowo-badawczy	kreator nauki, wiedzy, badań i technologii	kreowanie nauki i transfer nowej wiedzy jako czynniki rozwoju, badania naukowe jako szansa tworzenia sektorów wysokich technologii, zmniejszenie luki technologicznej i poprawy konkurencyjności i innowacyjności regionalnej i lokalnej, „nauka w biznesie oraz biznes w nauce”¹ (w praktyce są badania, często podstawowe, a brak odbiorców regionalnych takich badań), progowa możliwość finansowania badań z budżetu (małe nakłady na badania i rozwój).
bazyeconomicznej miasta	pracodawca	tworzy miejsca pracy dla kadry naukowej i pracowników administracji, zależny od systemu zasilania budżetowego, charakteryzuje się niskimi zarobkami i przerostami administracyjnymi.
	inwestor	rozwój infrastruktury uczelni głównie ze środków budżetowych, realizacja projektów inwestycyjnych z funduszy europejskich.
	podmiot realizujący bieżące zakupy towarów i usług	ograniczone środki finansowe na bieżącą działalność, przychody głównie z działalności dydaktycznej a nie badawczej, podmiot realizujący bieżące zakupy zwykle na rynku lokalnym.
	studenci jako konsumenci na rynku miasta	istotny strumień środków finansowych, którym dysponują studenci, generowanie popytu na rynku: wynajmu mieszkań, usług transportowych, artykułów żywnościowych, usług edukacyjnych, dóbr kultury, itp.,
społeczno-kulturowy	generowanie kapitału kreatywnego	kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego i klasy kreatywnej, kapitał wiedzy i kreatywności jako współczesne czynniki rozwoju miasta i regionu, klastry działań kreatywnych (przedsiębiorczość innowacyjna, rozwój sektorów kreatywnych tzn. opartych na własności intelektualnej) społeczność naukowa – partykularne interesy zdobywania stopni i tytułów naukowych, braki kadry naukowo-dydaktycznej, drugie etaty -efekt słabego pracodawcy.
	kształcenie kapitału ludzkiego	kształcenie kadr dla gospodarki regionalnej i lokalnej, absolwenci jako kapitał ludzki na rynku lokalnym i ponadlokalnym, (większość absolwentów zostaje w mieście lub regionie), brak orientacji kształcenia na potrzeby gospodarki regionalnej i lokalnej (tradycyjne kierunki kształcenia, głównie humanistyczne).
lokalizacji	kształtowanie nowej jakości przestrzeni miasta	lokalizacja w prestiżowych budynkach i miejscach przestrzeni miasta (centrum miasta), tworzenie od podstaw nowych campusów akademickich, nowe rozwiązania architektoniczne, komunikacyjne, itp., nadawanie terenom miejskim nowych funkcji społecznych i rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych (kreatywne miejsca przestrzeni miasta, osiedla z mieszkaniami na wynajem, itp.).
marketingu	tworzenie marki miasta i regionu	element marketingu terytorialnego (interesujące miejsce dla przyjezdnych), kształtowanie konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej miasta, szkoły wyższe jako system względnie odosobniony, czyli bariera relacji szkoły z otoczeniem, słabe angażowanie się w życie gospodarcze i społeczne „swojego” miasta. W ciałach decyzyjnych szkół wyższych brak jest kluczowych interesariuszy rozwoju, czyli przedstawicieli biznesu samorządu terytorialnego.

Źródło: H. Ponikowski, *Szkoły wyższe jako małe obszary rozwoju regionalnego i lokalnego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, R. Brol (red.), Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Nr 46, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 170.

- 1 Por. A. Klasik, *Kreatywne i atrakcyjne miasta. Koncepcje i mechanizmy restrukturyzacji aglomeracji miejskich*, [w:] *Kreatywna aglomeracja – potencjały, mechanizmy, aktywności. Podejścia metodologiczne*, A. Klasik (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2008, s. 51.

Należy podkreślić, że poza granicami województwa lubelskiego uczelnie lubelskie reprezentuje tylko Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli (ekonomia, pedagogika, prawo, socjologia) oraz Kolegium Licencjackie UMCS w Radomiu (historia, filologia polska, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, socjologia, filozofia, pedagogika specjalna).

4.3. Studenci i absolwenci szkół wyższych

Z danych Urzędu Statystycznego w Lublinie wynika, że w roku akademickim 2008/2009 w województwie lubelskim w szkołach wyższych wszystkich typów, łącznie z filiami i zamiejscowymi ośrodkami dydaktycznymi kształciło się ogółem 110 479 studentów w tym 65 317 (59,1%) studentów w uczelniach publicznych (ze studentami KUL jest to 82 681 (74,8%)), w niepublicznych szkołach wyższych 37 892 (34,3%), a bez studentów KUL 20 528 (18,6%) oraz 7270 (6,6%) w filiach i zamiejscowych ośrodkach dydaktycznych (ZOD).

Liczba studentów studiów stacjonarnych wynosiła ogółem z filiami i ZOD 64 714 czyli 58,6% wszystkich studiujących. Na studiach niestacjonarnych było to odpowiednio 45 681 czyli 41,4% ogółu studentów. Studentów stacjonarnych w szkołach publicznych kształciło się 44 254 (68,4% stacjonarnych ogółem) a ze stacjonarnymi studentami KUL było to 57 251 studentów, czyli 88,5% ogólnej liczby studentów stacjonarnych. W roku akademickim 2008/09 w województwie lubelskim w szkołach wyższych niepublicznych więcej było zaś studentów niestacjonarnych niż stacjonarnych. Ogółem, we wszystkich szkołach niepublicznych było to 16 828 studentów, czyli 36,8% ogółu studentów niestacjonarnych. Należy podkreślić, że szkoły niepubliczne prowadzą głównie kształcenie na poziomie licencjackim. Liczbę studentów wszystkich szkół wyższych zlokalizowanych w województwie lubelskim z podziałem na typy szkół w roku akademickim 2008/09 przedstawia tab. 4.5.

Z punktu widzenia rozwoju regionalnego i lokalnego, szkoły wyższe to społeczność studencka, która generuje znaczący popyt na rynku miasta. Student to także konsument na rynku wynajmu mieszkań, gastronomicznym, dojazdów do uczelni, rozrywki, sportu i rekreacji, usług edukacyjnych, zakupu sprzętu komputerowego, artykułów biurowych, podręczników, ksero itp.¹ Szacunek rocznych zasobów finansowych, którymi dysponują studenci (tabela 3), wskazuje, że w du-

1 Szczegółowe badania dotyczące wpływu studentów Poznania na rozwój miasta zawiera praca W.M. Gaczek, *Poznań jako ośrodek akademicki*, [w:] *Poznański ośrodek akademicki. Próba określenia wpływu studentów na rozwój miasta*, W.M. Gaczek, M. Kaczmarek, D. Marcinowicz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.

zych miastach zasób ten stanowi około 50% rocznego budżetu miasta. W mniejszych miastach, czyli o relatywnie mniejszym budżecie (Lublin, Rzeszów, Kielce, Olsztyn), w których studiuje dużo studentów, kwota ta jest zbliżona do poziomu rocznego budżetu miasta¹.

Tab. 4.5. *Liczba studentów według typów szkół wyższych w roku akademickim 2008/09*

Szkola wyższa	ogółem	w tym kobiety	stacjonarne		niestacjonarne	
			razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety
PAŃSTWOWE						
UMCS	29485	20002	18866	12595	10619	7407
Politechnika Lubelska	10006	2595	6407	1656	3599	939
Uniwersytet Przyrodniczy	12288	6677	8255	4884	4033	1793
Uniwersytet Medyczny	6227	4574	4490	3411	1737	1163
PWSZ w Białej Podlaskiej	3925	2311	3170	1913	755	398
PWSZ w Chełmie	2430	1150	2144	1057	286	93
PWSZ w Zamościu	956	562	922	540	34	22
Razem państwowe	65317	37871	44254	26056	21063	11815
NIEPAŃSTWOWE						
KUL	17364	11779	12997	8618	4367	3161
WSZiA w Zamościu	2784	1688	566	349	2218	1339
WSUPiZ w Rykach	741	357	-	-	741	357
WSHE w Zamościu	709	412	90	46	619	366
WSPA w Lublinie	3758	1 854	1032	469	2726	1385
Puławska Szkoła Wyższa	741	501	147	91	594	410
LSW Władysława Jagiełły	137	110	7	5	130	105
WSSP w Lublinie	2856	1826	775	493	2081	1333
WSEI w Lublinie	6930	3844	689	379	6241	3465
WSNS w Lublinie	633	576	161	160	472	416
WSBiA W Łukowie	386	216	-	-	386	216
WSSMiKS w Chełmie	853	373	233	116	620	257
Razem niepaństwowe	37892	23 536	16697	10726	21195	12810
FILIE I ZAMIEJSCOWE OŚRODKI DYDAKTYCZNE						
UMCS Kolegium Licencjackie w Białej Podlaskiej	290	206	206	-	-	-
UMCS Kolegium Sztuk Pięknych w Kazimierzu Dolnym	75	54	75	-	-	-

1 H. Ponikowski, *Szkoły wyższe jako ...*, op. cit. s. 172

UMCS Kolegium Licencjackie w Biłgoraju	42	37	19	-	23	-
KUL Wydział Zamiejscowy w Tomaszowie Lubelskim	1000	572	797	-	203	-
KUL ZOD WNS w Tomaszowie Lubelskim	28	23	18	-	10	-
Politechnika Radomska ZOD w Białej Podlaskiej	370	39	-	-	370	-
UP w Lublinie Wydział Nauk Rolniczych w Zamościu	958	406	503	-	455	-
SGGW AR w Warszawie, ZOD w Leśnej Podlaskiej	89	24	-	-	89	-
WS Jańskiego w Warszawie, Filia w Chełmie	899	470	94	-	805	-
WSP TWP w Warszawie, Wydział w Lublinie	1032	726	-	-	1032	-
AWF w Warszawie, Wydział w Białej Podlaskiej	2325	788	1889	-	436	-
AWF w Warszawie, ZOD w Białej Podlaskiej	162	73	162	-	-	-
Razem filie i ZOD	7270	3418	3763	-	3423	-
Razem łącznie z filiami i ZOD	110479	64825	64714	36782	45681	24625
Razem bez filii i ZOD	103209	61407	60951	36782	42258	24625

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

Liczbowy rozkład studentów i absolwentów według miejscowości akademickich przedstawiono w tab. 4.6 i 4.7, a w sposób graficzny na ryc. 4.1.

Tab. 4.6. Studenci i absolwenci według miejscowości akademickich

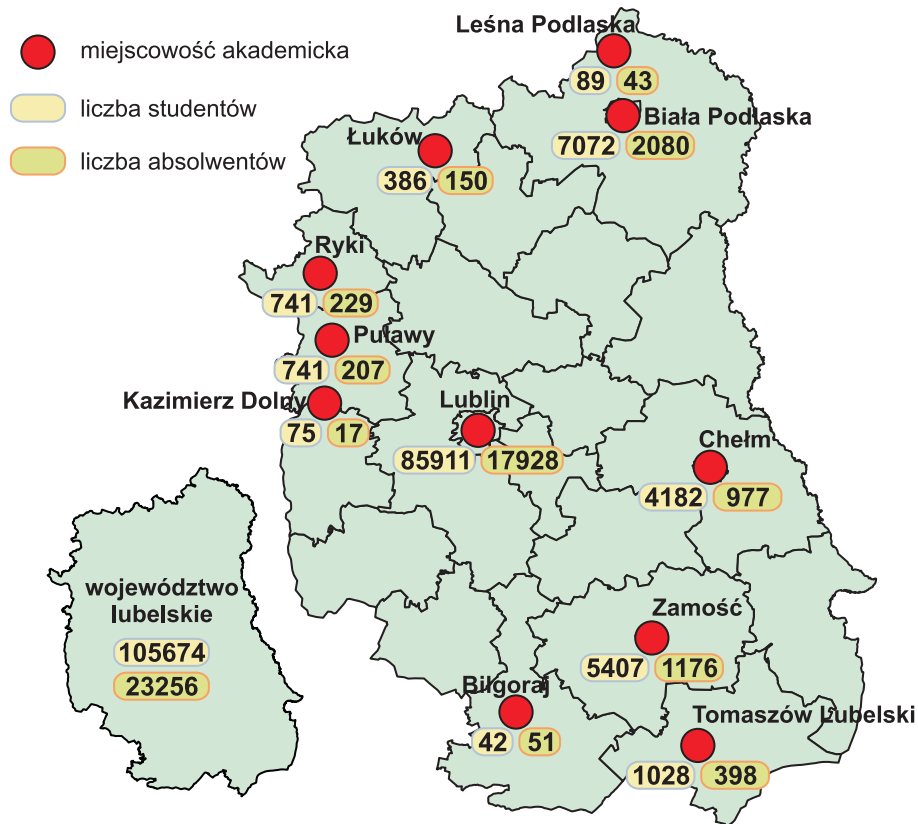
Wyszczególnienie a – ogółem b – miejscowe c – zamiejscowe		studenci				absolwenci			
		ogółem	w tym kobiety	studiów		ogółem	w tym kobiety	studiów	
				stacjo- narnych	niestacjo- narnych			stacjo- narnych	niestacjo- narnych
ogółem	a	105674	61749	61336	44338	23256	15195	11903	11353
	b	98404	58331	57489	40915	21033	14069	10896	10137
	c	7270	3418	3847	3423	2223	1126	1007	1216
Lublin	a	85911	51487	50217	35694	17928	12147	9269	8659
	b	84879	50761	50217	34662	17641	11942	9269	8372
	c	1032	726	-	1032	287	205	-	287
Zamość	a	5407	3068	2081	3326	1176	764	345	831
	b	4449	2662	1578	2871	1044	692	272	772
	c	958	406	503	455	132	72	73	59
Biała Podlaska	a	7072	3417	5511	1561	2080	1026	1420	660
	b	3925	2311	3170	755	1058	683	810	248
	c	3147	1106	2341	806	1022	343	610	412
Puławy	a	741	501	147	594	207	142	59	148
	b	741	501	147	594	207	142	59	148
	c	-	-	-	-	-	-	-	-
Ryki	a	741	357	-	741	229	108	-	229
	b	741	357	-	741	229	108	-	229
	c	-	-	-	-	-	-	-	-
Chełm	a	4182	1993	2471	1711	977	595	535	442
	b	3283	1523	2377	906	704	421	486	218
	c	899	470	94	805	273	174	49	224
Tomaszów Lub.	a	1028	595	815	213	398	258	234	164
	b	-	-	-	-	-	-	-	-
	c	1028	595	815	213	398	258	234	164
Leśna Podlaska	a	89	24	89	-	43	29	-	43
	b	-	-	-	-	-	-	-	-
	c	89	24	89	-	43	29	-	43
Kazimierz Dolny	a	75	54	75	-	17	12	17	-
	b	-	-	-	-	-	-	-	-
	c	75	54	75	-	17	12	17	-
Biłgoraj	a	42	37	19	23	51	33	24	27
	b	-	-	-	-	-	-	-	-
	c	42	37	19	23	51	33	24	27
Łuków	a	386	216	-	386	150	81	-	150
	b	386	216	-	386	150	81	-	150
	c	-	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

Tab. 4.7. Przestrzenne rozmieszczenie liczby studentów w roku akad. 2008/2009

Wyszcze- gólnienie	Lublin	Biała Podl.	Chełm	Zamość	Puławy	Ryki	Tomaszów Lubelski	Biłgoraj	Kazimierz D.	Łuków	Leśna Podl.
Miejscowe	84879	3925	3283	4449	741	741	-	-		386	-
Zamiejscowe	1032	3147	899	958	-	-	1028	42	75	-	89
ogółem	85911	7072	4182	5407	741	741	1028	42	75	386	89

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

Źródło: *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009, s. 48.

Ryc. 4.1. Studenci w województwie lubelskim (w roku akad. 2008/2009) i absolwenci (z roku akad. 2007/2008) według miejscowości akademickich.

Szczegółowe liczbowe zestawienie absolwentów szkół wyższych w województwie lubelskim oraz pochodzących tylko z Lublina, na tle wszystkich absolwentów krajowych w roku akademickim 2007/08 przedstawia tab. 4.8.

Tab. 4.8. Absolwenci szkół wyższych w roku akademickim 2007/08

Wyszczególnienie	ogółem	w tym kobiety	studia stacjonarne		studia niestacjonarne	
			ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
Miasto Lublin	17928	12147	9269	6032	8659	6115
Woj. lubelskie	22735	15291	11807	7700	10928	7591
Polska	418431	272494	187444	116712	230987	155782

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

W roku akademickim 2007/08 absolwenci studiów wyższych w województwie lubelskim stanowili 5,4% absolwentów ogółem w Polsce, przy czym z samego Lublina pochodziło 4,3% wszystkich absolwentów szkół wyższych w Polsce. Absolwenci studiów stacjonarnych w stosunku do ogółem stacjonarnych w kraju stanowili: w województwie lubelskim 6,3%, a z Lublina pochodziło 4,9% absolwentów stacjonarnych. Wśród absolwentów studiów niestacjonarnych w stosunku do wszystkich krajowych absolwentów tego typu studiów 4,7% pochodziło z województwa, a 3,7% z miasta Lublina.

Tab. 4.9. Cudzoziemscy studenci i absolwenci w województwie lubelskim

Wyszczególnienie	studenci z roku akad. 2008/09			absolwenci z roku akad. 2007/08		
	ogółem	w tym kobiety	studiów stacjonarnych	ogółem	w tym kobiety	studiów stacjonarnych
OGÓŁEM						
Ogółem	1205	614	539	163	94	77
UMCS	130	91	123	33	23	31
KUL	235	128	214	99	55	40
PL	5	1	5	-	-	-
UP	5	3	5	-	-	-
UM	610	259	13	21	10	1
PWSZ Biała Podlaska	13	10	11	-	-	-
PWSZ Chełm	26	14	26	-	-	-
PWSZ Zamość	6	5	6	1	1	1
WSH-E w Zamościu	1	-	1	-	-	-
WSPA w Lublinie	9	6	3	3	2	-

WSZiA w Zamościu	57	38	53	4	1	4
WSSP w Lublinie	13	9	5	-	-	-
WSNS w Lublinie	1	1	1	-	-	-
WSEI w Lublinie	4	2	1	-	-	-
WSBi A w Łukowie	-	-	-	1	1	-
WSSMiKS w Chełmie	90	47	72	1	1	-
w tym POLSKIEGO POCHODZENIA						
Razem	224	154	191	54	34	42
UMCS	83	66	82	26	21	26
KUL	96	60	89	24	11	16
PL	1	-	1	-	-	-
UP	2	2	2	-	-	-
UM	28	18	7	2	1	-
PWSZ Biała Podlaska	4	3	2	-	-	-
PWSZ Chełm	7	5	7	-	-	-
PWSZ Zamość	1	-	1	-	-	-
WSPA w Lublinie	1		-	-	2	1
WSZiA w Zamościu	1	-	-	-	-	-

Źródło: Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

Na ogólną liczbę 1205 cudzoziemskich studentów w województwie lubelskim (tabela 4.5.), w roku akademickim 2008/09 najwięcej studiowało na: Uniwersytecie Medycznym – 610 studentów (4,6% pochodzenia polskiego). Jest to 50,6% wszystkich cudzoziemców studiujących w województwie lubelskim i 9,8% wszystkich studentów UM. Drugie miejsce z liczbą 235 cudzoziemców (40,9% pochodzenia polskiego) zajmuje KUL. Stanowi to 19,5% wszystkich cudzoziemskich studentów w województwie i 1,4% studentów KUL. Trzecią lokatę zajmuje UMCS ze 130 studentami cudzoziemskimi (63,8% pochodzenia polskiego). Ta liczba studentów zagranicznych stanowi 10,8% wszystkich cudzoziemców w województwie oraz 0,4% wszystkich studentów UMCS. Na uwagę zasługuje – wśród szkół publicznych – PWSZ w Chełmie z 26 studentami zagranicznymi (26,9% pochodzenia polskiego), którzy stanowią 2,2% wszystkich cudzoziemców i 1,1% wszystkich studentów szkoły. Wśród szkół niepublicznych wyróżnia się WSSMiKS w Chełmie z 90 studentami cudzoziemskimi (100% nie ma pochodzenia polskiego). Ta liczba studentów stanowi 7,5% wszystkich cudzoziemców i 10,6% wszystkich studentów szkoły. W WSZiA w Zamościu kształci się 57 studentów zagranicznych (1,8 pochodzenia polskiego), co stanowi 4,7% wszystkich studentów cudzoziemskich w województwie i 2,0% wszystkich studentów tej szkoły.

4.4. Kierunki kształcenia w województwie lubelskim

Kształcenie akademickie generuje poziom kapitału intelektualnego. *Raport o kapitale intelektualnym*¹, opracowany przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów wskazuje, że boom edukacyjny w Polsce nie przekłada się na jakość kapitału intelektualnego we wszystkich grupach społecznych. W grupie studentów indeks kapitału intelektualnego lokuje Polskę na 13 miejscu na 16 krajów europejskich, które były analizowane. Oznacza to, polski system kształcenia akademickiego jest słabo dopasowany do potrzeb współczesnej gospodarki, a kierunki kształcenia nie nadążają za potrzebami rynku pracy. Niska jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym przekłada się na problemy wejścia absolwentów na rynek pracy i poziom zasobów kadr w gospodarce regionalnej².

Należy podkreślić, że w ramach kierunków istotny jest program studiów. K. Pawłowski zauważa, że we współczesnym świecie „punktem odniesienia dla studenta niekoniecznie staje się wiedza przekazywana w jego uniwersytecie, bo przecież korzystając z Internetu może dotrzeć do wykładów czy publikacji przygotowywanych przez najwybitniejszych uczonych na świecie”. We współczesnym szkolnictwie wyższym „można już mówić o globalnej dyfuzji niemal identycznych programów, (...)” przy czym to „uniwersytety rozwiniętych państw świata narzucają gotowe rozwiązania uczelniom z peryferii i półperyferii”. Stąd też, „w programy uniwersytetów lokalnych wbudowuje się tylko elementy globalnych programów, pozostawiając lokalną specyfikę programów nawiązującą do narodowych, regionalnych czy lokalnych tradycji, (...)”³.

Ustawa o wyższych szkołach zawodowych zakładała, że tego typu szkoły, które zazwyczaj ulokowały się w ośrodkach lokalnych, będą zajmowały się głównie kształceniem studentów. Oczywiście, że wyzwaniem jest kształcenie dostosowane do potrzeb rynku, które „(...) wynikają przede wszystkim z tego, na jakich stanowiskach będą w przyszłości pracowali absolwenci tych uczelni, jakie funkcje będą wypełniali, jakie są oczekiwania ich przyszłych pracodawców”⁴. Charakterystyczną cechą ośrodków lokalnych powinno też być ukierunkowanie kształcenia zawodowego na specyfikę środowiska lokalnego.

Jakie są zatem kierunki kształcenia w lokalnych ośrodkach akademickich woj. lubelskiego? Studenci kształcą się na 31 kierunkach studiów (tabela 4.10. i 4.11.).

1 <http://www.innowacyjnosc.gpw.pl/kip>

2 H. Ponikowski, *Szkoły wyższe jako małe obszary ...*, op. cit. s. 171.

3 K. Pawłowski, *Internacjonalizacja a globalizacja ...*, op. cit., s. 24.

4 M. Pawlak, *Zmiany potrzeb kształcenia w dziedzinie zarządzania i marketingu*, [w:] *Organizacje, przedsiębiorstwa i rynki kapitałowe w otoczeniu globalnym*, M. Lisiecki (red.), Studia i Materiały Instytutu Zarządzania i Marketingu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 59.

Najbardziej popularne to: filologie (6 szkół), pedagogika (5), socjologia (5), ekonomia (4), politologia (4), administracja (4), zarządzanie i marketing (3), historia (3), matematyka (3), pielęgniarstwo (3), fizjoterapia (3). Mniejszą popularnością cieszą się: turystyka i rekreacja (2), zdrowie publiczne (2), rolnictwo (2), kulturoznawstwo (2), grafika (2). Unikalne w ujęciu lokalnych ośrodków akademickich są kierunki reprezentowane tylko w jednej szkole. Są to: informatyka, informatyka i ekonometria, budownictwo, mechanika i budowa maszyn, elektrotechnika, ratownictwo medyczne, wychowanie fizyczne, ochrona dóbr kultury, malarstwo, slawistyka, gospodarka przestrzenna, agronomia i agrobiznes, prawo, lotnictwo i kosmonautyka¹.

Tab. 4.10. Kierunki „masowe” o największej liczbie studentów w roku akad. 2008/2009

Wyszczególnienie	administracja	pedagogika ogółem	prawo	filologie obce ogółem	zarządzanie	ekonomia	Fizjoterapia	socjologia	politologia	informatyka
UMCS	4112	2597	3335	2496	735	1352		1152	1526	637
KUL	1888	1499	3038	1305	614	1257		1270		217
UP						97				
UM							523			
PL					1936					970
PWSZ Biała Podlaska		901		388	750			176		365
PWSZ Chełm		292		380						
PWSZ Zamość				330					347	
WSEI	2535	1548				1071				381
WSPA	908				432			473	99	358
WSZiA Zamość	467	365				154	1399			
WSSP		136		282			1491			
PSW w Puławach	313	40				131	257			
WSHE Zamość	412					157		140		
WSUPiZ w Rykach		741								
WSBiA w Łukowie					273				113	
WSSMIKS w Chełmie									853	
WSNS								181		
Razem	10635	8119	6373	5181	4740	4219	3670	3392	2938	2925

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

1 Zob. H. Ponikowski, *Analiza progowa ...*, op. cit., s. 116-117.

Zestawienie nie dotyczy kierunków kształcenia prowadzonych przez szkoły wyższe spoza województwa lubelskiego.

Tab. 4.11. Kierunki „elitarne” o najmniejszej liczbie studentów w województwie lubelskim w roku akad. 2008/2009

Wyszczególnienie	jazz i muzyka estradowa	muzykologia	archeologia	Malarstwo	finanse i bankowość	grafika	Informatyka i ekonometria	analityka medyczna	fizyka	prawo kanoniczne
UMCS	35		124	124		190			250	
KUL		84								257
UP										
UM								210		
PL										
PWSZ Biała Podlaska										
PWSZ Chełm										
PWSZ Zamość										
WSEI										
WSPA					161					
WSZiA Zamość							145			
WSSP							45			
PSW w Puławach										
WSHE Zamość										
WSUPiZ w Rykach										
WSBiA w Łukowie										
WSSMiKS w Chełmie										
WSNS										
Razem	35	84	124	124	161	190	190	210	250	257

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009.

W tabl. 4.11. uwzględniono najmniejszą liczbę studentów tylko dla tych kierunków, które mają już swoich absolwentów. Zestawienie nie dotyczy więc tych kierunków, które są nowe, a mała liczba studentów dotyczy jednego roku a nie

całego kierunku. Dotyczy to np. kierunków: techniki dentystyczne (20 studentów) i dietetyka (27 studentów) WSNS, fizyka techniczna (65 studentów) i inżynieria materiałowa (109 studentów) na PL, praca socjalna (95 studentów) na UMCS, czy europeistyka KUL (130 studentów).

Na liście Państwowej Komisji Akredytacyjnej, na 52 kierunki, które otrzymały oceny wyróżniające nie ma żadnego kierunku z uczelni lubelskich¹. Należy wspomnieć, że od roku akademickiego 2010/11, Wydział Filozofii KUL rozpoczyna kształcenie na studiach licencjackich na unikatowym kierunku – retoryka stosowana. Absolwenci będą specjalistami „w zakresie sztuki społecznej perswazji w różnych jej formach, mając na względzie współczesne dziedziny zastosowań, w tym szczególnie naglące potrzeby i braki w dziedzinie kultury, polityki i gospodarki”².

4.5. Nauczyciele akademicki i absolwenci na rynku pracy

Szkoły wyższe to także wybitne jednostki i społeczność naukowa. To klasa kreatywna, która wnosi swój wkład w rozwój miasta i regionu. B. Jałowiecki i M.S. Szczepański piszą, że „R. Florida podkreśla w każdym niemal opracowaniu, że o dynamice miasta i regionu decyduje klasa kreatywna”, a także „(...) w sposób jednoznaczny eksponuje też elementarną rolę uniwersytetów w rozwoju regionalnym, określając je jako magnes przyciągający ludzi utalentowanych”³.

Model kariery naukowej na polskich uczelniach wiąże się głównie z prowadzeniem badań podstawowych, którymi nie są zainteresowane firmy regionalne. Stąd też, model kariery zależy od zakresu finansowania badań głównie ze środków publicznych. Przy progowej możliwości budżetowego finansowania badań, obowiązują partykularne interesy zdobywania stopni i tytułów naukowych. Polski model kariery naukowej nie jest w pełni zgodny z krajami przodującymi w osiągnięciach naukowych i poziomie rozwoju regionalnego. Nawet najlepsze polskie uniwersytety lokują się na bardzo odległych pozycjach w rankingach najlepszych uczelni świata⁴.

Z punktu widzenia rozwoju regionalnego i lokalnego szkoły wyższe są także istotnym pracodawcą. Należy podkreślić, że największym pracodawcą w regionie jest UMCS (ok. 3,5 tys. pracowników łącznie). Stan zatrudnienia nauczycieli

1 <http://www.pka.edu.pl/index.php?page=wyroznienia>

2 http://www.kul.art_21552.html

3 B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 243-245.

4 H. Ponikowski, *Szkoły wyższe jako małe obszary ...*, op. cit. s. 172.

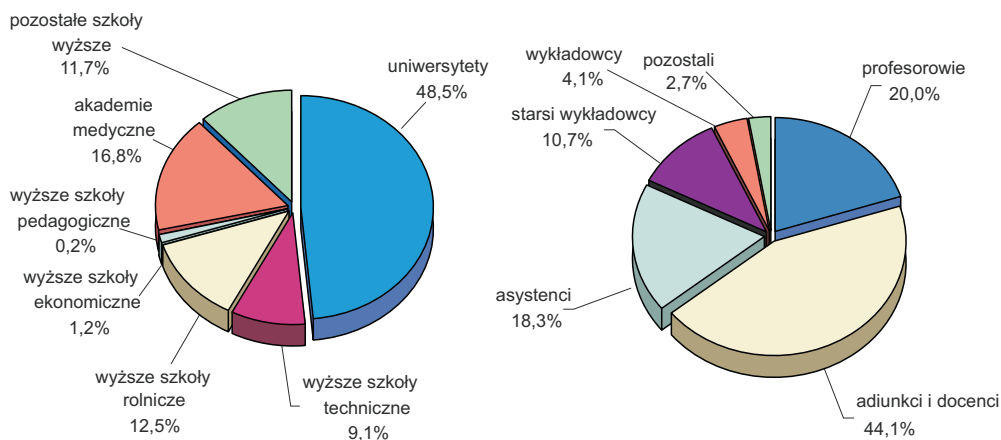
akademickich w poszczególnych szkołach wyższych w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/09 przedstawia tab. 4.12. Należy pamiętać, że szkoły wyższe są także pracodawcami dla dużej grupy pracowników administracyjnych i obsługi.

Tab. 4.12. Pełnozatrudnieni nauczyciele akademicy w szkołach wyższych (stan 21 XII 2008)

Wyszczególnienie	ogółem	w tym						
		naukowo-dydaktyczni i naukowci			dydaktyczni			
		profesorowie	adiunkci i docenci	asystenci	starsi wykładowcy	wykładowcy	lektorzy	instruktorzy
Ogółem	6240	1249	2751	1144	669	258	46	107
w tym								
UMCS	1859	328	953	298	189	67	15	2
KUL	1167	273	510	248	74	43	9	5
PL	567	109	219	119	104	14	-	-
UP	777	175	378	102	98	16	1	4
UM	1049	122	515	275	80	31	5	19
PWSZ Biała Podlaska	213	33	-	24	60	9	8	72
PWSZ Chełm	132	32	-	33	54	1	3	2
PWSZ Zamość	44	14	-	10	2	17	1	-
WSUPiZ w Rykach	14	5	8	-	-	1	-	-
WSH-E w Zamościu	27	9	16	-	1	-	-	1
WSPA w Lublinie	91	34	-	1	-	56	-	-
LSW im. Wł. Jagiełły	14	4	-	10	-	-	-	-
WSZiA w Zamościu	74	24	29	17	-	-	1	-
Puławska Szkoła Wyższa	36	13	16	-	2	2	-	-
WSSP w Lublinie	33	18	5	-	5	1	2	2
WSNS w Lublinie	19	6	13	-	-	-	-	-
WSEI w Lublinie	87	38	42	7	-	-	-	-
WSBiA w Łukowie	20	7	11	-	-	-	-	-
WSSMiKS w Chełmie	17	5	11	-	-	-	1	-

Źródło: Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009, s. 52.

Z danych Urzędu Statystycznego w Lublinie wynika, że w roku akademickim 2008/09 we wszystkich typach szkół w województwie lubelskim było zatrudnionych ogółem 6240 nauczycieli akademickich (w przeliczeniu na pełnozatrudnionych), z tego 93,1% w szkołach publicznych, w których kształcą się 74,8% wszystkich studentów województwa. Analiza ta wskazuje, że w zależności od typu szkół wyższych istnieją ogromne dysproporcje relacji studentów do pracowników i nie jest to tylko specyfika lubelska. W ogólnej liczbie zatrudnionych na stanowisku profesora pracowało 1249 osób (w szkołach publicznych 86,9%), docenta i adiunkta – 2751 (publiczne 93,6%) i asystenta – 1144 (publiczne 96,9%). Starszych wykładowców było 669 (publiczne 98,8%), a wykładowców 258 (publiczne 76,7%). Spośród szkół niepublicznych największymi pracodawcami dla nauczycieli akademickich w roku akademickim 2008/09 były: WSPA – 91 pracowników (1,5% ogółem zatrudnionych i 21,1% wszystkich pracowników szkół niepublicznych), WSEI – 87 pracowników (odpowiednio 1,4% i 20,1%) oraz WSZiA w Zamościu – 74 pracowników (odpowiednio 1,2% i 17,1%). Charakterystyczne, że w szkołach niepublicznych województwa lubelskiego zatrudnionych jest 163 profesorów przy 151 adiunktach i docentach (proporcja 1,00 ÷ 0,92). W publicznych zatrudnienie w tych grupach wynosi: profesorowie – 1086, a adiunkci i docenci – 2575 (proporcja 1,00 ÷ 2,37) (rys. 4.2).

Źródło: Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009, s. 52.

Rys. 4.2. Pełnozatrudnieni nauczyciele akademicy w roku akademickim 2008/09.

Szkoły wyższe poprzez swych absolwentów mają wpływ na obraz rynku pracy. Co prawda wpływ ten nie jest bezpośredni, gdyż brak jest poszerzonych badań śledzących losy absolwentów poszczególnych szkół. Nie wiemy ilu absolwentów

lubelskich szkół wyższych migruje poza obszar województwa i czy „armię” bezrobotnych stanowią jedynie absolwenci szkół lubelskich. Liczbę bezrobotnych i ofert pracy według zawodów, które mają podstawy kształcenia akademickiego, przedstawia tab. 4.13.

Z przedstawionych danych PUP w Lublinie wynika, że najwięcej jest bezrobotnych przedstawicieli nauk humanistycznych, ekonomii oraz inżynierów rolników i leśników.

Tab. 4.13. *Bezrobotni i oferty pracy według grup zawodów w województwie lubelskim*

Kod grupy	Nazwa grupy	Liczba bezrobotnych na koniec 2008 r.	Liczba nowo zarejestrowanych bezrobotnych w I półroczu 2009 r.	Liczba ofert zgłoszonych do PUP w I półroczu 2009 r.	Deficyt / nadwyżka bezrobotnych
3442	Urzędnicy do spraw podatków	1	0	105	-104
3476	Animatorzy kultury	19	31	115	-65
2454	Choreografowie i tancerze baletowi	2	0	1	1
2351	Specjaliści metod nauczania	1	3	1	3
1236	Kierownicy działów informatyki	3	1	0	4
2213	Biochemicy, biofizycy i pokrewni	2	3	1	4
2421	Adwokaci, radcy prawni i prokuratorzy	5	3	1	7
1231	Kierownicy działów finansowych i administracyjnych	1	11	2	10
2232	Lekarze dentyści	17	4	10	11
2148	Inżynierowie geodeci i kartografowie	5	12	5	12
2453	Kompozytorzy, artyści muzycy i śpiewacy	6	8	0	14
2234	Farmaceuci	13	10	6	17
1233	Kierownicy działów marketingu i sprzedaży	3	35	20	18
1234	Kierownicy działów reklamy, promocji i pokrewnych	17	2	0	19
2111	Fizycy i astronomowie	10	11	1	20
2311	Nauczyciele szkół wyższych	15	7	2	20
1237	Kierownicy działów badawczo-rozwojowych	22	0	0	22
2132	Programiści	14	23	12	25
3473	Muzycy, piosenkarze i tancerze	13	18	3	28
2332	Nauczyciele przedszkoli	102	48	112	38
2231	Lekarze	29	23	6	46

2144	Inżynierowie elektronicy i telekomunikacji	27	26	4	49
2233	Lekarze weterynarii	16	64	31	49
2212	Biotechnolodzy	28	34	5	57
2452	Artyści plastycy	49	30	5	74
2143	Inżynierowie elektrycy	45	51	16	80
2131	Projektanci i analitycy systemów komputerowych	50	54	18	86
2141	Architekci, urbaniści i pokrewni	37	76	22	91
2444	Psycholodzy i pokrewni	60	113	77	96
2114	Specjaliści nauk o Ziemi	49	55	2	102
2211	Biolodzy	106	92	19	179
3432	Księgowi	278	126	217	187
2121	Matematycy i pokrewni	95	103	0	198
2142	Inżynierowie budownictwa i inżynierii środowiska	154	189	61	282
2145	Inżynierowie mechanicy	160	146	22	284
2331	Nauczyciele szkół podstawowych	229	159	67	321
2241	Pielęgniarki	255	156	47	364
2443	Filolodzy i tłumacze	222	264	16	470
2139	Informatycy gdzie indziej niesklasyfikowani	250	310	43	517
3224	Fizjoterapeuci i pokrewni	396	345	195	546
2429	Prawnicy gdzie indziej niesklasyfikowani	382	310	66	626
2442	Filozofowie, historycy i politolodzy	457	472	4	925
2221	Inżynierowie rolnictwa, leśnictwa i pokrewni	783	655	54	1384
2321	Nauczyciele gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych	886	753	87	1552
2419	Specjaliści do spraw ekonomicznych i zarządzania gdzie indziej niesklasyfikowani	1103	1121	214	2010
2441	Archeolodzy, socjolodzy i pokrewni	1042	1047	51	2038
2411	Ekonomiści	1201	906	24	2083

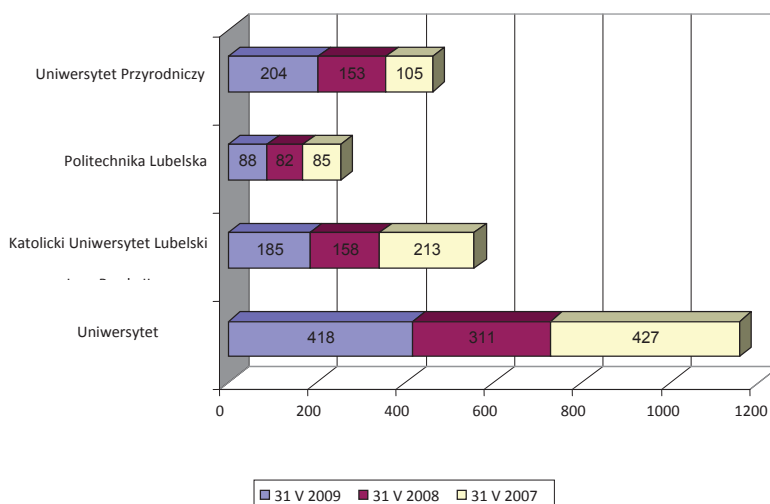
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP W Lublinie.

Z Rankingu szkół wyższych według poziomu bezrobocia absolwentów roku akademickiego 2007/08¹ opracowanego przez Wydział Badań i Analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie wynika zaś, że od 2000 do 2005 roku rosło bezrobocie wśród absolwentów wyższych uczelni i to zarówno w skali woje-

1 <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>

wództwa, jak i kraju. W roku 2000 w województwie lubelskim wśród bezrobotnych z wyższym wykształceniem było 4158 osób, a w 2005 już 12 671 osób (wzrost ponad 200%). W latach 2006-2008 nastąpił spadek bezrobotnych w tej kategorii, z 11 377 osób w 2006 do 8945 osób w 2008 r. W 2009 roku odnotowano ponowny wzrost bezrobotnych z wykształceniem wyższym do poziomu 10 759 osób (w dniu 31 maja 2009). Stanowi to 10% ogólnej liczby bezrobotnych w województwie lubelskim (w analogicznym okresie ubiegłego roku było 8,5%)¹.

Największa liczba bezrobotnych z wyższym wykształceniem do 27 roku życia wywodziła się z: UMCS – 311 osób ogółem (w tym 74,9% kobiet), KUL – 158 osób (76,6% kobiet), Uniwersytetu Przyrodniczego – 105 osób (68,6% kobiet). Graficzny obraz tej sytuacji przedstawia rys. 4.3.

Źródło: opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie na podstawie sprawozdań własnych i danych powiatowych urzędów pracy, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Rys. 4.3. Bezrobotni z wykształceniem wyższym do 27 roku życia według największych uczelni województwa lubelskiego.

Na 418 zarejestrowanych w 2009 roku absolwentów UMCS do 27 roku życia, najwięcej bezrobotnych wykształcono na kierunkach: pedagogika (74 osoby), administracja (59), prawo (35), politologia (31), socjologia (22), ekonomia (21), filologia polska (21) – (tab. 4.14). Należy zauważyć, że obraz ten koresponduje z masowymi kierunkami kształcenia (zob. tab. 4.10.).

1 Ibidem.

Tab. 4.14. Ranking kierunków nauki i zawodów na UMCS według liczby bezrobotnych absolwentów w latach 2007-2009

Kierunek	Bezrobotni ogółem, którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowani w dniu 31 maja			Bezrobotne kobiety, które ukończyły szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowane w dniu 31 maja		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Administracja	61	27	59	50	20	38
Archeologia	2	0	1	0	0	1
Artystyczny	2	0	0	0	0	0
Biologia	3	12	9	3	8	7
Biotechnologia	0	0	2	0	0	2
Chemia	7	9	14	7	6	13
Dziennikarstwo i komunikacja społeczna	0	3	1	0	2	0
Edukacja artystyczna w zakresie sztuki plastycznej	0	1	5	0	1	4
Edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej	0	1	0	0	1	0
Ekonomia	19	12	21	16	10	16
Europeistyczne studia filozoficzno historyczne	2	0	0	2	0	0
Filologia	11	9	17	10	6	15
Filologia polska	24	24	21	24	22	21
Filozofia	7	9	5	4	6	5
Fizyka	2	2	5	2	1	1
Geografia	12	6	12	7	1	4
Grafika	2	2	1	2	2	0
Historia	23	11	13	14	8	9
Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo	3	3	5	3	2	5
Informatyka	5	3	5	1	1	1
Kulturoznawstwo	18	5	12	11	1	9
Malarstwo		6	5		5	2
Matematyka	5	4	11	3	3	6
Muzyka	2	0	0	1	0	0
Nauczanie początkowe	3	0	0	3	0	0
Ochrona środowiska	11	6	3	5	6	3
Pedagogika	69	48	74	58	43	64
Politologia	35	26	31	18	18	14
Prawo	46	30	35	34	26	16
Psychologia	8	10	12	7	10	9
Socjologia	25	16	22	15	10	17
Stosunki międzynarodowe	0	5	4	0	4	2
Sztuki plastyczne	3	0	X	3	0	X
Wychowanie plastyczne	5	0	0	0	0	0
Zarządzanie i marketing	15	11	13	7	6	9
RAZEM	427	311	418	310	233	293

Źródło: opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie na podstawie sprawozdań własnych i danych powiatowych urzędów pracy, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Na 185 bezrobotnych do 27 roku życia, którzy ukończyli KUL, największą grupę bezrobotnych stanowili absolwenci, którzy ukończyli: administrację (27 osób), prawo (25) i ekonomię (22) (tab. 4.15.)

Tab. 4.15. *Ranking kierunków nauki i zawodów na KUL według liczby bezrobotnych absolwentów*

Kierunek	Bezrobotni ogółem, którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowani w dniu 31 maja			Bezrobotne kobiety które ukończyły szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowane w dniu 31 maja		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Administracja	29	24	27	24	16	16
Architektura	7	7	8	4	6	6
Ekonomia	23	8	22	5	6	14
Filologia	26	7	13	17	6	13
Filologia polska	8	3	9	7	3	8
Filozofia	18	7	2	10	6	2
Historia	9	9	15	6	4	9
Historia sztuki	6	3	1	6	2	1
Informatyka	1	1	3	0	1	0
Matematyczno – przyrodniczy	4	5	2	3	4	1
Nauki o rodzinie	2	2	4	1	2	4
Ochrona środowiska	6	4	4	4	3	4
Pedagogika	22	22	16	20	21	15
Prawo	24	24	25	20	14	15
Prawo kanoniczne	0	3	0	0	2	0
Psychologia	8	13	14	8	13	11
Socjologia	9	6	15	7	5	12
Teologia	1	1	3	1	1	2
Zarządzanie i marketing	10	9	2	10	6	2
RAZEM	213	158	185	153	121	135

Źródło: opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie na podstawie sprawozdań własnych i danych powiatowych urzędów pracy, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Wśród 89 bezrobotnych do 27 roku życia, którzy ukończyli Politechnikę Lubelską najwięcej absolwentów: mechaniki i budowy maszyn (22 osoby) oraz zarządzania i marketingu (15), informatyki (13), inżynierii środowiska (11 osób) – tab. 4.16.

Tab. 4.16. Ranking kierunków nauki i zawodów na PL według liczby bezrobotnych absolwentów

Kierunek	Bezrobotni ogółem, którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowani w dniu 31 maja			Bezrobotne kobiety które ukończyły szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowane w dniu 31 maja		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Budownictwo	7	3	7	3	1	1
Elektronika	9	0	0	0	0	0
Elektrotechnika	6	11	9	0	1	1
Edukacja techniczno – informacyjna	7	8	6	5	4	1
Informatyka	13	7	13	4	3	2
Inżynieria środowiska	10	13	11	8	10	6
Mechanika i budowa maszyn	11	15	22	0	1	2
Zarządzanie i inżynieria produkcji	1	4	6	0	1	3
Zarządzanie i marketing	21	21	15	17	14	10
RAZEM	85	82	89	37	35	26

Źródło: opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie na podstawie sprawozdań własnych i danych powiatowych urzędów pracy, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Wśród 204 bezrobotnych do 27 roku życia, którzy ukończyli Uniwersytet Przyrodniczy najwięcej bezrobotnych stanowią absolwenci rolnictwa ogólnego (69 osób), ochrony środowiska (28), ogrodnictwa (23) i weterynarii (20) – tab. 4.17.

Tab. 4.17. Ranking kierunków nauki i zawodów na Uniwersytecie Przyrodniczym według liczby bezrobotnych absolwentów

Kierunek	Bezrobotni ogółem, którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowani w dniu 31 maja			Bezrobotne kobiety, które ukończyły szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowane w dniu 31 maja		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Biotechnologia	6	6	11	4	6	8
Ochrona środowiska	23	22	28	17	19	20
Ogrodnictwo	23	12	23	18	8	17
Rolnictwo ogólne	49	28	69	33	19	38
Technika rolnicza i leśna	16	15	15	7	3	7
Technologia żywności i żywienia człowieka	7	10	16	5	10	14
Towaroznawstwo	0	1	6	0	0	3
Weterynaria	16	7	20	12	5	14
Zootechnika	13	4	16	8	2	9
RAZEM	153	105	204	104	72	130

Źródło: opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie na podstawie sprawozdań własnych i danych powiatowych urzędów pracy, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Bez wątpienia społeczności bezrobotnych z wyższym wykształceniem (do 27 roku życia) nie zasilają absolwenci Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Liczbę 7 osób w 2009 roku czy 3 osoby w 2008 można traktować jako zdarzenie losowe. Charakterystyczne, że są to bezrobotne kobiety. Brak jest bezrobotnych lekarzy i farmaceutów (tab. 4.18.)

Tab. 4.18. *Ranking kierunków nauki i zawodów na Uniwersytecie Medycznym według liczby bezrobotnych absolwentów*

Kierunek	Bezrobotni ogółem, którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowani w dniu 31 maja			Bezrobotne kobiety, które ukończyły szkołę wyższą do 27 roku życia zarejestrowane w dniu 31 maja		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Farmacja	1	0	0	0	0	0
Kierunek lekarski	1	0	0	1	0	0
Pielęgniarstwo	3	1	3	3	1	3
Położnictwo	0	1	4	0	1	4
Zdrowie publiczne	1	1	0	1	1	0
RAZEM	6	3	7	5	3	7

Źródło: opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie na podstawie sprawozdań własnych i danych powiatowych urzędów pracy, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Reasumując, ranking szkół wyższych według poziomu bezrobocia absolwentów przedstawia się następująco:

Tab. 4.19. *Ranking szkół wyższych z województwa lubelskiego wg odsetka bezrobotnych absolwentów w stosunku do liczby absolwentów roku akademickiego 2007/2008*

Miejsce	Szkoła wyższa	Liczba absolwentów w roku akademickim 2007/2008	Liczba bezrobotnych absolwentów w dniu 31 maja 2009	% bezrobotnych w liczbie absolwentów z roku akademickiego 2007/2008
1	Uniwersytet Medyczny w Lublinie	1161	12	1,0
2	Wyższa Szkoła Biznesu i Administracji w Łukowie	150	2	1,3
3	Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Zamościu	296	9	3,0
4	Lubelska Szkoła Wyższa im. Króla Wł. Jagiełły	75	3	4,0
5	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II	4591	240	5,3
6	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	7777	530	6,8
7	Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie	555	41	7,4

7	Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania w Rykach	229	17	7,4
9	Politechnika Lubelska	1436	114	7,9
10	Wyższa Szkoła Społeczno--Przyrodnicza w Lublinie	630	54	8,6
11	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Zamościu	91	8	8,8
12	Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie	980	95	9,7
13	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Papieża Jana Pawła w Białej Podlaskiej	1058	105	9,9
14	Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie	201	21	10,4
15	Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Lublinie	133	15	11,3
16	Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie	2005	240	12,0
17	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie	503	69	13,7
18	Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu	657	95	14,4
19	Puławska Szkoła Wyższa	207	37	17,9
Woj. ogółem	22735	1707	7,5	

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ranking szkół wyższych według poziomu bezrobocia absolwentów roku akademickiego 2007/08*, <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>.

Należy podkreślić, że spośród absolwentów szkół wyższych najwięcej bezrobotnych w województwie lubelskim w roku 2009 zanotowano wśród absolwentów: Akademii Podlaskiej w Siedlcach (117 osób), Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Jarosławiu (72), Uniwersytetu Rzeszowskiego (44), Politechniki Rzeszowskiej (35), Wyższej Szkoły Społeczno-Humanistycznej w Łodzi (31).

4.6. Szkolnictwo ponadgimnazjalne

Szkolnictwo ponadgimnazjalne pełni dwie zasadnicze funkcje. Po pierwsze, przygotowuje do podjęcia studiów wyższych, a po drugie – przygotowuje do podjęcia zawodu.

Pierwszą z tych funkcji pełnią przede wszystkim licea ogólnokształcące, których liczba wyniosła w roku szkolnym 2008/2009 – 171, z tego 130 było zlokalizowane w miastach, a pozostałe 41 na obszarach wiejskich. Łączna liczba uczniów liceów ogólnokształcących wyniosła 45 657.

Z kolei druga funkcja jest wypełniana przez zasadnicze szkoły zawodowe, licea profilowane, technika oraz szkoły policealne. W roku szkolnym 2008/2009 w 95 zasadniczych szkołach zawodowych kształciło się 11 018 osób. Liczba ta wykazuje tendencję rosnącą. Najwięcej uczniów kształci się na kierunkach: inżynierijno-technicznych (4525), usługi dla ludności (2758), produkcja i przetwórstwo (1634) oraz architektura i budownictwo (1605).

Licea profilowane, będące efektem reformy szkolnictwa z 1999 roku, nie cieszą się zbyt dużą popularnością, czego przejawem jest spadek liczby tego typu placówek ze 103 w roku szkolnym 2005/2006 do 60 w roku szkolnym 2008/2009. W roku 2008/2009 uczyło się w nich 5026 uczniów. Popularne są natomiast technika, których liczba w województwie lubelskim wynosi 180, z tego 133 zlokalizowane są w miastach. W roku szkolnym 2008/2009 liczba uczniów w tego typu placówkach wyniosła 33 101 i była o 1,6% wyższa niż rok wcześniej. W technikach uczniowie najczęściej wybierają kierunki: inżynierijno-techniczne (8987), usługi dla ludności (7185), informatyczne (3990), społeczne (2912), architekturę i budownictwo (2914), oraz rolnicze, leśne i rybactwo (2593). Z kolei w szkołach policealnych kształciło się 20 576 uczniów, głównie na kierunkach: ekonomicznych i administracyjnych (5264), usługi dla ludności (4542), informatycznych (2473), medycznych (2019), ochrony i bezpieczeństwa (1710).

Największymi ośrodkami koncentracji szkół ponadgimnazjalnych są:

- ▣ Lublin (51 liceów ogólnokształcących, 15 zasadniczych szkół zawodowych, 13 liceów profilowanych, 33 technika, 64 szkoły policealne);
- ▣ Zamość (15 liceów ogólnokształcących, 9 zasadniczych szkół zawodowych, 5 liceów profilowanych, 14 techników, 23 szkoły policealne);
- ▣ Chełm (12 liceów ogólnokształcących, 7 zasadniczych szkół zawodowych, 3 licea profilowane, 9 techników, 12 szkół policealnych);
- ▣ Biała Podlaska (12 liceów ogólnokształcących, 5 zasadniczych szkół zawodowych, 3 licea profilowane, 8 techników, 10 szkół policealnych).

Rozdział V

Badanie dotyczące diagnozy poprawy – ujmowanej wielowymiarowo i porównawczo – atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego

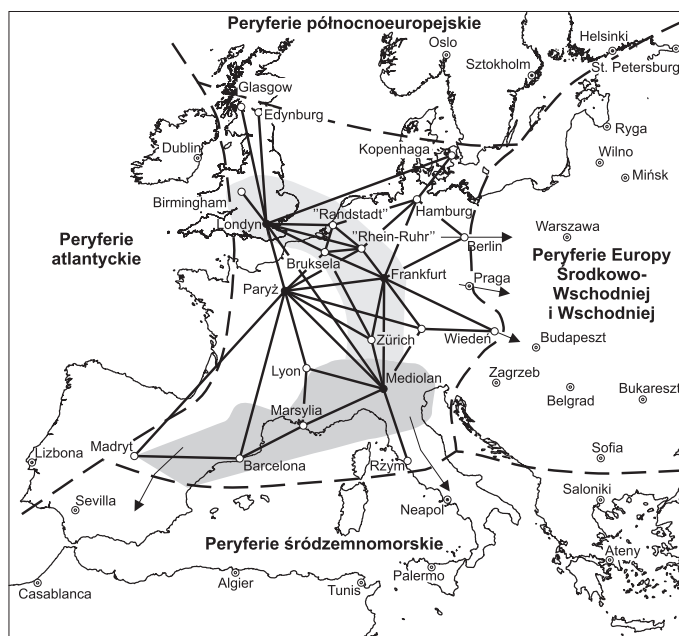
Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop

Wyznacznikiem współczesnych mechanizmów rozwoju gospodarczego i społecznego jest postęp technologiczny i rozwój społeczeństwa informacyjnego. Wydaje się więc, że we współczesnej gospodarce coraz mniejszą rolę powinny odgrywać czynniki lokalizacji. W każdej przestrzeni regionalnej istnieją jednak obszary o podwyższonej efektywności gospodarowania. Obszary te koncentrują różne rodzaje działalności gospodarczej, społecznej czy kulturalnej. Województwo lubelskie charakteryzuje się niską atrakcyjnością inwestycyjną, zarówno w przestrzeni europejskiej jak i polskiej. Tym niemniej, posiada swoje obszary o podwyższonej aktywności inwestycyjnej. Jest to głównie Lublin, jako stolica województwa z uwagi na zasoby pracy i chłonność rynku. W sensie potrzeby rozbudowy infrastruktury dostępności komunikacyjnej, atrakcyjne są również strefy przejść granicznych. Brak jest większego zainteresowania inwestowaniem w wysokie technologie, które decydują o poziomie innowacyjnego rozwoju.

Miasta i regiony dla swego rozwoju powinny więc ciągle pozyskiwać nowych inwestorów. W tym celu muszą kreować swoją atrakcyjność, nie tylko wobec inwestorów ale potencjalnych mieszkańców i turystów, jako atrakcyjne miejsce pracy, życia i wypoczynku. Podstawą kształtowania tego wizerunku są oczywiście endogeniczne potencjały atrakcyjności ale także – a może przede wszystkim – aktywność marketingowa władz samorządowych.

5.1. Przestrzenne uwarunkowania atrakcyjności inwestycyjnej

Charakterystyczną cechą współczesnej Europy bez granic jest nie tylko istnienie historycznych podziałów, ale także występowanie centrów i peryferii rozwoju, które rzutują na atrakcyjność inwestycyjną różnych obszarów przestrzeni europejskiej. Kryterium wyodrębniania takiego biegunowego układu, są skrajnie odległe funkcje, jakie pełnią te obszary. Centra to obszary wysokiej koncentracji procesów rozwojowych, a peryferie to obszary marginalizacji tych procesów. W megaprzestrzeni europejskiej zarówno centra jak i peryferie mają swoją ściśle określoną lokalizację. Centra globalne koncentrują się w Europie Zachodniej, a peryferie to głównie Europa Środkowo-Wschodnia i Wschodnia. Europejskie pasmo centrów globalnych (Londyn, Bruksela, Paryż, Frankfurt, Mediolan) pokrywa się z regionami o największym PKB/mieszkańca czy najniższym bezrobociu¹ (ryc. 5.1.). Należy zauważyć, że rozszerzenie Unii Europejskiej w 2004 roku dotyczyło właśnie europejskich krajów peryferyjnych.

Źródło: Domański, 2002, s. 226.

Ryc. 5.1. Centra i peryferie Europy.

- 1 H. Ponikowski, *Centra i peryferie rozwoju przestrzeni Europy bez granic*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic – nowa jakość przestrzeni*, S. Dotzblasz, A. Raczyk (red.) Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 4, Wrocław 2008, s. 175-182.

Do europejskich centrów rozwoju, a tym samym atrakcyjności inwestycyjnej, nawiązuje też koncepcja modelu sześciokąta prezentowana w *Eksperckim Projekcie Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2033 roku*¹ (ryc. 5.2.).

Źródło: Ekspertyza Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2033 roku,
http://www.mrr.gov.pl/Rozwoj%20przestrzenny/Documents/EKSPERCKI_PROJEKT_KPZK_grudzien_2008.pdf.

Ryc. 5.2. *Model sześciokąta na tle europejskim.*

Na tle przestrzennych centrów rozwoju przedstawiono „sześciokątny” układ polskich centrów rozwoju. Należy zauważyć, że „usytuowanie miast czy subregionów w obrębie tego sześciokąta – zdaniem Autorów Projektu – ma zwiększyć znacznie możliwości ich rozwoju. Tym samym więc

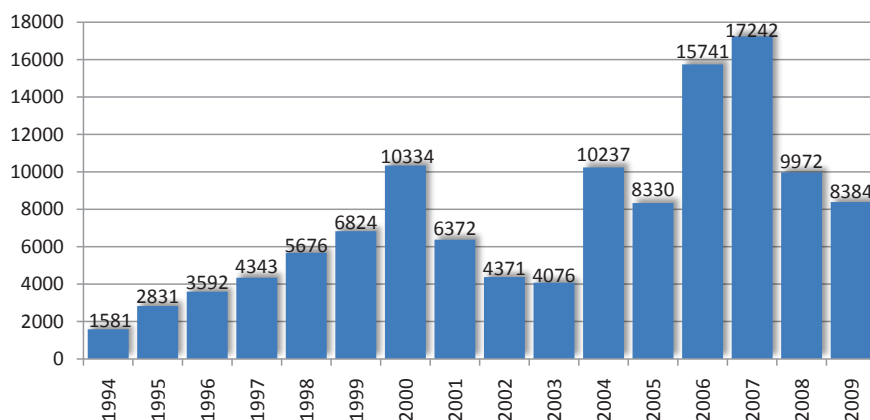
1 http://www.mrr.gov.pl/Rozwoj%20przestrzenny/Documents/EKSPERCKI_PROJEKT_KPZK_grudzien_2008.pdf

położenie poza jego obrębem, możliwości rozwoju znacznie zmniejsza. A w takiej sytuacji ustawiono obszary Polski Wschodniej. Należy przypuszczać, że planowy intensywny rozwój zawartego w sześciokącie obszaru (1/3 powierzchni kraju), będzie prowadził do dalszego pogłębiania i peryferyzacji terenów zewnętrznych wobec sześciokąta, wbrew polityce Unii Europejskiej, (...) wzmacnianiu spójności, podnoszeniu konkurencyjności w warunkach policentrycznej struktury systemu osadniczego, równoważenia rozwoju.”¹

Wydaje się, że koncepcja ta w sposób bezpośredni wskazuje na ograniczone możliwości rozwojowe województwa lubelskiego zarówno w Polsce, jak i UE.

5.2. Czynniki atrakcyjności inwestycyjnej

Miernikiem atrakcyjności inwestycyjnej kraju jest poziom napływu BIZ. Należy zauważyć, że wielkość ta zmienia się w czasie². Oznacza to, że podstawą atrakcyjności inwestycyjnej są czynniki endogeniczne, ale także różne kryteria lokalizacji, które zwykle zmieniają się w czasie. Zależy to od polityki makroekonomicznej państwa, ale także od umiejętności kreowania atrakcyjności inwestycyjnej (rys. 5.1).

Źródło: http://www.paiz.gov.pl/polska_w_liczbach/inwestycje_zagraniczne.

Rys. 5.1. Napływ BIZ do Polski w latach 1994-2009 w mln EUR (2009 – dane szacunkowe).

1 <http://www.bpp.lublin.pl/news/kpzk/03.Opinia.Pana.doc.Dylewskiego-uzupelniona.pdf>

2 Zob. I. Jądzewska, *Kierunki napływu bezpośrednich inwestycji do Polski*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic – nowe wyzwania*, D. Ilnicki, K. Janc (red.), Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 3, Wrocław 2008.

W praktyce badań atrakcyjności inwestycyjnej analizowane są różne czynniki lokalizacji przestrzennej w układach punktowych, liniowych i strefowych¹. To właściwości tych układów generują określoną rentę lokalizacyjną. Należy podkreślić, że ranga tych właściwości może ulegać zmianom w czasie. Jednak w układach terytorialnych czas nie jest atrybutem miejsc, ale stanów przestrzeni zjawisk i zmieniających się kryteriów lokalizacji tych zjawisk w przestrzeni miejsc. Należy przy tym zaznaczyć, że czas uważa się także za jeden z wymiarów przestrzeni, który może być postrzegany jako różnica (dynamiczna) w stanach przestrzeni².

W badaniach IBnGR atrakcyjność inwestycyjną miast i regionów kształtują następujące czynniki³:

- Dostępność transportowa – dla różnych rodzajów działalności inwestycyjnej istotną rolę odgrywają inne środki dostępności komunikacyjnej. Dostępność transportowa determinuje nie tylko możliwości i koszty dostaw surowców czy komponentów produkcji, ale określa też możliwości i koszty transportu produktów finalnych i transportu pasażerskiego.
- Zasoby pracy – dla inwestorów, którzy w swej działalności wykorzystują lokalny kapitał ludzki, liczy się sytuacja na rynku pracy, poziom wynagrodzeń i jakość absolwentów szkół średnich i wyższych. Zasoby pracy wskazują na liczbę i jakość potencjalnych pracowników oraz poziom życia.
- Chłonność rynku – charakteryzuje możliwości lokalnych rynków zbytu dóbr i usług oferowanych przez potencjalnych inwestorów, ale także zamożność gospodarstw domowych i wydatki inwestycyjne innych podmiotów. Możliwości te warunkuje poziom rozwoju regionalnego. Chłonność rynku determinuje korzyści skali produkcji i szybkość zwrotu poniesionych nakładów inwestycyjnych.
- Infrastruktura gospodarcza – odgrywa istotną rolę we wspomaganiu procesu realizacji inwestycji na każdym etapie jej funkcjonowania. Szczególną rolę odgrywają tu instytucje otoczenia biznesu, jednostki badawczo-naukowe czy targowo-wystawiennicze.
- Infrastruktura społeczna – określa instytucjonalne formy aktywności społeczno-kulturalnej mieszkańców, ale także poziom i możliwość świadczenia publicznych usług socjalnych, oświatowych, medycznych i kulturalnych, hotelowych, gastronomicznych. Wskazuje więc na społeczne warunki życia mieszkańców.

1 Zob. W. Budner *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 15.

2 H. Ponikowski, *O przestrzeni i właściwościach miejsc lokalizacji*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, tom IX, P. Brezdeń, S. Grykień (red.), Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007, s. 228.

3 *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski*, M. Nowicki (red.), Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2009, s. 15-19.

- Poziom rozwoju gospodarczego – wskazuje na stopień technologicznego rozwoju gospodarki, społeczną wydajność pracy, czy udział działalności pozarolniczej w tworzeniu PKB. Czynnikiem ten wyznacza sieć możliwości kooperacyjnych (dostawców, usług) dla sprawnego funkcjonowania działalności inwestycyjnej.
- Stan środowiska – wskazuje na jakość środowiska przyrodniczego: poziom emisji i system utylizacji zanieczyszczeń, obszary o wysokich walorach objętych prawną ochroną. Stan środowiska decyduje o rodzaju, możliwościach i ograniczeniach lokalizacji oferty inwestycyjnej.
- Poziom bezpieczeństwa powszechnego – stanowi kryterium jakości środowiska społecznego (przestępczość, wykrywalność przestępstw, szara strefa, korupcja, patologie społeczne) i wpływa na komfort prowadzenia działalności inwestycyjnej oraz poczucie bezpieczeństwa osobistego pracowników.
- Aktywność samorządów wobec inwestorów – wskazuje na faktyczne tworzenie przez władze samorządowe klimatu dla inwestorów i inwestycji. W kreowaniu wizerunku regionu przyjaznego inwestorom oceniane są marketingowe działania władz samorządowych podejmowane dla pozyskania inwestorów, stosowane systemy ulg i zachęt czy przygotowane oferty terenów inwestycyjnych, liczba ofert inwestycyjnych, działalność informacyjno-promocyjna wobec potencjalnych inwestorów.

Kryteria IBnGR nie uwzględniają wprost działań związanych z troską o przyjazne środowisko przyrodnicze miast i regionów. Wydaje się, że jest to bardzo ważny czynnik atrakcyjności inwestycyjnej. Tymczasem UE organizuje dla miast przyjaznych środowisku konkursy o tytuł *Europejskiej Zielonej Stolicy*¹. Z Polski do tego konkursu zgłosił się jedynie Toruń i Łódź, ale niestety nie zakwalifikowały się do finału. To może oznaczać – po pierwsze, że polskie miasta nie przywiązują większej wagi do tak rozumianej atrakcyjności, a po drugie, że nie spełniają ostrych wymogów związanych z kryteriami tego konkursu, czyli: zaangażowaniem miasta w walkę z ociepleniem klimatu, modernizacją transportu miejskiego, zmniejszaniem poziomu hałasu czy zarządzaniem ekologicznym.

5.3. Podstawy atrakcyjności inwestycyjnej regionu lubelskiego

Kluczowym fundamentem atrakcyjności inwestycyjnej jest gospodarka. Syntetyczną miarą poziomu rozwoju gospodarczego – jak już wcześniej wspomniano – jest wielkość regionalnego PKB *per capita*. W przypadku województwa lubelskiego wyniosła ona w 2006 roku 18 779 zł, co stanowiło 67,6% średniej krajowej (a ta z kolei stanowi 57% średniej UE-27). Poziom PKB *per capita* w 2006

1 zob. http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/index_en.htm

roku był wyższy o 6,8% w stosunku do 2005, ale w 2005 roku stanowił 68,3% średniej krajowej. Oznacza to, że pomimo wzrostu, w latach 2005-2006 dynamika tego miernika w województwie lubelskim była wolniejsza niż średnio w kraju. Zatem województwo lubelskie pogłębia swój dystans rozwojowy do najlepiej rozwiniętych województw w Polsce. Efektem tego jest ostatnia – 16 lokata regionu w rankingu poziomu rozwoju w Polsce. Oznacza to pogłębiającą się peryferyzację województwa lubelskiego, zwłaszcza jego wschodniej części (podregiony: białskopodlaski i chełmsko-zamojski).

Niski poziom i dynamikę PKB województwa lubelskiego wyjaśnia zestawienie struktury wartości dodanej skonfrontowane ze strukturą pracujących. I tak wartość dodana wytwarzana jest w 7,0% przez rolnictwo, 24,8% – przez przemysł i budownictwo oraz 68,2% przez usługi (w tym 20,6% – przez usługi niefinansowe). W strukturze pracujących największe znaczenie mają usługi (44,2%), a w dalszej kolejności – relatywnie niskoprodukcyjne rolnictwo (37,6%) oraz przemysł i budownictwo (18,2%). Duży udział pracujących w rolnictwie jest przejawem słabości gospodarki regionalnej Lubelszczyzny.

W budowaniu atrakcyjności inwestycyjnej liczą się uznane marki krajowe i europejskie. Na tle dość przestarzałej struktury przemysłu województwa lubelskiego, zdominowanej przez przemysł spożywczy, duże znaczenie międzynarodowe mają trzy firmy, tj.:

- PZL Świdnik S.A., który jest kooperantem największych koncernów lotniczych oraz jednym z podmiotów tworzących klaster Dolina Lotnicza, przejęty przez włoski koncern Agusta Westland,
- Zakłady Azotowe S.A. w Puławach, produkujące obok nawozów azotowych całą gamę wyrobów chemicznych na eksport, w tym zwłaszcza melaminę,
- Lubelski Węgiel Bogdanka S.A., jedyna w Polsce rentowna kopalnia węgla kamiennego i jedna z najnowocześniejszych w Europie, realizująca ambitne plany rozwojowe.

Udział ludności w wieku produkcyjnym wynosi 62,9% ogółu zaludnienia województwa, w wieku przedprodukcyjnym – 20,0%, a poprodukcyjnym – 17,1%. Współczynnik obciążenia demograficznego ogółem kształtuje się na poziomie 59 osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 w wieku produkcyjnym, a z kolei 86 osób w wieku poprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym. Mediana wieku mężczyzn wynosi 35,1 i jest nieco niższa od średniej krajowej (35,6), a w przypadku kobiet – 39,7 jest minimalnie wyższa od średniej krajowej (39,6). Współczynnik aktywności zawodowej ogółem kształtuje się na poziomie 55,2% (2008), mężczyzn – 62,6%, a kobiet – 48,5%. Udział bezrobotnych w ogólnej liczbie osób w wieku produkcyjnym wynosi 7,5% (dla mężczyzn – 6,7%, dla kobiet – 8,3%), a ogólna stopa bezrobocia – 11,3%.

Jakość potencjalnych i rzeczywistych zasobów pracy, mierzona – na podstawie danych NSP 2002 – odsetkiem ludności województwa posiadającej wyższe wykształcenie jest niższa niż średnia krajowa, gdyż wspomniany odsetek dla Lubelszczyzny wynosił 7,9%, podczas gdy średnio w Polsce kształtował się na poziomie 8,3%.

Na atrakcyjność inwestycyjną województwa lubelskiego wpływa też układ osadniczy (ryc. 5.3.). Najgęściej zaludniony jest obszar najsilniej powiązany z Lublinem oraz zachodnia część województwa, słabiej – część wschodnia. Region należy do najmniej zurbanizowanych województw w Polsce (obok podkarpackiego i świętokrzyskiego), z odsetkiem ludności miejskiej wynoszącym zaledwie 46,6%. Jest jednocześnie jednym z dwóch województw (obok podlaskiego) o najmniej licznej sieci miast, a tym samym o największym przeciętnym obszarze obsługi przypadającym na 1 miasto. Jest to 612,5 km², co przy średniej krajowej 357 km² stanowi wielkość ponad 3,5 razy większą niż w województwie śląskim. Średnia odległość między miastami województwa lubelskiego jest także największa w kraju i wynosi 24,7 km, co jest także niekorzystnym dystansem osadniczym, szczególnie w stosunku do województw o najmniejszych odległościach, tj. śląskiego – 13 km i dolnośląskiego – 15 km.

Układ osadniczy województwa lubelskiego jest mało atrakcyjny. W systemie tym nie ma miasta metropolitalnego, dominują zaś miasta małe¹. W *Zaktualizowanej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* – Lublin, który skupia 35% ludności miejskiej i 16% ludności ogółem województwa – jest traktowany jako rdzeń potencjalnego obszaru metropolitalnego². Klimat atrakcyjności i aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców generują więc w głównej mierze miasta małe i średnie.

1 A. Miszczuk, H. Ponikowski, *Potencjał społeczno-ekonomiczny małych miast regionu lubelskiego*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju ośrodków lokalnych*, K. Heffner (red.), Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2008, s. 157-175.

2 *Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, „Studia Regionalne i Lokalne”, T. II, 2006, s. 99.

Źródło: *Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2004*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2005.

Ryc. 5.3. Miejski układ osadniczy regionu lubelskiego.

W ocenie poziomu atrakcyjności inwestycyjnej może być pomocna metoda analizy migracji¹. Problem wiąże się nie tylko z migracją mieszkańców czy kadr, ale także przepływu inwestycji z regionu i do regionu, zakładaniu firm czy transferu zysków z jednego kraju (regionu) członkowskiego do drugiego.

W wielu opracowaniach i dokumentach, jako atut województwa lubelskiego podkreśla się też niskie koszty pracy (poniżej średniej krajowej) i, jako osobliwość, dobrze wykształcone a jednocześnie tanie zasoby kadry pracowniczej. Są to raczej słabe strony województwa i świadczą o niskim poziomie rozwoju regionalnego. Cechy te mogą zachęcać do inwestycji socjalnych – dla biednych ludzi, a nie inwestowania w wysokie technologie. Niski poziom rozwoju sprawia, że – w Europie bez granic – najlepiej wykształcone kadry szukają sobie innych miejsc pracy i życia.

Poziom atrakcyjności inwestycyjnej kraju i regionu wyznacza też system sieci autostrad. W Polsce są to dwie linie autostrad łączące zachodnią i wschodnią granicę oraz jedna od granicy północnej do południowej. Stanowią one raczej rodzaj zewnętrznych połączeń i wyznaczają Polsce rolę europejskiego tranzytowego obszaru inwestycyjnego. Brak jest sieci wewnętrznych szybkich połączeń między głównymi miastami kraju. Skoro polska myśl strategicznego planowania przestrzennego nie dostrzega potrzeby autostrad na obszarze Polski wschodniej, to dla wzrostu atrakcyjności Lublina i województwa lubelskiego, istnieje przynajmniej potrzeba szybkich połączeń Lublina z Warszawą i Krakowem.

W strategii rozwoju województwa lubelskiego przewiduje się, że regionalna sieć drogowa opierać się będzie na zmodernizowanym obecnym układzie komunikacyjnym. W szczególności drogi krajowe przebiegające przez teren województwa, które stanowią szlaki międzynarodowe, należy podnieść do rangi tras szybkiego ruchu a na drogach wojewódzkich i lokalnych należy przeprowadzić gruntowną modernizację².

Do szlaków regionalnych, strategicznych dla województwa lubelskiego zalicza się drogi³:

- z Lublina przez Puławę do Radomia i Łodzi,
- z Lublina do Kielc i Krakowa przez Ostrowiec Świętokrzyski z przeprawą mostową na Wiśle w okolicach Kamienia,
- ze Stalowej Woli przez Janów Lubelski, Frampol, Szczepleszyn, Zamość do Hrubieszowa i do Łucka,
- trasę nadbużańską łączącą przejścia graniczne⁴.

1 Zob. rozdział drugi niniejszej pracy.

2 Zob. rozdział pierwszy niniejszej pracy.

3 *Strategia rozwoju województwa lubelskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin 2000.

4 Ogólną charakterystykę przejść granicznych zlokalizowanych w województwie lubelskim przedstawiono w rozdziale pierwszym.

W województwie lubelskim autostrad nie będzie, być może będą drogi szybkiego ruchu. Jeszcze w długiej perspektywie czasu istnieć będą bariery infrastrukturalne i polityczne sprawnych odpraw granicznych. Poważne problemy istnieją w realizacji koncepcji szybkich kolei, a przynajmniej połączenia z Warszawą. Środkiem transportu, który w miarę szybko może zostać uruchomiony jest lotnictwo – poprzez budowę małego lotniska regionalnego w Świdniku, którego koszt wynosi zaledwie kilkanaście kilometrów autostrady. Nie zmieni to zasadniczo dostępności komunikacyjnej województwa lubelskiego, ale może dać sygnał, także dla inwestorów, że można zrobić coś pożytecznego dla województwa. Można, gdyby nie ciągle spory i urażone ambicje niektórych działaczy partyjnych.

5.4. Wielowymiarowe rankingi atrakcyjności inwestycyjnej

Ranking jest narzędziem badawczym w wielu dyscyplinach naukowych. Klasyfikowane obiekty wielowymiarowe porządkuje się zwykle według zmiennej syntetycznej. Przyjęte do analizy indywidualne cechy badanych obiektów mogą być oczywiście mierzalne lub niemierzalne. Lista rankingowa w głównej mierze zależy od zestawu cech przyjętych do badania. Cechy te muszą być istotne dla przedmiotu badania, a ponadto wykazywać powinny dostatecznie dużą dyspersję. M. Dutkowska podkreśla, że „(...) metoda rankingowa może prowadzić i prawdopodobnie prowadzi do błędów merytorycznych ze względu na występowanie na wszystkich etapach jej stosowania subiektywnych procedur prowadzących do utraty informacji o zróżnicowaniu badanego zbioru obiektów”¹.

Rangowanie różnych zjawisk daje ogólny obraz skali problemu i nie jest podstawą działań i decyzji podejmowanych przez inwestorów. Rankingi atrakcyjności inwestycyjnej są więc ważnym źródłem informacji dla potencjalnych inwestorów, ale nie kryterium decyzji o lokalizacji inwestycji. Mogą zaś służyć do oceny działań podejmowanych przez samorządy. W zakresie badania atrakcyjności inwestycyjnej miast i regionów swoją renomę mają rankingi atrakcyjności opracowywane przez IBnGR. Uwzględniają one syntetyczną ocenę atrakcyjności województw i podregionów w wymiarze działalności przemysłowej, usługowej i zaawansowanych technologii. Wyniki rankingu atrakcyjności województw dla roku 2009 i 2007 przedstawia tab. 5.1.

1 Dutkowska M., *Ranking jako metoda badawcza i diagnostyczna w naukach przestrzennych*, [w:] *Możliwości i ograniczenia zastosowań metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*, H. Rogacki (red.), Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2002, s. 118.

Tab. 5.1. Ranking atrakcyjności inwestycyjnej województw – ujęcie porównawcze w 2009(b) i 2007(a) roku

Województwo	Dostępność transportowa		Zasoby i koszty pracy		Rynek zbytu		Infrastruktura gospodarcza		Infrastruktura społeczna		Poziom bezpieczeństwa publicznego		Aktywność władz wobec inwestorów		Lokata rankingowa atrakcyjności inwestycyjnej	
	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007
	Lokaty województw															
śląskie	6	6	1	1	2	2	1	2	1	1	16	15	5	5	1	1
dolnośląskie	4	1	6	5	4	5	2	1	3	3	15	12	1	1	2	2
mazowieckie	3	5	12	10	1	1	3	3	4	4	11	14	3	2	3	3
wielkopolskie	1	2	4	4	9	8	4	7	10	9	6	7	2	3	4	5
małopolskie	8	8	2	2	5	3	5	4	2	2	9	10	7	11	5	4
zachodniopomorskie	5	3	9	8	8	9	11	13	6	6	13	13	4	6	6	8
pomorskie	11	11	10	11	3	4	7	6	5	5	14	16	6	7	7	7
łódzkie	9	9	3	3	10	6	6	11	7	7	10	11	8	4	8	6
lubuskie	2	4	11	12	7	10	9	10	9	15	12	8	11	9	9	10
opolskie	7	7	13	13	6	7	8	8	14	12	7	5	10	8	10	9
kujawsko-pomorskie	10	10	5	6	11	14	14	12	8	8	8	9	13	13	11	11
warmińsko-mazurskie	13	13	14	15	13	13	13	9	11	10	5	6	9	10	12	13
podkarpackie	14	14	7	9	14	12	10	5	13	13	1	1	12	12	13	12
świętokrzyskie	12	12	8	7	16	16	16	15	12	11	3	4	16	15	14	14
podlaskie	16	16	16	16	12	11	12	14	15	14	2	2	14	16	15	16
lubelskie	15	15	15	14	15	15	15	16	16	16	4	3	15	14	16	15

Źródło: Zestawienie własne na podstawie Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski z 2007 i w 2009 r..

W 2009 roku województwo lubelskie pod względem atrakcyjności inwestycyjnej w ujęciu syntetycznym zajęło 16 (ostatnie) miejsce w kraju. Na ten ogólny poziom atrakcyjności inwestycyjnej wpływa: dostępność transportowa (15 miejsce), zasoby i koszty pracy (15 miejsce), rynek zbytu (15 miejsce), infrastruktura gospodarcza (15 miejsce), infrastruktura społeczna (16 miejsce), bezpieczeństwo powszechne (4 miejsce), aktywność wobec inwestorów (15 miejsce).

Okazuje się, że wysoka pozycja rankingowa pod względem bezpieczeństwa publicznego (czwarta lokata), nie ma większego znaczenia dla ogólnego wizerunku atrakcyjności inwestycyjnej. Dziwić może, że w czasach ogromnego zagrożenia terrorystycznego, badania IBnGR wskazują, że wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego nie przekłada się na wysoki poziom atrakcyjności inwestycyjnej. To może budzić zastrzeżenia do przyjętej metodologii badań IBnGR.

Charakterystyczne, że położenie województwa na wschodniej granicy Unii Europejskiej nie jest atutem lokalizacyjnym. Większym balastem jest zaś zapóźnienie cywilizacyjne tego obszaru i ogromne braki nasycenia infrastrukturalnego. Okazuje się, że 16 lokata województwa lubelskiego w kraju pokazuje, że z punktu widzenia potencjalnych inwestorów łączny wpływ wielu uwarunkowań nie wytwarza dodatnich sprzężeń zwrotnych, a raczej potwierdza określenie, że Polska jest peryferią UE, a województwo lubelskie peryferią peryferii.

W tabeli 5.2 przedstawiono również zmiany pozycji rankingowych atrakcyjności inwestycyjnej województw. Z zestawienia wynika, że zdecydowanymi liderami atrakcyjności inwestycyjnej są województwa: śląskie, dolnośląskie i mazowieckie, które niezmiennie lokują się na trzech pierwszych miejscach. W analizowanym okresie wzrosła atrakcyjność województw: wielkopolskiego (z 5 na 4 miejsce), zachodniopomorskiego (z 8 na 6), lubuskiego (z 10 na 9), warmińsko-mazurskiego (z 13 na 12) i podlaskiego (z 16 na 15). Słą pozycję rankingową pogorszyły województwa: małopolskie (z 4 na 5), Łódzkie (z 6 na 8), opolskie (z 9 na 10), podkarpackie (z 12 na 13) i lubelskie (z 15 na 16).

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową prowadzi też analizę wielowymiarowej atrakcyjności inwestycyjnej w układzie podregionów w zakresie działalności przemysłowej, usługowej oraz zaawansowanych technologii. Jedenaście najlepszych podregionów ukazuje tabela 5.2.

Tab. 5.2. Podregiony o najwyższej atrakcyjności inwestycyjnej w 2009 roku

Podregiony o najwyższej atrakcyjności inwestycyjnej w zakresie:					
działalności przemysłowej		działalności usługowej		zaawansowanych technologii	
1	katowicki	1	Łódzki	1	warszawski
2	rybnicki	2	Warszawski	2	łódzki
3	łódzki	3	Katowicki	3	krakowski
4	poznański	4	Krakowski	4	poznański
5	bydgosko-toruński	5	Poznański	5	trójmiejski
6	wałbrzyski	6	bydgosko-toruński	6	wrocławski
7	wrocławski	7	Wrocławski	7	katowicki
8	krakowski	8	Trójmiejski	8	bydgosko-toruński
9	oświęcimski	9	Wałbrzyski	9	szczeciński
10	tarnobrzeski	10	Rzeszowski	10	bielski
11	bielski	11	Bielski	11	rzeszowski

Źródło: M. Nowicki (red.), *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2009*, IBnGR, Gdańsk 2009, s. 23-34.

Należy zauważyć, że generalnie wysoką atrakcyjnością charakteryzują się podregiony, w których zlokalizowane są duże aglomeracje. Niestety, na wysokich pozycjach tego rankingu nie ma podregionu lubelskiego, mimo że Lublin jest największym miastem Polski Wschodniej.

Na regionalny wizerunek atrakcyjności inwestycyjnej wpływa również zainteresowanie inwestorów terenami miejskimi, zwłaszcza w dużych miastach. W województwie lubelskim obraz ten kształtuje głównie Lublin, jako stolica województwa. Atrakcyjność inwestycyjna dla polskich miast: wojewódzkich, grodzkich, powiatowych i innych mniejszych, opracowana została przez P. Swianiewicza i W. Dziemianowicza¹. W analizie atrakcyjności inwestycyjnej miast wojewódzkich uwzględnione zostały tzw. klimaty inwestycyjne miast: chłonność rynku lokalnego, jakość rynku pracy, klimat społeczny, koszty prowadzenia działalności gospodarczej, infrastruktura techniczna, infrastruktura otoczenia biznesu, dostępność komunikacyjna, transformacja gospodarcza, możliwości spędzania wolnego czasu, aktywność marketingowa władz miejskich. Dla miast wojewódzkich klasyfikację atrakcyjności inwestycyjnej z uwzględnieniem trzech klas rankingowych: A – miasta najatrakcyjniejsze, B – przeciętne wśród miast wojewódzkich i C – poniżej przeciętnej przedstawia tab. 5.3.

1 W. Dziemianowicz, *Ranking atrakcyjności inwestycyjnej miast Polski – refleksje po czterech edycjach badań*, „Prace i Studia Geograficzne”, Tom 35, 2005 r., s 110, http://www.wgsr.uw.edu.pl/pub/uploads/pis05/Dziemianowicz_1.pdf.

Tab. 5.3. *Atrakcyjność inwestycyjna miast wojewódzkich w 2005 r.*

Miasto	Wskaźnik syntetyczny	Chłonność rynku lokalnego	Jakość rynku pracy	Klimat społeczny	Koszty działalności gospodarczej	Infrastruktura techniczna	Infrastruktura otoczenia biznesu	Dostępność komunikacyjna	Skuteczność transformacji gospodarczej	Możliwości wypoczynkowe	Aktywność marketingowa
Warszawa	A	A	A	A	C	A	A	A	A	A	C
Poznań	A	A	A	A	B	B	B	A	A	A	B
Kraków	A	A	A	A	B	A	C	A	B	A	A
Wrocław	A	A	A	B	B	A	B	A	A	B	B
Katowice	B	A	B	B	B	A	A	B	B	C	B
Opole	B	B	C	C	B	B	A	B	A	B	B
Gdańsk	B	C	B	A	B	B	B	A	B	B	A
Szczecin	B	B	B	B	B	C	C	A	B	B	C
Zielona Góra	B	B	C	C	B	B	A	A	C	C	C
Olsztyn	B	B	B	B	B	C	A	C	B	C	C
Gorzów Wlkp.	B	C	C	C	B	A	B	B	C	B	C
Rzeszów	C	B	C	A	A	B	C	C	C	C	B
Lublin	C	B	B	B	B	C	C	C	C	B	A
Toruń	C	B	B	C	B	C	C	B	B	B	A
Białystok	C	C	B	A	A	C	C	C	C	B	A
Łódź	C	C	B	C	B	C	C	B	B	C	C
Kielce	C	C	C	B	B	C	C	C	B	B	B
Bydgoszcz	C	C	C	C	B	C	C	C	C	C	C

Źródło: W. Dziemianowicz, *Ranking atrakcyjności inwestycyjnej miast Polski – refleksje po czterech edycjach badań*, „Prace i Studia Geograficzne”, Tom 35, 2005 r., s 121, http://www.wgsw.uw.edu.pl/pub/uploads/pis05/Dziemianowicz_1.pdf.

Najwyższą atrakcyjnością inwestycyjną charakteryzują się największe miasta Polski: Warszawa, Poznań, Kraków i Wrocław. Lublin, wraz z Toruniem, Białymstokiem, Łodzią, Kielcami i Bydgoszczą stanowi zbiór miast wojewódzkich o najniższej atrakcyjności. Należy podkreślić, że Lublin odznacza się wysokim klimatem aktywności marketingowej (klasa A). Na niską atrakcyjność inwestycyjną Lublina duży wpływ ma peryferyjne położenie w peryferyjnym regionie. Atrakcyjność miast zależy także od położenia miasta względem innych ośrodków miejskich. Sytuacji tej nie zmienia fakt relatywnie bliskiej odległości od stolicy kraju – Warszawy. Barierą jest brak dobrych połączeń komunikacyjnych.

O atrakcyjności województwa mogą też świadczyć różne rankingi przedsiębiorstw, które uwzględniają najlepsze firmy regionu. Na Liście 500 Rzeczypospolitej za 2009 rok z województwa lubelskiego znalazło się dziesięć przedsiębiorstw¹: Emperia Holding (32 miejsce), Zakłady Azotowe Puławy (111), Black Red White (135), PGE Lubelskie Zakłady Energetyczne (206), LW Bogdanka (229), STOCK Polska (341), PGE Elektrociepłownia Lublin-Wrotków (342), Tezet SA Lublin (344), Zakłady Mięsne Łmeat-Łuków (374), PGE Dystrybucja Lubzel (390). Liderem firm w tym rankingu jest oczywiście województwo mazowieckie.

5.5. Kreowanie wizerunku inwestycyjnego województwa lubelskiego

Region lubelski swoje oczekiwania związane ze wzrostem atrakcyjności wiąże z funduszami strukturalnymi Unii Europejskiej, jako zewnętrznymi źródłami finansowania rozwoju. Na kreowanie wizerunku inwestycyjnego województwa lubelskiego składają się realizowane strategie i programy oraz oferty możliwości inwestycyjnych i podejmowane projekty inwestycyjne.

Strategie i programy rozwoju regionalnego należy więc traktować jako narzędzia wspierania atrakcyjności inwestycyjnej miast i regionów. Dla Lublina i województwa lubelskiego są to wszystkie osie priorytetowe *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego*. Oprócz dokumentów regionalnych wiodącą rolę pełni *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego* (projekt) na lata 2010-2020 oraz *Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej*. Atrakcyjność inwestycyjna regionu lubelskiego wspierana jest także przez *Program Operacyjny Kapitał Ludzki* (priorytety: regionalne kadry gospodarki oraz rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach).

Różne przedsięwzięcia związane z kreowaniem wizerunku inwestycyjnego realizuje PAIiIZ. W ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, realizuje Projekt Promocji Gospodarczej Polski Wschodniej. Działania te mają na celu m.in. zwiększenie napływu bezpośrednich inwestycji do województw objętych programem, zainteresowanie polskich firm możliwościami inwestycyjnymi na tym obszarze².

W procesie zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego istotną rolę odgrywają działania władz samorządowych. Chodzi o działania zwią-

1 <http://www.strefabiznesu.dziennikwschodni.pl/artukul/lubelskie-firmy-na-liscie-500-rzeczypospolitej-34678.html>

2 http://www.paiz.gov.pl/polska_wschodnia

zane z pozyskiwaniem inwestorów, przygotowaniem terenów inwestycyjnych, ale także zwiększaniem pomocy publicznej dla wspierania aktywności eksportowej firm już funkcjonujących czy prowadzących działalność innowacyjną.

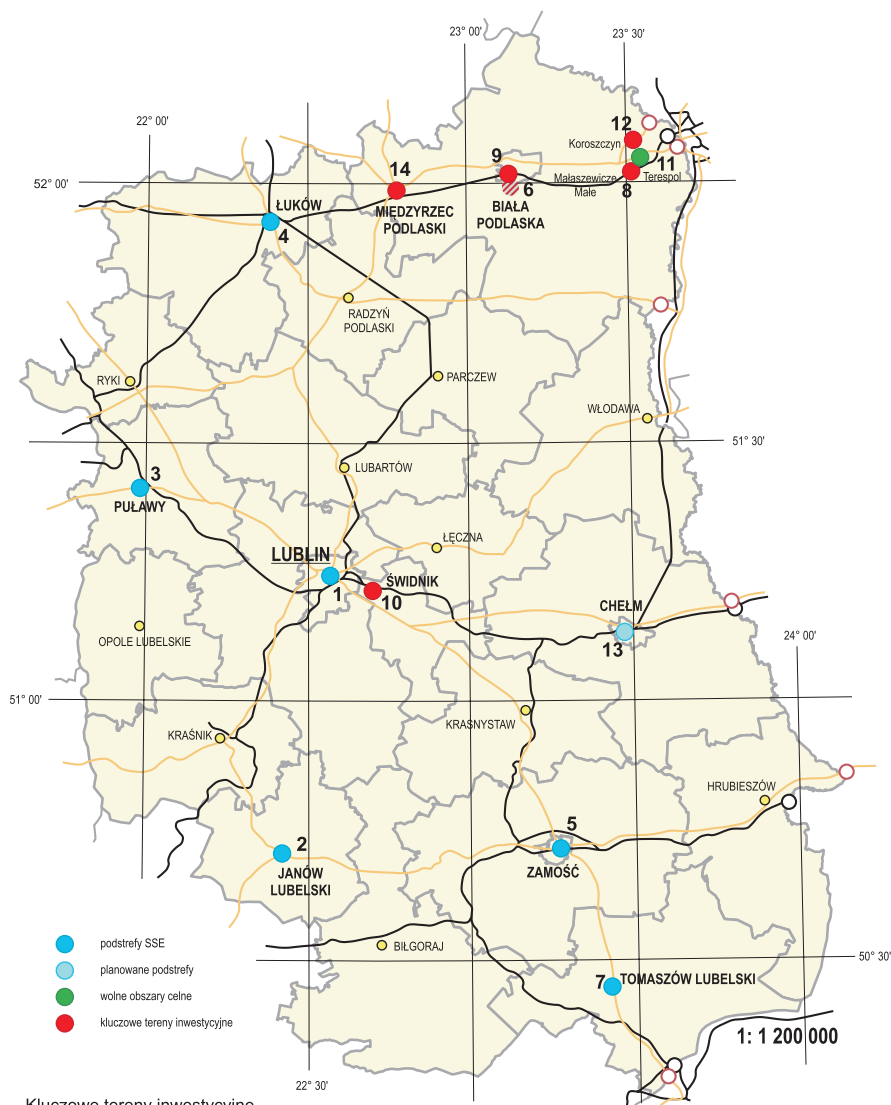
Do podstawowych projektów inwestycyjnych należy zaliczyć¹:

- ▣ Rozbudowę infrastruktury drogowej, prowadzącej do przejść granicznych w Dorohusku i Hrebennem. Inwestycje te są istotne w związku z EURO 2012. Niestety, władze miasta nie realizują obwodnicy dla miasta Lublina.
- ▣ Budowę międzynarodowego portu lotniczego w Świdniku, która ma przyczynić się do wzrostu dostępności komunikacyjnej Lublina i województwa lubelskiego.
- ▣ Podstrefę Lublin SSE Mielec, która w ocenie władz miasta jest sukcesem. Tymczasem przez dwa i pół roku funkcjonowania powstało zaledwie 176 nowych miejsc pracy i nie rekompensuje to rosnącego bezrobocia. W strefie tej nie powstają firmy z sektora wysokich technologii. Należy zauważyć „modę” wśród władz samorządowych na tworzenie podstref SSE (ryc. 5.4.). W ślad za tymi działaniami nie pojawiają się inwestorzy.

Wiele samorządów lokalnych realizuje projekty, które przyczyniają się do zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego. Ocena tych działań nie jest przedmiotem niniejszego opracowania. Może być to temat interesującego tematu badawczego. Na uwagę zasługuje zrealizowany projekt *Ocena instrumentów zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego*², w którym przedstawiono wybrane instrumenty atrakcyjności inwestycyjnej regionu i zwiększania pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw w ramach: Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i Regionalnego Programu Operacyjnego.

1 Więcej na temat działań podejmowanych dla zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego w ujęciu powiatowym, zob.: <http://www.invest.lubelskie.pl/?i=157>.

2 Zob. B. Jóźwik, M. Sagan, P. Zalewa, O. Gorbaniuk, *Ocena instrumentów zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego*, Lublin 2009, <http://easternregions.eu/galeria/raport.pdf>.

Kluczowe tereny inwestycyjne

1. Lublin - podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK MIELEC
2. Janów Lubelski - Janowska Strefa Inwestycyjna „Borownica” - podstrefa Tarnobrzelskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park WISŁOSAN
3. Puławy - Puławski Park Przemysłowy - podstrefa Starachowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej
4. Łuków - podstrefa Tarnobrzelskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park WISŁOSAN
5. Zamość - podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK MIELEC
6. Biała Podlaska - teren po byłym lotnisku wojskowym wyróżniony przez PAIIIZ tytułem „Grunt na medal” 2008
7. Tomaszów Lubelski - podstrefa Tarnobrzelskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park WISŁOSAN
8. Małaszewicze Małe, gmina Terespol - Wolny Obszar Celny
9. Biała Podlaska - Bialska Strefa Aktywności Gospodarczej
10. Świdnik - Regionalny Park Przemysłowy (PPP) w Świdniku
11. Terespol - Suchy Port Przeładunkowy PKP - Terminale Przeładunkowe Małaszewicze - PKP Cargo S.A.
12. Koroszczyn - Terminal Samochodowy Koroszczyn
13. Chełm - Dzielnicza Przemysłowo-Składowa
14. Międzyrzec Podlaski - teren inwestycyjny wyróżniony przez PAIIIZ tytułem „Grunt na medal” 2007

Źródło: <http://www.invest.lubelskie.pl/?i=95>.

Ryc. 5.4. Przestrzenne rozmieszczenie terenów inwestycyjnych województwa lubelskiego.

Reasumując stwierdzamy, że przestrzeń województwa lubelskiego posiada duży potencjał, ale także i słabości atrakcyjności inwestycyjnej. Analizę mocnych i słabych stron atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego przedstawia tab. 5.4.

Tab. 5.4. *Mocne i słabe strony atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego*

Mocne strony atrakcyjności inwestycyjnej	Słabe strony atrakcyjności inwestycyjnej
• strategiczna lokalizacja na wschodnim pograniczu Unii Europejskiej (zwiększone możliwości współpracy transgranicznej),	• lokalizacja na obszarze niskiego poziomu rozwoju • niska zamożność mieszkańców
• położenie w obszarze międzynarodowych korytarzy transportowych na kierunku Wschód- Zachód	• słaba dostępność komunikacyjna
• położenie Lublina w relatywnie bliskiej odległości od stolicy kraju – Warszawy	• słaba dynamika rozwoju miasta • brak dogodnych zewnętrznych połączeń komunikacyjnych • problemy komunikacyjne w mieście (brak obwodnicy, wąskie gardła komunikacyjne, brak parkingów)
• wielokulturowość Lublina i województwa	• słabość funkcji metropolitalnych Lublina
• przyjazne warunki przyrodnicze – korzystne do inwestowania, pracy i zamieszkania	• liczne biurokratyczne ograniczenia dla działalności inwestycyjnej, • nie wykorzystywany potencjał rolniczy i turystyczny
• potencjał naukowo-badawczy wyższych uczelni • parki naukowo-technologiczne	• prowadzenie głównie badań podstawowych, brak komercjalizacji badań • brak firm z sektorów wysokich technologii
• duża podaż pracowników oraz kadr technicznych i menedżerskich	• ujemne saldo migracji • starzejące się społeczeństwo • wzrost obciążeń socjalnych
• instrumenty zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej w ramach programów operacyjnych i funduszy europejskich • ulgi, zwolnienia podatkowe, pomoc publiczna dla inwestorów • wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego	• nawet specjalne strefy ekonomiczne w słabo atrakcyjnym regionie nie są dostatecznym magnesem do przyciągania inwestorów • niedostateczny dostęp do usług okołobiznesowych
• oferty terenów inwestycyjnych	• brak planów zagospodarowania przestrzennego

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział VI

Analiza strategiczna w zakresie przekształceń społeczno-ekonomicznych regionu lubelskiego

Andrzej Miszczuk, Henryk Ponikowski, Paweł Prokop

6.1. Mechanizm rozwoju regionalnego

Punktem wyjścia analizy mechanizmu rozwoju regionalnego jest identyfikacja zasobności regionów w czynniki wzrostu, wymienione po raz pierwszy już w 1776 roku przez A. Smith'a, a wykorzystywane w poszerzonej wersji we współczesnych podręcznikach polityki regionalnej¹, tj.:

- ziemię – traktowaną obecnie jako środowisko przyrodnicze ze wszystkimi jego walorami,
- pracę – zarówno w aspekcie ilościowych, jak i – obecnie zdecydowanie ważniejszym – jakościowym,
- kapitał – ujmowany zarówno w formie rzeczowej jak i finansowej.

Listę tych czynników można jeszcze bardziej uszczegóławiać, wzbogacając ją dodatkowo o elementy popytowe, pomijane przez A. Smith'a. Wówczas czynnikami rozwoju regionalnego staną się między innymi²:

- potrzeby społeczności regionalnych i lokalnych,
- zasoby pracy,
- zainwestowanie infrastrukturalne,
- istniejący potencjał gospodarczy,
- rynek lokalny i rynki zewnętrzne,

1 Por. m.in.: B. Winiarski, *Polityka regionalna*, PWE, Warszawa 1976, B. Winiarski, L. Patrzalek (red.), *Programowanie rozwoju lokalnego i regionalnego*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1994, T. Kudłacz, *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.

2 J.J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań 1997, s. 73-122.

- kapitał finansowy, zwłaszcza inwestycyjny,
- poziom nauki, techniki i kultury,
- nowoczesne technologie wytwarzania,
- tereny inwestycyjne i korzyści lokalizacji,
- stosunki międzynarodowe i współpraca bilateralna.

W analizie czynników rozwoju regionalnego używane jest także pojęcie regionalnego potencjału rozwoju¹, obejmującego:

- potencjał geograficzny,
- potencjał społeczno-demograficzny,
- potencjał ekonomiczny.

Tradycyjne rozumienie kapitału ograniczone do zasobów rzeczowych (środków trwałych) i finansowych nie oddaje w pełni współczesnego rozumienia tego pojęcia. Pojawiły się bowiem nowe kategorie, między innymi takie, jak kapitał ludzki, społeczny, organizacyjny czy intelektualny. Jedną z koncepcji, która nadaje pojęciu *kapitał* aspekt wielowymiarowy jest model czterech kapitałów autorstwa P. Ekinsa², z powodzeniem wykorzystywany do ewaluacji wpływu środków finansowych, pochodzących z Unii Europejskiej na rozwój zrównoważony wybranych regionów³. Model ten jest także stosowany przez polskich badaczy⁴. Wyróżnia się w nim⁵:

- kapitał ekonomiczny (gospodarczy), który obejmuje wytworzone przez człowieka zasoby środków służących do wytwarzania innych dóbr i usług (maszyny, narzędzia, budynki, infrastruktura), jego najpopularniejszą miarą jest PKB *per capita*,
- kapitał naturalny (ekologiczny, środowiskowy), który zawiera w sobie zasoby naturalne związane bezpośrednio i pośrednio z dobrobytem społecznym, obejmuje ekosystemy i ich bioróżnorodność, dostarczające m.in.:

1 S. Ciok, E. Jakubowicz, *Konkurencyjność Dolnego Śląska*, „Studia nad rozwojem Dolnego Śląska”, z. 5(6), 2000, s. 27-41.

2 P. Ekins., *A four-capital model of wealth creation* [in:] P. Ekins, N. Max-Neef (eds), *Real-life economics: Understanding Wealth Creation*, Routledge, London-New York 1992, p. 147-155 oraz P. Ekins., S. Dresner, K. Dahlstrom, *The four-capital method of sustainable development evaluation*, „European Environment” vol. 18, 2, 2008, p. 63-80.

3 Szerzej na ten temat: www.srdtools.info.

4 Por.: G. Gorzelak, A. Płoszaj, M. Smętkowski, *Ocena strategii rozwoju regionu – wykorzystanie modelu czterech kapitałów na przykładzie województwa lubuskiego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 3(25), 2006, s. 67-82, A. Płoszaj, „Cztery kapitały” w strategiach lokalnych [w:] G. Gorzelak (red.) *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUOREG-u*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007, s. 288-310.

5 *The Thematic Evaluation on the Contribution of the Structural Funds to Sustainable Development*, Vol. 2: Concepts and Methods. Final Report to the European Commission DG Regio, GHK, December 2002, <http://www.srdtools.info>.

wody, energii, surowców mineralnych, drewna, powietrza; mierzony może być: emisją dwutlenku węgla, jakością powietrza, wód, stopniem bioróżnorodności, strukturą użytkowania gruntów, skażeniem gleb itp.,

- kapitał ludzki, który odnosi się głównie do zdrowia, dobrobytu i potencjału produkcyjnego poszczególnych osób, zawiera w sobie m. in.: zdrowie fizyczne i psychiczne, wykształcenie, motywację, umiejętności, określa w aspekcie ilościowym i jakościowym zasoby pracy, najczęściej jest mierzony: stopą zatrudnienia (w tym zatrudnienia kobiet), stopą bezrobocia (z uwzględnieniem kobiet i ludzi młodych), strukturą wykształcenia i umiejętności zawodowych osób pracujących (i bezrobotnych),
- kapitał społeczny, podobnie jak kapitał ludzki związany jest z dobrobytem społecznym, ale raczej na poziomie społeczności, a nie poszczególnych osób, zawiera w sobie system powiązań społecznych, wspierających wydajne, spójne społeczeństwo, ułatwia społeczne i intelektualne relacje między jego członkami, odnosi się do tych zasobów zaufania społecznego, norm i relacji, z których ludzie mogą korzystać by rozwiązywać wspólne problemy i tworzyć spójność społeczną; jego przejawem są: organizacje obywatelskie, stowarzyszenia sąsiedzkie, spółdzielnie, a także struktury polityczne i prawne, sprzyjające politycznej stabilności, demokracji, wydajnemu zarządzaniu i sprawiedliwości społecznej, jego miarami mogą być: liczba organizacji pozarządowych, spółdzielni, porozumień publiczno-prywatnych, nierówności płci w zakresie pracy, płacy, bezrobocia, obszary posiadające szczególne potrzeby rozwojowe, odpływ migracyjny młodych ludzi, przestępczość, w tym nieletnich itp.

Model czterech kapitałów jest efektem systemowego podejścia do problematyki rozwoju regionalnego. Ukazuje sprzężenie występujące pomiędzy poszczególnymi kapitałami, przyjmujące formę relacji substytucji i/lub komplementarności, a ponadto ułatwia identyfikację sprzeczności rozwojowych wynikających z nieadekwatności zasobów poszczególnych typów kapitałów. Z badań Banku Światowego wynika, że 20% światowego bogactwa przypada na kapitał naturalny, 16% – na kapitał ekonomiczny, a pozostałe 64% na – kapitał ludzki i społeczny łącznie¹. Wynika stąd oczywisty wniosek, że wpływ kapitału ludzkiego i społecznego w tworzenie dobrobytu społecznego jest zdecydowanie najważniejszy. Wniosek ten jest także aktualny na poziomie regionalnym.

1 G. Gorzelak, M. Smętkowski, A. Płoszaj, op.cit., s. 68.

6.2. Województwo lubelskie – analiza czterech kapitałów

Województwo lubelskie, zajmujące powierzchnię 25 114 km² i zamieszkałe przez 2 163,4 tys. osób (2008), co stanowi 8,0% powierzchni Polski i 0,6% terytorium UE, oraz skupia 5,7% ludności kraju oraz 0,4% ludności całej przestrzeni unijnej, od 1 maja 2004 do 31 grudnia 2006 było najsłabiej rozwiniętym regionem Unii Europejskiej. Po akcesji Bułgarii i Rumunii zajmuje 13 miejsce od końca, z PKB *per capita* wynoszącym 68,0% średniej krajowej i 35,0% średniej UE-27.

Niska wartość PKB *per capita* spowodowana jest dość przestarzałą strukturą gospodarczą, z relatywnie dużym znaczeniem rolnictwa, które jest działem o niskiej wartości dodanej. Inną przyczyną peryferyjności gospodarczej regionu lubelskiego jest jego peryferyjne położenie.

Niezależnie od współcześnie obserwowanego przewartościowania znaczenia poszczególnych czynników atrakcyjności lokalizacyjnej działalności gospodarczej, wzrostu roli tzw. czynników miękkich (polityka władz lokalnych, klimat przedsiębiorczości itp.), rozwoju Internetu czy e-gospodarki, rola dostępności komunikacyjnej pozostaje niezmienna, a wręcz w warunkach globalizacji i związanego z nią wzrostu ruchliwości społeczeństw – jeszcze bardziej zyskuje na znaczeniu. Obserwujemy wyraźną polaryzację miast ze względu na ich dostępność komunikacyjną. Rozwijają się te, do których łatwo jest się dostać, popadają z kolei w stagnację te, do których przemieszczanie się jest zbyt uciążliwe. Przykładem pierwszych z nich są metropolie, które¹:

- przyjmują – pochodzące z zagranicy – zasoby pracy, kapitału, towarów i usług, ale jednocześnie stają się ich eksporterem,
- są siedzibami instytucji reprezentujących struktury zarządzania międzynarodowych korporacji gospodarczych, a także miejscem lokalizacji instytucji finansowo-bankowych o znaczeniu międzynarodowym,
- mają wysoką dostępność komunikacyjną (szybkość i regularność połączeń) tak w kraju jak i z zagranicy (autostrady, szybka kolej, międzynarodowe lotnisko), są miejscem lokalizacji najwyższego standardu placówek naukowych, technicznych i kulturalnych,
- mają rozwinięty sektor usług, przystosowany do obsługi klientów zagranicznych,
- posiadają na swoim obszarze środki masowego przekazu o znaczeniu międzynarodowym,
- są miejscem organizacji różnego typu spotkań międzynarodowych (kongresów, wystaw, festiwali itp.),

1 B. Jałowiecki, *Metropolie*, WSiFiZ, Białystok 1999, s. 32.

- są miejscem lokalizacji instytucji krajowych i regionalnych, mających markę międzynarodową,
- prowadzą aktywny marketing zarówno krajowy jak i zagraniczny,
- wykazują przewagę powiązań społeczno-gospodarczych i kulturalnych z innymi metropoliami i dużymi miastami nad powiązaniem z własnym regionem.

Nie może być metropolią miasto trudno dostępne komunikacyjnie. Jego dostępność to nie tylko ułatwienie w przemieszczaniu się dla obecnych mieszkańców, ale impuls przyciągający nowych mieszkańców – ludzi kreatywnych, którzy przyczyniają się do powstania różnych funkcji metropolitalnych. Podniesienie dostępności komunikacyjnej nie tylko nie przyspieszy procesów emigracji, ale wręcz może zatrzymać tych dla których dojazdy do centrów rozwoju stawały się zbyt uciążliwe i rozważali migrację definitywną.

Województwo lubelskie, jak też cała Polska wschodnia, jest niewątpliwie obszarem peryferyjnym w sensie przestrzennym zarówno wobec centrów rozwojowych Polski, Europy jak i świata. Decyduje o tym jej niska dostępność komunikacyjna oraz położenie przynajmniej części tego obszaru poza głównymi szlakami komunikacyjnymi. Sytuację pogarsza dodatkowo charakter przygranicznego regionu lubelskiego. Granica polsko-sowiecka przez 45 powojennych lat pełniła funkcję granicy zamkniętej, cechującej się bardzo niską przepuszczalnością zarówno w sensie fizyczno-technicznym jak i polityczno-prawnym. Po 1990 roku nastąpiło obniżenie granicznej bariery przestrzennej, jednak impulsy rozwojowe związane z położeniem w sąsiedztwie Białorusi czy Ukrainy były słabe i ograniczały się do zaspokojenia prostego popytu na wybrane towary w obu krajach. Niski poziom rozwoju Ukrainy i Białorusi, płytkość ich rynków, mała innowacyjność gospodarek, nie w pełni regulowanych rynkowo, przy braku reform demokratycznych spowodowały, że przejściowe ożywienie handlu przygranicznego zanotowane w latach 90-tych XX wieku, przyczyniło się jedynie do petryfikacji przestarzałej struktury gospodarczej województwa lubelskiego. Od 2004, a jeszcze bardziej od 2007 roku nastąpiło ponowne podniesienie bariery granicznej, w związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej, a następnie do strefy Schengen. Szersze otwarcie wschodniej Polski na wschód jest uwarunkowane przede wszystkim geopolitycznie, co przy występujących obecnie na Białorusi i Ukrainie tendencjach integracyjnych z Rosją, nie nastąpi w perspektywie najbliższych 15-20 lat. Zatem szansę rozwojową należy upatrywać w zacieśnianiu relacji z centrami sąsiadującymi z zachodu.

Lublin trudno nazwać – bardzo nawet poszerzając znaczenie tej kategorii – metropolią. Natomiast – mając także pewne zastrzeżenie – można to uczynić

w stosunku do Warszawy i Krakowa¹, które już odgrywają, ale mogą w jeszcze większym stopniu odegrać rolę „lokomotyw rozwoju” wobec regionu lubelskiego. By tak się stało konieczna jest radykalna poprawa dostępności komunikacyjnej i wykorzystania sąsiedztwa tych dwóch największych polskich miast.

Warszawa ze względu na: stołeczny charakter, dobrą dostępność komunikacyjną, wysoki potencjał społeczno-demograficzny, ekonomiczny i technologiczny, będzie się dynamicznie rozwijać w sposób w dużym stopniu autonomiczny, niezależny od aktywności jej władz. Stanowi ona obecnie także w pewnym sensie zagrożenie dla Lublina, gdyż „wysysa” najbardziej aktywnych mieszkańców tego miasta. Sytuacja ta może jednak ulec zmianie wraz z przełamaniem syndromu miasta „odciętego od świata”. Najlepszym tego sposobem jest wykorzystanie połączenia kolejowego z Warszawą. Transport kolejowy przeżywa w Europie wyraźny renesans, czego wyrazem jest budowa szybkich kolei. Skrócenie czasu dojazdu pociągiem z Lublina czy Białegostoku do Warszawy z 2,5 do 1 – 1,5 godziny spowoduje, że miasta te znajdą się w strefie bezpośredniego oddziaływania stolicy, jako że porównywalnego czasu wielu mieszkańców Warszawy potrzebuje by przemieścić się ze swojego miejsca zamieszkania do miejsca pracy. W tej sytuacji atrakcyjność Lublina wzrosłaby dla tych, którzy chcą pracować w Warszawie, a mieszkać w Lublinie. W Lublinie, w porównaniu z Warszawą, ceny nieruchomości (zarówno terenów inwestycyjnych jak i mieszkań) są co najmniej o 50% niższe. Nie stanowiłoby problemu także przenoszenie firm, a zwłaszcza ich siedzib z Warszawy do Lublina, bo o tym decydowałby rachunek ekonomiczny, a nie presja polityczna. Podobne korzyści wystąpiłyby w relacjach z Krakowem, zwłaszcza południowej części województwa, czyli Zamojszczyzny.

Ważnym walorem województwa lubelskiego jest kapitał naturalny. O jego bogactwie świadczy istnienie dwóch, unikalnych w skali europejskiej, parków naro-

1 Zdaniami B. Jałowieckiego Warszawę i Kraków można zaliczyć do metropolii regionalnych o przewadze funkcji krajowych, funkcjach międzynarodowych wyspecjalizowanych lub średnio i słabo rozwiniętych usługach metropolitalne, o średniej bądź miernej dostępności komunikacyjnej. Zgodnie z typologią ESPON: Warszawa stanowi potencjalny metropolitalny obszar wzrostu, a Kraków – słaby metropolitalny obszar wzrostu. Z kolei J.J. Parysek uznał za metropolię subkontynentalną: Warszawę, a za krajową: Kraków. Natomiast w *Zaktualizowanej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* wyróżnionych zostało 9 obszarów metropolitalnych, z których jeden (warszawski) jest dobrze wykształcony, a pozostałych 8, w tym krakowski – słabiej. Por. B. Jałowiecki, op.cit., s. 45, ESPON in Progress. Preliminary results by autumn 2003, p. 22, J.J. Parysek, *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne* [w:] I. Jażdżewska (red.) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, UŁ, Łódź 2003, s. 30-37, *Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa, październik 2005.

dowych (Poleskiego i Roztoczańskiego), licznych rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych czy też obszarów chronionego krajobrazu, które łącznie zajmują 22,7% powierzchni województwa.

Należy podkreślić, że układ jednostek fizjograficznych województwa lubelskiego ma charakter transgraniczny, układający się w dwie strefy, tj.:

- niziną – północną, obejmującą: Polesie Lubelskie, którego naturalnym przedłużeniem po stronie białoruskiej i ukraińskiej jest Polesie Pińskie i Wołyńskie, charakteryzującą się dobrze rozwiniętą siecią rzeczną, występowaniem ok. 100 jezior, licznych lasów, torfowisk i bagien, stanowiących ostoję rzadkich gatunków zwierząt, w tym ptactwa wodnego i błotnego, a także reliktowych gatunków roślin torfowiskowych, oraz stosunkowo słabych gleb,
- wyżyną, na którą składają się wyżyny: Lubelsko-Lwowska z Roztoczem oraz Wołyńsko-Podolska, charakteryzująca się niższym zalesieniem, rzadziej rozwiniętą siecią rzeczną, występowaniem obszarów deficytów wody, dobrymi i bardzo dobrymi glebami oraz – zwłaszcza na Roztoczu – reliktowymi gatunkami zwierząt i roślin.

Na najcenniejszych przyrodniczo obszarach województwa lubelskiego G. Rąkowski zaproponował utworzenie trzech, będących terenem ścisłej współpracy administracji publicznej lokalnej i regionalnej oraz służb ochrony środowiska z Polski, Białorusi i Ukrainy, transgranicznych obszarów chronionych (TOCh), tj.: *Przełom Bugu, Polesie Zachodnie i Roztocze*¹. Są one spójne przyrodniczo i kulturowo, a także atrakcyjne pod tym względem w skali europejskiej oraz mogłyby być wspólnie zagospodarowane i użytkowane dla celów turystycznych. Ich powstanie byłoby niewątpliwie przejawem ładu przyrodniczego na zewnętrznym pograniczu Unii Europejskiej. Koncepcję TOCh przedstawia ryc. 6.1.

TOCh *Przełom Bugu* obejmuje ok. 80-kilometrowy odcinek rzeki Bug, częściowo na granicy z Białorusią oraz z graniczącymi na północy z województwem lubelskim województwami podlaskim i mazowieckim. Jego atutem jest dolina nieuregulowanej rzeki, niezwykle malownicza o bardzo atrakcyjnej przyrodniczo i bogatej szacie roślinnej i zwierzęcej, zwłaszcza ptactwa wodnego i błotnego oraz cennych walorach kulturowych.

1 G. Rąkowski, *Transgraniczne obszary chronione na wschodnim pograniczu Polski. Zarys koncepcji*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2000, s. 97-140.

Źródło: G. Rąkowski, *Transgraniczne obszary chronione na wschodnim pograniczu Polski. Zarys koncepcji*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2000.

Ryc. 6.1. Projektowane transgraniczne obszary chronione (TOCH) – na wschodniej granicy Polski.

Z kolei TOCh *Polesie Zachodnie* położony jest na pograniczu polsko-ukraińskim. Charakteryzuje się ogromną różnorodnością przyrodniczą i krajobrazową. Występują tu liczne jeziora (łącznie ponad 100 jezior na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim po stronie polskiej i Szackim po stronie ukraińskiej), torfowiska z rzadkimi gatunkami roślin i zwierząt, malownicza dolina Bugu z licznymi zakolami i meandrami stwarzająca doskonałe warunki dla bytowania licznych gatunków ptaków. Całe Polesie Zachodnie jest terenem mocno zalesionym (lasy zajmują ponad 40% całego obszaru).

Natomiast TOCh *Roztocze* leży na pograniczu z Ukrainą, a po polskiej stronie częściowo także w województwie podkarpackim. Jest to rejon atrakcyjny zarówno pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, jak też kulturowym. Krajobraz Roztocza Zachodniego tworzą pofałdowane pola poprzecinane wąwozami oraz malownicza dolina Wieprza. Roztocze Środkowe jest porośnięte lasami jodłowo-bukowymi. Słabo zaludnione Roztocze Południowe, porośnięte w większości lasami, nazywane jest „małymi Bieszczadami”. Obecność dużych kompleksów leśnych sprzyja występowaniu zwierzyny (jelenie, łosie, wilki, żbiki, liczne gatunki ptaków). Rejon Roztocza jest bogaty w zabytki, w tym najwyższej europejskiej klasy (Zamość po stronie polskiej oraz Lwów i Żółkiew na Ukrainie). Dużą grupę stanowią zabytki sakralne, w szczególności wyjątkowo cenne drewniane cerkwie oraz zespoły kościelne i klasztorne.

Ważnym elementem systemu ekologicznego województwa lubelskiego, mającym znaczenie integracyjne na zewnętrznym pograniczu UE jest dolina rzeki Bug, wypływającej z okolic Lwowa i stanowiącej rzekę graniczną nie tylko między Polską a Ukrainą, ale także między Polską a Białorusią. Dolina ta powinna utrzymać status europejskiego korytarza ekologicznego. Konieczna jest też współpraca transgraniczna do podjęcia wspólnych działań dla oczyszczenia rzeki Bug oraz przywrócenia jej funkcji żeglowno-turystycznych. Całkowita powierzchnia zlewni Bugu wynosi 39,4 tys. km², z czego na obszarze Polski znajduje się 19,4 km², na obszarze Ukrainy znajduje się 10,8 tys. km², a na obszarze Białorusi 9,2 tys. km².

Warto podkreślić, że środowisko przyrodnicze województwa lubelskiego jest w małym stopniu zanieczyszczone, zwłaszcza w zakresie zanieczyszczeń pyłowych i gazowych. Pewnym wyjątkiem jest zanieczyszczenie granicznej rzeki Bug, zwłaszcza w jej środkowym biegu, co jest następstwem braku oczyszczania biologicznego ścieków z Brześcia, stolicy białoruskiego obwodu, graniczącego z Polską. Zanieczyszczona, głównie przez ośrodki położone w górnym biegu, jest także rzeka Wisła, stanowiąca zachodnią granicę województwa lubelskiego.

W zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej istotne jest występowanie luki infrastrukturalnej dotyczącej sieci kanalizacyjnej w stosunku do sieci wodociągowej. Problem ten w szczególności dotyczy obszarów wiejskich.

Analiza kapitału ludzkiego, pozwala na stwierdzenie, że województwo lubelskie należy do regionów depopulacyjnych. Wyludnianie jest jednym z najbardziej widocznych przejawów peryferyjności przestrzennej i ekonomicznej regionu lubelskiego. Spadek liczby ludności wyniósł w latach 1995-2008 – 3,8%. Prognozowane dalsze zmniejszanie liczby ludności w latach 2008-2035 według GUS ma wynieść – 13,3%. Sytuacja demograficzna województwa lubelskiego będzie pogarszać się nie tylko wobec głównych obszarów rozwojowych Polski, ale także województw jej wschodniej części. W efekcie zmian zaludnienia województwo lubelskie, które w 1995 roku posiadało 2 244,6 tys. mieszkańców (o 139,0 tys. więcej niż województwo podkarpackie), w 2035 roku będzie zamieszkałe przez 1 871,1 tys., tj. o 121,6 tys. osób mniej niż w podkarpackim.

Największe problemy demograficzne w zakresie migracji, przyrostu naturalnego, przekształcania struktur demograficznych i społeczno-ekonomicznych, koncentrują się we wschodniej części województwa, która jest wewnętrznym obszarem problemowym regionu lubelskiego¹. Lepsza sytuacja występuje wokół największych miast Lubelszczyzny, tj. Lublina, Chełma, Zamościa i Białej Podlaskiej, co jest następstwem suburbanizacji terenów podmiejskich.

Zmniejszanie się liczby ludności na skutek odpływu migracyjnego jest skorelowane z ubytkami naturalnymi i pogarszaniem się struktury wiekowej ludności pozostającej, ponieważ migracje mają charakter selektywny i dotyczą głównie ludności młodszej i bardziej wykształconej. Co także negatywnie wpływa na przedsiębiorczość, innowacyjność i aktywność społeczną osób pozostających w województwie lubelskim.

Specyficzną kategorią osób, które podejmują migracje związane ze studiami są absolwenci szkół średnich, którzy z kolei po studiach mogą także podejmować migracje związane z poszukiwaniem pracy. Lublin jako największy ośrodek akademicki Polski wschodniej przyjmuje młodzież głównie z terenu województwa, natomiast relatywnie mało absolwentów studiów wyższych pozostaje po studiach w Lublinie, a stosunkowo duży jest z kolei udział absolwentów uczelni lubelskich, którzy pod studiach zamieszkują w Warszawie. Pewnym wyjątkiem w tym zakresie jest Uniwersytet Medyczny, który ma ofertę kształcenia na płatnych studiach w języku angielskim, z których korzystają m.in. studenci z USA, Tajwanu i Norwegii w łącznej liczbie ok. 500 osób.

Odpływ migracyjny ludności, w tym dobrze wykształconej młodzieży, brak spektakularnych sukcesów gospodarczych, powodują, że społeczność zamieszku-

1 Szerzej na ten temat por.: J. Bański, J. Dobrowolski, M. Flaga, W. Janicki, M. Wesołowska, *Wpływ granicy państwowej na kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa lubelskiego*, „Studia Obszarów Wiejskich” t. XXI, 2010.

jąca województwo lubelskie – jak już wcześniej wspomniano – wykazuje duży poziom frustracji, co negatywnie wpływa na kształtowanie się poziomu kapitału społecznego w regionie.

Niekorzystne uwarunkowania demograficzne oraz powiązane z nimi niesatysfakcjonujące tempo oraz charakter rozwoju gospodarczego wpływają na komfort psychiczny mieszkańców. Tezę tę w odniesieniu do województwa lubelskiego potwierdzają wyniki badań, przeprowadzonych przez J.T. Hryniewicza (tabela 6.1.).

Tab. 6.1. *Zmienne syntetyczne poczucia szczęścia i udanego życia oraz braku objawów depresji psychicznej i braku symptomów psychosomatycznych dla województw Polski (%)*

województwa	Średnie wartości osiągnięte na skalach szczęśliwego i udanego życia	województwa	Średnie wartości osiągnięte na skalach braku objawów depresji psychicznej	województwa	Średnie wartości osiągnięte na skalach braku symptomów psychosomatycznych
warmińsko-mazurskie	47,86	lubelskie	49,43	lubelskie	62,28
lubelskie	48,02	świętokrzyskie	52,66	podkarpackie	64,54
podlaskie	48,15	łódzkie	54,54	łódzkie	65,40
lubuskie	48,30	podlaskie	55,93	lubuskie	66,24
podkarpackie	50,34	podkarpackie	55,94	dolnośląskie	66,25
łódzkie	50,64	lubuskie	56,16	opolskie	66,96
dolnośląskie	51,61	dolnośląskie	56,35	mazowieckie	67,17
świętokrzyskie	52,38	mazowieckie	56,52	podlaskie	67,89
kujawsko-pomorskie	52,78	małopolskie	56,53	małopolskie	67,98
śląskie	52,84	opolskie	57,10	kujawsko-pomorskie	68,91
mazowieckie	53,30	śląskie	58,15	świętokrzyskie	69,96
małopolskie	54,11	warmińsko-mazurskie	59,31	pomorskie	70,35
opolskie	55,33	kujawsko-pomorskie	59,81	warmińsko-mazurskie	71,29
pomorskie	55,58	pomorskie	60,40	śląskie	71,47
wielkopolskie	58,65	wielkopolskie	60,51	wielkopolskie	71,56
zachodnio-pomorskie	58,65	zachodnio-pomorskie	64,51	zachodnio-pomorskie	71,43

Źródło: J.T. Hryniewicz, *Dyskomfort i komfort psychiczny w Europie i w Polsce. Czy stan psychiczny wiąże się z rozwojem gospodarczym?* [w:] *Człowiek – miasto – region. Związki i interakcje*, G. Gorzelak, M.S. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir (red.) Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 423.

Z przeprowadzonych badań wynika, że największy dyskomfort psychiczny w Polsce odczuwają mieszkańcy województwa lubelskiego i innych województw wschodniego pogranicza naszego kraju. Zdecydowanie lepiej jest w zachodniej części Polski. Warto przy tym podkreślić, że generalnie społeczności nowych krajów członkowskich UE są w zdecydowanie gorszej kondycji psychicznej niż społeczeństwa „starej 15-tki”.

Analiza czterech kapitałów województwa lubelskiego pozwala na wyciągnięcie wniosku, że jedynie kapitał ekologiczny reprezentuje relatywnie dużą wartość. Nie można tego powiedzieć o kapitale ekonomicznym. W przypadku kapitału ludzkiego mamy do czynienia z konsekwencjami procesu wyludniania, czego przejawem jest także relatywnie niski kapitał społeczny.

6.3. Analiza strategiczna regionu lubelskiego w perspektywie EURO 2012

Analiza SWOT jest najpopularniejszą metodą analizy strategicznej (tabela 6.2.). Jej nazwa wywodzi się od pierwszych liter angielskich słów: *strengths* (silne strony), *weaknesses* (słabości), *opportunities* (szanse) i *threats* (zagrożenia), a istota sprowadza się do określenia słabych i silnych stron organizacji oraz szans i zagrożeń tkwiących w jej otoczeniu¹.

Tab. 6.2. *Istota analizy SWOT*

Stan obecny	<i>Pozytywy</i>	<i>Negatywy</i>
<i>Region</i>	Siły	Słabości
<i>Otoczenie</i>	Szanse	Zagrożenia
Przyszłość	<i>Pozytywy</i>	<i>Negatywy</i>
<i>Region</i>	Siły	Słabości
<i>Otoczenie</i>	Szanse	Zagrożenia

Źródło: opracowanie własne.

1 K. Obłój, M. Trybuchowski, *Zarządzanie strategiczne* [w:] A.K. Koźmiński, W. Piotrowski (red.), *Zarządzanie. Teoria i Praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 175-177.

Każdy region posiada zarówno silne jak i słabe strony. Silnymi stronami są zasoby (ludzkie, materialne i niematerialne) oraz aspekty funkcjonowania, które pozytywnie wyróżniają ją w otoczeniu. Z kolei słabe strony to brak określonych zasobów, względnie te aspekty funkcjonowania, które ograniczają jej możliwości rozwojowe, przy czym wykazują one tendencje do powtarzania się i nasilania.

Dokonując identyfikacji słabych i mocnych stron regionu oraz szans i zagrożeń, tkwiących w jego otoczeniu, dobrze jest dokonać ich waloryzacji, przykładowo poprzez przyznawanie ocen punktowych lub opisowych, co pozwoli nam na dokonanie stosowanej hierarchizacji.

Analizując silne i słabe strony warto zwrócić uwagę na trzy kwestie. Po pierwsze, nie należy ograniczać się do istniejących obecnie sił i słabości, ale także dokonać identyfikacji i oceny sił oraz słabości potencjalnych, tj. mogących wystąpić w okresie perspektywicznym. Po drugie, należy pamiętać, że zarówno słabe jak i mocne strony mają charakter względny, zależny od sytuacji innych aktorów otoczenia danej jednostki przestrzennej. Zatem przedmiotem analizy strategicznej powinny być tylko te siły i słabości, których istnienie potwierdza porównanie z siłami i słabościami otoczenia konkurencyjnego¹. Po trzecie, względność słabych i mocnych stron zależy także od tego, z perspektywy jakich pól działań strategicznych je oceniamy.

Przechodząc do badania otoczenia, należy je bliżej określić. W analizie przedsiębiorstw wyróżnia się z reguły otoczenie: konkurencyjne i makrootoczenie², natomiast z punktu widzenia regionu – otoczenie: terytorialne, globalne³:

Otoczenie terytorialne obejmuje:

- sąsiednie regiony, z którymi relacje mogą opierać się na zasadach:
 - komplementarnych,
 - konkurencyjnych;
- inne konkurencyjne regiony,
- otoczenie krajowe.

Natomiast otoczenie globalne (będące odpowiednikiem makrootoczenia dla podmiotów gospodarczych) jest to zespół warunków funkcjonowania regionu, wynikający z tego, że działa on w kraju o określonym systemie politycznym, prawnym, ekonomicznym i społecznym. Cechą charakterystyczną tego otoczenia jest brak możliwości jego zmian przez region.

1 A. Klasik, *Studia prospektywne i analiza strategiczna* [w:] A. Klasik (red.), *Planowanie strategiczne*, PWE, Warszawa 1993, s. 105.

2 G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2002, s. 33-48.

3 M. Ziółkowski: *Planowanie strategiczne rozwoju gminy*, SGH, Warszawa 1995 (maszynopis powielony), s. 20-22.

Na otoczenie globalne składają się m.in.:

- otoczenie polityczno-prawne, determinowane przez istniejący system polityczny oraz podstawy prawne funkcjonowania państwa, a także wynikający z nich zakres decentralizacji i deregulacji;
- otoczenie makroekonomiczne, opisane wskaźnikami wzrostu gospodarczego kraju, inflacji, wahaniami kursów walut;
- otoczenie społeczno-demograficzne, związane ze zmianami w liczbie ludności oraz stylu i warunków jej życia;
- otoczenie techniczno-technologiczne, związane z postępem technicznym i zróżnicowanymi możliwościami wdrażania jego efektów,;
- otoczenie międzynarodowe, związane z tworzeniem się ponadnarodowych ugrupowań integracyjnych.

Podobnie jak w przypadku sił i słabości, tak i przy analizie szans i zagrożeń może okazać się przydatne dokonanie ich waloryzacji opisowej lub punktowej i w efekcie dokonanie ich hierarchizacji.

Łączna analiza sił i słabości oraz szans i zagrożeń powinna pozwolić znaleźć odpowiedzi na następujące pytania¹:

- 1) Czy zagrożenia osłabiają siły?
- 2) Czy szanse spotęgują siły?
- 3) Czy zagrożenia spotęgują siły?
- 4) Czy szanse pozwalają przezwyciężyć słabości?
- 5) Czy siły pozwalają wykorzystać rodzące się szanse?
- 6) Czy słabości nie pozwalają wykorzystać szans?
- 7) Czy siły pozwalają dać odpór zagrożeniom?
- 8) Czy słabości wzmocnią niekorzystne oddziaływanie zagrożeń?

Przechodząc do analizy strategicznej województwa lubelskiego należy podkreślić, że organizowanie przez Polskę i Ukrainę Mistrzostw Europy w piłce nożnej Euro 2012 jest szansą tkwiącą w otoczeniu terytorialnym Lubelszczyzny, wynikającym z jej położenia przygranicznego. Przez województwo lubelskie będą najkrótsze pod względem długości szlaki kolejowe łączące Gdańsk, Poznań, Warszawę zarówno z Kijowem jak i Lwowem, a więc miastami, w których będą rozgrywane mecze. Jest to niewątpliwie atut, ale w dużym stopniu potencjalny, gdyż słabością regionu jest niska jakość infrastruktury transportowej. Do roku 2012 nie zostanie przeprowadzona modernizacja linii kolejowej od Warszawy do Lublina i dalej do przejścia granicznego Dorohusk-Jagodzin (kierunek kijowski) i Werchrata-Rawa Ruska (kierunek lwowski). Obecnie na trasie Warszawa-Kijów jeździ jeden pociąg na dobę, a podróż zajmuje blisko 17 godzin. Z kolei w przy-

¹ A.Klasik: op.cit., s. 109.

padku relacji Warszawa-Lwów nie ma bezpośredniego połączenia kolejowego (takie, po jednym w ciągu doby, posiadają tylko: Wrocław i Kraków). Podróż z Warszawy z przesiadką w Krakowie zabiera ok. 10 godzin.

W przypadku imprez masowych transport kolejowy jest najbardziej wydajną formą przemieszczania się, jednak musi być on konkurencyjny w porównaniu z innymi środkami lokomocji. W sytuacji długich czasów przejazdu bardziej atrakcyjne może okazać się poruszanie transportem samochodowym, jednak i tu mogą pojawić się problemy związane z niewydolnością istniejącego układu drogowego. Żadna z istotnych dla regionu lubelskiego i tranzytu dróg, tj. S-12, S-17, S-19 nie znalazła się w planach budowy dróg ekspresowych do 2012 roku. Poruszanie się zwiększonej liczby pojazdów po istniejących szlakach drogowych wywoła zjawisko kongestii, szczególnie silnie odczuwane przez stolicę województwa lubelskiego, jako że Lublin nie posiada i do roku 2012 nie będzie posiadał obwodnicy.

Kolejną przeszkodą w transzycie kibiców będą przejścia graniczne, które są modernizowane, jednak nierównomiernie (szybciej po stronie polskiej, wolniej – po ukraińskiej), a ponadto ich liczba jest z pewnością niewystarczająca. Jednocześnie, istniejąca po stronie ukraińskiej korupcja skutecznie zahamuje ruch przez przejścia graniczne. Zatem najskuteczniejszym środkiem lokomocji okaże się transport lotniczy. Jeśli do 2012 roku zostanie uruchomiony port lotniczy w Świdniku, może on odegrać rolę pomocniczą wobec lotniska Okęcie.

Jeśli pomimo słabości infrastruktury drogowej kibice będą poruszali się samochodami, mogą zainteresować się walorami turystycznymi województwa lubelskiego, zwłaszcza Roztoczem oraz „trójkątem turystycznym” Kazimierz Dolny – Nałęczów – Puławy. Przyczyni się to z pewnością do zwiększenia dochodów istniejącej tam bazy noclegowo-gastronomicznej. Jednocześnie Puławy – Kazimierz Dolny – Nałęczów, ze względu na posiadany potencjał infrastruktury sportowej (Puławy), turystyczno-wypoczynkowej (Kazimierz Dolny) i odnowy biologicznej (Nałęczów), mogą być bazą pobytową dla jednej z drużyn, występujących w EURO 2012. Sprzyjać temu będzie budowa nowego stadionu w Puławach oraz powiększana oferta Nałęczowa i Kazimierza Dolnego.

Młodych ludzi z Ukrainy mogą zainteresować oferty studiów w uczelniach lubelskich, zwłaszcza w Europejskim Uniwersytecie Polsko-Ukraińskim, leżących na obszarze Unii Europejskiej. Najprawdopodobniej campus Uniwersytetu Polsko-Ukraińskiego zostanie ulokowany w Nałęczowie.

Analiza wpływu dużych imprez sportowych na rozwój społeczno-ekonomiczny poszczególnych krajów i regionów pokazuje, że relacja ta ma charakter złożony¹.

1 M.W. Kozak, *Wielkie imprezy sportowe: korzyści czy strata?*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 1(39), 2010, s. 48-68.

Może być impulsem do podjęcia szeroko zakrojonych działań modernizacyjno-rozwojowych (podniesienie dostępności komunikacyjnej, rozwój infrastruktury usługowej itp.), które zapewnią regionowi dużą dynamikę rozwojową w przyszłości. Nakłady finansowe na tego typu przedsięwzięcia są większe niż wpływy z jednej imprezy sportowej, ale analizę nakładów i korzyści należy w tym wypadku prowadzić w długim okresie czasu.

Można także dużą imprezę sportową potraktować jako kolejne wykorzystanie już istniejącego dużego potencjału społeczno-ekonomicznego i infrastrukturalnego. Oznacza to relatywnie duże korzyści przy niewielkich nakładach.

I wreszcie, trzecie podejście zastosowane przy organizacji EURO 2012 w Polsce i dotyczące także regionu lubelskiego, polegające na minimalizacji oraz selektywności nakładów na inwestycje rozwojowe, co stawia pod znakiem zapytania osiągnięcie korzyści zarówno doraźnych, jak i długookresowych.

6.4. Strategiczne kierunki rozwoju

Szacuje się, że „(...) Polska potrzebuje 30-35 lat na osiągnięcie siedemdziesięciu pięciu procent poziomu PKB na mieszkańca, notowanego średnio przez gospodarki unijne”¹. Dla województwa lubelskiego perspektywa ta może oznaczać nawet 40-letni horyzont osiągnięcia średniego poziomu rozwoju UE. Być może uwarunkowania zewnętrzne i atuty województwa mogą nieznacznie skorygować tę perspektywę. Zależy to głównie od tempa transformacji gospodarki regionalnej i polityki wspomagającej ten proces. W niniejszym opracowaniu przedstawiono jedynie zarys szans i zagrożeń rozwojowych dla województwa lubelskiego.

W raporcie *Polska 2030*² opracowanym przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, stwierdza się, że po dwudziestu latach transformacji systemowej i pięciu latach obecności Polski w strukturach europejskich nadchodzi czas na realizację modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego. Oznacza to, że w celu likwidacji zapóźnień cywilizacyjnych, obok wspierania biegunów wzrostu, „należy stworzyć warunki dla dyfuzji – tego wszystkiego, co będzie sprzyjało wyrównywaniu szans edukacyjnych, zwiększało dostępność transportową każdego miejsca w kraju, likwidowało groźbę wykluczenia cyfrowego, poprawiało poziom integracji społecznej, budowało solidarność pokoleń, dawało poczucie możliwości urzeczywistnienia własnych aspiracji”.

1 A.F. Bocian, *Perspektywy rozwoju Podlasia*, [w:] *Podlasie regionem przyszłości*, A.F. Bocian (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2009, s. 404.

2 *Polska 2030*, s. 3, <http://w.polska2030.pl/>.

Scenariusz I

Model polaryzacyjno-dyfuzyjny (MPD)

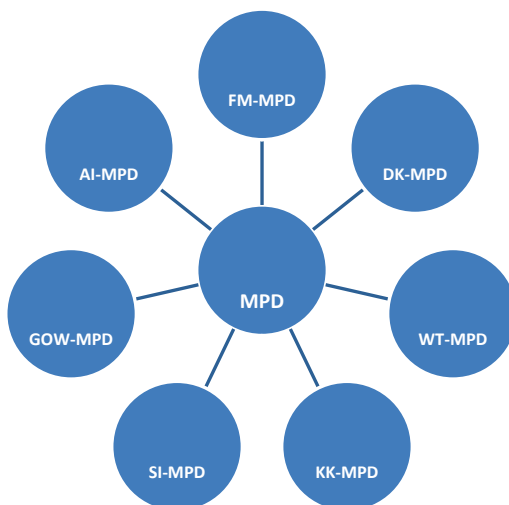
Dla województwa lubelskiego taki model polaryzacyjno-dyfuzyjny (MPD) winien zawierać, jako elementy, najważniejsze z punktu widzenia województwa lokomotywy rozwoju. Wspomaganie rozwoju tych elementów ma dać w efekcie proces dyfuzji rozwoju na cały region. Treść elementów modelu tego scenariusza zawiera tab. 6.3.

Tab. 6.3. *Elementy modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego dla województwa lubelskiego*

Symbol	Treść elementu
DK-MPD	poprawa dostępności komunikacyjnej województwa w kraju jak i w całej przestrzeni europejskiej
AI-MPD	podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu
GOW-MPD	rozwój gospodarki opartej na wiedzy
SI-MPD	rozwój społeczeństwa informacyjnego
FM-MPD	rozwój funkcji metropolitalnych Lublina
KK-MPD	wzrost znaczenia roli kapitału kulturowego (pogranicza Europy)
WT-MPD	rozwój współpracy transgranicznej (na zewnętrznej granicy UE)

Źródło: opracowanie własne

Graficzny obraz modelu przedstawia rys. 6.1.

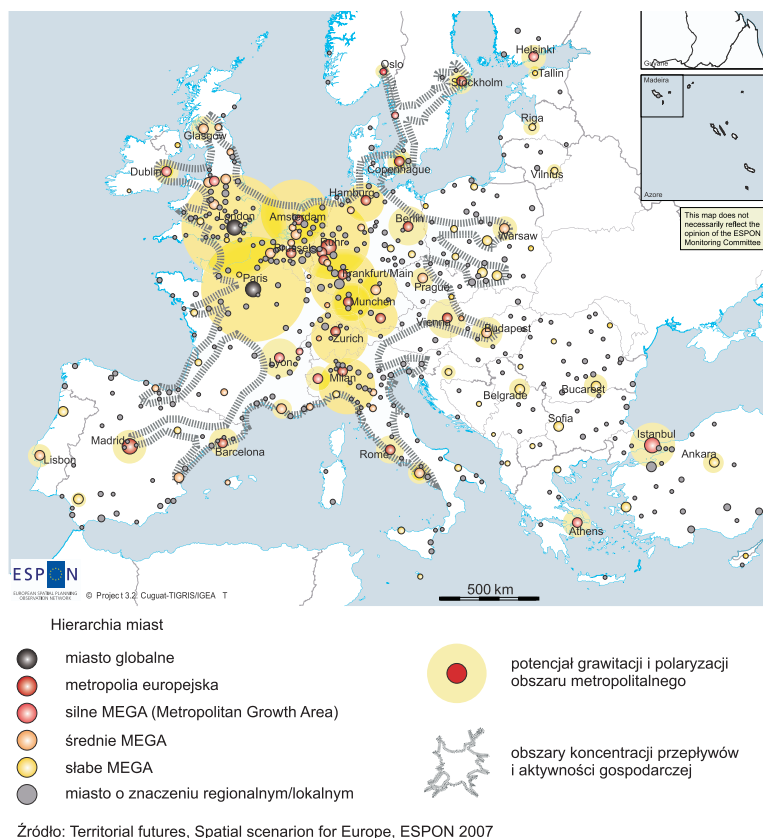
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 6.1. *Model polaryzacyjno-dyfuzyjny (MPD).*

Dla przyszłości województwa lubelskiego jest realizacja następujących działań:

Funkcje metropolitalne Lublina

W układach terytorialnych istotne miejsce przypada metropoliom, które stanowią siłę napędową i rdzeń rozwoju przestrzeni regionalnej. W praktyce okazuje się, że tylko centra zdolne są przyciągać wielkie kapitały, inwestycje czy wykształcone kadry. Należy zauważyć, że Lublin nie spełnia takich funkcji. Charakterystyczne, że współczesne metropolie mogą doskonale funkcjonować bez zaplecza swoich peryferii. Relacje te zastępowane są przez siećową współpracę między metropoliami. W globalnym świecie następuje więc osłabienie relacji centro-peryferyjnych. Kreując funkcje metropolitalne Lublina należy więc jednocześnie wzmacniać potencjał małych i średnich miast i ich relacje z lubelskim obszarem metropolitalnym.

Źródło: Polska 2030, s. 255, <http://w.polska2030.pl/>.

Ryc. 6.2. Struktura przestrzenna i hierarchia miast w Europie w 2030 r. (scenariusz kontynuacji trendu).

Istotne jest, co podkreśla także dokument *Polska 2030*, że w perspektywie najbliższych dwudziestu lat przewagę zyskiwać będą regiony metropolitalne nad regionami peryferyjnymi. Poniższy rysunek wskazuje, że województwo lubelskie, jeśli nie będzie rozwijać funkcji metropolitalnych Lublina, może nadal pozostać na peryferiach rozwojowych Europy.

Dostępność komunikacyjna

Poprawa dostępności komunikacyjnej ściśle wiąże się z realizacją polityki spójności w wymiarze terytorialnym. W tym względzie przyszłość rozwoju województwa lubelskiego wiąże się z rosnącą rolą korytarzy transportowych o znaczeniu europejskim. Istotnym elementem budowy sieci drogowej są autostrady i drogi ekspresowe. Niestety, mimo europejskich korytarzy transportowych przebiegających przez teren województwa, region ten omija sieć autostrad a lokalizuje jedynie jedną potencjalną drogę szybkiego ruchu. Dla przyszłości regionu infrastruktura transportowa stanowi podstawę wielu sieciowych powiązań gospodarczych i społecznych. Dla przyszłości województwa lubelskiego, zwiększenie dostępności komunikacyjnej oznacza lepsze powiązanie z krajowymi i europejskimi centrami rozwoju. Istotne znaczenie ma także rozbudowa infrastruktury przejść granicznych.

Kapitał kulturowy

Podkreśla się, że we współczesnych centrach kluczowe znaczenie ma kapitał ekonomiczny, a często też polityczny. Centra wyznaczają więc stopień uzależnienia ekonomicznego i politycznego dla peryferii. W obszarach peryferyjnych, na zasadzie kompensacji, większą wagę przypisuje się zaś kapitałowi kulturowemu i społecznemu. Kapitały te, stanowią atuty peryferii w stosunku do obszarów centralnych. Spostrzeżenia te wyraża teza, że „(...) w przypadku Polski kapitał kulturowy stanowi kluczowy zasób kompensujący peryferyjny status kraju i jego deficyt kapitału ekonomicznego w stosunku do centrum przy jednoczesnej słabości zasobów kapitału politycznego”¹. Teza ta adekwatna jest też do sytuacji województwa lubelskiego. Kapitał kulturowy może być czynnikiem rozwoju, o ile będzie wykazywał się produktywnością.

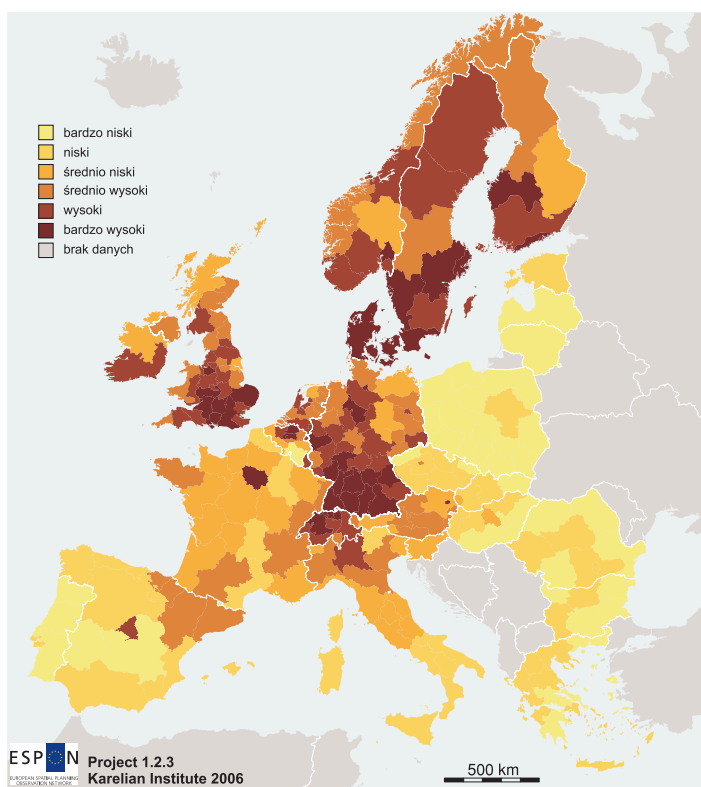
Atrakcyjność inwestycyjna i innowacyjność

We współczesnej gospodarce globalnej mniejsze znaczenie mają klasyczne czynniki rozwoju, ja: baza surowcowa, bliskość rynków zbytu czy zasoby siły roboczej. Liczy się międzynarodowa atrakcyjność inwestycyjna i turystyczna

1 T. Zarycki, *Interdyscyplinarny model stosunków centro-peryferyjnych. Propozycje teoretyczne*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 12(27) 2007, s. 10-11.

regionu. Jednocześnie obserwujemy rosnące zapotrzebowanie na kapitał i pracę. Nasila się więc zjawisko szeroko rozumianej migracji tych czynników produkcji. Proces ten nabiera szczególnego znaczenia w warunkach integracji europejskiej i wynika z zasad funkcjonowania Jednolitego Rynku Unii Europejskiej, czyli swobody przemieszczania się osób, towarów, usług i kapitału.

W *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej*¹ zwraca się uwagę, że szanse przyszłego rozwoju obszaru Polski Wschodniej, w tym także województwa lubelskiego, wiążą się z: zainteresowaniem inwestorów z nowoczesnych branż przyjaznych środowisku, wzrostem zainteresowania turystycznego (krajowego i zagranicznego), tworzeniem międzynarodowych sieci współpracy naukowej, kulturalnej, oświatowej i możliwości finansowania rozwoju z funduszy strukturalnych UE.

Źródło: ESPON

Źródło: Polska 2030 s. 144.

Ryc. 6.3. Stan rozwoju społeczeństwa informacyjnego mierzony Indeksem Społeczeństwa Informacyjnego.

2 *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, grudzień 2008, s. 41, http://www.mrr.gov.pl/polityka_regionalna/SRPW_2020/Strony/SRs-gPW%202020.aspx.

Zagrożeniem przyszłości województwa lubelskiego – ze względu na peryferyjne położenie – są ograniczone możliwości przyciągania kapitału wspierającego innowacyjność rozwoju. Wynika to z faktu, że we współczesnej gospodarce światowej charakterystyczny jest „(...) podział na dwa segmenty: „innowacyjny” („wysoki”) i „odtwórczy („niski”). Jedną z cech gospodarki globalnej jest niska przenikalność między tymi segmentami, szczególnie w kierunku od niskiego do wysokiego”¹. Peryferyjność położenia sprawia, że „procesy wypłukiwania zasobów z tego dużego regionu Polski przeważają nad procesami rozprzestrzeniania rozwoju”².

Współpraca transgraniczna

Dla współpracy transgranicznej województwa lubelskiego zagrożeniem jest uszczelnienie granicy wschodniej, jako zewnętrznej granicy UE. Zwraca się zaś uwagę, że zagrożenia przyszłego rozwoju obszaru Polski Wschodniej wiążą się z obrazem „regionu peryferyjnego w peryferyjnym kraju”, barierami współpracy transgranicznej, szczególnie z Rosją i Białorusią, a także centralizacją działań związanych z realizacją projektów regionalnych³.

Wydaje się, że szansą rozwoju województwa lubelskiego powinna być współpraca transgraniczna z Ukrainą. Tymczasem standardy systemu ukraińskiego odbiegają zdecydowanie od norm europejskich. Jak dotychczas, można wskazać na więcej zagrożeń niż szans. Anarchia i korupcja w gospodarce ukraińskiej, brak przyjaznego klimatu dla inwestorów zagranicznych, trudności w przestrzeganiu prawa i egzekwowaniu płatności z kontrahentami ukraińskimi. Na uwarunkowania te nakładają się problemy sytuacji politycznej. Nawet organizacja Euro 2012 jest kartą przetargową w grach politycznych.

Częstym zjawiskiem występującym na obszarze pogranicza są nieadekwatności instytucjonalne, których przejawem jest zróżnicowany zakres kompetencji władz lokalnych oraz regionalnych, funkcjonujących po obu stronach granicy państwowej, zwane także dystansem instytucjonalno-organizacyjnym regionów⁴.

1 Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, „Studia Regionalne i Lokalne” Wydanie specjalne, t. II 2006, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa, s. 58.

2 Ibidem, s. 118.

3 Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, grudzień 2008, s. 42. http://www.mrr.gov.pl/polityka_regionalna/SRPW_2020/Strony/SRs-gPW%202020.aspx.

4 Na znaczenie dystansu instytucjonalno-organizacyjnego w rozwoju regionalnym zwraca uwagę między innymi G. Gorzelak. Por.: G. Gorzelak, *Dynamika polskich regionów* [w:] K. Heffner (red.): *Uwarunkowania rozwoju regionalnego województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem migracji zagranicznych*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Politechnika Opolska, Opole 2002, s. 38-42.

Najłatwiejsze jest budowanie ładu instytucjonalnego, gdy po obu stronach granicy mamy do czynienia z regionami autonomicznymi lub samorządowymi, zdecydowanie trudniejsze w sytuacji, gdy choćby jedno z państw ma charakter scentralizowany, bowiem wówczas konieczne jest duże angażowanie się rządu centralnego na Ukrainie, gdzie system administracji publicznej nie odpowiada wymogom państwa o charakterze zdecentralizowanym. Niewątpliwie uporządkowania wymaga szczebel lokalny, zwłaszcza rad miejskich i wiejskich, bowiem w miarę efektywnie działa jedynie samorząd lokalny w miastach, zwłaszcza dużych. Zmiany powinny mieć także miejsce na szczeblu rejonowym oraz obwodowym¹.

Ograniczenie ruchu granicznego oznacza, że ważne uwarunkowanie, jakim jest położenie przygraniczne województwa lubelskiego, nie będzie tak znaczącym stymulatorem jego rozwoju jak mogłoby być, gdyż obecna przepuszczalność granicy jest co prawda większa niż dawnej granicy polsko-radzieckiej, jednak zbyt mała by podejmować duże przedsięwzięcia transgraniczne o charakterze integracyjnym. W przypadku Białorusi dążącej do integracji z Rosją i wrogo nastawionej do UE sytuacja nie ulegnie poprawie przez najbliższe kilkanaście lat, natomiast co do Ukrainy są możliwe scenariusze integracyjne zarówno z Rosją jak i UE. Jednak i w tym przypadku perspektywy są raczej kilkunastoletnie. Zatem województwo lubelskie nie będzie w najbliższych latach miało zbyt wielu szans na wykorzystanie renty położenia przygranicznego, co wynika z uwarunkowań geopolitycznych związanych z pogłębianiem się procesu integracji Polski z UE, integrowaniem się Białorusi z Rosją oraz niezdecydowanej czy wręcz chwiejnej polityki władz Ukrainy w tym zakresie. W tej sytuacji pozostaje w roli peryferyjnego pod względem gospodarczym i komunikacyjnym regionu UE.

Scenariusz II

Model SLOW – Powolna Lubelszczyzna

Jednym z efektów globalizacji, jako zewnętrznych uwarunkowań rozwoju regionalnego, jest lansowanie przez silne korporacje międzynarodowe określonych stylów życia. Zjawisko to zwane mcdonaldyzacją dotyczy nie tylko wzorców konsumpcji, ale także sposobów spędzania wolnego czasu czy stylów ubierania się.

1 Szerzej na ten temat systemu lokalnej i regionalnej administracji publicznej w Polsce i na Ukrainie zob.: A. Kuczabski, A. Miszczuk, 2005, *Podział administracyjny* [w:] B. Kawałko, A. Miszczuk (red.): *Pogranicze polsko-ukraińskie. Środowisko. Społeczeństwo. Gospodarka*, WSZiA Zamość, s. 67-76 oraz W. Gerycz, B. Kawałko, 2006, *Poziom zgodności zadań i kompetencji jednostek samorządu terytorialnego w Polsce i na Ukrainie – matryca porównawcza* „Zamojskie Studia i Materiały” z. 2, s. 41-60.

Amerykanizacja współczesnej cywilizacji, poprzez ekspansję określonych stylów muzyki, filmu a nawet architektury prowadzi do upodabniania się gustów różnych odbiorców, często w złym stylu (Halloween). Często o efektywności przesądza współczesny wyścig z czasem, a w mniejszym stopniu faktyczna jakość, która zastąpiona została jakością marketingową. Efektem tych procesów jest zatracanie tożsamości wielu interesujących i unikalnych miejsc a ci, co już zatracili swoją indywidualność nazywają się obywatelami świata.

Wydaje się, że wybory strategicznych kierunków rozwoju regionalnego także podlegają zjawisku mcdonaldyzacji. Ten sposób myślenia i działania T. Zarycki¹ nazywa pułapką imitacji, która jest „jednym z poważniejszych niebezpieczeństw, przed którym stoją kraje, regiony czy społeczności peryferyjne czy też po prostu słabsze czy zależne jest pułapka imitacji. (...) Istotą pułapki imitacyjnej jest przyjmowanie przez peryferie priorytetów rozwojowych centrum jako swoich własnych”.

Pojawia się dylemat, jak z opóźnienia cywilizacyjnego i kompleksów Lubelszczyzny uczynić atuty strategiczne. Innym scenariuszem rozwoju województwa lubelskiego może więc być model typu SLOW, podobny w założeniach do koncepcji, jaką dla Podlasia analizuje D. Kiełczewski². W ogólności, idea koncepcji tego scenariusza wywodzi się ze *Społecznego Ruchu na rzecz Spowolnienia* (*Slow Movement*). Ten międzynarodowy ruch społeczny, który wyrósł w proteście przeciwko kulturze fast foodów, „(...) rozrósł się w kilka nurtów: *slow city*, *slow job*, *slow design*, *slow time*, *slow communication*”³.

Powolność może oznaczać zarówno „(...) roztropność jak i powagę, mądrość filozofa, ale i umiar autorytarnego rządcy”⁴. Pośpiech rodzi zmęczenie i błędy (w produkcji, zarządzaniu, podejmowaniu decyzji), a wolniej oznacza: lepiej, dokładniej oraz dbałość o szczegóły. Model SLOW – *Powolna Lubelszczyzna* może w pełni realizować ideę *spiesz się powoli* i w większym stopniu dotyczyć rozwoju społeczności lokalnych. Treść elementów modelu tego scenariusza zawiera tab. 6.4.

1 T. Zarycki, *Pułapka imitacji*, [w:] *Przyszłość Europy – wyzwania globalne – wybory strategiczne*, A. Kukliński, K. Powłowski (red.), Wydawnictwo „Rewasz”, Wyższa Szkoła Biznesu National Louis University, Nowy Sącz-Warszawa, 2006; (<http://www.iss.uw.edu.pl/zarycki/pdf/imitacja.pdf>).

2 D. Kiełczewski, *Podlasie – region typu slow*, [w:] *Podlasie regionem przyszłości*, A.F. Bocian (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2009, s. 125-133.

3 Ibidem, s. 126

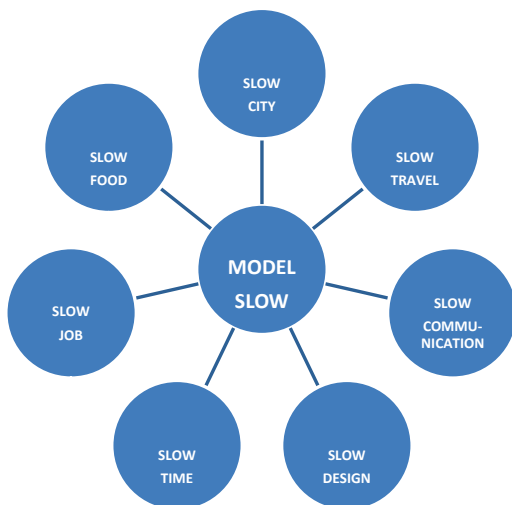
4 Ibidem, s. 126

Tab. 6.4. *Elementy modelu SLOW dla województwa lubelskiego*

Symbol	Treść elementu
SLOW-city	poprawa jakości życia mieszkańców miast (do 50 tys. mieszkańców), kontrola jakości powietrza, wspomaganie alternatywnych źródeł energii, segregacja odpadów, ekologiczne metody gospodarki odpadami i oczyszczalni ścieków, architektura zieleni miejskiej, rewitalizacja historycznych części miasta (pomniki historii), urządzenia architektoniczne dla niepełnosprawnych, ograniczanie ruchu samochodowego, rozszerzanie stref ruchu dla pieszych,
SLOW-food	ruch przeciwko kulturze fast foodów, poszukiwanie stylu odmiennego od masowej konsumpcji, w której zatracą się jakość produktów, odkrycie bogactwa i aromatów smaków lokalnych, produkcja zdrowej żywności, ochrona bioróżnorodności przyrody, zdrowy styl życia
SLOW-job	ruch przeciwko wydłużaniu czasu pracy, które prowadzi do zmęczenia i małej wydajności, godzenie życia osobistego z podejmowaniem pracy (rozwijaniu kariery zawodowej), wspomaganie małych lokalnych wytwórców
SLOW-design	dbałość o niepowtarzalną jakość wzorów użytkowych: ubrań, mebli, architektury, specyficzny dla „prowincji” powolny styl życia, powrót do receptur produktów tradycyjnych i regionalnych, rozwijanie tożsamości regionalnej
SLOW-time	spowalnianie czasu, gdyż pośpiech rodzi straty, ruch przeciwko przyspieszeniu współczesnego świata (przeciwko dyktatowi pośpiechu), wygospodarowanie czasu na korzystanie z tego, co się osiągnęło, walka o odzyskanie wolnego czasu, dzień bez zegarka
SLOW-travel	ochrona różnorodności kulturowej, przyjemność odpoczynku i spokoju wśród przyjaciół, festiwale produktów tradycyjnych i regionalnych jako elementu kultury materialnej, kreowanie i promocja tras turystycznych, powolne podróżowanie, czyli pobyt w jednym miejscu przynajmniej przez kilka dni
SLOW-communication	zachęcanie do tradycyjnej komunikacji w biznesie i życiu osobistym, a w konsekwencji rozwijanie zerwanych więzi międzyludzkich, dni wolne od e-maili a może i telefonów komórkowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Kiełczewski (2009).

Graficzny obraz modelu przedstawia rys. 6.2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Kielczewski (2009).

Rys. 6.2. *Model SLOW – Powolna Lubelszczyzna.*

Reasumując, dla przyszłości rozwoju województwa lubelskiego niezbędne jest więc finansowanie przedsięwzięć istotnych z punktu widzenia efektów długookresowych. Uwarunkowania współczesnego rozwoju regionalnego wskazują, że przedsięwzięciami tymi powinna być gospodarka oparta na wiedzy, rozwój społeczeństwa informacyjnego, poprawa infrastruktury komunikacyjnej czy procesy metropolizacji rozwoju. Pojawia się pytanie, czy wzmacnianie tych lokomotyw rozwoju w warunkach województwa lubelskiego da zadowalające rezultaty. Czy realizacja scenariusza modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego da efekty rozlewania się tego rozwoju? A może należy wspierać małe obszary rozwoju, zlokalizowane na poziomie społeczności lokalnych z ich potencjalnymi zasobami, tak jak przyjmujemy w modelu SLOW – Powolna Lubelszczyzna. Wydaje się jednak, że praktycznie w przypadku województwa lubelskiego, najlepsze efekty przyszłego rozwoju może zapewnić scenariusz uwzględniający mieszankę proponowanych scenariuszy rozwoju. Każdy element proponowanych modeli ma bowiem inne funkcje do spełnienia.

Dla wspomagania tych procesów rozwoju istotna jest pomoc zewnętrzna. Szansą są możliwości finansowania przedsięwzięć prorozwojowych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, a w szczególności w ramach *Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej*.

Zakończenie

Z zaprezentowanych rozważań wyłania się złożony obraz procesów integracyjnych i tendencji rozwojowych województwa lubelskiego. Obecność Polski w przestrzeni Europy bez granic jest oczywiście szansą na zwiększenie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej województwa lubelskiego. Trudniej jest zaś określić konsekwencje ustanowienia granicy polsko-ukraińskiej jako zewnętrznej granicy UE, szczególnie w kontekście niestabilności sytuacji politycznej i gospodarczej na Ukrainie. Organizacja EURO 2012 jest szansą na praktyczną realizację nowych jakościowo transgranicznych relacji między Unią Europejską a Ukrainą. Szansa ta może otworzyć nowe możliwości rozwoju województwa lubelskiego. Należy pamiętać, że normalizacja relacji politycznych i gospodarczych zaczyna się zwykle od kontaktów sportowych lub kulturalnych.

Wydaje się, że na organizację EURO 2012, a tym samym sytuację województwa lubelskiego, może zaś mieć wpływ bariera wschodniej granicy, jako zewnętrznej granicy UE. Należy pamiętać, że w czasie EURO 2012 granicę tę będą przekraczać kibice – z jednej strony obywatele Ukrainy, z drugiej obywatele innych państw – nie tylko UE. W kontekście EURO 2012 musi więc zmienić się system odpraw granicznych kibiców. Powinna to być koncepcja *one stop*, jedna odprawa polsko-ukraińska, testowana już na przejściu granicznym w Korczowie. Drugi problem to konieczność skrócenia wielogodzinnego oczekiwania na granicach. Jeśli EURO 2012 wymusi zwiększenie sprawności przekraczania wschodniej granicy UE, to będzie to jeden z sukcesów tej imprezy. Pojawia się pytanie, czy będzie to akcja czy trwały sukces. Należy pamiętać, że wprowadzenie obowiązku wizowego w 2003 roku dla obywateli Ukrainy, spowodowało, że wzrost liczby osób przekraczających granicę polsko-ukraińską dotyczył głównie obywateli Polski. Wejście Polski do strefy Schengen i wprowadzenie jeszcze bardziej restrykcyjnie wydawanych wiz po raz kolejny zmniejszyło otwartość granicy polsko-ukraińskiej w aspekcie polityczno-prawnym dla obywateli Ukrainy. Organizacja EURO 2012 będzie więc testem – jak i czy można łatwo pokonywać barierę wschodniej granicy UE. Warto przy tym dodać, że na skutek wprowadzenia wiz Schengen renta położenia województwa lubelskiego stopniowo traci na znaczeniu dla Ukraińców, którzy po otrzymaniu nowych wiz mogą podróżować po całej strefie Schengen.

Dla województwa lubelskiego organizacja EURO 2012 może być także szansą promocji partnerstwa polsko-ukraińskiego i wszelkich działań podejmowanych w tym kierunku. Jest okazja zwrócenia szczególnej uwagi europejskiej, ale także i ukraińskiej opinii publicznej, na inicjatywę utworzenia w Lublinie Europejskiego Uniwersytetu Polsko-Ukraińskiego z lokalizacją kampusu tego uniwersytetu w Nałęczowie. Inicjatywa ta jest charakterystyczną cechą zmian okresu transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce i procesu integracji europejskiej. Szkoły wyższe coraz częściej lokalizują się w małych i średnich miastach, a nawet na obszarach wiejskich. Należy pamiętać, że Oxford¹ nie słynie z tego, że jest dużym europejskim miastem, ale z tego że istnieje tam uniwersytet, który ma renomę światową.

Powstawanie ośrodków akademickich w mniejszych miastach oznacza, że magia dużych miast nie jest dostatecznym powodem tworzenia marki uczelni i przyciągania studentów. Miasto Lublin jest mało atrakcyjne dla studentów zagranicznych, w tym także – a może przede wszystkim – studentów studiów doktoranckich, ale też i wybitnych pracowników naukowych. Uczelnie lubelskie – z wyjątkiem Uniwersytetu Medycznego – nie budują w ten sposób swojej marki. Z przeprowadzonych analiz można wysnuć wniosek, że Lublin jako ośrodek akademicki stanowi duży potencjał nie tylko na skalę województwa, ale nie jest on w pełni wykorzystywany. Podejmowane działania marketingowe, jak dotychczas, nie przyniosły większych rezultatów. Skierowane one były bowiem głównie do potencjalnych studentów z województw ościennych. Zmiany muszą iść w kierunku uatrakcyjnienia studiów w Lublinie dla cudzoziemców. O ile można przyjąć, że potencjał całego ośrodka akademickiego Lublina jest duży, to poszczególnych uczelni już nie. Należy więc oczekiwać większej współpracy między uczelniami nie tylko dla realizacji dużych grantów i projektów europejskich, ale także działań koordynacyjnych w zakresie kierunków kształcenia. Wydaje się, że przy brakach kadry profesorskiej, problemem jest powielanie identycznych kierunków studiów przez wiele lubelskich uczelni. Te masowe kierunki kształcenia zapewniają szkołom wyższym jedynie bieżący dopływ dochodów, mniej idzie tu o poziom kształcenia i losy nadprodukcji absolwentów tych kierunków. Nowym jakościowo przedsięwzięciem w zakresie szkolnictwa wyższego powinien być Europejski Uniwersytet Polsko-Ukraiński, który poprzez swoje placówki w Lublinie, Kijowie i Lwowie, będzie realizował kierunki zamawiane przez rządy Polski i Ukrainy.

W procesie organizacji EURO 2012 cały czas pojawia się pytanie, czy potencjał województwa lubelskiego może być atrakcyjny w procesie organizacji EURO 2012, szczególnie w kontekście zachodzących procesów demograficznych

1 Oksford jest miasteczkiem średniej wielkości (około 130 tysięcy mieszkańców z czego do 30 tysięcy to studenci), <http://naukazagranica.pl/Oxford/oksford.html>.

i atrakcyjności inwestycyjnej. Na sytuację społeczno-ekonomiczną województwa lubelskiego wpływają dodatkowo europejskie dysproporcje w poziomie rozwoju regionalnego. Uwarunkowania te nie mają jednak bezpośredniego wpływu na organizację Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej EURO 2012, gdyż jest to decyzja „administracyjna” UEFA.

Wejście Polski do Unii Europejskiej wpłynęło na stan zjawisk demograficznych. Najbardziej spektakularnym przejawem tych zmian był wzrost odpływu migracyjnego z województwa lubelskiego, co miało niewątpliwy związek z otwarciem dla Polaków rynków pracy niektórych państw członkowskich UE. Na rynku pracy obserwuje się niewielką spadkową tendencję w zakresie bezrobocia, co jest także efektem wejścia Polski do UE. Województwo lubelskie podlega także tym ogólnym trendom demograficznym. Dla procesów demograficznych jest to zbyt krótki okres by analizować trendy rozwojowe. Należy pamiętać, że zjawiska demograficzne są zawsze efektem wieloletnich tendencji rozwojowych. W krótkim okresie można zaobserwować jedynie pewne „skłonności” procesów demograficznych. Migracje wykazują sprzężenia zwrotne z innym ważnym elementem przyrostu rzeczywistego ludności, ze zmniejszającym się przyrostem naturalnym.

W kontekście uwarunkowań atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego ważne znaczenie (ale raczej potencjalne) ma położenie transgraniczne. Brak wielu dużych innowacyjnych firm w znaczny sposób osłabia atrakcyjność inwestycyjną regionu. Organizacja mistrzostw EURO 2012 stymuluje popyt na inwestycje. Główne miejsca lokalizacji tego popytu są już ściśle określone, a województwo lubelskie nie jest głównym adresatem inwestycji sportowych. Na boomie inwestycyjnym związanym z organizacją EURO 2012 skorzystać mogą zaś inwestorzy z województwa lubelskiego. Dla województwa lubelskiego trwałym efektem organizacji EURO 2012 powinny być inwestycje infrastruktury drogowej i przejść granicznych. Czy EURO 2012 może zwiększyć zyski regionalnych przedsiębiorstw lub wyzwolić przedsiębiorczość mieszkańców? Okazuje się, że nie, bowiem „koncesje” na wyłączność dla oficjalnych sponsorów turnieju rozdziela UEFA. Oznacza to, że – poza oficjalnymi – żadna inna firma – gastronomiczna, hotelowa czy spedycyjna, nie może oferować swoich usług podczas EURO 2012. Oczywiście, że na kontraktach tych, poza firmami – oficjalnymi sponsorami, zarabiać będzie UEFA. W tym względzie, firmy województwa lubelskiego nie mają takich szans wygrania kontraktów, co uznane marki firm światowych.

W województwie lubelskim kluczowymi inwestycjami, które tworzą nowe miejsca pracy są galerie handlowe. Należy pamiętać, że centra handlowe nie są inwestycjami, które mogą generować rozwój miast i województwa lubelskiego. Centra handlowe potrzebują zwykle handlowców, sprzedawców, ochroniarzy, sprzątaczy czy parkingowych. Często generalnym wykonawcą inwestycji są firmy

spoza regionu (korporacje międzynarodowe), a w galeriach lokują się sklepy znanych marek. Samorządy chcąc wykazać się przyjaznym klimatem dla inwestorów, zmieniają na usługowo-handlowy status różnych obszarów inwestycyjnych. Pod inwestycje tego typu radni zmieniają nawet dotychczasowe plany zagospodarowania przestrzennego. Chyba wyjątkiem, a może potwierdzeniem jest walka o zmianę zagospodarowania przestrzennego i lokalizację centrum handlowego w Lublinie na Górkach Czechowskich.

Reasumując, należy stwierdzić, że na EURO 2012 z pewnością zarobi UEFA, firmy budowlane i te, których zaplecze sportowe, gastronomiczne i hotelowe zostanie wybrane przez instytucje zarządzające EURO 2012. Dla miast organizujących mecze piłkarskie pozostaną stadiony, a dla regionów zmodernizowane drogi. W województwie lubelskim modernizuje się nawierzchnię dróg prowadzących do przejść granicznych, ale nie są to działania docelowe zmieniające te ciągi komunikacyjne w trasy szybkiego ruchu. Są to, w pewnym sensie, doraźne kosztowne działania modernizacyjne.

W województwie lubelskim bezpośrednich korzyści związanych z EURO 2012 mogą zaś oczekiwać miasta posiadające dobre zaplecze pobytowe, treningowe i rehabilitacyjne dla drużyn uczestniczących w mistrzostwach. Atuty takiego zaplecza posiadają łącznie: Nałęczów, Kazimierz Dolny i Puławy oraz Dęblin. Możliwe korzyści zależą od działań władz tych miast, wspieranych działaniami lobbingsowymi władz wojewódzkich. Lubelski Urząd Wojewódzki posiada odpowiednią strukturę organizacyjną – Pełnomocnika Wojewody ds. organizacji EURO 2012. Miasta te są w gronie ponad 40 ośrodków, które zgłaszają taką ofertę. Należy podkreślić, że „lubelska” oferta odnowy biologicznej w Nałęczowie, bazy hotelowej w Kazimierzu Dolnym, budowy zaplecza treningowego (stadionu) w Puławach i możliwości korzystania z wojskowego lotniska w Dęblinie, jest wysoko oceniana przez przedstawicieli UEFA. Okazuje się, że problemem nie są odległości między tymi miastami ale stan dróg dojazdowych, który nie jest już w gestii tych miast. To jest obszar działania dla Pełnomocnika Wojewody ds. EURO 2012.

Reasumując, można stwierdzić, że tylko pozornie realizacja wspólnego przedsięwzięcia polsko-ukraińskiego, jakim jest organizacja EURO 2012 nie będzie miała bezpośredniego wpływu na rozwój województwa lubelskiego. Tym bardziej, że na Lubelszczyźnie nie będą się odbywały żadne mecze, a przez region ten nastąpi jedynie tranzyt kibiców. Brak realizacji na Lubelszczyźnie większych inwestycji drogowo-kolejowych do roku 2012 co prawda nie zwiększy popytu na pracowników branż budownictwa drogowego i kolejowego i nie zwiększy w istotny sposób dostępności komunikacyjnej, jednak należy oczekiwać, że przedsięwzięcia podejmowane w województwie lubelskim będą służyć promowaniu Lubelszczyzny jako regionu turystycznego, gospodarczego i naukowego.

Autorzy

Dr Henryk Ponikowski – ekonomista, doktor, adiunkt w Instytucie Ekonomii i Zarządzania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Wykładowca w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie. Specjalista w zakresie ekonometrii i statystyki. Ekspert Fundacji Inicjatyw Menedżerskich w Lublinie. Zajmuje się problematyką rozwoju regionalnego i lokalnego. Z tego zakresu badań jest autorem licznych publikacji naukowych a także ekspertyz dla różnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego. Posiada doświadczenie pracy w administracji rządowej szczebla wojewódzkiego.

Dr hab. prof. UW Andrzej Miszczuk – Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, specjalność naukowa: geografia społeczno-ekonomiczna, polityka regionalna, samorząd terytorialny. Ważniejsze publikacje: *Gospodarka samorządu terytorialnego*, PWN Warszawa 2007.

Dr Krzysztof Żuk – dr nauk ekonomicznych, pracownik naukowy Instytutu Ekonomii UMCS i Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Zastępca Prezydenta Miasta Lublin (2007-2007, 2009-nadal), Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Skarbu Państwa (2007-2009), Dyrektor Delegatury Ministra Skarbu Państwa w Lublinie (1996-2006), Dyrektor Delegatury Ministerstwa Przekształceń Własnościowych w Lublinie (1992-1996). Członek Komitetu Monitorującego Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 (2009-nadal). Członek Komitetu Europejskiego Rady Ministrów (2009). Członek Rad Nadzorczych spółek z udziałem Skarbu Państwa.

Paweł Prokop – fundator i prezes Fundacji Inicjatyw Menedżerskich, audytor, ekspert i konsultant Systemu Zarządzania Jakością – koordynator wdrożenia systemu według normy ISO 9001 w kilkudziesięciu instytucjach publicznych i komercyjnych (m.in. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Narodowy Bank Polski, urzędy szczebla centralnego, regionalnego oraz jednostki ochrony zdrowia), autor programów współpracy międzynarodowej (m.in. z partnerami

holenderskimi, niemieckimi, ukraińskimi, rosyjskimi i gruzińskimi); uczestniczył w charakterze eksperta, koordynatora i trenera w realizacji kilkunastu projektów finansowanych ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych Holandii, Rządu Stanów Zjednoczonych, Kanady, Norwegii, Komisji Europejskiej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polski. Koordynator merytoryczny kilkunastu projektów finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (Programy Operacyjne 2004-2006; 2007-2013). Uczestniczył w pracach przy wdrażaniu reformy administracji publicznej, w opracowywaniu strategii województwa lubelskiego, był członkiem Komitetu Monitorującego realizację Kontraktu Wojewódzkiego, członkiem Kapituły Związku Gmin Lubelszczyzny przeprowadzającej ranking najlepszej gminy województwa. Członek zespołu Szefa Służby Cywilnej opracowującego strategię szkoleń polskiej administracji na lata 2004-2007. Trener służby cywilnej. Wykładowca kilku uczelni publicznych i prywatnych z zakresu zarządzania, administracji i etyki życia publicznego. Audytor w Konkursie na Najbardziej Przyjazny Urząd Administracji Publicznej. Współautor scenariusza filmu edukacyjnego o dylematach etycznych urzędników. Autor i współautor książek, artykułów i opracowań nt. zarządzania w administracji, partycypacji społecznej, zarządzania jakością. Aktywność społeczna: członek Rady Fundacji „Między Nami”, przewodniczący Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Emaus, współzałożyciel Stowarzyszenia Szkoleniowców Administracji Publicznej.

Konrad Konefał – zajmuje się badaniami rynku pracy, zarządzaniem projektami finansowanymi z funduszy unijnych oraz doradztwem i szkoleniami w obszarze zasobów ludzkich. Prowadzi własną działalność gospodarczą. Absolwent psychologii oraz zarządzania i marketingu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Ukończył studia podyplomowe z zarządzania zasobami pracy w Szkole Głównej Handlowej. Jest autorem i współautorem publikacji i ekspertyz prezentujących wyniki badań rynku pracy w woj. lubelskim, m.in.: *Rynek pracy w powiecie kraśnickim*, *Cudzoziemcy w opinii pracodawców Lubelszczyzny*, *Migracje zagraniczne a procesy rynku pracy*, *Ekspertyza: Kształcenie akademickie a potrzeby rynku pracy w Lublinie i na Lubelszczyźnie*, *Postawy i zachowania uczestników lokalnego rynku pracy*. Lublin, Instytut Rynku Pracy – Fundacja Nowy Staw.

Literatura

- Academic Ranking of World Universities 2009*, www.arwu.org/ARWU2009_4.jsp.
- Atlas ESPON*, http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf.
- Bański J., Dobrowolski J., Flaga M., Janicki W., Wesołowska M.,
Wpływ granicy państwowej na kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa lubelskiego, „Studia Obszarów Wiejskich” t. XXI, 2010.
- Bocian A.F., *Perspektywy rozwoju Podlasia*. [w:] *Podlasie regionem przyszłości*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 2009.
- Ciok S., Jakubowicz E., *Konkurencyjność Dolnego Śląska*, „Studia nad rozwojem Dolnego Śląska”, z. 5(6), 2000.
- Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Domański R., *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Dutkowski M., *Ranking jako metoda badawcza i diagnostyczna w naukach przestrzennych*, [w:] *Możliwości i ograniczenia zastosowań metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*, H. Rogacki (red.), Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2002.
- Dziemianowicz W., *Ranking atrakcyjności inwestycyjnej miast Polski – refleksje po czterech edycjach badań*, „Prace i Studia Geograficzne”, Tom 35, Warszawa 2005, http://www.wgsr.uw.edu.pl/pub/uploads/pis05/Dziemianowicz_1.pdf
- Dziewoński K., Kosiński L., *Rozwój i rozmieszczenie ludności Polski w XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1967.
- Eberhardt P., *Administrative divisions of Poland in the 20th century*, „Moravian Geographical Reports” vol. 9, 2001.
- Eberhardt P., *Eastern boundary of latin civilization in Europe*, [w:] Kitowski J. (ed.), *Eastern dimension of European Union*, PAN IGiPZ, Warsaw 2003.
- Ekins P., *A four-capital model of wealth creation* [in:] P.Ekins, N.Max-Neef (eds), *Real-life economics: Understanding Wealth Creation*, Routledge, London-New York, 1992.

- Ekins P., Dresner S., Dahlstrom K., *The four-capital method of sustainable development evaluation*, „European Environment” vol. 18, 2, 2008.
- Ekspertcki Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2033 roku, http://www.mrr.gov.pl/Rozwoj%20przestrzenny/Documents/EKSPERCKI_PROJEKT_KPZK_grudzien_2008.pdf
- Eurostat regional yearbook 2008, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-08-001/EN/KS-HA-08-001-EN.PDF.
- Gaczek W.M., *Poznań jako ośrodek akademicki*, [w:] *Poznański ośrodek akademicki. Próba określenia wpływu studentów na rozwój miasta*, W.M. Gaczek, M. Kaczmarek, D. Marcinowicz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.
- Gerycz W., Kawałko B., *Poziom zgodności zadań i kompetencji jednostek samorządu terytorialnego w Polsce i na Ukrainie – matryca porównawcza*, „Zamojskie Studia i Materiały” z. 2, 2006.
- Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2002,
- Gorzelak G., *Dynamika polskich regionów* [w:] *Uwarunkowania rozwoju regionalnego województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem migracji zagranicznych*, K. Heffner (red.): Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Politechnika Opolska, Opole 2002.
- Gorzelak G., Jałowiecki B., *Europejskie granice: jedność czy podziały kontynentu?*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2-3(6) 2001.
- Gorzelak G., Olechnicka A., *Innowacyjny potencjał polskich regionów* [w:] L. Zienkowski (red.), *Wiedza a wzrost gospodarczy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
- Gorzelak G., Olechnicka A., *Program ESPON – znaczenie dla Polski*, http://www.espon.pl/files/3_2/2/Program%20ESPON%2024-02-2007%20-%20znaczenie%20dla%20Polski.pdf.
- Gorzelak G., Płoszaj A., Smętowski M., *Ocena strategii rozwoju regionu – wykorzystanie modelu czterech kapitałów na przykładzie województwa lubuskiego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 3(25) 2006.
- Herbst M., *Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4, 2009, s. 21-38
- Hryniewicz J.T., *Dyskomfort i komfort psychiczny w Europie i w Polsce. Czy stan psychiczny wiąże się z rozwojem gospodarczym?* [w:] *Człowiek – miasto – region. Związki i interakcje*, G. Gorzelak, M.S. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir (red.) Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
- Jałowiecki B., *Metropolie*, WSiFZ, Białystok 1999
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.

- Jażdżewska I., *Kierunki napływu bezpośrednich inwestycji do Polski*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic – nowe wyzwania*, D. Ilnicki, K. Janc (red.), Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 3, Wrocław 2008.
- Jędrzejczyk D., *Podstawy geografii ludności*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2001.
- Hildebrandt A., Nowicki M., Susmarski P., Tarkowski M., *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2009.
- Jóźwik B., Sagan M., Zalewa P., Gorbaniuk O., *Ocena instrumentów zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego*, Lublin 2009, <http://easternregions.eu/galeria/raport.pdf>.
- Kalinowski T. (red.), 2007, *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2007*, IBnGR, Gdańsk.
- Kiełczewski D., *Podlasie - region typu słow*, [w:] *Podlasie regionem przyszłości*, A.F. Bocian (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2009.
- Klasik A., *Kreatywne i atrakcyjne miasta. Koncepcje i mechanizmy restrukturyzacji aglomeracji miejskich*, [w:] *Kreatywna aglomeracja – potencjały, mechanizmy, aktywności. Podejścia metodologiczne*, A. Klasik (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2008.
- Klasik A., *Studia prospektywne i analiza strategiczna* [w:] A. Klasik (red.), *Planowanie strategiczne*, PWE, Warszawa 1993.
- Kłosiński K., *Światowe determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, T. Guz, K.A. Kłosiński, P. Marzec (red.), Lublin–Tomaszów Lubelski 2006.
- Kot J., *Rozwój regionalny i lokalny – dylematy i wyzwania*, [w:] *Międzynarodowe uwarunkowania rozwoju regionalnego*, B. Jóźwik, H. Ponikowski (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
- Kozak M.W., *Wielkie imprezy sportowe: korzyści czy strata?*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 1(39), 2010.
- Kuczabski A., Miszczuk A., *Podział administracyjny* [w:] B. Kawałko, A. Miszczuk (red.): *Pogranicze polsko-ukraińskie. Środowisko. Społeczeństwo. Gospodarka*, WSZiA Zamość 2005.
- Kudelski M., Paradysz J., *Demografia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.
- Kudłacz T., *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Kuciński K., *Geografia ekonomiczna – zarys teoretyczny*, SGPiS, Warszawa 1989.

- Kurek S., *Zróżnicowanie poziomu diety w Europie w świetle teorii drugiego przejścia demograficznego*, [w:] D. Ilnicki, K. Janc (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic – nowe wyzwania*, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 3, Wrocław 2008.
- Kurkiewicz J., *Podstawowe metody analizy demograficznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.
- Lewandowski J., *Wprowadzenie*, [w:] *Międzynarodowe uwarunkowania rozwoju regionalnego*, B. Jóźwik, H. Ponikowski (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2000 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2001.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2008 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, lipiec 2009.
- Mały Rocznik Statystyczny GUS*, Warszawa 1939.
- Marzec P., *Stymulowanie bezpieczeństwa ekonomicznego przez organizacje międzynarodowe w świecie*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, T. Guz, K.A. Kłosiński, P. Marzec (red.), Lublin–Tomaszów Lubelski 2006.
- Matusiak K.B. (red.) *Ośrodki innowacji w Polsce. Instytucje rządowe i ogólnokrajowe, centra transferu technologii, inkubatory przedsiębiorczości, parki technologiczne*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Poznań/Warszawa 2005.
- Miszcuk A., *Wyludnianie się wsi a rolnictwo wschodniej Lubelszczyzny*, „Dokumentacja Geograficzna”, z.2, 1993.
- Miszcuk A., 2007, *Zewnętrzna granica Unii Europejskiej – Ukraina. Możliwości wykorzystania dla dynamizacji procesów rozwojowych* [w:] *Ekspertyzy do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, t. II. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Miszcuk A., Ponikowski H., *Nauka jako czynnik kreatywności aglomeracji. Przykład Lublina*, [w:] *Kreatywna aglomeracja – potencjały, mechanizmy, aktywności. Podejścia metodologiczne*, A. Klasik (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2008.
- Miszcuk A., Ponikowski H., *Potencjał społeczno-ekonomiczny małych miast regionu lubelskiego*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju ośrodków lokalnych*, K. Heffner (red.), Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2008.
- Moraczewska A., *Transformacja funkcji granic Polski*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008.

- Nowicki M. (red.), *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2009*, IBnGR, Gdańsk 2009.
- Obłój K., Trybuchowski M., *Zarządzanie strategiczne* [w:] A.K. Koźmiński, W. Piotrowski (red.), *Zarządzanie. Teoria i Praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Okólski M., *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Olechnicka A., Płoszaj A., *Polska nauka w sieci? Przestrzeń nauki i innowacyjności. Raport z badań*, MRR, Warszawa 2009.
- Parysek J.J., *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne* [w:] I. Jażdżewska (red.) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, UŁ, Łódź 2003
- Parysek J.J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, UAM, Poznań 1997.
- Pawlak M., *Zmiany potrzeb kształcenia w dziedzinie zarządzania i marketingu*, [w:] *Organizacje, przedsiębiorstwa i rynki kapitałowe w otoczeniu globalnym*, M. Lisiecki (red.), *Studia i Materiały Instytutu Zarządzania i Marketingu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.
- Pawłowski K., *Internacjonalizacja a globalizacja we współczesnym szkolnictwie wyższym*, „Organizacja i Kierowanie” nr 4, 2005.
- Płoszaj A., „Cztery kapitały” w strategiach lokalnych [w:] G. Gorzelak (red.) *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007.
- Polska w Unii Europejskiej 2008*, h http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_polska_w_ue_2008.pdf.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego*, Biuro Planowania Przestrzennego, Lublin 2002.
- Pogranicze polsko-ukraińskie w liczbach w 2006 roku*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007
- Polska 2030*, <http://w.polska2030.pl/>
- Ponikowski H., *Analiza progowa rozwoju lokalnych ośrodków akademickich w województwie lubelskim*, [w:] *Rola wyższych uczelni w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym miast*, T. Markowski, D. Drzazga (red.), *Studia KPZK PAN: Tom. CXXI*, Warszawa 2008.
- Ponikowski H., 2008, *Centra i peryferie rozwoju przestrzeni Europy bez granic*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic – nowa jakość przestrzeni*, S. Dołzbłasz, A. Raczyk (red.) *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego* 4, Wrocław.

- Ponikowski H., *Szkoły wyższe jako małe obszary rozwoju regionalnego i lokalnego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, R. Bról (red.), Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Nr 46, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2009.
- Ranking Szkół Wyższych 2009*, http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1434&Itemid=480
- Rąkowski G., *Transgraniczne obszary chronione na wschodnim pograniczu Polski. Zarys koncepcji*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2000.
- Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2007*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin.
- Rościszewski M., *Polska i jej uwarunkowania geograficzno-polityczne*, „Conference Papers IGSO PAS”, 17, 1993.
- Smith A., 2007, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. I, II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Sobczyk M., *Prognozowanie. Teoria, przykłady, zadania*. Wydawnictwo PLACET, Warszawa 2008.
- Sobczyk M., *Statystyka z demografią*, UMCS, Lublin 1990.
- Stokowski F., *Podstawy demografii*, PWE, Warszawa 1979.
- Strategia rozwoju kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, listopad 2006, http://www.mrr.gov.pl/srk/Strony/srk_0715.aspx.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, grudzień 2008.
- Strategia rozwoju województwa lubelskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin 2000
- Strategia rozwoju województwa lubelskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego Lublin 2005.
- Szkoły wyższe w województwie lubelskim w roku akademickim 2008/2009*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009
- The Thematic Evaluation on the Contribution of the Structural Funds to Sustainable Development Vol. 2: Concepts and Methods. Final Report to the European Commission DG Regio*, GHK, December 2002, <http://www.srdtools.info>.
- Waldziński D., 2006, *Państwo i gospodarka narodowa w obliczu współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, T. Guz, K.A. Kłosiński, P. Marzec (red.), Lublin–Tomaszów Lubelski.
- Wendt J., *Geografia władzy w Polsce*. UG. Gdańsk 2001.
- Winiarski B., *Polityka regionalna*, PWE, Warszawa 1976
- Winiarski B., Patrzalek L. (red.), *Programowanie rozwoju lokalnego i regionalnego*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1994.

- Województwo lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2007 Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2007.
- Wojewódzki program rozwoju alternatywnych źródeł energii dla województwa lubelskiego.
- Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2006, „Studia Regionalne i Lokalne”, Wydanie specjalne, t. II, Warszawa 2006.
- Zaleski Z., *Migracja w Europie – wady i zalety*, [w:] K. Markowski (red.), *Migracja – wartość dodana?*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2008.
- Zarycki T., *Interdyscyplinarny model stosunków centro-peryferyjnych. Propozycje teoretyczne*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 12(27) 2007.
- Zarycki T., *Interdyscyplinarny model stosunków centro-peryferyjnych. Propozycje teoretyczne*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 12(27) 2007.
- Zarycki T., 2006, *Pułapka imitacji*, [w:] *Przyszłość Europy – wyzwania globalne – wybory strategiczne*, A. Kukliński, K. Powłowski (red.), Wydawnictwo „Rewasz”, Wyższa Szkoła Biznesu National Louis University, Nowy Sącz-Warszawa, (<http://www.iss.uw.edu.pl/zarycki/pdf/imitacja.pdf>).
- Ziółkowski M., 1995, *Planowanie strategiczne rozwoju gminy*, SGH, Warszawa (maszynopis powielony).

Źródła internetowe

- http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/index_en.htm
- http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf
- http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_pkb_rachunki_regionalne_w_2006.pdf
- http://www.mrr.gov.pl/polityka_regionalna/SRPW_2020/Strony/SRs-gPW%202020.aspx
- <http://www.bpp.lublin.pl/news/kpz/03.Opinia.Pana.doc.Dylewskiego-uzupelniona.pdf>
- <http://www.podlaskiprzelombugu.pl/b7.html>
- <http://www.lublin.gddkia.gov.pl>
- <http://www.droginaeuro.pl/strona/priorytety-euro-2012>
- http://www.stat.gov.pl/gus/5840_648_PLK_HTML.htm
- http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4514_PLK_HTML.htm
- http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf
- http://www.kul.pl/art_21552.html

<http://www.pka.edu.pl/index.php?page=wyroznienia>

<http://www.nauka.gov.pl/na-skroty/reformy/>

<http://www.innowacyjnosc.gpw.pl/kip>

<http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>

www.paiz.gov.pl

www.lublin.eu

www.lubelskie.pl/

<http://www.invest.lubelskie.pl/?i=157>

Spis tabel, wykresów i rycin

Spis tabel

Tab. 1.1.	<i>Województwo lubelskie w przestrzeni europejskiej (w 2006 r.).....</i>	<i>16</i>
Tab. 1.2.	<i>Województwo lubelskie w 1931 roku.....</i>	<i>18</i>
Tab. 1.3.	<i>Wybrane elementy diagnozy sytuacji geopolitycznej woj. lubelskiego</i>	<i>19</i>
Tab. 1.4.	<i>Uwarunkowania geopolityczne.....</i>	<i>22</i>
Tab. 1.5.	<i>Wybrane elementy diagnozy sytuacji środowiska przyrodniczego województwa lubelskiego</i>	<i>25</i>
Tab. 1.6.	<i>Uwarunkowania ekologiczne.....</i>	<i>26</i>
Tab. 1.7.	<i>Zmiany zaludnienia województwa lubelskiego w latach 1996-2008</i>	<i>27</i>
Tab. 1.8.	<i>Eksport województwa lubelskiego</i>	<i>35</i>
Tab. 1.9.	<i>Wybrane elementy diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubelskiego.....</i>	<i>37</i>
Tab. 1.10.	<i>Uwarunkowania społeczno-gospodarcze</i>	<i>38</i>
Tab. 1.11.	<i>Infrastruktura granicy polsko-białoruskiej, polsko-ukraińskiej i polsko-niemieckiej w 2006 r.....</i>	<i>48</i>
Tab. 1.12.	<i>Wybrane elementy diagnozy sytuacji infrastrukturalnej woj. lubelskiego</i>	<i>51</i>
Tab. 1.13.	<i>Uwarunkowania infrastrukturalne</i>	<i>52</i>
Tab. 2.1.	<i>Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku</i>	<i>66</i>
Tab. 2.2.	<i>Macierz zmian przyrostu naturalnego</i>	<i>70</i>
Tab. 2.3.	<i>Migracje w województwie lubelskim</i>	<i>75</i>
Tab. 2.4.	<i>Prognozowana i rzeczywista liczba ludności w województwie lubelskim</i>	<i>78</i>

Tab. 3.1.	<i>Struktura liczebności podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w końcu 2008 r. wg sektorów ekonomicznych i wybranych sekcji PKD 2004</i>	<i>86</i>
Tab. 3.2.	<i>Zmiana liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w końcu roku 2008 w stosunku do końca roku 2007 w wybranych sekcjach PKD 2004.....</i>	<i>86</i>
Tab. 3.3.	<i>Przyjęcia i zwolnienia z pracy wg sektorów ekonomicznych w roku 2007 w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób</i>	<i>88</i>
Tab. 3.4.	<i>Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w woj. lubelskim</i>	<i>89</i>
Tab. 3.5.	<i>Struktura pracujących wg wielkich grup zawodowych (stan na koniec 2007 roku w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9, bez indywidualnych gospodarstw rolnych)</i>	<i>91</i>
Tab. 3.6.	<i>Struktura osób bezrobotnych pozostających w rejestrze urzędów pracy w końcu I półrocza 2009 oraz ofert pracy zgłoszonych w tym okresie.....</i>	<i>94</i>
Tab. 4.1.	<i>Mierniki siły przyciągania studentów przez miasta wojewódzkie</i>	<i>99</i>
Tab. 4.2.	<i>Mierniki siły przyciągania studentów przez miasta wojewódzkie</i>	<i>100</i>
Tab. 4.3.	<i>Studenci szkół wyższych w roku akademickim 2008/09</i>	<i>104</i>
Tab. 4.4.	<i>Funkcje szkoły wyższej w rozwoju regionalnym i lokalnym</i>	<i>106</i>
Tab. 4.5.	<i>Liczba studentów według typów szkół wyższych w roku akademickim 2008/09</i>	<i>108</i>
Tab. 4.6.	<i>Studenci i absolwenci według miejscowości akademickich</i>	<i>110</i>
Tab. 4.7.	<i>Przestrzenne rozmieszczenie liczby studentów w roku akad. 2008/2009 ...</i>	<i>111</i>
Tab. 4.8.	<i>Absolwenci szkół wyższych w roku akademickim 2007/08</i>	<i>112</i>
Tab. 4.9.	<i>Cudzoziemscy studenci i absolwenci w województwie lubelskim</i>	<i>112</i>
Tab. 4.10.	<i>Kierunki „masowe” o największej liczbie studentów w roku akad. 2008/2009</i>	<i>115</i>
Tab. 4.11.	<i>Kierunki „elitarne” o najmniejszej liczbie studentów w województwie lubelskim w roku akad. 2008/2009.....</i>	<i>116</i>
Tab. 4.12.	<i>Pełnozatrudnieni nauczyciele akademicy w szkołach wyższych (stan 21 XII 2008)</i>	<i>118</i>
Tab. 4.13.	<i>Bezrobotni i oferty pracy według grup zawodów w woj. lubelskim</i>	<i>120</i>
Tab. 4.14.	<i>Ranking kierunków nauki i zawodów na UMCS według liczby bezrobotnych absolwentów w latach 2007-2009</i>	<i>123</i>

Tab. 4.15.	<i>Ranking kierunków nauki i zawodów na KUL według liczby bezrobotnych absolwentów</i>	124
Tab. 4.16.	<i>Ranking kierunków nauki i zawodów na PL według liczby bezrobotnych absolwentów</i>	125
Tab. 4.17.	<i>Ranking kierunków nauki i zawodów na Uniwersytecie Przyrodniczym według liczby bezrobotnych absolwentów</i>	125
Tab. 4.18.	<i>Ranking kierunków nauki i zawodów na Uniwersytecie Medycznym według liczby bezrobotnych absolwentów</i>	126
Tab. 4.19.	<i>Ranking szkół wyższych z województwa lubelskiego wg odsetka bezrobotnych absolwentów w stosunku do liczby absolwentów roku akademickim 2007/2008</i>	126
Tab. 5.1.	<i>Ranking atrakcyjności inwestycyjnej województw – ujęcie porównawcze w 2009(b) i 2007(a) roku</i>	140
Tab. 5.2.	<i>Podregiony o najwyższej atrakcyjności inwestycyjnej w 2009 roku.....</i>	142
Tab. 5.3.	<i>Atrakcyjność inwestycyjna miast wojewódzkich w 2005 r.</i>	143
Tab. 5.4.	<i>Mocne i słabe strony atrakcyjności inwestycyjnej woj. lubelskiego</i>	147
Tab. 6.1.	<i>Zmienne syntetyczne poczucia szczęścia i udanego życia oraz braku objawów depresji psychicznej i braku symptomów psychosomatycznych dla województw Polski (%)</i>	159
Tab. 6.2.	<i>Istota analizy SWOT.....</i>	160
Tab. 6.3.	<i>Elementy modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego dla województwa lubelskiego.....</i>	165
Tab. 6.4.	<i>Elementy modelu SLOW dla województwa lubelskiego</i>	172

Spis wykresów

Rys. 2.1.	<i>Ludność ogółem województwie lubelskim w latach 2000-2008.</i>	61
Rys. 2.2.	<i>Przestrzenne zmiany liczby ludności w województwie lubelskim.</i>	62
Rys. 2.3.	<i>Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w województwie lubelskim w 2008 r.....</i>	64
Rys. 2.4.	<i>Ludność ogółem według płci i wieku w woj. lubelskim w 2008 r.</i>	65
Rys. 2.5.	<i>Liczba ludności powiatów województwa lubelskiego według ekonomicznych grup wieku.....</i>	67

Rys. 2.6.	<i>Przestrzenne zmiany współczynników obciążenia demograficznego.....</i>	67
Rys. 2.7.	<i>Ruch naturalny ludności w województwie lubelskim.</i>	69
Rys. 2.8.	<i>Przestrzenne zmiany przyrostu naturalnego w województwie lubelskim.....</i>	69
Rys. 2.9.	<i>Zmiany współczynników dynamiki demograficznej.....</i>	72
Rys. 2.10.	<i>Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według płci i wieku w województwie lubelskim w 2008 r.</i>	74
Rys. 2.11.	<i>Prognoza liczby ludności dla województwa lubelskiego.</i>	78
Rys. 2.12.	<i>Prognoza ludności powiatów województwa lubelskiego do 2030 r.</i>	79
Rys. 2.13.	<i>Wskaźniki dynamiki zmian liczby ludności do 2030 r.</i>	79
Rys. 2.14.	<i>Prognoza liczby ludności w województwie lubelskim w 2012 r.....</i>	80
Rys. 3.1.	<i>Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w końcu 2008 r. wg sektorów ekonomicznych.....</i>	85
Rys. 3.2.	<i>Struktura pracujących w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób wg sektorów ekonomicznych z wyłączeniem sektora rolniczego w końcu 2008 r.</i>	88
Rys. 3.3.	<i>Struktura pracujących wg wykształcenia wystarczającego do wykonywanego zawodu (stan na koniec 2007 r. w podmiotach o liczbie pracujących pow. 9 osób).</i>	91
Rys. 3.4.	<i>Liczba ofert pracy zgłoszonych do urzędów pracy w I półroczu 2009 r. oraz liczba bezrobotnych pozostających w rejestrze na koniec czerwca 2009 r.</i>	93
Rys. 4.1.	<i>Lubelskie szkoły wyższe w rankingu 90 najlepszych uczelni akademickich w Polsce.</i>	102
Rys. 4.2.	<i>Pełnozatrudnieni nauczyciele akademicy w roku akademickim 2008/09.</i>	119
Rys. 4.3.	<i>Bezrobotni z wykształceniem wyższym do 27 roku życia według największych uczelni województwa lubelskiego.</i>	122
Rys. 5.1.	<i>Napływ BIZ do Polski w latach 1994-2009 w mln EUR (2009 – dane szacunkowe).</i>	132
Rys. 6.1.	<i>Model polaryzacyjno-dyfuzyjny (MPD).</i>	165
Rys. 6.2.	<i>Model SLOW – Powolna Lubelszczyzna.</i>	173

Sis rycin

Ryc. 1.1.	<i>Granica między cywilizacją łacińską i bizantyńską.....</i>	12
Ryc. 1.2.	<i>Regiony Unii Europejskiej.....</i>	13
Ryc. 1.3.	<i>Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca.....</i>	14
Ryc. 1.4.	<i>Multiskalarna typologia regionów opóźnionych gospodarczo.....</i>	15
Ryc. 1.5.	<i>Podział terytorialny Polski w 1923 roku.....</i>	18
Ryc. 1.6.	<i>Podział administracyjny Polski w 1999 roku na tle podziału z 1931 roku... </i>	20
Ryc. 1.7.	<i>Europejskie zasoby przyrodnicze obszarów Natura 2000.....</i>	23
Ryc. 1.8.	<i>Użytki rolne w hektarach na 1 tys. hektarów powierzchni.....</i>	24
Ryc. 1.9.	<i>Migracje w przestrzeni europejskiej.....</i>	28
Ryc. 1.10.	<i>Intensywność migracji zagranicznych w okresie przed i poakcesyjnym.....</i>	29
Ryc. 1.11.	<i>Wskaźnik zatrudnienia w grupie 15-64 lat.....</i>	32
Ryc. 1.12.	<i>Produktywność w sektorze przemysłu.....</i>	33
Ryc. 1.13.	<i>Zatrudnienie w sektorze wysokich technologii.....</i>	34
Ryc. 1.14.	<i>Stopa bezrobocia.....</i>	36
Ryc. 1.15.	<i>Europejska sieć autostrad.....</i>	40
Ryc. 1.16.	<i>Gęstość dróg w km/1000 km².....</i>	41
Ryc. 1.17.	<i>Gęstość linii kolejowych w km/1000 km².....</i>	42
Ryc. 1.18.	<i>Stan docelowy infrastruktury komunikacyjnej do 2030 r.....</i>	43
Ryc. 1.19.	<i>Sieć komunikacyjna i drogowe przejścia graniczne w woj. lubelskim.....</i>	46
Ryc. 1.20.	<i>LHS w systemie kolejowym.....</i>	49
Ryc. 1.21.	<i>Sieć dostępności multimodalnej.....</i>	50
Ryc. 1.22.	<i>Drogi na EURO 2012.....</i>	52
Ryc. 2.1.	<i>Europejska przestrzeń zmian liczby ludności.....</i>	60
Ryc. 2.2.	<i>Gęstość zaludnienia województwa lubelskiego w 2008 r.....</i>	63
Ryc. 2.3.	<i>Przestrzenny rozkład klas dynamiki zmian przyrostu naturalnego.....</i>	71
Ryc. 2.4.	<i>Europejska przestrzeń w ujęciu salda migracji.....</i>	73
Ryc. 2.5.	<i>Typologia demograficzna województwa lubelskiego w 20008 r. według typologii Webba.....</i>	76

Ryc. 4.1.	<i>Studenci w województwie lubelskim (w roku akad. 2008/2009) i absolwenci (z roku akad. 2007/2008) według miejscowości akademickich.</i>	111
Ryc. 5.1.	<i>Centra i peryferie Europy.</i>	130
Ryc. 5.2.	<i>Model sześciokąta na tle europejskim.</i>	131
Ryc. 5.3.	<i>Miejski układ osadniczy regionu lubelskiego.</i>	137
Ryc. 5.4.	<i>Przestrzenne rozmieszczenie terenów inwestycyjnych woj. lubelskiego.</i>	146
Ryc. 6.1.	<i>Projektowane transgraniczne obszary chronione (TOCH) – na wschodniej granicy Polski.</i>	156
Ryc. 6.2.	<i>Struktura przestrzenna i hierarchia miast w Europie w 2030 r. (scenariusz kontynuacji trendu).</i>	166
Ryc. 6.3.	<i>Stan rozwoju społeczeństwa informacyjnego mierzony Indeksem Społeczeństwa Informacyjnego.</i>	168

